

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК
ІМЕНІ ГЕТЬМАНА ПЕТРА САГАЙДАЧНОГО
ЖЕШУВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА)

ВИКЛИКИ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

**Збірник тез доповідей Міжнародної наукової конференції
18-19 жовтня 2018 року**

**м. Львів
Національна академія сухопутних військ
2018**

УДК 94(4/9):[323.2/.4+327.5/.7/.8]
ББК 66.2(4 Укр)
В 43

Рекомендовано до друку рішенням
Вченої ради Національної академії
сухопутних військ
(протокол від 30.08.2018 року № 1)

Укладачі:

Івахів О.С., к.політ.н., Носова Г.С.

В 43 Виклики політики безпеки: історія і сучасність: Збірник тез доповідей
Міжнародної наукової конференції 18-19 жовтня 2018 року. – Львів:
НАСВ, 2018. – 255 с.
ISBN 978-966-2699-76-0

Матеріали наукового заходу висвітлюють питання актуальних викликів міжнародній системі безпеки, позамілітарні та історичні аспекти безпеки, розкривають кореляцію між галузями, що входять до складу широко зрозумілої політики безпеки. Окрему увагу приділено питанням воєнної безпеки держави в умовах гібридних викликів і загроз, як змінилося середовище безпеки в Європі, зокрема її східної частини, аналізу викликів, яким повинна протистояти українська та польська політика безпеки, а також інструментам, якими можна користуватися.

Наданий матеріал призначений для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, курсантів і всіх, хто цікавиться питаннями національної безпеки.

УДК 94(4/9):[323.2/.4+327.5/.7/.8]
ББК 66.2(4 Укр)

ПРОГРАМНИЙ КОМІТЕТ

Павло Ткачук, д.і.н., професор (м. Львів, Україна)
Володимир Трофимович, д.і.н., професор (м. Львів, Україна)
Ігор Соляр, д.і.н., доцент, с.н.с. (м. Львів, Україна)
Олександр Дем'янюк, д.і.н., доцент (м. Луцьк, Україна)
Павел Грата, доктор наук, професор (м. Жешув, Республіка Польща)
Анжей Бонусяк, доктор наук, професор (м. Жешув, Республіка Польща)

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Андрій Слюсаренко, к.і.н., доцент (м. Львів, Україна) –
голова організаційного комітету
Андрій Харук, д.і.н., професор (м. Львів, Україна) –
заступник голови організаційного комітету
Микола Платонов, к.х.н. (м. Львів, Україна) –
секретар конференції
Олег Івахів, к.політ.н. (м. Львів, Україна)
Лілія Трофимович, к.і.н., доцент (м. Львів, Україна)
Олена Щурко, к.політ.н., доцент (м. Львів, Україна)
Андрій Шумка, к.і.н. (м. Львів, Україна)
Мар'яна Верхотурова, к.і.н. (м. Львів, Україна)
Павел Коженевські, кандидат наук (м. Жешув, Республіка Польща)
Віталій Гаращенко (м. Львів, Україна)
Галина Озерова (м. Львів, Україна)

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

ВСТУПНЕ СЛОВО

**Начальника Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного генерал-лейтенанта Ткачука П.П.**
доктора історичних наук, професора, Заслуженого працівника освіти України

Вельмишановні учасники та гості конференції!

Вітаю вас у Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного з нагоди проведення Міжнародної наукової конференції «Виклики політики безпеки: історія і сучасність». Наш науковий форум покликаний проаналізувати особливості, засади та етапи безпекової політики України в порівнянні з сусідніми державами Центрально-Східної Європи, пріоритети в сфері національної безпеки України і Польщі, а також сучасні загрози національній безпеці та національним інтересам обидвох держав.

Сьогодні національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз.

Деякі місяці тому (а саме 21 червня цього року) Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про національну безпеку України». Президент України Петро Порошенко назвав його «важливою віхою для реформування всієї країни, в першу чергу сектора оборони і безпеки. Головне – цим Законом ми твердо підкреслюємо курс України на європейську і євроатлантичну інтеграцію. Ми підтверджуємо, що наша держава, український народ чітко визначився із своїм майбутнім – це майбутнє в родині народів вільного світу».

Цим Законом визначено та розмежовано повноваження державних органів у сферах національної безпеки та оборони, створено основу для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функцій яких стосуються національної безпеки та оборони, сил безпеки і сил оборони, визначено систему командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджено всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки та оборони, забезпечено у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектора безпеки та оборони.

Основними принципами, що визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки та оборони України, є:

1) верховенство права, підзвітність, законність, прозорість і дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектора безпеки та оборони і застосуванням сили;

2) дотримання норм Міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, міждержавних системах та механізми міжнародної колективної безпеки;

3) розвиток сектора безпеки та оборони як основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки та оборони.

Шановні учасники конференції! Сподіваюся, що плідна робота конференції та перебування у Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного залишать тільки позитивні враження і надихнуть на подальші наукові дослідження. Дякую!

Левик Б.С., д.і.н., професор
*Регіональний науково-освітній центр
при Національному університеті «Львівська політехніка»*

МІСЦЕ УКРАЇНИ В СУЧАСНІЙ АРХІТЕКТУРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ: РЕАЛЬНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Балто-Чорноморська концепція залишається актуальною для України і сьогодні, вона не вступає у суперечність ні зі Статутом Європейського Союзу, ні зі Статутом Організації Північноатлантичного договору. Створення колективної регіональної системи безпеки у Балто-Чорноморському регіоні збільшить рівень національної безпеки її членів, в чому вкрай зацікавлені Європа та НАТО. Створення Балто-Чорноморського союзу відповідає економічним, військово-політичним, оборонним інтересам України, що в цілому забезпечує національні інтереси держави. Дане об'єднання дасть можливість диверсифікувати джерела енергоносіїв. Балто-Чорноморська орієнтація Північ-Південь ніяким чином не зменшує рівноправних відносин з країнами вектора Схід–Захід.

Кожен геополітичний регіон має свої межі, які змінюються зі зміною балансу сил на глобальному рівні. Україні необхідно позбутися статусу військово-політичного буфера між двома військово-політичними блоками, НАТО і ОДКБ, що перетворює її територію на «сіру» стикову зону. Буферні держави завжди піддаються зовнішньому впливу, який характерний експансією, зміною політичних кордонів, регіональними конфліктами. Те ж повною мірою відноситься до гео економічної буферності, яка перетворює країну на сировинний придаток великих імперій. Такі держави пов'язані з невизначеною політичною ситуацією, ризиком для ведення бізнесу, відсутністю зовнішніх інвестицій.

Україна є природним географічним посередником між Балтійським та Чорноморським регіонами. Якщо Україна «традиційно» не використає свого шансу, то це зробить Польща. Тоді кордон балто-чорноморського співробітництва пройде повз нашу державу. Політична співпраця країн Балто-Чорноморського регіону збільшить гарантії безпеки. Саме військово-політичний аспект повинен домінувати у міждержавних відносинах, як найбільш затребуваний сьогодні. Нова конфігурація регіональної безпеки потребує активної участі нашої держави.

У Балто-Чорноморському регіоні виокремились табори країн з різними швидкостями прийняття і реалізації стратегічних політичних рішень. Однак, експансіоністська політика Росії диктує логічну дію до їх об'єднання, одним з яких може бути Балто-Чорноморський Союз.

До певного моменту ЄС та НАТО не хотіли бути втягнутими у конфлікт з Росією, тому пострадянський простір був відданий на відкуп Російській Федерації. Двадцятилітня новітня історія незалежних держав переконливо вчить, що будь-які союзи з Російською Федерацією не мають майбутньої перспективи. Бажання Росії домінувати на пострадянському просторі – це неоімперський синдром, який не підкріплений реальною силою і перспективою. Нові світові економічні центри набагато привабливіші від неї. Так, Китай

перевищує економіку Росії в 4 рази, Японія в 5, ЄС в 11, США в 12. Реальність сама вказує зовнішньополітичний орієнтир для України. В першу чергу, це *євро-атлантична орієнтація та створення регіональної системи національної безпеки*.

У міжнародній політиці ефективними залишаються політика стримувань і противаг. Балто-Чорноморський регіон має достатній безпековий потенціал, який при кооперативному застосуванні може протистояти російській агресії. Сьогодні тут можна й потрібно домовлятися про безпеково-політичний альянс, як елемент загальноєвропейської системи безпеки. Аналогію на практиці застосували прибалтійські країни, створивши єдину регіональну безпекову систему, Балтійську асамблею, Балтійську раду міністрів. Україна повинна себе зарекомендувати ініціатором створення регіональних і міжрегіональних нових форм співпраці у сфері безпеки і оборони. Необхідно шукати своє місце у глобальній системі безпеки, яка одночасно посилює потенціал своїх членів.

У межах превентивної дипломатії (попередження конфліктів) слід започаткувати Балто-Чорноморський форум, завданням якого повинно стати забезпечення належного діалогу і консультацій між державами, а також залучення позарегіональних партнерів – США, Китаю, Японії та ін. До роботи необхідно залучити міждержавні, громадські організації, академічні установи. Конференція міністрів закордонних справ зацікавлених держав повинна дати поштовх цьому процесові. Питання безпеки регіону необхідно розглядати у тісному взаємозв'язку з економікою, що логічно вимагає поглиблення економічної співпраці. Міжнародно-правова база повинна стати юридичним підґрунтям таких взаємостосунків. Договір про дружбу й співпрацю між зацікавленими сторонами зобов'язаний окреслити рамки взаємної відповідальності за вирішення регіональних проблем. Вирішення цих проблем повинно нести колективний та кооперативний характер. Кожна країна регіону повинна взяти на себе зобов'язання розглядати свою безпеку як частину спільної регіональної безпеки. Балто-Чорноморський союз може не нести оборонного навантаження чи бути військово-політичним альянсом, але безпека кожної з країн настільки повинна бути взаємопов'язана з регіональною, що *негаразди однієї ланки зачіпали б безпекові інтереси всього регіону*. Така ситуація не потребує створення вертикально-інтегрованої структури для довгого узгодженого прийняття рішень, як це має місце в НАТО, ООН, ОБСЄ. Викладене має перевагу на тлі малої ефективності міжнародних безпекових організацій та неможливості жодної країни світу протидіяти сучасним викликам та ризикам одноосібно, які швидко переростають у *загрозу та небезпеку*. Світові центри сили зацікавлені у пошуку регіональних союзників, вони зацікавлені у взаємостосунках з регіональними спільнотами.

На даний час БЧР нестабільний через низку конфліктів на території України, Молдови, тільки країни НАТО і ЄС позбавлені такого негативного вантажу. Слід зауважити, що у всіх конфліктах у зазначених країнах присутня Росія. Розвиток воєнно-політичних подій між Україною і Росією став визначальним чинником політики США та країн ЄС. Ситуація в Україні загрожує дестабілізацією цілого регіону. Саме в цей час українські науковці повинні пропонувати науково обґрунтовані практичні кроки для своєї держави. Саме така позиція стала поштовхом для написання цієї роботи.

Магда Є.В., к.політ.н., доцент

*Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
Інститут світової політики Національного технічного університету України
«Київський політичний інститут імені Ігоря Сікорського»*

АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ

Наближається п'ята річниця подій Революції Гідності, але вочевидь: спогади про боротьбу за європейський вибір загалом та з режимом Віктора Януковича зокрема, будуть притлумлені рядом факторів. Перш за все це продовження обстрілів в зоні проведення Операції об'єднаних сил та втрати. По-друге, це загострення політичної боротьби через наближення виборів Президента України, які мають відбутися 31 березня 2019 року. По-третє, прогноую, що церковне життя також буде доволі бурхливим, незалежно від того, чи буде отриманий Томос чи ще ні. По-четверте, актуальність суто побутових проблем, таких як тепло в домівках, наявність гарячої води та вартість споживчого кошика, також зросте з огляду на опалювальний сезон. Насамкінець, щозими зростає ймовірність повторення «газових війн» у тій чи іншій комбінації недружніх дій. Виходячи із цих трендів, спробуємо проаналізувати, в яких сферах та які конкретно прояви гібридної агресії Російської Федерації будуть актуальними.

Політичне життя. У 2019 році пройдуть перші вибори після початку масштабних бойових дій на Донбасі та анексії Криму. Втрата територій спричинила суттєві зміни на електоральній карті нашої держави. Так, населення зазначених регіонів завжди відзначалось проросійськими політичними уподобаннями. Але брати участі у виборах цього разу не буде. Отже, це унеможливує реванш вчорашніх політиків, принаймні у президентських перегонах. Отже, агресор буде використовувати інші важелі впливу на електоральні уподобання українських виборців з метою забезпечити перемогу потенційно лояльного Москві кандидата. Ці важелі впливу є наступними:

- гра на втомі від продовження бойових дій та постійних людських втрат, байдуже, санітарні вони чи безповоротні, – в цьому контексті будуть лунати заклики до миру, запевнення в можливості швидкого припинення бойових дій, звинувачення представників діючої влади в отриманні вигоди від продовження конфлікту тощо;

- підтримка радикально налаштованих сил, головно, правого спрямування, які закликають до застосування силових методів вирішення конфліктів у суспільстві, таким чином підриваючи легітимність держави та її виключне право на застосування насильства;

- підживлення зневіри та розчарування громадян, поширення закликів до простих дій та рішень, наслідки яких не є такими передбачуваними.

Релігійне життя. Попри те, що трохи більше третини жителів України не є віруючими згідно з дослідженням Центру Разумкова, проведеного у березні 2017 року, питання надання українському православ'ю автокефалії є надзвичайно важливим для усіх громадян. Дискусія про помісну православну церкву, механізми її становлення сприятиме піднесенню духу нації. Крім того, зменшення впливу РПЦ на українських вірян є надзвичайно важливим та навіть

життєво необхідним, зважаючи на політичну інструменталізацію УПЦ МП. Нині надання томосу є доволі ймовірним. Але це не означатиме кінець боротьби з російським церковним впливом, радше навпаки. Будуть застосовані усі наявні ресурси, та навіть залучені нові для дискредитації новоствореної автокефальної церкви, гальмування/припинення/запобігання процесу переходу парафій під юрисдикцію новоствореної церкви, силові акції із захисту майна та церков УПЦ МП, масові акції протесту та громадянської непокори. Все це створить додатковий фактор внутрішньої напруги, який цілком може виставити перемогу за церковну самостійність як поразку в справі збереження внутрішнього миру, а також додасть аргументів на користь тези про примусову русифікацію та утиски російської мови та культури.

Контрольоване загострення у зоні конфлікту на Донбасі. Як цілком справедливо зазначив спеціальний представник Держдепартаменту США з питань України Курт Волкерв в інтерв'ю DW від 12 вересня 2018 року, «... росіяни, вочевидь, вирішили наразі не докладати жодних зусиль задля досягнення миру, а радше вичікувати результатів виборів в Україні наступного року». Тож цілком можливо, що підвищення активності у зоні бойових дій може бути використане для своєрідного «коригування» перебігу передвиборчої кампанії. Так само ймовірним виглядає нагнітання напруженості в акваторії Азовського моря. Адже Російська Федерація нарощує військову присутність у цій зоні, веде себе в агресивний спосіб та вочевидь не збирається залишати Керченський міст беззахисним.

Агресія в інформаційній сфері є постійно діючим елементом агресії РФ проти України загалом. Зважаючи знов-таки на фактор близькості виборів та загострення боротьби довкола самостійності українського православ'я, кількість фейків, дезінформації, маніпуляцій та перекручувань може зростати. Зародковий етап становлення стратегічних комунікацій та все ще недостатня захищеність українського інформаційного простору збільшують ризики в цій сфері.

Насамкінець зазначимо, що ставка Росії на руйнування України зсередини виглядає природньою, бо цей алгоритм є набагато дешевшим та вірогідно ефективнішим за глобальний військовий наступ. Тактичні цілі пов'язані із президентськими виборами, а отже, саме на забезпечення максимально можливого успіху потенційно проросійського кандидата буде спрямовано значну частину ресурсів.

СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 2007 І 2015 рр.: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Чинний закон «Про національну безпеку України», ухвалений Верховною Радою України 21 червня 2018 р., визначає Стратегію національної безпеки України як документ, що визначає актуальні загрози національній безпеці України та відповідні цілі, завдання, механізми захисту національних інтересів України та є основою для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки.

Стратегія національної безпеки, затверджена Указом Президента України В. Ющенка 12 лютого 2007 р., складалася з чотирьох розділів: 1. Загальні положення. 2. Принципи забезпечення національної єдності та захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. 3. Стратегічні цілі, пріоритети та завдання політики національної безпеки. 4. Механізми реалізації державної політики національної безпеки. Проте Указом Президента України від 8 червня 2012 року вона була відредагована і складалася з семи розділів: 1. Загальні положення. 2. Засади захисту життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави. 3. Безпекове середовище та актуальні загрози національним інтересам і національній безпеці України. 4. Стратегічні цілі та основні завдання політики національної безпеки. 5. Система забезпечення національної безпеки. 6. Реалізація Стратегії. 7. Заключні положення.

Чинна Стратегія національної безпеки, затверджена Указом Президента України П. Порошенка 26 травня 2015 р., містить п'ять розділів: 1. Загальні положення. 2. Цілі Стратегії національної безпеки України. 3. Актуальні загрози національній безпеці України. 4. Основні напрями державної політики національної безпеки України. 5. Прикінцеві положення.

Геополітичне становище, внутрішньополітична ситуація, розстановка політичних сил у Верховній Раді України зумовлювали зміст Стратегії національної безпеки. Головна мета Стратегії 2007 р. – забезпечити такий рівень національної безпеки, який би гарантував поступальний розвиток України, її конкурентоспроможність, забезпечення прав і свобод людини і громадянина, подальше зміцнення міжнародних позицій та авторитету Української держави у сучасному світі. Досягнення цієї мети ставилося у залежність від реалізації державної політики національної безпеки, яка передбачає утвердження засад національної єдності задля розбудови демократичної, правової, конкурентоспроможної держави, формування соціально орієнтованої ринкової економіки, зміцнення науково-технологічного потенціалу, забезпечення інноваційного розвитку, зростання рівня життя і добробуту населення, забезпечення інформаційної безпеки, екологічно і техногенно безпечних умов життєдіяльності суспільства.

Війна РФ проти України, яка розпочалася 2014 р., зумовила ухвалення нової Стратегії національної безпеки. Основними цілями Стратегії 2015 р. є

мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України у межах міжнародно-визнаного Державного кордону України, гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави; утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО. Досягнення визначених цілей потребує: зміцнення Української держави шляхом забезпечення поступального суспільно-політичного й соціально-економічного розвитку України; якісно нової державної політики, спрямованої на ефективний захист національних інтересів в економічній, соціальній, гуманітарній та інших сферах, комплексне реформування системи забезпечення національної безпеки та створення ефективного сектора безпеки і оборони України; нового зовнішньополітичного позиціонування України у світі в умовах нестабільності глобальної системи безпеки.

У Стратегії 2007 р. акцентовано на національній єдності як запоруці забезпечення ефективного захисту інтересів особи, суспільства і держави, що досягається за умов поваги до гідності людини та реалізації таких життєво важливих національних інтересів України: прав і свобод людини і громадянина; суверенітету України, її територіальної цілісності, недоторканності Державного кордону, демократичного конституційного ладу, верховенства права; соборності держави на основі консолідації усіх територіальних громад, суспільних верств, етнічних груп навколо цінностей незалежного, вільного, суверенного і демократичного розвитку єдиної України; конкурентоспроможності держави та економічного добробуту населення шляхом всебічного розвитку людського, науково-технічного, інноваційного потенціалів країни; удосконалення механізмів реалізації конституційного принципу розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову; неухильного додержання гарантій незалежності та об'єктивності суду; обмеження втручання держави у діяльність економічних суб'єктів, громадян, громадських організацій та політичних партій, релігійних об'єднань; безпечних умов життєдіяльності, захисту навколишнього природного середовища; збереження і розвитку духовних і культурних цінностей суспільства; гармонійних відносин з іншими державами світу, сприйняття Української держави міжнародним співтовариством як повноцінного і рівноправного його члена.

На відміну від Стратегії 2007 р., у Стратегії 2015 р. ключовим завданням визначено відновлення територіальної цілісності України та цілісності демократичних інститутів на всій її території; реінтеграція тимчасово окупованих територій після їх звільнення є стратегічним завданням політики національної безпеки.

На мою думку, кожна нова Стратегія національної безпеки повинна містити розділ, в якому було б проаналізовано здобутки і причини невиконання окремих положень минулої Стратегії.

Ćwiąg Henryk, prof. zw. dr hab.
*Uniwersytet Humanistyczno - Przyrodniczy
im. Jana Długosza w Częstochowie*

DYPLOMACJA W SŁUŻBIE PAŃSTWA. BEZPIECZEŃSTWO POLSKI W STOSUNKACH Z NIEMCAMI W LATACH 1989-1990

Przemiany polityczne, które zostały rozpoczęte w 1989 roku w Polsce wywarły wpływ na przeobrażenia demokratyczne w Europie Środkowo-Wschodniej. Rozpoczął się nowy etap w stosunkach międzynarodowych. Pojawiły się nowe możliwości porozumień i współdziałania międzynarodowego. U schyłku lat osiemdziesiątych otworzyły się szerokie perspektywy integracji przed wieloma krajami Starego Kontynentu.

Kluczowym problemem międzynarodowym III Rzeczypospolitej była konieczność poprawy stosunków z Republiką Federalną Niemiec. Już w lipcu 1989 roku przedstawiciele Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego w czasie pobytu w tym kraju sondowali możliwości nawiązania nowej jakości stosunków z zachodnimi Niemcami. Starali się nakłonić kanclerza Helmuta Kohla do złożenia wizyty w Polsce dla upamiętnienia 50. rocznicy wybuchu II wojny światowej, co w owym czasie nie było możliwe.

Kanclerz RFN przybył z oficjalną wizytą do Polski w listopadzie 1989 roku. W tym okresie rozpoczął się demontaż muru berlińskiego. H. Kohl przerwał wizytę w Warszawie, by uczestniczyć w historycznym wydarzeniu. Po powrocie do Polski kontynuował dialog w duchu pojednania, do którego doszło, w wymiarze symbolicznym, w trakcie mszy ekumenicznej w Krzyżowej, na Dolnym Śląsku.

Wyjątkowo ważnym problemem, wywołującym wiele kontrowersji, było zjednoczenie obu państw niemieckich. Na uwagę zasługuje 10 punktowy plan zjednoczenia, w którym nie przedstawiono kwestii granicy polsko-niemieckiej, co wywołało niepokój strony polskiej. Kanclerz federalny unikał zajęcia jednoznacznego stanowiska w sprawie granicy zachodniej. Pytany o możliwości uregulowania tej kwestii w traktacie pokojowym powoływał się na zachodnioniemieckie przepisy prawne oraz istniejące uwarunkowania międzynarodowe. Przyjęte we «Wspólnym Oświadczeniu» sformułowania dotyczące polsko-niemieckiej granicy, uwzględniając istniejący układ z 1970 roku, nie wykluczały prób rewizji granic w przyszłości. W tym kontekście warto wspomnieć o rezolucji Bundestagu, przyjętej znaczną większością głosów, że prawo narodu polskiego do życia w bezpiecznych granicach nie będzie kwestionowane przez Niemców obecnie i w przyszłości. Rezolucja była bardziej dobitna aniżeli zapis przyjęty we «Wspólnym Oświadczeniu». Większość polityków oraz stronnictw politycznych w RFN opowiadała się za uznaniem granicy polsko-niemieckiej, wywierając nacisk na CDU/ CSU do zmiany stanowiska w tej sprawie.

O losach Niemiec miały decydować cztery mocarstwa okupacyjne: Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Francja i Związek Radziecki. Strona polska domagała się udziału w konferencji «2 + 4», postulując zmianę tej formuły na «2 + 5», jednak bez rezultatu. Ówczesny premier Tadeusz Mazowiecki podkreślał konieczność

podpisania stosownych uzgodnień polsko-niemieckich. Werbalne zapewnienia ministra spraw zagranicznych RFN Hansa Dietricha Genschera nie satysfakcjonowały kół politycznych III RP. Szef polskiej dyplomacji Krzysztof Skubiszewski eksponował konieczność jego udziału w rozmowach dotyczących bezpieczeństwa naszego państwa oraz zjednoczenia Niemiec, czego nie akceptował H. Kohl. Niejednoznaczne stanowisko kanclerza RFN wzbudzało niezadowolenie i krytykę także wśród niemieckich elit politycznych. Ostateczna decyzja dotycząca udziału Polski w rozmowach na temat zjednoczenia obu państw niemieckich zapadła w Bonn w marcu 1990 roku. Przedstawiciele Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Francji i Związku Radzieckiego ustalili, że strona polska będzie uczestniczyć w rozmowach «2 + 4», lecz tylko w czasie omawiania kwestii granicy z Niemcami.

Polska była uczestnikiem posiedzenia konferencji w Paryżu w lipcu 1990 roku. Ustalono między innymi, że Niemcy i Polska potwierdzają istniejącą między nimi granicę w traktacie obowiązującym w świetle prawa międzynarodowego. 14 listopada 1990 roku ministrowie spraw zagranicznych Krzysztof Skubiszewski i Hans Dietrich Genscher podpisali Traktat o potwierdzeniu granicy polsko-niemieckiej. Został zamknięty ważny rozdział w historii stosunków między obu krajami.

АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ МІЖНАРОДНІЙ СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ

Бураков Ю.В., к.і.н., доцент
Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ВТРУЧАННЯ РОСІЇ У СИРІЙСЬКУ ВІЙНУ: ЩЕ ОДИН ВИКЛИК МІЖНАРОДНІЙ СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ

Руйнування повоєнної системи міжнародних відносин, яке розпочала Російська Федерація війною проти України у 2014 р., отримало продовження у «гібридній» операції РФ проти Сирії. На сьогодні Росія проводить дві, у певних аспектах схожі, збройні операції: у Сирії та в Україні. У сирійській війні Росія активно використовує т.зв. «зелених чоловічків» з приватних військових компаній, які брали активну участь в окупації українських земель. Причому вербували найманців для поїздки в Сирію у тих самих маріонеткових «ДНР» і «ЛНР», обіцяючи їм вищу зарплатню, офіційний статус і блага «визволителів сирійського народу».

Поштовхом для сирійської війни стала відома «арабська весна». В березні 2011 р., в місті Дар'я при силовому розгоні демонстрації поліцією загинули мирні протестанти. Незабаром хвиля заворушень охопила всю країну. Сирійський президент Башар Асад намагався загасити різні осередки невдоволення. Так, на Північному сході країни він надав більшості курдів сирійське громадянство. Але ефект від такої дії виявився незначним, курди все ж підтримали протестувальників.

У 2013 р. збройні загони міжнародної терористичної організації «Ісламська Держава» (далі – ІД) перенесли бойові дії з Іраку до Сирії і захопили значні території. Відомий чеченський політичний діяч в екзилі Ахмед Закаєв має рацію, коли вказує, що автори «ІД «ті самі, що і автори «Кавказького емірату» (проекту путінських ефесбешників у чеченсько-російських війнах), а найбільша на сьогодні світова терористична організація створена і фінансується Кремлем».

Найважливішим чинником, який призвів до радикалізації і хаосу в Сирії, залишається репресивна політика правлячого режиму Башара Асада. Десять епізодів застосування проти повстанців і цивільного населення забороненої у світі хімічної зброї, практика скидання бочкових бомб – лише верхівка айсберга злочинів, скоєних сучасним режимом. В березні 2013 р. режим Башара Асада був справедливо звинувачений у застосуванні забороненої хімічної зброї під час штурму міста Алеппо. Розвідувальні служби Великобританії, Франції, Ізраїлю та Сполучених Штатів оприлюднили жакливі факти про застосування зброї масового ураження проти мирного населення.

У ніч на 23 вересня 2014 р. авіація США завдала повітряних ударів по воєнних об'єктах урядових військ. Незабаром міжнародні сили Коаліції (до неї увійшли США, Канада, Австралія, Велика Британія, Франція, Німеччина, Італія, Польща та арабські держави – Саудівська Аравія, Катар, Бахрейн, ОАЕ,

Йорданія) бомбардували також і об'єкти бойовиків «ІД» в районі міста Ракка на півночі Сирії і в районі провінції Абу-Камаль біля кордону з Іраком. На боці урядової сирійської армії діють іранські підрозділи «Вартові ісламської революції» та інші іноземні формування та найманці.

30 вересня 2015 р., несподівано для світової громадськості у війну в далекій Сирії втрутилася Росія. В. Путін оголосив, що Росія вступила у війну на прохання законного президента Сирії. У ході бомбардування, а пізніше і завдання ударів ракетами середньої дальності (з Каспійського моря через територію суверенних держав – Ірану та Іраку) Кремль заявив, що обстріл проводиться з об'єктів «ІД», хоча насправді атакувалися війська опозиції режиму Асада. Метою втручання Росії у сирійський конфлікт стало: відволікти увагу світової громадськості від війни на Сході України; увійти у процес дипломатичного врегулювання; виторгувати пом'якшення уведених проти нею економічних санкцій; провести підготовку широкомасштабної агресії проти держав Східної Європи.

На відміну від Росії, яка знаходиться далеко від Сирії, однак активно захищає режим Асада, сусідня Туреччина є активним противником існуючої у Сирії влади. Анкара не раз заявляла, що посилення курдських сил у прикордонному з Туреччиною регіоні вона вважає небезпечним. У результаті двох воєнних операцій («Щит Євфрату» та «Оливкова гілка») турецькі війська увійшли в контрольований курдами сирійський район Африн. Попри те, що турецька армія збила російський Су-24, а згодом в Анкарі вбили російського посла, партнерство між країнами у Сирії зберіглося. 3 травня 2017 р. переговори у столиці Казахстану, в яких взяли участь турецькі, російські, і іранські представники, формально проголосили чотири зони деескалації в Сирії. Вони включали всі важливі регіони під контролем сунітської опозиції і мали на меті добитися виконання домовленостей щодо припинення вогню на територіях навколо Дари, Хомса, східної Гуті і Ідліба, які контролювали опоненти Асада. Однак цей процес домовленостей насправді призвів до того, що війська Асада за підтримкою Росії захопили три з чотирьох зон деескалації. Після масштабного наступу в квітні 2018 р. сили повстанців у східній Гуті перемістилися в провінцію Ідліб. Те ж саме сталося з ворогами сирійського диктатора в Хомсі у травні. А третій наступ проти опозиційних сил на Півдні Сирії закінчився влітку 2018 р. Таким чином, Ідліб перетворився на останній головний бастион сирійської опозиції.

На відміну від всіх попередніх зон деескалації, тут переплітаються інтереси всіх зовнішніх гравців, задіяних у війні в Сирії, у тому числі країн, які входять у «ядерний клуб». Втручання Росії у сирійський конфлікт надало поштовх перетворенню локального регіонального конфлікту, який розпочався як один із етапів проведення «арабської весни», на глобальну міжнародну проблему. Росія у Сирії випробовує не лише військову техніку, а й і нові методи проведення т.зв. гібридної війни, активно використовуючи свою присутність на Близькому Сході для активізації агресивної зовнішньої політики.

БАЛТО-ЧОРНОМОРСЬКИЙ ГЕОПОЛІТИЧНИЙ РЕГІОН В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ АРХІТЕКТУРІ БЕЗПЕКИ

Сьогодні Європа опинилася перед низкою невіршених проблем і виглядає досить вразливою у сенсі можливості гарантовано забезпечити себе від реальних загроз. Перспективи створення надійної майбутньої системи Європейської безпеки значною мірою залежать від того, як швидко Європа зможе зробити належні висновки з поточної кризи і прийняти адекватні рішення. На сьогодні стабільність архітектури загальноєвропейської безпеки значною мірою залежить від ефективної діяльності трьох ключових інституцій - НАТО, ОБСЄ та ЄС та їх належної взаємодії. У цьому трикутнику Північноатлантичний альянс, як і раніше, залишається найбільш впливовим і ефективним компонентом, здатним швидко та адекватно реагувати на сучасні виклики і загрози. Зусилля НАТО на нинішньому етапі спрямовані на вдосконалення воєнного потенціалу шляхом подальшої модернізації системи керівних органів НАТО, створення структур і механізмів для вирішення питань ведення розвідки та обміну розвідувальною інформацією між країнами-учасницями; формування можливостей щодо розгортання угруповань військ з метою проведення одночасно декількох операцій в рамках вирішення завдань колективної оборони та кризового реагування; розвитку системи управління НАТО, що дозволяє забезпечити ефективне керівництво угрупованнями військ при проведенні операцій в різних регіонах світу; налагодження тісної взаємодії у воєнній сфері між Альянсом та ЄС; забезпечення надійного захисту автоматизованих систем управління та зв'язку від кібератак; перерозподілу фінансів.

В останні роки спостерігається також збільшення ваги Європейського Союзу як самостійного гравця в сучасній загальноєвропейській архітектурі безпеки. Це обумовлене докорінними змінами на рівні безпекових структур ЄС внаслідок набуття чинності у 2009 р. Лісабонської угоди, яка стала значним кроком до набуття Євросоюзом юридичного статусу суб'єкта міжнародних відносин. Вона передбачає, що країни-члени мають демонструвати у зовнішній політиці солідарність, а ЄС може представляти їхні інтереси на світовій арені.

Імплементація Лісабонської угоди суттєво прискорила процес інституціоналізації зовнішнього, безпекового та оборонного компонентів ЄС, сприяючи формуванню наповненої реальним змістом Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП), а також її невід'ємної складової – Європейської політики безпеки та оборони (СПБО). Нині СЗБП розвивається як принципово доповнювальна, але не дублююча НАТО структура. Її головним завданням є створення сил та засобів для подальшого розширення можливостей Євросоюзу щодо участі у врегулюванні регіональних та локальних конфліктів, у т.ч. за межами Європи (на Близькому та Середньому Сході, Африці та інших регіонах світу).

На відміну від НАТО і ЄС ОБСЄ так і не змогла реалізуватися як серйозний гравець на європейському безпековому полі. Слід констатувати, що вплив цієї організації в нинішній загальноєвропейській архітектурі безпеки продовжує поступово звужуватися: наразі він обмежується здебільшого питаннями функціонування демократичних інститутів та допомогою у врегулюванні кризових ситуацій на територіях її країн-членів. Внаслідок розбіжностей у

позиціях Росії та НАТО щодо окремих проблемних питань контролю над озброєннями фактично не виконуються Договір про звичайні збройні сили в Європі, який є одним з наріжних каменів нинішньої системи європейської безпеки. Останні десять років сама ОБСЄ перебуває у перманентній кризі через неможливість досягти консенсусу при вирішенні актуальних проблем в сфері європейської безпеки. Такий формат роботи цієї організації не може влаштовувати, передусім, країни, які не є членами військових альянсів або блоків і не мають надійних механізмів захисту своєї національної безпеки.

На сьогодні для Європи суттєво зросло значення регіонів, зокрема Балто-Чорноморського як зони, контроль над якою дозволяє зміцнити роль і місце в світовій системі. Ідея і проект створення Балто-Чорноморського альянсу східноєвропейських держав існує і розробляється українськими, польськими і литовськими теоретиками вже понад 100 років. Країни, які лежать на Балто-Чорноморській осі, є християнськими і мають нації з давньою європейською культурною традицією.

Створення Балто-Чорноморського регіону (БЧР) могло б стати початком утворення потужної регіональної сили на політичній карті світу. Для України – це альтернатива ЄС, який нині перебуває не в найкращому стані, в підтримці та протистоянні з Російською Федерацією. Зважаючи на той факт, що держави, які могли б увійти до БЧР, стикалися із проблемою імперських амбіцій Росії і знаходяться недалеко від кордонів РФ, то їх допомога могла бути більш значущою та ефективною. Однак такий союз потребує підтримки одного із геополітичних центрів сили, в цьому випадку найбільш реальним та бажаним є США. БЧС міг стати певним геополітичним плацдармом для США.

Метою Балто-Чорноморського регіону доцільно визначити посилення регіонального співробітництва задля забезпечення безпеки, економічного розвитку, поглиблення міждержавних зв'язків, сприяння процесам європейської інтеграції країн.

Враховуючи сьогоденні інтереси можливих членів Балто-Чорноморського регіону, його завдання можна сформулювати таким чином:

- поглиблення міждержавного співробітництва у Балто-Чорноморському регіоні;
- сприяння гарантуванню стабільності і безпеки в регіоні, розвиток оборонного співробітництва;
- встановлення верховенства права, сприяння демократизації, захисту фундаментальних прав та свобод;
- економічне співробітництво та зближення з політиками ЄС;
- енергетична безпека, підтримка розвитку інфраструктури, гармонізація політик у сфері енергетики за стандартами ЄС;
- співпраця у сферах культури, освіти та науки, інформаційного суспільства, ЗМІ та громадянського суспільства.

Враховуючи сьогоденні інтереси можливих членів Балто-Чорноморського регіону, його співпраця має зосереджуватися за сферами поглибленої міждержавної взаємодії, безпеки та оборонного співробітництва, економічного розвитку, демократизації, верховенства права, захисту прав людини і національних меншин, енергетичної безпеки, розвитку інфраструктури, культури, освіти та науки, інформаційного суспільства та ЗМІ.

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ РЕКРУТИНГУ НОВИХ ЧЛЕНІВ ТЕРОРИСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Протягом певного часу в молодіжну суспільну свідомість активно впроваджувалися ідеї споживання та інші ідеологеми сучасного ліберального способу життя. Результатом впровадження в життя подібних меседжів стає ціннісно-світоглядний вакуум, який заповнюється, з одного боку, споживчими потребами, з іншого – розумінням несправедливості суспільного устрою, власної особистої непотрібності, що формує протестні настрої і прагнення змінити і навіть зруйнувати наявний світопорядок.

Все це достатньо ефективно використовують в своїх цілях різного роду проповідники радикальних та екстремістських ідеологій, в тому числі відверто терористичних, для яких залучення до лав терористичних угруповань є різновидом професійної діяльності – рекрутингом.

Основним видом діяльності вербувальників є створення та рекламування позитивного іміджу терористичної організації, ідеології, їхньої привабливості, переконання в тому, що участь в лавах подібної організації дає можливість заявити про себе як про особистість, яка відбулася. З іншого боку, це провокує формування в молодіжному середовищі нещадності, нетерпимості до іншої думки, неповаги до релігійних почуттів людей, які дотримуються інших поглядів, готовність не тільки до протиправних дій, в тому числі й до терористичних актів, але й навіть до самопожертвування в ім'я міфічних ідеалів, які насаджуються вербувальником.

Рекрутування має відношення до сукупності процесів і методів, за допомогою яких організація здійснює залучення нових членів. Процес вербування нових членів критично важливий для будь-якої терористичної групи, оскільки специфіка її діяльності передбачає високу плінність кадрів (загибель, арешти, розчарування і втрата зв'язку з організацією).

Початкові зусилля з рекрутування припускають ідентифікацію та отримання доступу до певним чином схильних груп населення, тобто до людей, які знаходяться під впливом деяких соціальних, культурних та інших факторів середовища, що роблять їх сприйнятливими до спроб рекрутування.

Наступним кроком у процесі рекрутування є встановлення першого контакту між організацією і потенційним рекрутом, чи то прямий (зустріч вічна-віч) або опосередкований (наприклад, електронний лист, повідомлення, розміщене на веб-сайті, або зустріч із завербованим членом общини). Далі, як правило, йде поступовий процес індоктринації. Рекрутування та індоктринація з часом переходять у фазу розробки, в ході якої настрої і наміри кандидата піддаються закріпленню або корекції відповідно до доктрини групи. Процес рекрутування завершується по закінченні індоктринації. У цей момент у індивіда виробляється самоідентифікація як члена групи і він залучається до її діяльності.

Рекрутування, як правило, припускає використання широкого кола комунікаційних методів – відеозаписів, друкарської продукції, веб-сайтів, дружніх новинних медіа, релігійних проповідей, контактів з впливовими членами общини – в різноманітних місцях і ситуаціях: приватних будинках, школах, культових спорудах, військово-спортивних таборах, в'язницях тощо. Вищезазначене дозволяє виділити два базові виміри процесу рекрутування: *публічний або приватний канал*. Вибір того або іншого варіанта може бути продиктований чинним законодавством, місцевими традиціями і неформальними правилами, панівним ставленням громадськості до цієї терористичної групи, прямим або опосередкованим контактом. Культурні, економічні, технологічні і інші обставини можуть визначати вибір між цими варіантами.

Історично рекрутування в терористичних організаціях залишалося прихованим, глибоко законспірованим видом діяльності. Сьогодні форми і методи рекрутування, що спираються на нові мережеві технології, значно збільшили масштаб, ефективність і результативність цього виду діяльності. *По-перше*, рекрутування може здійснюватися дистанційно. З урахуванням практично безмежної доступності відповідних матеріалів в мережі Інтернет традиційний контакт віч-на-віч стає непотрібним. При цьому завдання рекрутування істотно полегшуються за рахунок того, що ширші аудиторії можуть дізнатися про існування і цілі тієї або іншої організації. *По-друге*, сучасні форми дистанційного рекрутування ефективніші завдяки тому, що один рекрутер має можливість розробляти одночасно велику кількість людей, що мешкають не лише в межах свого регіону, країни, але також у віддалених кінцях світу.

Сучасні мережеві технології, такі як Інтернет і відеоігри, підвищують здатність терористичних груп поширювати і пропагувати свої ідеї, у тому числі з можливістю адаптації форми і змісту послання до особливостей конкретних цільових аудиторій. Вони також дозволяють рекрутерам здійснювати свою діяльність у безпечних умовах, за межами досяжності сил безпеки країн, серед громадян яких здійснюється рекрутування.

Що ж до перспективних форм і методів рекрутування, варто згадати тенденцію зростання об'ємів персональних даних і різної інформації про громадян, що збираються і зберігаються в електронному вигляді. Ці дані іноді можуть надати високодеталізовану інформацію з приводу особистих пристрастей, способу життя і споживчих переваг людей. Очевидно, що подібні бази даних можуть бути використані терористичними організаціями в інтересах рекрутування, дозволяючи з достатньою мірою точності локалізувати громадян, які потенційно симпатизують цілям та ідеології цієї організації, подібно до того, як сьогодні це роблять маркетингові організації. Персональні профілі відвідувачів, що автоматично формуються різними пошуковими системами в Інтернеті, дозволяють ідентифікувати громадян, які виявляють певну цікавість до тієї або іншої тематики (расистської, фашистської, екстремістської тощо), близької для цієї організації. Зрозуміло, ці методики припускають, що терористична організація має доступ до цієї інформації, проте світовий досвід свідчить, що можливості несанкціонованого доступу до подібних баз даних різноманітні, а форми протидії їм недостатньо ефективні.

Протидія зусиллям терористичних організацій з рекрутування нових членів вже сьогодні стикається з серйозними проблемами. Подальший прогрес в області інформаційних мережевих технологій здатний ще більше ускладнити це завдання. В той час як процес рекрутування може значно підвищити свою ефективність і результативність у міру переведення усіх або більшості аспектів цієї діяльності у віртуальний простір, з процесом індоктринації справа йде складніше, оскільки цей вид діяльності дуже часто спирається на техніку занурення і близького контакту. З метою протидії є доцільним здійснювати моніторинг подібних мережевих об'єктів.

Грачова В.В., к.ю.н.

Воєнно-дипломатична академія імені Євгенія Березняка

АНАЛІЗ ПОЛОЖЕНЬ ОГЛЯДУ ГЛОБАЛЬНОЇ КОНТРТЕРОРИСТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ООН У 2018 РОЦІ

Тероризм залишається потужним викликом глобальній системі безпеки та національній безпеці України. Він створює загрозу демократії, правам людини та основним свободам, здатний підривати територіальну цілісність держав, дестабілізувати законні уряди, що вимагає неухильного вжиття багатопланових заходів з метою протидіяти йому. Такі заходи мають вживатися на глобальному рівні, й Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН) є виключно важливим центром для координації дій держав та громадянського суспільства у подоланні тероризму.

З урахуванням цього актуальним завданням постає дослідження діяльності ООН щодо організації та координації протидії тероризму. При цьому вітчизняні та зарубіжні вчені слушно приділяли увагу міжнародно-правовим аспектам, пов'язаним із діяльністю ООН у цій сфері. Зокрема, йдеться про праці таких науковців, як В.Ф. Антипенко, А. Б'янкі, С.В. Глотова, Ю.С. Горбунов, І.М. Громівчук, Х. Даффі, Н.А. Зелінська, Ю.А. Іванов, Ю.О. Лепешков, Є.Г. Ляхов, Р. Мані, Б. Сол. На нашу думку, потребує окремої уваги дослідження актуальних положень Генеральної Асамблеї (далі – ГА) ООН щодо глобальної боротьби з тероризмом з метою з'ясування її основних напрямів та шляхів удосконалення.

Із цього погляду надзвичайно важливе значення має Глобальна контртерористична стратегія ООН, прийнята Резолюцією ГА ООН 60/288 від 8 вересня 2006 року. Цей документ містить чотири групи заходів: заходи з усунення умов, що сприяють поширенню тероризму; заходи із запобігання тероризму та по боротьбі з ним; заходи зі зміцнення потенціалу держав із запобігання тероризму та по боротьбі з ним та зміцнення ролі системи ООН у цій області; заходи із забезпечення всезагальної поваги прав людини та верховенства права як фундаментальної основи для боротьби з тероризмом. Реалізація Стратегії передбачила участь багатьох елементів системи ООН, що має забезпечити широкий підхід до подолання тероризму. До неї, наприклад, були залучені: Всесвітня організація охорони здоров'я, Міжнародне агентство з атомної енергії, Міжнародний валютний фонд, Міжнародна морська організація,

Міжнародна організація кримінальної поліції, Міжнародна організація цивільної авіації, Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури, Програма розвитку ООН, Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Управління ООН з наркотиків та злочинності тощо. У резолюції 60/288 було доречно передбачено механізм періодичного огляду Стратегії, на основі чого ГА ООН оцінює прогрес в її здійсненні та визначає шляхи пристосування до нових умов міжнародної безпеки.

У цьому контексті 26 червня 2018 року ГА ООН прийняла резолюцію 72/284, в якій здійснено черговий (шостий) огляд Глобальної контртерористичної стратегії ООН. У ньому викладені та розвинуті основні оцінки та підходи ГА ООН щодо протидії тероризму, які, зокрема, було представлено в її актуальних антитерористичних актах та попередніх Оглядах згаданої Стратегії, окреслені нові актуальні аспекти. Зокрема, відзначено роль новоствореного Контртерористичного управління ООН та Глобального договору ООН щодо координації контртерористичної діяльності, які, з нашого погляду, належать до важливих інституційних та правових кроків у рамках ООН з метою вдосконалення глобальної протидії тероризму. Суттєва увага в Огляді приділена міжнародній боротьбі з іноземними бойовиками-терористами, «Ісламською державою Іраку та Леванту» (далі – ІДІЛ) та «Аль-Каїдою», що відбиває актуальний стан воєнно-політичної обстановки у відповідних регіонах світу.

За нашою оцінкою, значна кількість положень Огляду Глобальної контртерористичної стратегії ООН у 2018 році слушно присвячена актуальній проблемі надання допомоги та підтримки жертвам тероризму та членам їх сімей як важливого компоненту протидії тероризму. Доречно вказано на роль жертв у дискредитації тероризму; крім того, відзначено роль жінок та молоді у протидії тероризму та насильницькому екстремізму, що потребує їх більш активного залучення до цієї сфери. В Огляді представлені актуальні положення щодо протидії терористичній пропаганді, поширенню викривлених ідей, у т.ч. за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Зважаючи на поширення у світі терактів, вчинених терористами-одинаками, та практики застосування саморобних вибухових пристроїв у терористичній діяльності, ГА ООН обґрунтовано відзначила необхідність термінового вирішення питання протидії «терористам-одиначкам» та потребу надалі приділяти увагу питанню саморобних вибухових пристроїв з боку відповідних органів ООН. При цьому, на наш погляд, зберігають актуальність загальні положення Огляду, в яких наголошено на важливості подальшої міжнародної співпраці у протидії тероризму та центральній ролі системи ООН у цій сфері.

Таким чином, робимо висновок про те, що ГА ООН здійснює вагомую роботу щодо оцінки та визначення провідних напрямів подальшої реалізації Глобальної контртерористичної стратегії ООН. До основних найбільш важливих положень Огляду цієї Стратегії у 2018 році, на нашу думку, належать: відзначення актуальних інституційних та правових заходів у рамках ООН з метою вдосконалення глобальної протидії тероризму; просування міжнародних зусиль у боротьбі з іноземними бойовиками-терористами, ІДІЛ та «Аль-Каїдою»; просування заходів щодо надання допомоги та підтримки жертвам

тероризму та членам їх сімей; акцентування важливої ролі жінок та молоді у протидії тероризму та насильницькому екстремізму; акцентування важливості заходів протидії терористичній пропаганді; відзначення проблеми боротьби з терористами-одинаками та проблеми застосування саморобних вибухових пристроїв у терористичній діяльності; наголошення на важливості подальшої міжнародної співпраці у протидії тероризму та центральній ролі системи ООН у цій сфері.

Задерієнко С.І., к.військ.н., доцент

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ПРИХОВАНЕ ЗАСТОСУВАННЯ ОТРУЙНИХ РЕЧОВИН ЯК АТРИБУТ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РОСІЇ

З початком ХХІ сторіччя зросла частка прихованого застосування небезпечних отрут спецслужбами Російської Федерації для вирішення зовнішньополітичних проблем. Якщо до 2000 року випадки резонансних отруєнь з «російським слідом» були достатньо поодинокими і майже непомітними, то зараз широкомасштабні атаки найнебезпечнішими хімічними речовинами стали для Росії повсякденною практикою та її, так би мовити, візитівкою.

Історичні дослідження показують, що Росія завжди мала потужний арсенал отруйних речовин, а отже, володіє технологією їх виробництва, розвинутими способами і методами їх застосування.

Перша секретна лабораторія отрут була створена на Луб'янці ще в 1922 році і називалася «Спеціальним кабінетом». Найбільш відомим практикуючим ідеологом випробовування отрут на людях став лікар Григорій Майрановський, який в січні 1935 року очолив токсикологічну лабораторію Всесоюзного Інституту експериментальної медицини. В серпні 1937 року Майрановський був мобілізований в органи державної безпеки. Йому було поставлено завдання організувати спеціальну токсикологічну лабораторію отруйних і наркотичних речовин при 12 відділі ГУДБ НКВС СРСР.

Вплив різних отрут на людину і способи їх застосування вивчалися в лабораторії на ув'язнених, засуджених до вищої міри покарання. Спочатку отрути підмішувалися до їжі або води, а також видавалися під виглядом «ліків». Потім було випробувано введення отрути через шкіру. Перевірялась можливість використання отруєної гострої тростини і авторучки, що вистрілювала отруту.

За лабораторними дослідженнями настав етап практичного використання розроблених отруйних речовин і перевірки способів їх доставки в організм людини. Один із співробітників органів державної безпеки генерал-лейтенант Павло Судоплатов стверджує в своїх мемуарах про те, що Майрановський і фахівці його лабораторії за прямим рішенням уряду залучалися до приведення у виконання смертних вироків та отруєння небажаних осіб в 1937–1950 рр.

Отрути стали в нагоді для внутрішніх чисток рядів НКВС. Наприклад, заарештований в 1938 році колишній начальник відділу оперативної техніки НКВС Михайло Альохін показав, що начальник іноземного відділу ГУДБ НКВС Абрам Слуцький був отруєний ним шляхом ін'єкції ціаністого калію 17 лютого 1938 року. За офіційною версією, А. Слуцький помер «від серцевої недостатності».

Згодом керівництво КДБ СРСР удалося до терористичних і злочинних актів проти лідерів української національно-визвольної боротьби.

15 жовтня 1959 року агент КДБ СРСР Богдан Сташинський вистрілив зі спеціального пристрою струменем розчину ціаністого калію в обличчя Степану Бандері. Лідер Організації українських націоналістів загинув. За два роки до вбивства С. Бандери, 12 жовтня 1957 року у Мюнхені аналогічним способом Сташинський убив іншого члена ОУН – Льва Ребета.

Аналіз останніх подій доводить, що у путінській Росії у XXI столітті токсикологічні дослідження не припинили, а нарощують зусилля у цій сфері, продовжують удосконалення вже відомих та розробку нових екзотичних токсинів і бойових отруйних речовин (БОР). Підтвердженням тому є: непоодинокі випадки спроб ліквідації колишніх співробітників силових структур Росії, які отримали політичний притулок на Заході, а також використання бойових отруйних речовин в Сирії.

У вересні 2013 року Росія виступила гарантом того, що запаси хімічної зброї в Сирії будуть знищені. Але 4 квітня 2017 року контрольоване сирійською опозицією місто Хан-Шейхун, що в сирійській провінції Ідліб, зазнало газової атаки зарином, унаслідок чого загинули щонайменше 72 людини, серед яких 20 дітей. 7 квітня 2018 року силами режиму Башара Асада було скинуто бочкову бомбу з хімікатами у Східній Гуті, загинули щонайменше 150 осіб і ще понад 1000 дістали ушкодження. Жодного осуду таких дій з боку Росії не прозвучало, крім того, вона заблокувала рішення в ООН щодо проведення розслідувань за цими фактами.

Восени 2006 року на території Великобританії агентами ФСБ Андрієм Луговим і Дмитром Ковтуном був отруєний Олександр Литвиненко, автор книги «ФСБ взрывает Россию». Агенти ФСБ привезли надзвичайно токсичний радіоактивний полоній-210 з Москви до Лондона і залишали за собою радіоактивний слід, де б вони не з'являлися.

У березні 2018 року двоє громадян Росії відомі під іменами Олександр Петров і Руслан Бошіров застосували у британському місті Солсбері вкрай небезпечну отруйну речовину нервово-паралітичної дії «Новачок» з метою отруїти колишнього російського розвідника Сергія Скрипаля. В результаті застосування цієї речовини чотири людини були змушені боротися тривалий час за своє життя, а одна безневинна жінка загинула.

Отруєння в Солсбері показало, що у Кремлі і надалі ігнорують вимоги Конвенції про заборону розробки, виробництва, накопичення й застосування хімічної зброї.

Нервово-паралітичні речовини групи «Новачок» були розроблені в СРСР в 1980-х роках в рамках програми під кодовою назвою «Фоліант». Останні декілька років Росія виробляла і складувала цю речовину навіть після того, як вона підписала Конвенцію про заборону хімічної зброї. У 2000-х роках Росія запустила програму впровадження нових способів застосування нервово-паралітичних речовин, в тому числі шляхом нанесення їх на дверні ручки.

Кремль може використовувати дуже прогресивні форми розповсюдження отрут, наприклад, за допомогою електронних сигарет, зазначив экс-офіцер КДБ і ФСБ РФ Борис Карпінчиков, який також свого часу став мішенню для російських спецслужб.

Російська атака хімічною зброєю у Великобританії продовжує тенденцію кремлівських спроб завдати удару міжнародній спільноті й підірвати світову безпеку. Україна, як і увесь цивілізований світ, засуджує дії Росії з розробки і розповсюдження бойових отруйних речовин. Саме зараз суспільне засудження терористичних методів і варварських дій Кремля є найбільш переконливим загальним аргументом розуміти, знати й усвідомлювати, що неймовірно важливо стримувати російські агресивні злочини проти людства.

Івахів О.С., к.політ.н.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ПРИВАТНІ ВОЄННІ КОМПАНІЇ (ПВК) – ІНСТРУМЕНТ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ»

Закінчення «холодної війни» не лише ознаменувало руйнування «Post-ялтинської» системи міжнародних відносин та суттєву активізацію діяльності терористичних організацій, але і вважається часом зародження приватних воєнних компаній (ПВК). Викликана даними подіями зміна світового порядку на зламі тисячоліть призвела до перегляду провідними світовими державами питання щодо власних збройних сил, започаткувавши процеси реструктуризації та приватизації. Мільйони відставних військових, які шукали роботу, власне й ініціювали створення приватних компаній для надання різного роду охоронних, навчальних, тренувальних, розвідувальних, моніторингових, оперативних і т.п. послуг.

Обсяги світового ринку ПВК величезні. Так, за підрахунками некомерційної організації War on Want ринок їх послуг, або як його ще завуальовано називають – «воєнного консалтингу», має щорічний обіг від \$100 до 400 млрд., в залежності від напруження у внутрішній та зовнішній політиці в світі.

Незалежно від приналежності ПВК, як правило, схожі за структурою, прибутковими та видатковими статтями, роблячи основну ставку на кадрове забезпечення, яке орієнтоване виключно на професійно підготовлених фахівців з бойовим досвідом.

Популярність даних компаній, оснащених та екіпірованих не гірше, ніж регулярні воєнізовані формування, яка простежується в світі останнім часом, ґрунтується на різних чинниках. Ключовими можна вважати:

по-перше – політичний, а саме відсутність політичної відповідальності, оскільки держава отримує можливість військового втручання на чужій території без врахування норм міжнародного права;

по-друге – економічний, оскільки це економічно вигідніше, ніж утримання збройних сил, які мають величезний штат, велику кількість техніки, об'ємний допоміжний штат. Окрім того на них поширюється фіскальне законодавство в частині сплати податків у бюджет держави;

по-третє – людський, бо держава отримує можливість не втрачати у військових операціях своїх громадян.

Сфера послуг, які надаються приватними воєнними (консалтинговими) компаніями дуже різнопланова, оскільки це не тільки збройні операції, а й охорона, супровід, логістика, зв'язок, розвідка, вербування, моніторингові, консультативні, навчальні та IT-послуги, оперативні заходи тощо.

Наріжним каменем функціонування компаній, практично з самого початку їх функціонування – є правове врегулювання їх діяльності, як в місці реєстрації, так і в місці виконання завдання. На сьогодні діють сотні законодавчих актів, службових інструкцій, меморандумів тощо – тисячі сторінок регламентацій. На міжнародному рівні діє підписаний представниками 17 країн (Австралія, Австрія, Ангола, Афганістан, Великобританія, Ірак, Канада, Китай, Німеччина, Південна Африка, Польща, США, Сьєрра-Леоне, Україна, Франція, Швейцарія, Швеція) у 2008 році в швейцарському місті Монтре акт про відповідні міжнародні правові зобов'язання, пов'язані з діяльністю приватних воєнних та охоронних компаній у збройних конфліктах. Не зважаючи на те, що на сьогодні до даного акта приєдналось практично 40 держав, що документ містить фахово розкриті питання ліцензування та перевірки діяльності ПВК, носіння та використання зброї, сертифікації персоналу, необхідності тестування персоналу на предмет знання міжнародного гуманітарного права, він не створює нових зобов'язань та норм міжнародного права і не є юридично зобов'язуючим документом.

Аналіз конфліктів XXI століття дає повне право з впевненістю констатувати, що політичні інтереси в світі на сьогодні все частіше відстоюють приватні, а не національні армії та терористичні організації. Не винятком тут є і Україна. Спершу Крим, а потім Донецьк та Луганськ – на гіркій практиці підтвердили те, що спираючись на підтримку військових відомств та «певне фінансування», приватні воєнні компанії готові служити там, де їм накажуть, оскільки для них це лише бізнес.

Різне збільшення кількості компаній даного спрямування у світі (до майже 3000) свідчить про те, що в майбутніх конфліктах «приватники» будуть відіграти щоразу все важливішу роль.

Приватні воєнні компанії з постачальників безпринципної збройної сили перетворились на сьогодні у серйозний транснаціональний корпоративний політичний ресурсний інструмент «гібридної війни», який здатний фактично в будь-який момент змінити світовий порядок денний.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ У ЄВРОПІ

Не зважаючи на антитерористичні заходи, що вживаються окремими країнами і світовим співтовариством у цілому, рівень терористичної загрози у світі зростає. Відповідно до звіту Всесвітнього економічного форуму «The Global Risks Report 2017» загроза вчинення широкомасштабних терористичних атак посіла найвище місце, починаючи з 2007 р., і вперше увійшла до Топ-5 найбільших глобальних загроз (за ступенем ймовірності). Глобальна контртерористична стратегія ООН (2006 р.) визнає тероризм однією із найбільших загроз міжнародному миру і безпеці.

12 грудня 2016 р. на засіданні Ради безпеки Організації Об'єднаних Націй було прийнято резолюцію № 2322 (одним з авторів якої є Україна), що закликає держави до посилення та розширення міждержавної взаємодії та взаємодопомоги у сфері боротьби з тероризмом, обміну інформацією щодо терористичних організацій та бойовиків-терористів, включаючи їхні біометричні та біографічні дані. У документі також зазначається важливість співробітництва між судовими та правоохоронними органами щодо розслідування злочинів, пов'язаних з тероризмом.

Прикладом тривалої співпраці з питань протидії тероризму є взаємодія США з країнами Європейського Союзу (передусім Францією, Німеччиною та Великою Британією), яка поширюється з 2001 р., коли адміністрація Джорджа Буша-молодшого підписала ключову угоду з поліцейською службою ЄС (Європол). Угода надала можливість здійснювати обмін стратегічною та технічною інформацією з питань протидії тероризму, відмивання грошей, протиправної торгівлі наркотиками, ядерними, радіологічними речовинами та людьми. У 2002 р. додаткова угода між Європолом та компетентними органами США дозволила обмінюватися персональними даними підозрюваних осіб, а також запровадила інститут офіцерів зв'язку.

Міжнародними організаціями, національними урядами, спеціальними службами, правоохоронними структурами у взаємодії з громадянськими спільнотами, окрім практичних заходів з недопущення та припинення терористичних атак, здійснюється постійний пошук нових шляхів протидії цьому суспільно небезпечному явищу. Проте кількість терористичних актів, які вчиняються щорічно, залишається високою, а їх наслідки стають все більш відчутними: зростає кількість жертв, завдається шкода економіці, знищуються культурні та історичні пам'ятники тощо.

Зокрема, Генеральний директор МІ5 Ендрю Паркер (Andrew Parker), виступаючи на щорічному симпозиумі 14 травня 2018 року, який проводить Федеральне відомство із захисту конституції ФРН, зазначив: «...Європа стикається з інтенсивною, невинною та багатоплановою міжнародною терористичною загрозою. З 2016 року налічується 45 нападів у 7 країнах: Великобританії, Німеччини, Франції, Бельгії, Іспанії, Швеції та Фінляндії».

Таким чином, можемо констатувати, що нині рівень терористичної загрози у світі залишається високим, незважаючи на заходи, які постійно вживаються як національними урядами і спецслужбами, так і міжнародним співтовариством у цілому. З початку 2000-х років міжнародне безпекове середовище зазнало значних змін. Діяльність окремих терористичних організацій вийшла за регіональні межі, а деякі держави-агресори почали надавати більш активну підтримку терористам, нехтуючи нормами і принципами Міжнародного права.

У сучасних конфліктах активну участь беруть нерегулярні збройні формування, які широко застосовують терористичну тактику. Така ситуація має місце, зокрема, і в Україні.

За нових безпекових умов провідні країни світу, у т.ч. країни-члени НАТО, вдаються до удосконалення систем протидії терористичній діяльності. Все більшої актуальності набувають питання щодо оптимального поєднання традиційних силових заходів і «м'якої» сили, а також посилення взаємодії уповноважених державних органів з громадянським суспільством.

У цілому спостерігається тенденція до перенесення акцентів з переважно силових методів боротьби з тероризмом на користь застосування непрямих методів впливу на етапі попередження і запобігання терористичній діяльності. При цьому розширення підходів до здійснення антитерористичної діяльності відбувається відповідно до принципів концепції забезпечення національної стійкості, яка нині активно впроваджується у безпековій сфері країнами-членами НАТО.

З моменту прийняття чинної Концепції боротьби з тероризмом характер терористичної загрози в Україні змінився. Нині основу такої загрози складає не міжнародний тероризм, а агресивна політика Росії, елементом якої є організація і підтримка диверсійно-терористичної діяльності квазідержавних утворень «ДНР» і «ЛНР».

Вітчизняна антитерористична система (передусім її силова складова), застосована для подолання зазначеної загрози, довела у цілому свою дієвість і боєздатність. У той же час недостатня увага до заходів з попередження тероризму або застосування непрямих заходів до і під час конфлікту стала перешкодою для використання їх потенціалу в Україні.

Концептуальні засади протидії терористичній діяльності в Україні потребують оновлення з огляду на суттєві зміни, що відбулися у безпековому середовищі. При цьому мають бути враховані досвід проведення АТО у Донецькій і Луганській областях, а також тенденції удосконалення антитерористичної діяльності у провідних країнах, у т.ч. членах НАТО.

Кубявка М.Б., к.т.н.
Попков Б.О., к.військ.н.
Кубявка Л.Б., к.т.н.

*Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ЙМОВІРНІСНО-РЕФЛЕКТОРНИЙ ПІДХІД У СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СВОЄЧАСНОГО ВИЯВЛЕННЯ РЕАЛЬНИХ ТА ПОТЕНЦІЙНИХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ

Сучасні події у світі демонструють виникнення численних кризових явищ соціально-економічного та військово-політичного характеру. Як правило, результатом дії таких явищ є соціальне напруження на фоні економічної, політичної нестабільності, розвиток військових конфліктів в контексті гібридних воєн. Поява цих явищ, безперечно, є актуальним, гострим і проблемним питанням забезпечення національної безпеки і вимагає прийняття своєчасних, адекватних та ефективних управлінських рішень. Ефективна управлінська політика в умовах таких криз неможлива без постійного вдосконалення аналітичного інструментарію щодо визначення ризиків і загроз.

Саме тому у системі забезпечення національної безпеки набуває актуальності питання своєчасного виявлення, запобігання і нейтралізації реальних та потенційних загроз національним інтересам у різних сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам.

Запуск повнофункціональної роботи системи національної безпеки є прерогативою номер один в Україні. Наявність же повної своєчасної та достовірної інформації про процеси, що відбуваються в економічній, соціальній, релігійній, політичній, демографічній сферах, є необхідною умовою організації ефективної протидії зазначеним кризовим явищам та можливості виводу країни із небезпечного соціально-економічного, політичного та воєнного стану. Аналіз та прогноз протікання кризових процесів є серйозною науково-практичною проблемою та предметом багатьох досліджень.

Таким чином, розробка автоматизованих систем моніторингу інформаційного простору щодо своєчасного виявлення загроз насамперед соціально-економічного характеру для забезпечення національної (воєнної) безпеки є актуальним науковим завданням.

Така система повинна мати розвинену комунікативну здатність, здатність вирішувати слабоорганізовані задачі, мати можливість самонавчання, вміти моніторити інформаційний простір, обробляти великі масиви природно-мовної інформації, прогнозувати ймовірності виникнення реальних та потенційних загроз, мати можливість бути застосованою в різних сферах життєдіяльності людства та спроможною до адаптації.

Для вирішення завдання з розробки моделей та методів дієвих систем інформаційно-аналітичного забезпечення автори пропонують застосувати ідеї теорії несилової взаємодії. А саме ті, які пов'язані з побудовою рефлексорних інтелектуальних систем.

Інтелектуальні системи, що розробляються в рамках теорії несилової взаємодії, отримали назву рефлекторних, оскільки, за аналогією з вищою нервовою діяльністю живих істот, вміють формувати відповідні реакції на різні комбінації вхідних впливів. У біології під рефлексом розуміється відповідна реакція організму на подразнення, що здійснюється за участю нервової системи. Під рефлексом інтелектуальної системи розуміється реакція інтелектуальної системи на вхідні дії, що виробляється спеціальним алгоритмом, який називається рефлекторним.

Використання цього підходу дозволило створити ряд ефективних інтелектуальних систем, зокрема і таких, які створюють передумови для прийняття раціональних управлінських рішень, а саме:

- природно-мовний доступ до баз даних;
- оцінки інвестиційних пропозицій;
- оцінки й прогнозування впливу шкідливих речовин на здоров'я населення;
- прогнозування результатів спортивних ігор;
- голосового управління телефоном, телевізором і терміналами;
- розпізнавання зображень тощо.

Даний алгоритм забезпечує вибір найбільш імовірної реакції інтелектуальної системи на множину вхідних впливів при відомих ймовірностях на кожний вхідний вплив, а також на деякі комбінації вхідних впливів. Дане завдання подібне до того, яке реалізують нейромережі.

За комбінацією впливів на рецептори формуються числові характеристики рефлекторів через проміжний шар. Зв'язки між шарами забезпечують передачу деякої величини (імпульсу) від елементів одного шару до елементів іншого. Якщо сумарна величина (сумарний імпульс) на вході деякого елемента перевершує його граничне значення, то він передає своє значення (свій імпульс) на елементи наступного шару. По-суті, кожний з елементів є моделлю нейрона.

На відміну від перцептронів рефлекторний алгоритм прямо розраховує адекватну вхідним впливам реакцію інтелектуальної системи. Адекватність реакції базується на припущенні, що закони несилової взаємодії однакові на будь-яких рівнях подання взаємодіючих систем: як то живі або неживі об'єкти.

Використання рефлекторного алгоритму дає певні можливості, що є перевагами в порівнянні з іншими аналогічними системами, а саме:

- здатність до вирішення широкого кола завдань в області супроводження управління інформаційно-аналітичним забезпеченням;
- здатність витягати знання з даних і представляти їх в обсязі, бажаному виключно заданим адресатам, з метою немаксимального їх інформування, а потрібного і достатнього інформаційного наповнення;
- простота використання;
- інтуїтивно зрозумілий інтерфейс;
- моделювання механізмів інтелектуальної діяльності людини;
- можливість інтегрувати інформаційну технологію та застосувати рефлекторні методи в будь-якій галузі управління, інформаційно-аналітичного забезпечення, насамперед, в ході постійного негативного інформаційного впливу на населення країни в умовах «гібридної війни».

ЧОРНОМОРСЬКИЙ РЕГІОН: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ РЕГІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Після розпаду СРСР були створені нові геополітичні реалії на світовій політичній арені, зокрема на пострадянському просторі. Разом з такою позитивною подією, як розпад останньої тоталітарної імперії СРСР, на початку 90-х років XX століття на пострадянському просторі, зокрема в регіоні Чорного моря, мали місце кілька політичних і міжетнічних конфліктів. Імперіалістичні амбіції Росії збільшили напругу на цьому просторі.

Військова агресія Росії проти Грузії й України разом з окупацією Цхинвальського регіону (так званої Південної Осетії), Абхазії та Криму чітко показали, що застосування жорсткої сили, яким би поступовим воно не було, залишається однією з дієвих опцій для розгортання подій у Чорноморському регіоні. Після окупації Кримського півострову, яка стала причиною порушення балансу безпеки в регіоні Чорного моря, підвищення рівня мілітаризації стало однією з головних характеристик території Криму за новим сценарієм. Більше того, активні дії військово-морських сил зацікавлених акторів в басейні Чорного моря знову привернули увагу до значущості морського аспекту в контексті регіональної безпеки.

На сьогоднішній день в регіоні Чорного моря представлені три основні групи інтересів. По-перше, інтереси Заходу чітко визначилися між позицією США й основних континентальних європейських країн. Як Вашингтон, так і країни ЄС впроваджують стратегії, спрямовані на зміну і трансформацію регіону Чорного моря, в основу яких покладені різні політичні програми, які збігаються лише частково. По-друге, існують інтереси пострадянської Росії та Туреччини, як головних геополітичних гравців в регіоні. По-третє, не лишаються не поміченими інтереси інших країн Чорноморського регіону, включаючи Україну.

Російська агресивна політика кардинально змінює геополітичний ландшафт регіону. Маючи потужні збройні сили у Криму та посилюючи свій військовий флот, Російська Федерація отримує монополічне геополітичне домінування у регіоні, зокрема, можливість блокування морських шляхів та створення різноманітних загроз державам Чорноморського простору, якщо останні не підкоряться російському диктату. Крим перетворюється на військову базу, за допомогою якою встановлюється контроль над ширшим простором, що включає Балкани та країни Близького Сходу. Запровадження РФ агресивних дій «гібридного» типу, які мають замаскований характер і спрямовані на підірив внутрішньої стабільності, включають широкий спектр заходів, від економічного тиску, експорту тероризму, проведення масованих інформаційно-пропагандистських операцій тощо, до прямого військового втручання.

Регіональні конфлікти, що існують на етнічному та міжконфесійному ґрунті, але також інспіровані зовні, не могли б набути загрозливих масштабів без постійної зовнішньої підтримки. Місцевий сепаратизм, який фактично стає

знаряддям імперської політики РФ, перетворюється на один із провідних чинників формування нестабільності у регіоні. Іноземна окупація частин територій України, Грузії, Молдови, Азербайджану супроводжується вилученням цих зон з нормального економічного і політичного життя, а населення фактично стає відірваним від європейських і світових соціальних та економічних процесів. Придністров'я, Крим, Абхазія, Південна Осетія, Нагірний Карабах в умовах іноземної окупації перетворюються на закриті милітаризовані зони з ухилом на обслуговування потреб збройних сил окупантів. Просування демократичних цінностей у політичне життя цих територій різко припинено. Навпаки, йде зворотній рух до формування елементів закритого суспільства і репресивної моделі його побудови.

Приналежність окремих частин регіону до різних військово-політичних та економічно-політичних інтеграційних угруповань створює потенціал для більш серйозного протистояння, який може бути актуалізований внаслідок загострення суперечностей та боротьби за домінування. Для регіональних держав, що опинилися поза межами цих угруповань (Україна, Грузія, Молдова), виникає ситуація неможливості дієвого захисту від зовнішніх загроз за допомогою внутрішніх ресурсів або за підтримки держав-союзників.

За таких обставин зростає військово-політична напруженість у регіоні, коли, з одного боку, нарощують військову присутність та проводять військові навчання країни НАТО, а з іншого – нарощуються та активізуються російські збройні сили в Криму і поблизу кордонів України. Високий рівень занепокоєності серед країн євроатлантичної спільноти викликають постійні погрози з боку РФ використати свій ядерний потенціал, елементи якого вже розміщено у Криму.

Невирішеність конфліктних ситуацій, їх «заморожування», постійна ескалація напруженості у державах регіону обумовлює посилення інших загроз, зокрема таких, як нелегальна міграція, контрабанда, нелегальний обіг зброї, торгівля людьми, неможливість гарантування безпеки транспортних шляхів, постачання енергоресурсів, активізація міжнародного тероризму тощо. Яскравим тому свідченням стали багатолюдні трагедії внаслідок терактів щодо пасажирських літаків у повітряному просторі Донбасу та Єгипту. У цілому регіональна підсистема міжнародних відносин зазнає відчутних змін і має тенденцію до перетворення на конфронтаційну модель, де, з одного боку, йде зміцнення південно-східного флангу НАТО шляхом підвищення військової присутності та розвитку партнерства з можливими майбутніми членами Альянсу – України та Грузії, а з іншого – нарощування військової потуги та агресивних дій РФ у регіоні та навколо нього. Регіональна стабільність і безпека можлива лише за умов припинення російської агресії та ліквідації її наслідків. Будь-який інший варіант, наприклад, «замирення» на умовах «заморожування», фактичного визнання російської окупації, залишає простір для дестабілізації ситуації у «гарячих точках» і регіоні в цілому.

ВИКЛИКИ МІЖНАРОДНІЙ СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ

Наша країна більше п'яти років захищається від «гібридної війни» північного сусіда. Плани противника – знищення незалежності та свободи України як держави та української нації. Але протягом цих років війни наша країна змогла вистояти перед натиском агресора, за короткий час відновити збройні сили та стати захисним валом для Європи від агресивних намірів Кремля.

Для того, щоб вибрати вірну стратегію захисту та відновлення справедливості, насамперед потрібно чітко уявляти світову картину, своє місце та роль в геополітичному вимірі. Вторгнення російських регулярних військ в Грузію, війна в Сирії, агресивна політика КНДР, ведення «гібридної» війни Російської Федерації проти України, міжнародний тероризм – це все негативні складові, які впливають на міжнародну безпеку в світі та на систему безпеки України.

Зрозуміло, що на вирішення проблем міжнародної системи безпеки також впливають інтереси провідних країн світу. Ці інтереси можуть утворювати нові нестабільні зони та залучати нових фігурантів в конфлікти. Такий ланцюг подій може призвести до загострення ситуації на значній території чи до загальновійськового протистояння, що спричинить повномасштабну війну, а це новий розподіл кордонів та зон впливу в світі.

Такі загрозливі виклики світовому порядку, як правило, розвивають новітні технології, які повністю чи суттєво змінять систему управління державами, способи захисту та нападу, здобування та накопичення, використання енергії та інші сфери життєдіяльності людини.

Вищезгадані зміни відбуваються вже сьогодні. Насамперед зростає вага людського інтелектуального ресурсу, суттєво зростає вплив на життя соціуму, штучний інтелект та заміна людської роботи на роботизовану працю. Такі самі зміни відбуваються й у військовій сфері – роботи замінюють людину або удосконалюють солдата та дозволяють виконувати інші завдання.

Великий вплив на безпеку чинять глобальні кліматичні зміни, що призводять до масштабних природних катаклізм, які, у свою чергу, тягнуть за собою серйозні виклики людству в цілому.

На початку ХХІ ст. почалося завершення ери традиційних джерел енергії, вони стають несефективними, затратними на відміну від новітніх технологій, які надають можливість стрімкому зросту та удосконаленню країни. Якщо не враховувати ці процеси, то країна може в кінцевому результаті завершити своє існування, або суттєво зміниться її кордони.

Також загрози посилюються через старіння населення Європи, що потребує нового робочого потенціалу ззовні. Водночас країни Європейського Союзу не спроможні в повному обсязі подолати потік мігрантів, їхню соціалізацію у європейську родину. Це призводить до певних протиріч між союзними країнами, наприклад, результат консультативного референдуму в Нідерландах (2016 р.) обумовлений не так ставленням громадян цієї держави до України, як їх невдоволення процесами, які відбуваються в ЄС. Ще більш критичним наслідком цих процесів став Brexit. Одна з основних причин виходу Великобританії з ЄС – послаблення економіки та імміграція.

Консервативна Європа повинна реально оцінювати свої можливості, оперативно реагувати на всі виклики, які виникають як у середині, так і за межами Європейського Союзу. Ця криза посилюється також розбіжністю європейських лідерів у поглядах та розумінні агресивної політики Москви, яка направлена на роз'єднання союзних країн та розпад ЄС як єдиного державного утворення.

За умови такої нестабільної ситуації в Європі на сторожі міжнародної безпеки стоїть НАТО. Цей військовий альянс є глобальною силою, що в змозі стати на захист країн-членів. Провідну роль демократії відіграє США. Але зважаючи на останні події, які відбуваються в Америці, стає зрозумілим, що не слід розраховувати тільки на зовнішню допомогу чи підтримку, потрібно проводити інтенсивні зміни як у зовнішній політиці, так і в середині країни, направлені на захист національних інтересів своєї країни.

Російська Федерація в умовах глобалізації намагається бути повноцінним гравцем на міжнародній арені, але, зважаючи на тривалу економічну регресію, відтік інтелектуального потенціалу, веде політику ядерного залякування, шантажу поставки нафти та газу, це спричинює переорієнтацію економіки країн-партнерів, пришвидшує перехід до альтернативних джерел енергії та ізоляцію цілої країни у політичній, економічній та технічній сферах.

Країни Сходу, особливо КНР, ведуть політику «тихої води». Стрімке економічне зростання Китаю полягає у використанні дешевої робочої сили, але велике негативне явище в КНР – це відсутність верховенства права, корупція та демографічна криза.

Зважаючи на всі виклики, які впливають на міжнародну безпеку, потрібно оперативно реагувати на всі загрози та рухатись у напрямі розвитку новітніх технологій та впроваджувати їх у всі сфери життя, бути частиною Альянсу колективної безпеки. Це надасть Україні великі можливості для розвитку та самозахисту від таких загроз, як військова, економічна та пропагандистська «гібридна» агресія держав-загарбників.

Нешадін О.В.

Каршень А.М.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

АНАЛІЗ ВИКЛИКІВ УКРАЇНСЬКИЙ ТА МІЖНАРОДНІЙ ПОЛІТИЦІ БЕЗПЕКИ

У сучасних умовах зростає небезпека міждержавних збройних конфліктів та їх неконтрольованого розвитку, частішою стає практика односторонніх, нелегітимних, під кутом зору міжнародного права, дій, які серйозним чином підривають стабільність при тому, що існуючі механізми підтримки безпеки вочевидь не справляються з такими викликами навіть на рівні правової оцінки та регулювання. Перебуваючи поза членством в ЄС та/або НАТО, Україна не може брати повноцінну участь у формуванні механізмів європейської безпеки і, не маючи власної потужної і ефективного системи безпеки і оборони, фактично перебуває у зоні «вакууму безпеки».

У той же час російська сторона продовжує політику погроз та військового шантажу у міжнародній політиці, особливо це стосується найближчих сусідів та безпосередньо України. Це підтверджують і наванчання «Схід-2018», якими Росія хоче продемонструвати могутність російської армії та красномовно просигналізувати відповідно Заходу, США, Японії та Китаю (який, по суті, здійснює повзучу анексію Далекосхідного регіону і де складається досить складна демографічна ситуація для Росії).

Так, Фінляндія вже проголосила про скасування своїх намірів щодо вступу у НАТО, аби не стати ворогом для Росії.

Із-за дій російської сторони ускладнюється політична та економічна ситуація і в Україні. Російська Федерація продовжує погрожувати самій державності України та розпалювати ситуацію в Україні, поступово зосереджуючись на трьох основних напрямках. По-перше, на дестабілізації ситуації всередині країни: підтримка й інспірування сепаратистських настроїв в регіонах, розхитування внутрішньополітичної ситуації. По-друге, просування в медіапросторі України п'ятої колони, проросійських сил. По-третє, дискредитація керівництва України, а також європейського і євроатлантичного курсу країни. Крім того, Росія і надалі буде максимально використати ситуацію навколо окупованих нею територій Донбасу, щоб блокувати переговорний процес, зводячи свою тактику до трьох очевидних речей: утримання ситуації на Донбасі у форматі «ні війни, ні миру», відмова від обговорення кримської проблематики і, що найважливіше, Росія готується до часу «Ч» – українських парламентських і президентських виборів. Тому виникає гостра потреба у використанні всіх можливостей, щоб забезпечити безпеку виборчої кампанії, доцільно розробити міжвідомчий план щодо її захисту, активізуватися задля боротьби з гібридними погрозами, використовуючи законодавчий світовий досвід (наприклад, Франції щодо **закону про боротьбу з фейками** – припинення роботи ЗМІ, які виплескують таку інформацію), а також допомогу з кібербезпеки НАТО.

У російської сторони залишається широка лінійка засобів і можливостей впливати на внутрішню українську політику, на порядок більше, ніж вони мали у Франції або США. В першу чергу це буде стосуватися і ситуації навколо угорської меншини на Закарпатті, і ситуації в таких регіонах, як Одеса, Харків, Маріуполь.

Важливим викликом для України залишається боротьба за збереження санкційного фронту, який відчуває серйозні проблеми, як показує реалізація Росією геополітичного проекту «Північний потік-2», практика європейських партнерів *business as usual* з РФ діє, і в деяких випадках економічні інтереси переважають над політичними принципами.

Треба пам'ятати, що принаймні в середньостроковій перспективі Україну чекає складний період жорсткої конфронтації з Росією. Дії Росії зорієнтовані на внутрішній розкол, інспірування сепаратизму в різних регіонах України. Зрозуміло, до чого це може призвести. Розвал і деградація української державності – це прихована мета і завдання нинішньої російської влади під заявами про братерство і партнерство.

Україна вже отримала колосальний травматичний досвід: близько 11 тисяч загиблих, понад 24 тисячі поранених, 1,6 мільйона жінок, 7% окупованої території, 20% зруйнованого промислового потенціалу.

Тому, з огляду на отримані виклики, для України залишаються важливими питання: зміцнення обороноздатності, європейської (євроатлантичної) інтеграції, а також збереження нинішнього рівня підтримки і солідарності міжнародної спільноти. Відповідно, з позиції збереження національної і регіональної безпеки України співпраця з НАТО є основним напрямом. РФ припинила бути партнером НАТО і розглядається нині як противник. У нових геополітичних умовах, враховуючи регіональні процеси та інтереси демократичного світу, очевидно, що система європейської безпеки має будуватися на жорсткій протидії імперським амбіціям Російської Федерації, що передбачає створення гнучкого альянсу широкого кола демократичних держав та їх об'єднань. Європейський Союз, сконцентрований на засобах «м'якої сили», є не готовим діяти у ситуації застосування Росією засобів «жорсткої сили», відповідно роль НАТО в нових умовах значно підвищується. В умовах необхідності протистояння «жорстким загрозам» НАТО стає основою європейської безпеки. Політична та військова співпраця з Альянсом є для України життєво необхідною. Нинішня спрямованість НАТО на захист своїх кордонів у східній Європі створює для України надзвичайно важливий шанс для приєднання до діяльності Альянсу, для розвитку секторальної співпраці з Польщею та країнами Балтії.

Олешко О.А., к.політ.н., доцент

Куксенко В.С., к.політ.н.

Воєнно-дипломатична академія імені Євгенія Березняка

НЕБЕЗПЕКИ ТА ЗАГРОЗИ У ДУХОВНІЙ СФЕРІ СВІТОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Проблема духовної безпеки як складової міжнародної системи безпеки – це необхідність забезпечення належного функціонування всієї духовної сфери світового суспільства. Саме в духовній сфері формуються ціннісні засади суспільства, виробляються духовні блага і задовольняються духовні потреби людини, нації та людства завдяки функціонуванню соціокультурних інститутів (релігії, науки, освіти, мистецтва).

Внаслідок цього формується духовний потенціал суспільства сталого розвитку, культура безпеки як відповідь на виклики глобалізації та реалізація потреби самозбереження людського роду.

Руйнування духовно-етичного потенціалу соціуму в умовах посилення загроз та зростання нестабільності у світі є сьогодні чи не головною проблемою, що потребує вирішення в забезпеченні духовної безпеки світового суспільства.

Втрата людиною, суспільством духовних цінностей супроводжується втратою життєвих орієнтирів, ціннісним вакуумом, і, як наслідок, руйнується духовний, морально-вольовий стрижень особистості, настає духовна криза соціуму.

Духовні загрози – негативні тенденції, що перш за все пов'язані з деформацією ціннісних основ суспільства. Особливо гостро цей процес зачіпає питання захисту національних інтересів, оскільки змінюються умови та орієнтири суспільного життя, які визначають сприятливі можливості для розвитку життєздатності держави, добробуту громадян, збереження фундаментальних цінностей та традицій.

На переконання більшості науковців, які досліджують різні аспекти розвитку сучасного соціуму, однією з причин виникнення реальної загрози самознищення суспільства є втрата людством універсальної ціннісної системи, що спирається на вищі духовні та моральні абсолюти.

Поряд з цим експерти та аналітики до загроз розвитку суспільства у духовній сфері відносять кризу світоглядних засад, яка характеризується ідеологічним вакуумом перехідного періоду, втратою національної самосвідомості, деструктивним впливом ЗМІ на суспільну свідомість, моральним та правовим нігілізмом, негативним впливом нетрадиційних релігійних об'єднань, тоталітарних сект та культів, громадською індивідуалістичністю населення, зниженням якості та рівня життя людей, втратою культурної спадщини й національних традицій тощо.

Руйнування духовних засад суспільства супроводжується соціальною аномією, девіантною і аморальною поведінкою, антисоціальною і антидержавною спрямованістю свідомості маргіналізованої частини населення, соціальною конфронтацією, етнічно-культурною напруженістю.

Небезпеки, що виникають у духовній сфері, несуть загрози як їй самій, так і функціонуванню відповідних соціокультурних інститутів, всьому суспільству. Ці та інші проблемні питання зумовлюють актуальність та необхідність аналізу проблеми ідентифікації та моніторингу загроз світовій безпеці в духовній сфері та визначення теоретичних та практичних шляхів її розв'язання.

Треба взяти до уваги, що загрози в духовній сфері хоча й мають прихований характер, проте негативно впливають на соціально-політичні процеси і безпеку суспільства.

До першої групи можна віднести небезпеки руйнування духовного світу людини, що загрожують становленню її свідомості, світоглядним основам, свободі думки, переконань, інтелектуальної діяльності.

Друга група – це загрози усталеному функціонуванню всіх форм суспільної і масової свідомості та ментальності.

До третьої групи доцільно віднести загрози розвитку культури всього світового суспільства, його етнічних і конфесійних спільнот, а також функціонуванню соціокультурних інститутів.

До загроз функціонуванню духовних засад глобального соціуму дослідники відносять поступове витіснення вищих цінностей та ідеалів прагматичними, технократичними орієнтаціями, глобалізаторськими імперативами мислення.

Дедалі більшу загрозу створює девальвація моральних цінностей, культурних національних традицій, т.зв. загальнолюдських цінностей. Це все створює певний духовний вакуум, наслідком чого стає моральний та правовий нігілізм, пропаганда культу жорстокості та насильства, блюзнірства щодо національних і релігійних святинь.

Не втрачає свого деструктивного впливу на суспільство, на сталість його соціальних відносин, а отже, і на безпеку, діяльність нетрадиційних неорелігійних культів та тоталітарних сект, псевдодуховних і неформальних організацій. Вони нав'язують свідомості людей власні, часто антисоціальні цінності, розривають родинні зв'язки, пропагують соціально-політичну індивідуалістичність. Така діяльність розцінюється як форма духовного насильства.

До загроз духовній безпеці відноситься також можливість втручання в духовний світ особистості і з боку держав, і з боку політичних, комерційних та інших груп. Це межує з духовним насильством та є порушенням права на свободу думки, світогляду і переконань.

Аналіз теоретичних поглядів та інституціональних засад з відповідної проблематики надає можливість визначити такі основні принципи забезпечення духовної безпеки:

- відродження духовних цінностей народів світу, захист та примноження їх культурних надбань;
- збереження та зміцнення моральних цінностей суспільства, традицій патріотизму та гуманізму, культурного та наукового потенціалу країни;
- створення умов для консолідації суспільства на основі національної системи духовних цінностей, у центрі якої людина, її розвиток, права і свободи, максимальне забезпечення її потреб;
- зміцнення традиційних релігійних конфесій та недопущення де-структивного злиття релігійних інститутів з державними органами;
- адекватність заходів системи забезпечення духовної безпеки реальним та потенційним загрозам та своєчасність дій відповідних суб'єктів тощо.

Важливою умовою у забезпеченні духовної безпеки суспільства є зростання економічного добробуту для задоволення базових потреб людини з подальшою можливістю духовного розвитку.

Рєпін І.В., к.і.н., доцент

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

СУТНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ БЕЗПЕКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ РОЗВИТКУ

Міжнародна безпека є гарантом світового самозбереження і сталого розвитку. Суб'єктами міжнародної безпеки виступають міжнародні організації, покликані забезпечити дотримання безпеки. Більшість із міжнародних організацій є основою міжнародного миру і безпеки, забезпечують дотримання загальновизнаних норм міжнародного права не тільки державами – членами цих організацій, а й іншими суб'єктами міжнародних відносин.

Міжнародні організації є інструментом для раннього виявлення, попередження і запобігання конфліктів, а також регулювання криз і постконфліктної реабілітації, вони займаються широким колом питань безпеки, включаючи контроль над озброєнням, превентивну дипломатію, заходи щодо зміцнення довіри, права людини, спостереження за проведенням виборів, економічну та екологічну безпеку тощо.

Першочергове місце в порядку врегулювання збройної агресії на Сході України належить ключовим міжнародним організаціям, що опікуються миром і безпекою в світі, – Організації Об'єднаних Націй (ООН) та Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ).

ООН була заснована 1945 р. після завершення Другої світової війни представниками 51 країни з метою підтримки миру і безпеки у всьому світі, розвитку дружніх відносин між країнами та сприяння соціальному прогресу, поліпшенню умов життя і стану справ у галузі прав людини.

ОБСЄ – найбільша в світі регіональна безпекова організація. У 1975 р. було засновано тоді ще Нараду з безпеки та співробітництва в Європі (НБСЄ). У січні 1995 р. НБСЄ набула офіційного статусу міжнародної організації і була перейменована на ОБСЄ. Організація нараховує 57 держав-учасниць з Північної Америки, Європи й Центральної Азії, що поділяють свої підходи до безпеки, розглядаючи три її виміри: військово-політичний; економіко-екологічний; людський.

Колективна безпека (якщо вона функціонує згідно зі своїм призначенням) є найменш гнучкою категорією, оскільки потребує найбільшої співпраці між незалежними державами відповідно до найжорсткіших правил. Що іноді також потребує більш прискіпливої уваги для своєчасної реакції на відповідні загрози. Разом з тим колективна безпека може запропонувати максимальні потенційні сили.

На думку експертів, ОБСЄ потребує серйозного реформування, створення нової моделі її функціонування, яка б враховувала нову ситуацію в Європі, кардинальні зміни безпекового середовища, появу нових викликів і загроз. Наразі немає одностайності країн-членів щодо реформування ОБСЄ.

Формуючи концептуальні підходи до реформування ОБСЄ, експерти вносять такі пропозиції:

1) ОБСЄ має необхідний потенціал для розвитку, який необхідно ефективно використати в інтересах всіх її членів та Європи в цілому на основі принципу неподільності безпеки;

2) потребує вдосконалення механізм прийняття рішень в Організації, а саме, опрацювати можливість перегляду консенсусного принципу із поступовим переходом до принципу якісної і кількісної кваліфікованої більшості;

3) варто розглянути можливість формування спільних підходів на основі концепту «м'якої сили» з метою забезпечення інтегральної безпеки;

4) прискорити роботу зі створення регламентів діяльності ОБСЄ за напрямками попередження і розв'язання конфліктів, спостереження за виборами;

5) інтенсифікувати свою діяльність у напрямках: кібербезпека, боротьба з тероризмом, екологічна і техногенна безпека;

6) потребує посилення прогностичної функції ОБСЄ, формування інструментів для аналізу основних тенденцій і напрямів трансформації безпекового середовища, напрацювання випереджальних рекомендацій для країн-членів Організації;

7) відповідно до вимог часу потребує змін структура ОБСЄ.

У цілому поділяючи зазначене вище, все ж зазначимо, що ці пропозиції більшою мірою носять декларативний характер.

Урегулювання збройного конфлікту на Сході України можливо тільки за участі міжнародної спільноти. Універсальні міжнародно-правові безпекові механізми, закріплені в Статуті ООН, Гельсінському заключному акті 1975 р., а також зовнішні гарантії безпеки України за Будапештським меморандумом 1994 р. виявилися недієвими.

Очевидним є те, що ідентичність Ради Безпеки, а з нею і ООН в цілому і, відповідно, всієї системи міжнародної безпеки знаходиться під загрозою. Без відпрацювання і втілення в життя нової концепції Ради Безпеки вона може перетворитись на військово-політичний аналог «Великої вісімки» як форми регулярних консультацій провідних країн, а сама ООН буде позбавлена ефективного механізму відпрацювання оперативних рішень та їх примусової реалізації.

Сенюк Ю.В.

Якименко І.В., к.військ.н.

Коваль В.М.

Назарійчук В.П.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОТИДІЇ РОСІЙСЬКІЙ ПРОПАГАНДИ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Серед актуальних викликів міжнародній системі безпеки фахівці виокремлюють інформаційний вплив, який здійснює Російська Федерація у медіа- та Інтернет-просторі країн Європейського союзу (далі – ЄС).

Як свідчить проведений нами аналіз, метою цих заходів є дестабілізація та поляризація суспільства, зокрема шляхом маніпуляції спільним історичним минулим і у підсумку створення негативного іміджу ЄС. При цьому слід зазначити певні особливості інформаційних заходів у кожній з країн ЄС.

Водночас мусимо констатувати, що країни ЄС усвідомили масштабність російських пропагандистських заходів лише після початку російської «гібридної» агресії проти України та, починаючи з 2015 р., долучились до утворення державних і приватних (неурядових) організацій, діяльність яких пов'язана із виявленням фактів дезінформації та маніпуляції суспільною думкою у медіапросторі та соціальних мережах, виробленням ефективних механізмів протидії інформаційно-психологічним впливам зі сторони Російської Федерації.

Зокрема, протягом 2015–2017 рр. у країнах ЄС було створено низку структур, на які покладено такі завдання:

- роз'яснення ключових аспектів політики;
- створення позитивного іміджу та протидії дезінформації;
- загальний розвиток медіапростору країн ЄС шляхом вдосконалення механізмів, які сприяють адекватному реагуванню ЄС на дезінформацію;
- надання дієвої інформаційної підтримки делегаціям ЄС в Азербайджані, Вірменії, Білорусі, Грузії, Молдові, Україні.

Вважаємо за необхідне зупинитись на діяльності найбільш відомих з них. Так, у вересні 2015 р. розпочала свою діяльність Оперативна робоча група зі стратегічних комунікацій Європейського Союзу (англomовна назва – East Strat Com Task Force), продуктом діяльності якої є щотижневий огляд дезінформації, що оприлюднюється на її офіційному сайті.

На початку квітня 2016 р. було ухвалено наступний програмний документ – «Спільні принципи протидії гібридним загрозам – відповідь Європейського Союзу» (англомовна назва – Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response), у якому задекларовано прагнення держав-членів ЄС щодо вироблення спільних механізмів для протидії дезінформації та публічного викриття «гібридних» загроз.

У листопаді 2016 р. було прийнято Резолюцію Європарламенту «Стратегічні комунікації Європейського Союзу як протидія пропаганді третіх сторін» (англомовна назва – EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties), яка є логічним продовженням принципів, закладених у Плані дій щодо стратегічних комунікацій (англомовна назва – Action Plan on Strategic Communication). У документі, зокрема, зазначається, що інформаційна війна стала не тільки зовнішнім аспектом діяльності ЄС, але й першочерговою загрозою.

З вересня 2017 р. у Фінляндії розпочав свою діяльність Європейський центр протидії «гібридним» загрозам (англомовна назва – The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats), заснований спільно представниками НАТО та ЄС. Бюджет цієї організації складає 1,5 млн євро. У складі Центру працюють фахівці з 12 країн, таких як Швеція, Норвегія, США, Франція, ФРН, Великобританія, Іспанія, Польща, Естонія, Латвія і Литва, Фінляндія.

Однією з перших інституцій, діяльність якої спрямована на ідентифікацію і протидію російській дезінформації в інформаційному просторі Польщі, стала «Фундація «Центр аналізу пропаганди і дезінформації». Окрім науково-дослідної і аналітичної роботи, організація співпрацює у напрямі розуміння польським суспільством рівня та небезпеки інформаційних загроз.

Для нашого дослідження також є цікавим висновок, отриманий фахівцями Науково-інноваційного центру стратегічних комунікацій щодо популярної спрямованості телепередач російського Першого каналу (використання гумористичного подання інформації у передачах KBK та «Вечірній Ургант» проводився на замовлення Міністерства оборони Латвії). Так фахівці Stratcom стверджують, що гумористичне подання інформації спрямовано на «лідерів західних держав» та організоване у вигляді своєрідної піраміди з метою формування світогляду глядацької аудиторії та користувачів соціальних мереж.

ДОСВІД БУДАПЕШТСЬКОГО МЕМОРАНДУМУ У СПРАВІ ГАНТАВУВАННЯ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Успадкувавши ядерний арсенал, який, за своїми параметрами, перевищував ядерні сили Франції та Великої Британії, разом узяті, Україна фактично опинилась на третьому місці у світі за потужністю свого ядерного потенціалу. Після здобуття Україною незалежності деякі державні та військові діячі вважали, що єдиною гарантією її національної безпеки може бути лише ядерна зброя. Проте гору взяла позиція тієї частини політичного істеблішменту, яка вбачала користь у відмові від ядерної зброї, вона розраховувала на значні політичні та економічні бонуси з боку Росії і західних країн.

Провідні держави не мали наміру миритися з існуванням країни з таким потенціалом. Звідси, є зрозумілим бажання американців зберегти максимально вузьким і обмеженим клуб ядерних держав, заблокувати доступ туди, в першу чергу, для нестабільних пострадянських країн. Російська Федерація так само скористалась нагодою і зайняла у цій справі жорстку позицію. Росіяни не приховуючи використовували чинник ядерної зброї для того, щоб поставити під сумнів законність нашого існування як суб'єкта міжнародних відносин. Зміст російської позиції полягав у тому, що ніяк не можна визнавати незалежність держави, на території якої знаходиться третій за потужністю ядерний потенціал. Росіяни вважали, що це істотно змінить геополітичний розклад сил у світі.

Таким чином, співпали інтереси двох мілітарно найпотужніших держав світу, що об'єдналися в одну силу, яка була спрямована проти України. У цій ситуації українське керівництво погодилося піти на вимоги США та їх союзників та віддати ядерну зброю в обмін на гарантії безпеки.

Слід зауважити, що позиція української делегації на переговорах з підготовки тексту «Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї» полягала у тому, аби його остаточний варіант передбачав юридичні зобов'язання. У свою чергу, інші учасники бажали зробити наголос на гарантіях лише політичного характеру. Після довгих перемовин сторони досягли компромісного варіанта – міжнародно-правова домовленість, яка фіксує реальні політико-правові гарантії незалежності, суверенітету і територіальної цілісності України та встановлює спеціальний механізм дипломатичного захисту у разі їх порушення. Тоді розгорнулася дискусія навколо того, який англійський термін слід використати – *guarantees* чи *assurances*, оскільки перший термін використовувався у Вашингтонському договорі щодо надання гарантій членам НАТО і передбачав у тому числі й військові зобов'язання. Але на той час надавати Україні будь-які військові зобов'язання самі США були не готові. Звідси не було однозначної відповіді, чи міг цей документ реально гарантувати безпеку держави. Адже він не мав характеру міжнародного договору, у ньому не було прописано процедуру ратифікації парламентами країн-гарантів, тобто фактично юридичні зобов'язання були відсутні. Гарантії фактично обмежилися тими, які визначені у Договорі про нерозповсюдження ядерної зброї.

5 грудня 1994 р., під час Будапештського саміту держав-учасниць ОБСЄ, керівниками чотирьох країн – України, США, Великобританії та Російської Федерації – було підписано «Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї», який увійшов в історію під назвою «Будапештський меморандум». На виконання його умов Україною до 1 червня 1996 р. було завершено вивезення із своєї території стратегічних ядерних боєприпасів до Росії для подальшої їх ліквідації, а 30 жовтня 2001 р. знищено останню шахтно-пускову установку СС-24 біля м. Первомайськ. Таким чином, наша держава виконала усі взяті на себе зобов'язання за Меморандумом.

Слід зауважити, що відразу після анексії Криму низка російських політологів і науковців почали вигадувати виправдання агресивної політики кремлівських зверхників. Вони, зокрема, наголошували, що оскільки Меморандум не був жодною зі сторін ратифікований, він не отримав юридичної сили за допомогою відповідних парламентських процедур, і це дозволяє офіційній Москві не зважати на нього. Іншими словами, Росія, мовляв, не має відповідних зобов'язань, а сам документ може вважатися юридично нікчемним. Проте така їхня позиція спростовується самим змістом Меморандуму, де було чітко зафіксовано, що останній «набуває чинності з моменту підписання», а отже, процедура його ратифікації не передбачалася. Далі МЗС РФ цинічно заявило, що «Росія не брала на себе зобов'язання примушувати частину України залишатися в її складі проти волі місцевого населення, а положення Будапештського меморандуму не поширюються на обставини, що стали наслідком дій внутрішньополітичних чи соціально-економічних факторів. Втрата Україною територіальної цілісності стала результатом внутрішніх процесів, до яких Росія та її зобов'язання за Будапештським меморандумом не мають жодного відношення».

Провал Будапештських «гарантій» став сигналом для усієї світової спільноти, що чи не єдиною запорукою забезпечення умов безпеки для своїх держав є розвиток власної ядерної зброї. Адже відомо, що чимало країн, які можна назвати регіональними лідерами, будували відповідні плани і мали технологічні можливості для її створення. Сьогодні вони змушені серйозно замислитися про це, оскільки ситуація довкола України стала доказом ілюзорності сподівань щодо гарантій ядерних держав.

Отже, Україна заплатила дорогу ціну за те, що повірила запевненням Будапештської декларації про повагу до її територіальної цілісності, суверенітету, відмову від застосування сили з боку Росії. Її нинішнє військово-політичне керівництво має усвідомити, що найнадійнішим гарантом національної безпеки повинні стати фактично заново створені безздатні й неefективні Збройні Сили України, які самостійно або у взаємодії з арміями країн-партнерів дадуть гідну відсіч мілітаристським поривам північно-східного сусіда.

АНЕКСІЯ КРИМУ - РОСІЙСЬКИЙ ВИКЛИК МІЖНАРОДНІЙ СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ

Досвід сучасних воєнних конфліктів свідчить, що цілком благополучна держава за лічені місяці може перетворитися на арену жорстокої збройної боротьби, стати жертвою іноземної інтервенції, поринути у гуманітарну катастрофу. Методи протидії зміщуються у бік широкого застосування політичних, економічних, інформаційних та інших невійськових заходів.

З початком ХХІ ст. інформація набуває стратегічного значення. Інформаційна перевага стає запорукою успіху в «гібридній війні». Важлива особливість інформаційно-психологічних впливів (ІПВ) полягає в тому, що вони як загрози можуть бути не помічені і не усвідомлені самою людиною. Відтак через ІПВ здійснюється маніпулювання інформацією, що є одним з основних засобів інформаційного протидії.

Інформаційна зброя використовується як інструмент руйнування основних принципів міжнародного права, зокрема принципів виконання зобов'язань з Міжнародного права, невтручання у внутрішні справи іншої держави, поваги основних свобод та прав людини. Анексія Кримського півострова показала всьому світові, як Москва грубо порушує всі існуючі політико-правові норми і стає продуцентом війни. Своє зобов'язання поважати суверенітет, незалежність й існуючі кордони Української держави, утримуватися від загрози силою, економічного тиску та застосування ядерної зброї Російська Федерація підтвердила підписанням Будапештського меморандуму в грудні 1994 р. та двостороннім Договором про дружбу, співробітництво і партнерство, підписаним у травні 1997 р. Важливим аспектом цього документа є юридичне визнання сторонами територіальної цілісності та непорушності існуючих кордонів. Однак ще в латентній фазі підготовки до анексії цей меморандум російською стороною неодноразово порушувався, свідченням чого були економічний тиск щодо поставок енергоносіїв, обмеження на український експорт, висування територіальних претензій.

У березні 2014 р. окупацією та анексією Криму Росія зруйнувала міжнародні гарантії, похитнувши ту систему міжнародного правопорядку, котра була збудована після Другої світової війни. Основою своєї міжнародно-правової позиції РФ проголосила кримський референдум 2014 р., хоча негативну оцінку йому надали Генеральна асамблея ООН, ПАРЄ, Венеціанська комісія, а ЮНЕСКО у 2016 р. вказало на факти репресій, порушень прав людини і дискримінацію на окупованому півострові. Для виправдання своєї агресії РФ розгорнула потужну інформаційну кампанію та політико-дипломатичний тиск на інші країни.

Анексія Криму виявила вразливість західного світу до силової гібридної політики Росії. Ключовими характеристиками її є ігнорування міжнародних договорів, агресивна зовнішня політика, дестабілізація сучасного світового порядку. Нова стратегія національної російської безпеки передбачає право

застосування превентивного удару в разі будь-якої загрози ззовні, без попередження і згоди міжнародних структур. Кремлівське керівництво вважає, що націоналістично налаштовані пострадянські утворення являють проблему для російської безпеки, тому РФ розглядає практично всі держави, які з нею межують, як потенційних противників. Як наслідок, розширені повноваження президента РФ, який може особистим рішенням спрямувати загони спецпризначенців в інші країни для участі у локальних конфліктах.

Посилена російська військова активність в акваторії Чорного моря та вторгнення на Кримський півострів сформували плацдарм для поширення російського впливу у напрямку Середземномор'я і Близького Сходу та виявили безпекові загрози для країн в цьому регіоні. Втім, західний світ поки що не сформував ефективних механізмів протистояння російській гібридній експансії. Страх перед новою «холодною війною», терористичні загрози, міграційні та економічні проблеми стали для Європи новими сучасними викликами, серед яких неоімперський реванш Росії видається не найбільш небезпечним. Навпаки, зростає загроза руйнування єдиного санкційного фронту, що сприймається РФ як безкарність і заохочення до активних дій. Дезінформація, яка поширюється Москвою, має наслідком те, що в країнах ЄС зростає кількість тих, хто звинувачує Київ у війні і симпатизує Росії.

Ключовим аспектом російської «гібридної війни» стала інформаційно-психологічна кампанія проти України, яка сягнула безпрецедентного розмаху, перетворившись, по суті, на інформаційне цунамі. Свого часу подібні інформаційні атаки перенесли країни Балтії, Грузія, Молдова. Сьогодні можна говорити про інформаційну експансію РФ як про систему, що створена для пропагандистського забезпечення цілей Кремля. Впроваджуючи ідеї «русского мира», російська влада активно блокує «неправильні» або альтернативні точки зору у своїх ЗМІ та в Інтернеті. Як наслідок, протягом зими-весни 2014 р. соціальні мережі відігравали значну роль у розпаленні ненависті та ескалації насильства. Через них поширювалися міфи і стереотипи, які створювала російська пропаганда. Будь-які факти про події не тільки в Україні, а й у світі спотворювались або замінювались коментарями, підготовленими фахівцями зі спецпропаганди, які готувалися у відповідних 74 центрах РФ.

З тотальним одержавленням ЗМІ були створені провладні потужні медійні холдинги, які відповідно до указів президента були внесені у список стратегічних підприємств держави. Агентство Росспівробітництво виступило державним замовником програми «Російська мова», мета якої забезпечити її функціонування як мови міжнаціонального спілкування на пострадянському просторі. Щорічно РФ витрачає на інформаційні кампанії приблизно 3,5 млрд дол. У 2015 р. РФ зайняла перше місце в світі за витратами на пропаганду – 1,6 млрд дол. Ці кошти потрібні, щоб переконати у своїй правоті не тільки власне населення, а й зарубіжного споживача новин. Сьогодні таку пропаганду несуть телеканали «Росія», РТР-планета, Перший канал, РІА «Новості», «Russia today», радіостанції «Ехо Москви», «Авторадіо», «СІПІ-ФМ», інтернет-проекти «Вести.ru», «Sputnik», «Life news.ru» і багато інших. Водночас не викликає сумніву, що Україна є далеко не останньою жертвою інформаційної агресії РФ. Масована пропаганда потужного російського іномовлення, зокрема в Німеччині, Франції, на Балканах,

свідчить про небезпеку використання інформаційного інструментарію гібридного впливу, можливість втручання у виборчі процеси як це було під час президентських перегонів у США. Експансія в інформаційному просторі – найнебезпечніша складова «гібридної війни». Не випадково на березневому саміті ЄС 2015 р. було ухвалене рішення про необхідність боротьби з російськими кампаніями дезінформації, а згодом створена оперативна група для інформаційної підтримки політики ЄС і протистояння зовнішній дезінформації.

Одним із недоліків в інформаційній війні України з РФ є відсутність медіа-центрів за кордоном та недостатнє поширення мовлення іноземними мовами на інші країни. Наприклад, немає телевізійного каналу, який був би орієнтований на російськомовну аудиторію всередині країни та за її межами.

Нині надзвичайно актуально відпрацювати механізми упереджувальної протидії негативним інформаційним впливам, протистояння маніпуляціям суспільною свідомістю, подолання радянських міфологем та стереотипів, популяризувати історію та культуру України.

Файфура М.В.

Стецура І.М.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ

Настав новий етап трансформації світової політико-фінансової системи, загострюється боротьба за природні ресурси, суспільно-політична експансія з боку США, РФ та Китаю на окремі країни, що зумовлюють зростання нестабільності у світі. Збройні сили окремих держав застосовуються для погроз, втручання у внутрішню та міжнародну політику на континентах, зазіхання на суверенітет держав, у яких нестабільна внутрішня політика, слабкі військові формування та боротьба опозиційних сил для зміни внутрішньої системи в державі. Нестабільність у державотворенні стає інструментом у міжнародних відносинах та збільшує загрози не тільки внутрішніх протиріч, але й ставить під загрозу незалежність та економічний розвиток країни.

Конфлікти використовують для зміни політичних еліт (олігархічних кланів), для розподілу фінансових здобутків, для впливу над сировинними ресурсами та економічним розвитком (енергетична складова, екологічний стан, фінансові надходження, продовольчі ринки збуту). Колективна безпека вимагає від держав із ядерним потенціалом бути відповідальними за порушення миру і безпеки в будь-якому регіоні Земної кулі. А це і виконання норм Міжнародного права, повага до суверенітету сучасних держав та невтручання у їх внутрішні справи та інше. Актуальними є вимоги на основі Статуту ООН у забезпеченні та зміцненні міжнародного миру та безпеки для захисту територіальної цілісності, суверенітету і обороноздатності незалежних держав.

Нехтування думкою і позицією ООН дедалі піддає її авторитет серйозній девальвації, коли поступово зростає переконання в тому, що міжнародні відносини регулюються не колективними зусиллями планетарного співтовариства, а єдиною наддержавою, не нормативно сформованим «світовим урядом», а самочинним «світовим поліцейським». Колективна нормотворчість в

рамках ООН перестає дедалі бути актуальною. Критика провідних світових політиків щодо ролі ООН в підтриманні міжнародного миру та безпеки в окремих регіонах дає сигнал для переосмислення системи спільних дій держав для загальної колективної безпеки та створення регіональних організацій і угод щодо колективної самооборони.

Агресивна політика РФ стала приводом для перегляду актуальних питань щодо об'єднання коаліційних військових угруповань. Настав час, щоб державні органи безпеки розробили єдині попереджувальні заходи щодо ліквідації виникаючих нових вогнищ внутрішньодержавних конфліктів (кольорових революцій), ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та участь у міжнародних домовленостях. На часі ввести зміни у законодавчі акти держави щодо посилення відповідальності за створення незаконних військових формувань під видом охоронних структур, незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин тощо. Актуальність і новизна сьогодення – це втілення у життя принципів колективної безпеки для забезпечення власної безпеки держави, а динаміка розвитку подій у Європі та європейсько-азіатському регіоні розширюють спектри транскордонних викликів і загроз стабільності в Україні.

Спроби регіональних організацій забезпечити безпеку і політичну стабільність у своїх регіонах більш ефективно, ніж це можна було б здійснити розрізненими зусиллями національних держав, також стикаються зі зростаючими труднощами в мінливому світі. В умовах розростання і зміцнення Європейського Союзу (який разом з НАТО здатний подбати про безпеку більшості європейських країн), наявності СНД досить відчутно девальгувалася роль ОБСЄ. Дійсно, якщо вже ООН і Рада Безпеки виявилися не в змозі сприяти розв'язанню балканських і близькосхідних конфліктів мирними засобами, то напевно ідеалістично було б очікувати дієвого результату від організації підлеглого рівня, яка до того ж народилася в період усталеного балансу сил, а другого дихання набула на хвилі викривленого уявлення про пост біполярний світ без воєн та конфліктів.

Концепція загальної європейської оборони в тому вигляді, в якому вона передбачена, неминуче веде до зближення ЄС з НАТО. З цим пов'язані питання про потенційну ефективність, про можливості і критерії застосування сил швидкого реагування, що створюються, та про реальні межі європейської політики в галузі безпеки і оборони. НАТО є військово-політичною міжнародною міжурядовою регіональною організацією, але аналіз Засновницького договору НАТО, а також нової Стратегічної концепції НАТО 1999 р., свідчить про те, що Альянс претендує на трансформацію з регіональної структури оборонного характеру в організацію побудови і підтримання глобальної безпеки. При цьому слід зазначити, що стаття 103 Статуту ООН закріплює як переважну силу зобов'язань її членів регіональною організацією, так і її спроби підняти можливість застосування збройних акцій без мандата Ради Безпеки ООН в принцип, як це передбачається в Стратегічній концепції.

Стратегічна концепція НАТО деформує саме право держави на індивідуальну або колективну самооборону, яка Статутом ООН допускається лише у випадку, якщо станеться збройний напад на члена Організації, і заходи здійснення якої ніяким чином не повинні торкатися повноважень і

відповідальності Ради Безпеки. У Концепції чималий аспект робиться на тому, що грубі і масові порушення прав людини є ледве чи не імперативною основою для військового втручання НАТО, тобто на основі «гуманітарної інтервенції». Але якщо гуманітарна інтервенція буде здійснена без санкцій Ради Безпеки ООН, то вона суперечить основним принципам сучасного Міжнародного права і становить реальну загрозу як мирним міждержавним відносинам, так і самим правам людини. Стратегічна Концепція НАТО суперечить основним принципам сучасного Міжнародного права.

Таким чином, НАТО і ЄС найчастіше розглядають як дві складові частини європейської економіко-політичної системи, де ЄС відповідає за економічну інтеграцію, а НАТО – за питання безпеки, доповнюючи одна одну. Іноді противники вступу України в НАТО говорять про намір увійти в альтернативну «всеевропейську» системи безпеки.

Чобіт І.Р.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)

За умов «гібридної війни» процес мирного врегулювання російської агресії на Сході України стає довгостроковим, що потребує його переоцінки як з політичної, так і із соціально-економічної та правової точок зору. Це вимагає консолідації зусиль усього суспільства, впровадження нових підходів та принципів співпраці Збройних Сил з органами державної влади, міжнародними та вітчизняними громадськими організаціями та представництвами іноземних держав.

Для ефективної діяльності Збройних Сил України постає необхідність запровадження правових підстав та механізму взаємодії військового керівництва всіх рівнів з державною владою та цивільним сектором, що дозволяє створити сприятливі умови для виконання поставлених завдань Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями, створеними відповідно до Конституції та законів України.

У травні 2014 р. задля недопущення створення передумов гуманітарної катастрофи у районах проведення Антитерористичної операції, виникнення соціальної напруги на іншій території України, формування позитивної громадської думки щодо діяльності Збройних Сил України під час дії особливого періоду, введення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, в операціях з підтримки миру та безпеки, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, було впроваджено систему цивільно-військового співробітництва у Збройних Силах України. Зараз цивільно-військове співробітництво визначено складовою стратегічних комунікацій у Збройних Силах України.

Упродовж 2014–2016 років накопичувався відповідний досвід цивільно-військового співробітництва в районі бойових дій, який втілюється у «Тимчасову інструкцію з планування цивільно-військового співробітництва під час проведення операцій військ (сил)» від 05.07.2016 року.

Діючі нормативні акти визначають, що цивільно-військове співробітництво є систематичною, планомірною діяльністю Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів, утворених відповідно до законів України з координації та взаємодії з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, організаціями та громадянами у районах дислокації військових частин та підрозділів Збройних Сил України з метою формування позитивної громадської думки і забезпечення сприятливих умов для виконання Збройними Силами України покладених на них завдань та функцій шляхом надання допомоги цивільному населенню у вирішенні проблемних питань життєдіяльності з використанням військових та невійськових сил та засобів.

Оперативні групи цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України є основним військовим компонентом зазначеного виду діяльності у сучасних умовах Операції об'єднаних сил на Сході нашої держави.

Основним призначенням цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України є:

- забезпечення підтримки діяльності військової частини ЗС України під час виконання ними завдань з боку цивільного населення, місцевих органів влади, міжнародних урядових і неурядових організацій, а також релігійних та інших організацій та агенцій;

- досягнення ефективного та збалансованого використання військових та невійськових ресурсів для досягнення поставлених завдань;

- формування позитивної громадської думки щодо діяльності ЗС України та заходів Уряду України щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України.

Як показує досвід, використання сучасного війська повинно відповідати не тільки вимогам воєнної науки, але і системі правових приписів стосовно до меж застосування сили, норм соціально-правового захисту військовослужбовців, Міжнародного гуманітарного права, прав людини, але й до широкого спектра питань, включаючи цивільно-військову співпрацю, що виникають під час проведення «гібридних війн» та в особливий період. Така необхідність підтверджується тривалою світовою військово-правовою діяльністю (США, Франція, Великобританія) та відсутністю такої практики на пострадянському просторі.

Вона ілюструється наявністю військових концепцій щодо ефективності застосування у військових операціях такого виду забезпечення бойових дій як правова підтримка військових операцій у сфері цивільно-військової співпраці.

Військові представники країн-партнерів підкреслюють високий авторитет військового права. Прикладом можуть слугувати довідники ЗС США «Оперативне право», «Об'єднане правове забезпечення (підтримка) військових операцій». Згідно із вказаними актами сучасні напрями правового забезпечення військ включають: військове право, Міжнародне право, гуманітарне право та оперативне право.

Впроваджуючи правове забезпечення в процес ЦВС Збройних Сил України, було взято до уваги як іноземний досвід, так і вітчизняний досвід проведення війни на Сході України.

Набутий досвід свідчить, що лівова частка розвідувальних даних про обстановку в районі проведення операції надходить саме від груп цивільно-військового співробітництва, які безпосередньо взаємодіють із місцевим населенням.

Вважається, що більшість населення зони проведення Операції об'єднаних сил в силу об'єктивних та суб'єктивних обставин обмежуються переважно конформістською або маргінальною формами поведінки. Але спільна історична ментальність, побудова позитивного іміджу Збройних Сил України, надання правдивої інформації щодо ситуації, яка склалася в Донецькій та Луганській областях, та контрпропаганда повинні надати синергетичний вплив на правову свідомість населення, який дозволить поєднати іноземний досвід правового забезпечення військових операцій із формами правової роботи органів цивільно-військового співробітництва, що розширить спектр та якість завдань Збройних Сил України в цілому.

Koźbial Krzysztof, dr hab.
Uniwersytet Jagielloński

BEZPIECZEŃSTWO EUROPEJSKICH MIKROPAŃSTW

Myśląc o bezpieczeństwie międzynarodowym mamy najczęściej na uwadze bezpieczeństwo dużych jednostek politycznych, nierzadko mocarstw, które odgrywają w stosunkach międzynarodowych znaczącą, aby nie powiedzieć dominującą, rolę i w najbardziej znaczącym stopniu wpływają na bezpieczeństwo międzynarodowe. Tymczasem uczestnikami tychże stosunków są także najmniejsze organizmy państwowe, określane najczęściej mianem mikropaństw.

W wystąpieniu będzie miało odniesienie do europejskich mikropaństw, tj.: Andory, Liechtensteinu, Monako i San Marino, celowo pomijając Watykan jako jednak dość specyficzny organizm państwowy. Wszystkie one spełniają 2 warunki uznane kilka lat temu przez Autora za niezbędne aby je zaliczyć do mikropaństw: ich terytorium jest mniejsze niż 1000 km², a liczba ludności nie przekracza 100 tys. osób.

Celem prezentacji będzie próba odpowiedzi na pytania:

1) jakie są główne przesłanki bezpieczeństwa zewnętrznego analizowanych państw,

2) co przesądza o ich niezależności międzynarodowej,

3) co spowodowało, iż przetrwały do dziś, mimo otoczenia przez znacznie potężniejszych sąsiadów.

Bezpieczeństwo mikropaństw stawало pod znakiem zapytania szczególnie w okresie zawieruch wojennych, jednak nigdy nie doszło do ich aneksji czy zajęcia w trakcie wojen, przynajmniej w XX stuleciu. Także obecnie nie jest ono zagrożone, m.in. z powodu zobowiązania sąsiadów do poszanowania ich granic jak i zobowiązań związanych z dbałością o ich bezpieczeństwo.

MISJA SPECJALNA OBWE NA UKRAINIE. MANDAT I ZIAŁALNOŚĆ

Wydarzenia na kijowskim Majdanie, których konsekwencją było bezprecedensowe złamanie prawa międzynarodowego w postaci przejęcia półwyspu krymskiego przez Federację Rosyjską i następnie *de facto* zbrojna interwencja we wschodniej części Ukrainy uzmysłowiły nie tylko skalę agresywnej polityki Rosji wobec sąsiadów, ale może przede wszystkim nastanie nowego typu zagrożeń dla pokoju; tak w skali lokalnej, regionalnej, jak i światowej. Jak pokazuje praktyka, ta trwająca już piąty rok «pełzająca wojna» zmusza do poszukiwania nowych środków zapobiegania i deeskalacji konfliktów i znalezienia w takiej sytuacji nowych narzędzi służących do ich rozwiązywania.

Na tym polu jedyną organizacją, pod egidą której możliwy jest zarówno codzienny monitoring, jak i próba rozwiązania i normalizacji sytuacji drogą pokojową (zarówno na poziomie międzyrządowym, jak i lokalnym) jest oczywiście Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie; tym bardziej, strony konfliktu są jej członkami. Już w marcu 2014 roku Stała Rada OBWE – na prośbę rządu Ukrainy – zdecydowała więc o powołaniu Specjalnej Misji Monitorującej (SMM) na Ukrainie i rozmieszczeniu w dziesięciu miastach jej cywilnych obserwatorów.

Referat podejmie próbę szczegółowej analizy mandatu Misji Specjalnej jak również narzędzi, którymi dysponuje oraz faktycznej roli, którą odgrywa w zakresie możliwości wygaszenia konfliktu i wdrażaniu postanowień tzw. porozumień mińskich. Mimo, że mandat misji przedłużany był już trzykrotnie (obecnie, do końca marca 2019), to jednak skala zaangażowania OBWE na Ukrainie wciąż wzrasta. O rozmiarach tego – jednego z największych w historii OBWE przedsięwzięcia – świadczą również kolejne inicjatywy w zakresie «zarządzania konfliktami granicznymi», w tym specjalny program misji obserwacyjnych na granicach wschodniej Ukrainy z Rosją. Autor podejmie więc próbę udowodnienia, iż mimo wcześniejszych wydarzeń, które zapowiadały powrót do mocarstwowej polityki Rosji (Abchazja, Osetia, Gruzja), to jednak bez wątpienia społeczność międzynarodowa nie była przygotowana na ten nowy typ «wojen hybrydowych», a dotychczas stosowane narzędzia i procedury rozwiązywania konfliktów nie są już wystarczające.

**ВОЄННА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ
В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ**

Аблазов І.В., к.політ.н., доцент
Гордієнко Л.О.

Воєнно-дипломатична академія імені Євгенія Березняка

**МОДЕЛЬ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН
УКРАЇНИ ТА ВЕЛИКОБРИТАНІЇ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ
ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ**

Непередбачуваність, складність та висока динаміка розвитку міжнародної системи в умовах глобалізації обумовлюють потребу у створенні нових моделей воєнно-політичної взаємодії. Досі не вдалося створити ефективної та надійної моделі як для забезпечення національної безпеки України та захисту її національних інтересів, так і для вирішення реальних безпекових проблем міжнародного співтовариства.

Сполучене Королівство на сьогодні є однією з провідних країн світу, а його зовнішня політика багато в чому унікальна та є прикладом класичної дипломатичної гри, заснованої на балансі сил. За таких умов Лондону вдавалося відстоювати свої національні інтереси та чинити вплив на світові політичні процеси. Не зважаючи на втрату статусу великої держави, країні вдається зберегти вплив та особливу думку на світовій арені.

Великобританія є традиційно важливим партнером України, насамперед у політичній, військовій, економічній та енергетичній сферах, у тому числі з питань реалізації євроінтеграційного курсу України. З метою ефективного використання усіх можливостей воєнно-політичного співробітництва для забезпечення національної безпеки України та визначення перспективних напрямів розвитку українсько-британських відносин з урахуванням національних інтересів України пропонується визначення найбільш дієвої моделі цих відносин.

При розробці моделі воєнно-політичних відносин ми вважаємо за необхідне брати до уваги не лише сучасні підходи до класифікації рівнів взаємодії між суб'єктами міжнародних відносин, але й ступінь впливу на національну безпеку держави.

Модель будується на синергетичному підході, який надає можливості врахувати особливості динаміки процесу взаємодії та зміни в безпековому середовищі України в умовах агресії Росії. Для побудови такої моделі необхідно виділити ряд факторів, що впливають на розвиток двостороннього співробітництва, а також визначити ступінь їх позитивного та негативного впливу. Пропонуємо розглянути воєнно-політичний фактор, історичний фактор та фактор взаємної вигоди інтересів сторін, оскільки саме ці фактори є вирішальними при побудові моделі воєнно-політичних відносин.

Воєнно-політичний фактор. Від початку російської агресії проти України у 2014 році Сполучене Королівство активно виступило на підтримку нашої держави та надалі продовжує надавати активне сприяння Україні на майданчиках міжнародних організацій, таких як ООН, ОБСЄ, НАТО, РЄ, ЄС.

Так, Уряд Великобританії щорічно виділяє Україні значні кошти в рамках Фонду запобігання конфліктів, сприяння стабільності і безпеки для підтримки діяльності місії ОБСЄ в Україні, сприяння в проведенні антикорупційних реформ, навчання українських військовослужбовців тощо. Важливим елементом британської військово-технічної допомоги Україні є постійне надання військових інструкторів для навчання підрозділів Збройних Сил України. Крім того, Велика Британія бере участь у фінансуванні Трастових фондів НАТО (з управління та зв'язку і матеріально-технічного забезпечення та стандартизації), а також проекту зі знешкодження наземних мін та боєприпасів в Україні, що проводиться британською благодійною некомерційною організацією «HALO Trust».

Можна також наголошувати на опосередкованій підтримці України шляхом накладання економічних санкцій та політичного стримування Москви. Фактично усі найжорсткіші резолюції щодо Росії були ініційовані і підтримані Великою Британією, незважаючи на те, що Британська сторона не є членом Нормандського формату. А як показала ситуація навколо отруєння Скрипалів, навіть всупереч складному та виснажливому процесу виходу з ЄС британська дипломатія залишається активною та ефективною. Це доводить мобілізація масової підтримки партнерів, яка проявилася в колективному рішенні про висилку російських дипломатів.

2 листопада 2016 року Верховна Рада України ратифікувала Меморандум про співробітництво в оборонній сфері між Україною і Великою Британією з метою зміцнення миру і стабільності. Меморандум передбачає обмін інформацією, що стосується зміцнення міжнародної безпеки, обмін досвідом підготовки особового складу, управління військами і бойової підготовки, а також співробітництво у військово-технічній сфері.

Наразі на рівні міністрів оборони Великобританії та України обговорюється створення аналітичного центру щодо протидії загрозам з боку Росії, особливо інформаційним викликам і кіберзагрозам.

Історичний фактор. Можна виділити декілька періодів особливо активних контактів:

- 1992–1996 рр. – початковий етап, налагодження відносин між двома країнами;
- 2008–2009 рр. – активізація взаємодії на фоні спроб України отримати ПДЧ НАТО;
- із 2014 року і по сьогодні – активізація взаємодії на фоні агресії Росії проти України і проведення внутрішньодержавних перетворень.

При цьому визначальним чинником ставлення Великобританії до України була і залишається оцінка якості внутрішньополітичних процесів.

Фактор взаємної вигоди інтересів сторін. На сьогодні офіційний Лондон визначає свої інтереси стосовно України таким чином:

- вирішення українсько-російського конфлікту відповідно до норм Міжнародного права;

- забезпечення ефективності внутрішньодержавних реформ шляхом надання відповідної фінансової і технічної допомоги;
- перетворення України на надійного партнера на міжнародній арені;
- максимальне збільшення двосторонньої торгівлі у перспективі.

Українські інтереси стосовно Великої Британії на нинішньому етапі представлені таким чином:

- максимальне залучення Великої Британії для посилення обороноздатності і збільшення тиску на Росію для реалізації Мінських угод відповідно до українського бачення і для деокупації Криму;
- отримання різнопланової допомоги для проведення внутрішньодержавних реформ;
- продовження офіційним Лондоном активної політики на міжнародній арені, не зважаючи на процес виходу із ЄС – тим самим Велика Британія і надалі залишатиметься одним із головних міжнародних партнерів України;
- залучення британських інвестицій.

Аналізуючи запропоновані фактори, можна зробити висновок, що Велика Британія завжди послідовно підтримувала євроатлантичну і європейську інтеграцію України, а після російської агресії неодноразово доводила свою партнерську відповідальність перед Україною через активні зусилля з санкційної політики щодо Росії, надання допомоги в оборонній сфері, підтримку реформаторських зусиль. На сьогоднішній день також можна говорити про те, що інтереси України і Великої Британії доповнюють один одного. Це, в свою чергу, відкриває можливості для України максимально задовольнити власні інтереси в контексті забезпечення національної безпеки в процесі взаємодії з британськими партнерами.

Напрямами подальших досліджень ми вбачаємо визначення рейтингу негативних та позитивних факторів, що впливають на побудову моделі воєнно-політичних відносин України та Великобританії.

Волошина Н.М., к. філос.н., доцент
Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут
Пампуха І.В., к.т.н., доцент
Жогіна Л.В.

*Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ВОЇНА ДО «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ»

Четвертий рік продовжується війна Росії проти України, яка за своїми ознаками є «гібридною». У «гібридних війнах» на першому місці стоїть інформаційно-психологічний вплив на населення, на другому – економічно-політичні, торговельні, газові, дипломатичні протистояння. А силові операції, які застосовуються паралельно, знаходяться на третій позиції, мають на меті безперервний збройний конфлікт, тримання в бойовій напрузі, постійне генерування провокацій. Специфіка такого поєднання полягає в тому, що кожний із військових і невійськових способів ведення гібридного конфлікту застосовується у воєнних цілях та використовується як зброя. У прямому сенсі в ролі зброї, яка наносить ураження різного рівня системам противника, застосовуються всі невійськові засоби ведення «гібридної війни».

Незважаючи на «гібридність» війни, головним її елементом залишається професійна діяльність військовослужбовця для досягнення перемоги. Загальновідомо, що воїн не здатний виконувати свій професійний обов'язок без високого морально-психологічного стану. Морально-психологічний стан являє собою сукупність психологічних можливостей, рівень мобілізованості і налаштування психіки кожного воїна на активні самовіддані дії у бойовій обстановці.

Психологічна готовність до бойової діяльності в умовах «гібридної війни» – це раніше набуті установки, знання, вміння, навички, досвід, якості і мотиви, які являють стійку, завчасно сформовану внутрішню налаштованість на активні бойові дії. Вона дозволяє воїнам за умов бойових, політичних, ідеологічних, інформаційно-психологічних впливів на психіку успішно виконувати поставлені бойові завдання і досягати перемоги над противником.

Психологічна готовність являє собою складне психічне утворення. Більшість науковців виокремлюють наступні елементи її структури: когнітивний; мотиваційний; емоційний; адаптаційно-вольовий; операційний; уміння військовослужбовців регулювати власну психічну діяльність і надавати психологічну підтримку товаришам.

Досвід участі військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань на початку «гібридної війни» в Донбасі дозволяє припустити, що не усі структурні складники психологічної готовності до бойової діяльності проявились на однаковому рівні. Яскравіше висвітилися емоційний і мотиваційний елементи психологічної готовності воїнів. Це,

мабуть, можна пояснити високим рівнем патріотизму учасників військових формувань, що забезпечувався прагненням за всяку ціну захистити незалежність Батьківщини від північного сусіда. Недоліки професійної підготовки військовослужбовців компенсувались психологічною готовністю до ведення бойових дій з ворогом.

Під час організації і проведення психологічної підготовки військовослужбовців до бойових дій в умовах «гібридної війни» слід обов'язково враховувати формування психологічної готовності до протидії інформаційно-психологічному впливу противника.

Волошина Н.М., к.філос.н., доцент

Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут

Пампуха І.В., к.т.н., доцент

Мукогоренко О.С.

Доброгурська О.Б.

*Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

НЕЙРОЛІНГВІСТИЧНЕ ПРОГРАМУВАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ «ГІБРИДНИХ ВІЙН»

Будь-яка інформація завдяки використанню інформаційно-психологічного впливу стає зброєю. Мас-медіа та всесвітня мережа Інтернет створюють так звану викривлену реальність, а, отже, людина стає відкритою і беззахисною перед маніпулятивними технологіями.

Серед маніпулятивних технологій чинне місце посідає нейролінгвістичне програмування (НЛП), винайдене молодими вченими США та СРСР наприкінці 70-х років минулого століття. Його створенню сприяли можливості використання комп'ютерної техніки. Метою відкриття було вдосконалення методики лікування певних захворювань, покращення ефективності спілкування, оптимізації навчального процесу та особистісного вдосконалення у різних галузях. Учені встановили, що найефективнішими методами психофізіологічного впливу є активізація мозкових процесів шляхом впливу на органи відчуття певними акустичними і оптичними сигналами. Було підготовано алгоритмічне ядро для створення програми, яка управляє процесом психологічного впливу і забезпечує зворотний зв'язок між програмно-апаратним комплексом і станом психіки людини з метою її корекції.

Відкриття НЛП не залишилось поза увагою й військових, які мріяли мати ідеальну зброю, що діє лише на противника. Перевагою психологічного впливу є також збереження всіх ресурсів території противника. Тому використання нейролінгвістичного програмування широко використовується у сучасній «гібридній війні» з боку Російської Федерації проти України.

НЛП – вид психологічного впливу, який змінює мотивацію людей шляхом введення в їх свідомість спеціальних лінгвістичних програм. Нейролінгвістичний

вплив орієнтований на ідентифікацію і зміну переконань особистості за рахунок впливу на її світоглядні й емоційно-почуттєві стани, що дозволяє програмувати стан і поведінку людини відповідно до мети маніпулятора.

Нейролінгвістичний вплив корисний тоді, коли він використовується в гуманних цілях. Якщо ж його застосовують для забезпечення свого панування, то він є психологічним насильством над людьми. У даному випадку приховані психотехнології становлять основу інформаційної зброї, яка використовується у сучасній «гібридній війні».

За допомогою інформаційної зброї може бути здійснено придушення, знищення, дезорганізація, дезорієнтація, дезінформація, дезадаптація об'єкта впливу, вона спроможна порушити психічне здоров'я, спонукати до спонтанних, немотивованих, агресивних дій, спричинити тимчасові чи незворотні зміни та самознищення, підкорити свідомість особистості і скерувати її.

Основним об'єктом НЛП є мозок людини і свідома діяльність, а основним засобом впливу виступають програми вербального і невербального впливу, що дозволяють змінювати світогляд, цінності особистості.

Ведення «гібридної війни» Російською Федерацією проти України дозволяє говорити про застосування бойового НЛП. Об'єктом бойового НЛП у даній війні є особовий склад Операції об'єднаних сил (ООС) на Донбасі; цивільне населення нашої держави, особливо прифронтових районів; населення та військовослужбовці тимчасово окупованої території і Російської Федерації; світова спільнота.

Нейролінгвістичний вплив на особовий склад ООС здійснюється у формі роз'яснення катастрофічних наслідків війни для конкретних військовослужбовців і їхніх родин; дискредитації військово-політичного керівництва України; пропаганди своєї переваги у бойовій підготовці, військовій техніці, озброєнні тощо.

НЛП на цивільне населення України здійснюється у тих же формах, що й на особовий склад ООС, крім того, використовуються заклики до участі в антивоєнних виступах опозиції, релігійних і пацифістських організацій.

Нейролінгвістичний вплив на світову спільноту здійснюється у формі дискредитації військово-політичного керівництва України; пропаганди цілей та методів, а також зовнішньої політики Російської Федерації; пропаганди своєї воєнної сили.

НЛП на військовослужбовців і населення Російської Федерації здійснюється у формі підвищення їх морального духу; роз'яснення необхідності різних заходів обмеження в умовах економічної блокади, викликаній агресією проти незалежної України; осуду і критики антиурядових і антивоєнних сил і рухів.

Отже, важливим на сьогодні є загострення уваги до плідного використання потенціалу нейролінгвістичного програмування в умовах сучасних «гібридних війн» нового покоління задля отримання перемоги в умовах інформаційно-психологічного протистояння. Перемоги, що вже не потребує фізичного застосування зброї.

Гудима О.П., к.т.н., с.н.с.

Міністерство оборони України

Шиятий О.Б.

Національна академія оборони України

Карлов Д.В., д.т.н., с.н.с.

Пічугін М.Ф., к.військ.н., професор

Солонець О.І., к.т.н., с.н.с.

Харківський національний університет Повітряних сил імені Івана Кожедуба

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ КОСМІЧНИХ СИСТЕМ ТА ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАЦІЙ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

Воєнна безпека держави на сьогоднішній день визначається складними геополітичними умовами, низкою гібридних викликів та загроз, зумовлених відкритою агресивною політикою Російської Федерації, спрямованою на придушення незалежності та євроатлантичних прагнень України.

Російська Федерація чинить злочин агресії проти України та здійснює тимчасову окупацію частини її території. На території окремих районів Донецької та Луганської областей систематично не дотримується режим припинення вогню; з боку збройних формувань Російської Федерації продовжуються обстріли цивільних об'єктів та інфраструктури, що спричиняють численні жертви серед цивільного населення, військовослужбовців ЗС України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань.

На протидію агресії Російської Федерації стратегічними документами сектора безпеки і оборони визначено відповідні заходи, а саме: збільшення ефективності системи оперативного (бойового) управління, зв'язку, розвідки та спостереження; удосконалення системи раціонального та ефективного використання наявних ресурсів, у тому числі інформаційних; підвищення взаємодії між структурними підрозділами МО України, ГШ ЗС України та ЗС України щодо моніторингу та оцінки обстановки; забезпечення інформацією від супутникових систем органів військового управління під час проведення операцій та виконання відповідних завдань.

У доповіді висвітлені проблеми інформаційного забезпечення здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, які є продовженням антитерористичної операції. Показано роль космічної складової інформаційного забезпечення зазначених заходів з урахуванням адаптації світового досвіду в галузі космічних та геоінформаційних технологій до вітчизняних реалій. З'ясовано тенденції подальшого впровадження сучасних підходів щодо використання інформації космічних систем та геоінформаційних технологій у секторі національної безпеки та оборони.

Визначено напрями досягнення відповідності нинішнього стану космічної діяльності МО України та ЗС України сучасним гібридним викликам та загрозам і завданням забезпечення обороноздатності держави, а також

збільшення оперативних (бойових, спеціальних) спроможностей сил оборони, ефективність системи оперативного (бойового) управління, зв'язку, розвідки та спостереження, врегулювання питання державного оборонного замовлення, пріоритетів військово-технічної та оборонно-промислової політики і співробітництва у сфері космічної діяльності, визначення міжвідомчої взаємодії з питань створення та використання космічних засобів.

Дегтяренко В.В.

Пономарьов І.Г.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ВИКЛИКИ БЕЗПЕЦІ ТА ЗАГРОЗИ В АЗОВСЬКОМУ МОРІ. ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

У 2018 році одним з ключових «гібридних» фронтів у неоголошеній російсько-українській війні, схоже, стає акваторія Азовського моря. Російська сторона намагається там свою присутність, причому використовуючи для цих цілей міждержавний договір про спільне освоєння моря.

15 років тому, в 2003 році, між Україною і Росією почався конфлікт за косу Тузла, що тягнеться від Таманського до Керченського півострова. Будівництво дамби російською стороною на цій косі було сприйняте Україною як посягання на свою територіальну цілісність. Для президента Кучми, малопопулярного на той час, принциповість у питанні Тузли була способом зіграти на патріотичних настроях українців, виставивши себе непохитним захисником національних інтересів.

Підсумком конфлікту став договір, укладений у грудні 2003 року, що передбачає спільне українсько-російське використання акваторії Азовського моря і Керченської протоки. Документ, ратифікований у квітні 2004 року, передбачав заборону на входження в Азовське море і Керченську протоку без взаємної згоди Росії і України військових кораблів третіх країн, визнання необхідності зберегти акваторію як цілісний господарський і природний комплекс і збереження свободи судноплавства в Азовському морі і Керченській протоці для торгових суден і військових кораблів обох країн. Договір закладав основи мирної економічної кооперації в Азовському морі, але життя, як відомо, пішло зовсім інакше.

Через 15 років по косі Тузла був побудований Кримський міст, що веде з Росії до анексованого нею Криму. Однак договір про спільне використання Азовського моря продовжує діяти, дозволяючи Росії на легальних підставах посилювати свою військово-морську присутність у регіоні.

Українські військові експерти б'ють на сполох – Азовська акваторія і узбережжя абсолютно беззахисні в разі ворожих дій Росії. Не існує навіть морського державного кордону як такого – в мирні роки до цього руки так і не дійшли.

Однією з причин загострення ситуації на Азові вважають затримання наприкінці березня українськими прикордонниками російського сейнера «Норд» з керченською реєстрацією за порушення правил виходу з окупованого

Криму. Незабаром після інциденту Росія закрила близько 2 тисяч квадратних кілометрів території Азовського моря в районі Бердянська і Маріуполя нібито для проведення навчальних стрільб, а російські прикордонники почали епопею з затриманнями і оглядами українських і зарубіжних суден. Російська пропаганда широко розкрутила цей інцидент, наслідком стали улюблені кремлівцями «дзеркальні заходи» – російські прикордонники стали затримувати українські та іноземні кораблі, що йдуть в українські порти Маріуполь і Бердянськ. День простою судна обходиться в 10–50 тисяч доларів.

Це все завдає колосальних збитків як для України, так і для торговельних суден з напрямків Південно-східної Азії, В'єтнаму, Південної Кореї, Малайзії, США, Гондурасу, Мексики. Всі ці напрямки практично зникли, оскільки перевезення здійснювались на великих суднах типу Panamax (Кораблі Panamax через розміри не можуть пройти під Кримським мостом, його висота в 33 метра надійно блокує Азовське море від великих вантажівок, і для російських портів це чергове «геніальне стратегічне рішення» путінської команди).

Морська блокада портів Маріуполя і Бердянська безумовно відіб'ється на економіці портового міста, а соціальним невдоволенням цілком можуть скористатися прихильники «ДНР». Порушення морської логістики вдарить і по містоутворюючим підприємствам Маріуполя – металургійним гігантам «Азовсталь» і ММК імені Ілліча. Напередодні виборів в Україні це відкриває шлях до широкої дестабілізації регіону.

Дяченко В.І.

Військова академія (м. Одеса)

ПІДВИЩЕННЯ БОЙОВОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ В УМОВАХ АВТОНОМНИХ БОЙОВИХ ДІЙ ПРИ ОПТИМІЗАЦІЇ ЛОГІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Враховуючи випадковий характер попиту на матеріальні засоби (боєприпаси, пально-мастильні матеріали, устаткування ТПУ, озброєння і автомобільна техніка, ремонтні комплекти до озброєння і автотранспорту) в ході бойових дій із-за випадкової і антагоністичної невизначеності бойових втрат вказаних засобів та їх витрати з початком операції, враховуючи необхідність заощадження часу при забезпеченні бойових дій військ, наприклад, угруповання сил оборони, доцільно створити нову систему науково обґрунтованого всебічного забезпечення підготовки і бойових дій військ.

Функціями цієї системи є, наприклад, наступні:

по-перше, знаходити необхідний об'єм запасу матеріальних засобів, по-друге, визначити доцільний час для їх подачі, по-третє, оптимізувати обсяг запасів, який змінюється протягом бою, з тим, щоб він був достатнім в умовах дефіциту, а саме: часу; пального; боєприпасів; ремонтних комплектів засобів управління; ремонтних комплектів для озброєння та військової техніки; автомобілів і т.ін. для підвезення цей сукупності матеріально-технічних засобів (МТЗ). В той же час запас матеріальних засобів не повинен бути надмірним з метою запобігання його надлишковим втратам через вогневу дію супротивника.

Однак, треба урахувати, що постачання потрібних обсягів додаткових МТЗ протягом бою пов'язане з більш суттєвими витратами часу на перевезення МТЗ і з додатковим ризиком його бойових втрат на шляху перевезень у порівнянні з витратами і втратами у випадку перевезення додаткових засобів до початку бою і зберігання цих запасів у сховищі в смузі оборони.

Крім того, потрібно науково обгрунтоване вирішення практичної задачі всебічного забезпечення підготовки і ведення бойових дій військ шляхом цілеспрямованого управління складною системою бойового, тилового, технічного (десантного) і медичного забезпечення, процес функціонування якої відповідає, наприклад, марківському дискретному процесу під час поточного контролю її станів, визначення слабкої ланки, адекватного та адаптивного корегування ситуації за допомогою заходу, обраного в цій системі, наприклад, методом перевірки статистичних гіпотез, з метою збільшення ефективності функціонування цієї складної системи.

Таким чином, потрібне *логістичне забезпечення бойових дій*, а саме: науково-обгрунтоване за змістом, обсягами, часом і місцем всебічне забезпечення військ, частин і підрозділів всіх видів Збройних Сил озброєнням, боєприпасами, транспортом, технічним обладнанням і майном під час підготовки до бойових дій та їх здійснення протягом пересування, оборони та наступу.

Засоби для наукового обгрунтування рішень з метою всебічного бойового та логістичного забезпечення бойових дій частин і підрозділів, є наступними:

- науково-методичний апарат підготовки та обгрунтування рішень і прогнозування наслідків рішень;
- науково-методичний апарат управління запасами озброєння, боєприпасів, засобів транспорту, технічного обладнання і майна;
- програмні продукти на основі адекватних моделей забезпечення підготовки і ведення бойових дій;
- штабні діалогові інформаційні моделі, що реалізовані на комп'ютері та дозволяють готувати прийняття рішень у реальному масштабі часу.

Актуальність проблеми. Науково-технічний аналіз ефективності функціонування будь-якої складної системи, степені досягнення мети дій системи та якості виконання її завдань, наприклад, забезпечення дій ієрархічної системи більш високого рівня, є достатньо складним. Відомі наукові рекомендації для послідовного і обгрунтованого вирішення подібної задачі, на жаль, зустрічаються нечасто.

Однак, безліч факторів, що впливають на результати функціонування складної системи, які не тільки погано ув'язані, але і супроводжуються невизначеністю випадкового, природного і антагоністичного характеру, не урахувати під час обгрунтування рішень на практиці неможливо.

Тому існуючі потреби кількісно обгрунтованого вирішення указаної задачі та відсутність прийнятних теоретичних рекомендацій для її вирішення підкреслюють актуальність теми даного дослідження.

Метою тези є вирішення наукової задачі цілеспрямованого управління складною системою, процес функціонування якої відповідає марківському дискретному процесу, шляхом поточного контролю її станів та визначення слабкої ланки.

STEALTH PRINCIPLES WITHIN THE HYBRID WARFARE

The influence of two modern principles of warfare «Stealth» and «Hybrid Warfare» is analyzed in the article.

The Air Forces are constantly adapting to the hybrid war challenges as the modern hybrid warfare is versatile, from cyber impacts to the aerial strike of stealth aircraft. Indeed, the airspace can be called the battlefield of modern hybrid wars. Among the main characteristics, which hybrid wars can be attributed, are modularity and flexibility in the choice of impacts on specific targets, as well as the flexibility of methods of influence and the secrecy of rapid strikes. In military technologies, such approach of secrecy and sudden rapid strike is called Stealth technology, which nowadays is realized in military and political aspects of hybrid wars around the world. The stealth technology is considered to be modern and sophisticated and its main features are modality, secrecy and flexibility.

The management of information electromagnetic fields, the use of artificial intelligence network systems with the functions of synergetic and self-learning in the hierarchical and modular clusters of control systems, and the widespread introduction of military robots, such as unmanned aerial vehicles, are discussed as the specific complex forms of control in the stealth offensive combat operations.

Historically, the hybrid character on the tactical level of wars has always been used, but modern peculiarities, such as the hybrid impact and protection have become the strategic goals not only of individual states, but also political alliances. The countermeasure of Stealth technology in hybrid wars can be defined as creating a robust multifunctional system for determining threats, their impacts on protected objects which are adequate to powerful counterstrikes. Knowing how complex those challenges are, it is essential to combine capabilities and skills available to maintain the necessary situational awareness both at the tactical level, in terms of surveillance, cyber defense and counterstrikes, and in a more general way through information activities that enable the creation of higher and better decision-making conditions.

Three important issues from the view of the Ukrainian Air Force (UAF) are presented including the following ones:

- increasing combat capabilities of the Ukrainian Air Force;
- enhancing the collaboration between the Poland Air Force and the Ukrainian Air Force as comrades in Arms;
- implementing NATO standardization agreement (STANAG) and International Civil Aviation Organization (ICAO) documents into educational and training process of Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University.

The above mentioned issues should be considered in detail. The main objectives of combat capabilities of the Ukrainian Air Force which is on the way of its reformation and modernization are to evaluate and increase number of aircraft and air defense systems. The UAF modernization programs are aimed to extend the life cycle

of existing aircraft and helicopters, improve performance and combat efficiency, provide round-the-clock combat application and improve maintainability. One of the strategic aims of the UAF should be directed to tackling a problem of overcoming the gap between old armaments and contemporary NATO standard military equipments. The UAF should have an access to the NATO Air Combat and Control System. It could allow the UAF to have modern fighters, for example, an advanced version of the F-16 with the highest capabilities, designated as generation 4++, transport aircraft, for example AN-series(AN-74; AN-140) with multi-purpose transport capabilities, and airborne warning and control system (AWACS), such as, Embraer EMB-145 surveillance aircraft. The NATO standardization agreement (STANAG) and International Civil Aviation Organization (ICAO) documents, as well as Air Combat and Control System (ACCS) should be implemented in the Ukrainian Air Force to be appropriate to the modern challenges of hybrid wars.

Enhancing the collaboration between the Poland Air Force and the Ukrainian Air Force is possible thanks to creating both mutual understanding and interoperability. The strongest bonds are always based on «Comrades in Arms» partnership. Poland and Ukraine are not only neighbors, but also friends and allies. Now Ukraine is on the way to integrating into the European Union and NATO which Poland has overcome during the last 30 years. After the multinational aerial exercise «Safe Skies 2011», the Poland and Ukrainian Air Forces created the common rapid reacted air defense system within Poland and Ukrainian airspace during the 2012 UEFA European Championship. Nowadays the Air Forces are going to participate in the multinational aerial exercise «Clear Sky 2018». According to its conception the «Clear Sky-2018» international exercise will contribute to security in Eastern Europe and will allow to raise the level of training of the Joint Air Forces to fulfill strategic and tactical missions in the allies environment, to achieve a fundamentally new and qualitative level of compatibility with the Poland Air Force and other NATO member countries during joint air operations to ensure protection of sovereignty of airspace.

Implementing NATO standardization agreement (STANAG) and International Civil Aviation Organization (ICAO) documents into educational and training process of Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University is aimed to enhancing knowledge and skills of cadets and officers as to their participation in military operations in the conditions of modern challenges of the hybrid warfare. Cadets study the international aviation law and aviation English at the fourth level of requirements of ICAO for preparing pilots for special missions on international flights. They also undergo courses of survival and search and rescue operations. Besides, very much attention in their training is paid to the tactics of conducting electronic warfare, protecting military air force bases and cyber security. The future officers study the electromagnetic theory of Stealth technology and combat application of such up-to-date aircraft.

In conclusion, it is possible to state that the Ukrainian Air Force is able to prevent aggressions and deter from the hybrid wars thanks to studying and evaluating the influence of stealth technology not only in the development of the armament, but also in political and military issues.

ВОЄННА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ

Розглянемо, що розуміється під військовою безпекою. Військова безпека – це складова національної безпеки, яка визначає стан захищеності національних інтересів, суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності держави від посягань із застосуванням військової сили. Законодавство України надає більш розширене трактування терміна: «військова безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та життєво важливих інтересів від воєнних загроз».

Головною метою забезпечення військової безпеки є усунення зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці держави у військовій сфері та створення сприятливих умов для гарантованого захисту її національних інтересів

Резонансні світові події останніх років, зокрема, революційні зміни влади та збройні конфлікти в країнах Північної Африки, Близького Сходу, колишнього СРСР та Україні свідчать про появу нових форм і методів, до яких вдаються провідні держави, намагаючись досягти своїх зовнішньополітичних цілей і владнати міждержавні розбіжності.

Так, на заміну класичним військовим агресіям, коли застосовуються збройні сили, приходять так звані «гібридні війни». Вони мають прихований характер та спостерігаються переважно у політичній, економічній, інформаційній і спеціальній сферах. Військо для вирішення окремих завдань залучається в невеликій кількості. Суттю такої війни є зміщення центру зусиль з фізичного знищення супротивника в рамках масштабної війни до вживання засобів «м'якої сили» проти країни-супротивника з метою дезінтеграції та зміни її керівництва, включення до сфери свого впливу.

Сьогодні тема «гібридних війн» вже широко висвітлюється у ЗМІ, а також є предметом спеціальних досліджень. Зокрема, такі дослідження проводились відомими експертами світового рівня, в т.ч. Френком Гофманом, Деніелом Ласіком, Джорджем Девісом та Девізом Кілкалленом (США), а також Френком ван Каппеном (Нідерланди).

Невід'ємною складовою «гібридних війн» є інформаційне та інформаційно-психологічне протистояння, які можна віднести до головних чинників сучасних війн. Можна побачити результати інформаційної боротьби першої Російсько-Чеченської війни. Росія програла інформаційну війну і, як результат, – програв у військовій кампанії, що не можна сказати вже про другу Російсько-Чеченську війну. Приклад поразки України у інформаційно-психологічній боротьбі – захоплення практично безкровно Криму Росією, яка цілеспрямовано протягом багатьох років проводила інформаційну боротьбу проти України, здійснювала інформаційно-психологічний вплив як на населення Криму, так і на населення власної країни. Наслідки цієї боротьби ми зараз бачимо.

На теперішній час кожна країна світу потребує створення ефективної системи державної протидії операціям інформаційної війни.

Інформаційна війна дозволяє інтенсивно впливати на різні процеси практично на всіх рівнях державного та суспільного значення в будь-якій країні або регіоні. На теперішній час суспільство будь-якої слабorozвинutoї країни не готове до активної протидії будь-яким спробам маніпулювання суспільною свідомістю. Річ в тому, що в свідомості громадян ще не зовсім сформувалося розуміння тієї загрози, яку несуть сучасні комунікаційні технології при їх прихованому інформаційно-психологічному впливі, особливо якщо їх використовувати в політичних цілях.

В інформаційному протистовистві використовуються ті ж самі новітні комунікаційні технології та способи комунікації, що й в інших соціальних процесах. Таким чином, цілеспрямований інформаційно-психологічний вплив на людину є різновидом соціальних взаємовідносин, в чому криється особлива небезпека. Інформаційна боротьба набуває прихованих форм.

Таким чином, інформаційна війна – це така форма конфлікту, в якій здійснюються прямі атаки на інформаційні системи для впливу на знання чи суспільну думку противника. Інформаційна війна може застосовуватись як окремо для досягнення політичних, економічних цілей, так і як частина більшого і більш повного набору воєнних дій.

Як вказують американські військові експерти, інформаційна війна складається з дій, що вживаються з метою досягнення інформаційної переваги в забезпеченні національної військової стратегії шляхом впливу на інформацію та інформаційні системи супротивника з одночасним зміцненням і захистом власної інформації та інформаційних систем і інфраструктури.

До складових частин інформаційної війни відносяться: психологічні операції; електронна війна; дезінформація; фізичне знищення (якщо має місце намір впливу на елементи інформаційних систем); захист інформації; прямі інформаційні атаки (пряме перекручування інформації без видимої зміни середовища, в якому вона знаходиться).

Виходячи з вищенаведеного, ми бачимо, що на теперішній час одним з основних видів військової агресії є «гібридна війна», головною метою якої є досягнення країною-агресором своїх економічно-політичних інтересів (як виключення – територіальних). Переваги даної війни при правильному плануванні та проведенні: країна-агресор перед міжнародною спільнотою не є агресором; малі втрати особового складу (збройні сили не мають широкого застосування), досягнення мети меншими економічними витратами. Основною складовою «гібридної війни» є інформаційна боротьба та інформаційно-психологічне протистовиство. В умовах сьогодення, для забезпечення воєнної безпеки держави необхідно особливо увагу приділити впровадженню передових засобів та способів ведення інформаційної боротьби.

Корнійчук Ю.Г., к.пед.н.
Петренко Н.І., д.е.н., професор
Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова

ПРОБЛЕМИ ВОЄННО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

В останні роки трансатлантична консолідація військової промисловості значно зросла, що значною мірою сприяло перебудові військово-промислових підприємств США та Західної Європи.

У результаті численних злиттів та за короткий період до кінця 90-х рр. у США минулого століття відбулося створення кількох гігантських військово-промислових фірм. Число генеральних підрядників Пентагону скоротилося з 15 до 5 («Локхід Мартін», «Боїнг», «Нортроп-Грумман», «Рейтеон» і «Дженералдайнемікс»), які мають багатий досвід, фінансові можливості, науку і техніку для розробки та виробництва різноманітних військових товарів, у тому числі спільно з компаніями інших країн, зокрема європейськими.

Якщо реструктуризація оборонної промисловості США пройшла через горизонтальну та вертикальну інтеграцію підприємств, то в європейських країнах, які не мають розміру американського військового ринку, почали реструктуриватися у двох напрямках: національному та трансєвропейському.

Завдяки цим змінам в оборонній промисловості в Західній Європі утворилося 3 військово-промислових гіганти («БАЕсистемз», «Талес» і ЕАДС) та малий бізнес, тісно пов'язані з лідерами. Ці компанії взаємопов'язані так, що багато національних суверенних військово-промислових компаній у старому світі фактично перестали існувати і стали європейською оборонною промисловістю. Частка «БАЕсистемз» і ЕАДС в цілому складає майже 75% європейських оборонних та авіакосмічних контрактів.

Глобалізація призводить до того, що через деякий час світова провідна оборонна промисловість матиме меншу конкуренцію і буде нижчою, ніж зараз залежить від будь-якого ринку. В той же час, різке скорочення чисельності основних виробників озброєнь та їх зростаюча міжнародна орієнтація призведуть до зміни балансу сил на військових ринках: частково влада перейде від урядів до приватних компаній. Виробникам зброї допоможе ситуація, коли кожна країна, матиме меншу частку власних продажів, ніж у минулому.

Деякі західні вчені вважають, що вихід транснаціональних військово-промислових гігантів з-під контролю урядів може мати вкрай небезпечні наслідки для міжнародної та національної безпеки.

Оскільки глобалізація стає процесом незворотним, то багато держав зіткнулися з гострою проблемою пристосування до нових умов і тенденцій розвитку світової військової економіки.

Сутність військово-економічної інтеграції країн НАТО полягає в розширенні та поглибленні міжнародного співробітництва, об'єднання ресурсів, регулювання військово-економічних зв'язків між країнами-учасниками. Ці заходи здійснюються на державному рівні для взаємного пристосування та оптимізації військового виробництва відповідно до інтересів та запитів військово-промислового комплексу.

Оптимальне співвідношення реальних потреб і можливостей захисту суверенітету і національних інтересів виступає постійною дискусією у військово-економічній сфері.

Військово-економічна сфера включає в себе залучення і ефективне використання в інтересах оборони держави та регіональної безпеки мінімального економічного потенціалу країни для блокування агресії та запобігання війни. Коли ведемо мову про безпеку держави, ми повинні пам'ятати, що при цьому велику (чи не визначальну) роль відіграє економіка держави.

Під військово-економічною безпекою сьогодні розуміють: 1) невід'ємну частину економіки національної безпеки, спрямовану на забезпечення обороноздатності держави та захист її територіальної цілісності; 2) ступінь розвитку військово-промислового комплексу країни, що гарантує сталий розвиток держави в контексті військово-економічного протистояння з іншими країнами.

Найважливішим завданням військово-економічної безпеки є: координація зростаючих потреб в оборонних ресурсах в умовах обмежених можливостей країни. Військово-економічна безпека характеризує здатність держави через її економічний потенціал забезпечити здійснення повного комплексу заходів, спрямованих на забезпечення військової організації держави всіма видами зброї і необхідної військової техніки, матеріально-технічні засоби вчасно і в обсягах, що зумовлені військовими, соціально-економічними та іншими державними інтересами.

Загрози військово-економічній безпеці можуть виходити ззовні та від суспільства і держави. Усунення або зменшення внутрішньої загрози вимагає вирішення проблем репродукції, оптимізації структури та підвищення ефективності економіки країни в цілому шляхом вдосконалення економічних відносин та економічної політики. Структурні зміни у військово-промисловому комплексі не повинні знижувати військовий та економічний потенціал держави.

Велике значення мають досягнення цілей військової та економічної безпеки: забезпечення високої якості зброї та методів збройної боротьби, реагування на технологічні новинки й асиметричні переваги і ефективне реагування на широкий спектр внутрішніх та зовнішніх загроз.

Загрози військово-економічній безпеці в умовах гібридних викликів проявляються в таких формах, як:

- ізоляція розвинутих країн і їх подальше зростання у військово-технічній сфері;
- подальший розвиток можливостей розвитку і створення нових моделей озброєння і військової техніки;
- великий приплив іноземного капіталу у військове виробництво, яке не підлягає контролю і регулювання державними органами;
- скорочення науково-технічного рівня бойового потенціалу військ і триваючих військових розробок;
- низькі інвестиції у військово-промислову сферу;
- нерациональне використання ресурсів, що виділяються на потреби Збройних Сил України;
- корупція та інші незаконні дії в цій галузі.

Є чимало труднощів при перевлаштуванні економіки держави з мирного на воєнний час, і навпаки. Тому зараз у світі вже протягом багатьох років бачимо зацікавленість держав в синтезі військово-економічної безпеки з загальною економікою. Більш конкретними способами досягнення цієї мети є:

- визначення пріоритетів для України у виробництві продукції, для якої вона утримує провідні наукові позиції;
- придбання за кордоном ліцензій на сучасні технології, продукцію та матеріали, а також швидке створення на основі власного виробництва;
- обґрунтування оптимальної кількості державних програм розвитку нових видів конкурентоспроможної продукції;
- ідентифікація основного джерела інвестицій для таких довгострокових програм;
- створення нових форм ефективної взаємодії науки та технологій, а також вільних економічних зон, для створення сприятливого інвестиційного клімату;
- організація логістичних центрів.

Таким чином, військово-економічна діяльність, спрямована на забезпечення безпеки, є складним комплексом різних виробничих, організаційних, управлінських та інших заходів, які складають складну, багатопланову та багатокритеріальну систему військової економіки. В цілому сучасні форми взаємодії військових та цивільних секторів економіки включають взаємний обмін технологіями; розвиток програм подвійного призначення; диверсифікацію виробництва; кооперацію та інтеграцію. Безумовно, моделі і форми цієї взаємодії не статичні. Динаміка їх розвитку залежить від зміни темпів економічного зростання, науково-технічного прогресу і міжнародної військово-політичної ситуації. Масштаби та інтенсивність співпраці двох секторів регулюються відповідними державними заходами і, значною мірою визначаються структурою економіки.

УКРАЇНА-ПОЛЬЩА: РОЗВИТОК ВІДНОСИН У ВІЙСЬКОВО-ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ СФЕРІ

*Неможливо мати хорошу армію без наявності в ній поліцейських сил
Наполеон Бонапарт*

Значну питому вагу в структурі поліцейських сил зарубіжних держав має відомча поліція. Такі особливі формування створюються в тих галузях державного управління, які відрізняються значною специфікою, і поліцейське обслуговування яких вимагає особливої підготовки та наявності у персоналі спеціальних знань. До відомчої належить і військова поліція.

Експерти Національного інституту стратегічних досліджень вважають, що цікавими для України будуть історія створення, завдання і структура Військової жандармерії Війська Польського. Вивчення Польського досвіду у цій сфері, на нашу думку, є корисним у багатьох аспектах. Перш за все те, що Польща може слугувати для України зразком швидкої посттоталітарної трансформації, динамічної інтеграції в європейські і євроатлантичні структури. До того ж, за деякими параметрами ці держави можна порівнювати. По-друге, Польща була, є і буде одним із найбільш бажаних стратегічних партнерів України, її геополітичним сусідом і важливим союзником, який виступає традиційним лобістом українського інтересу у відносинах України як з НАТО, так і з ЄС.

По-третє, Польща виступає хорошим прикладом поєднання формальної приналежності до структур НАТО і ЄС та використання їхніх ресурсів у національних інтересах. Влада Польщі, на відміну від більшості держав ЄС, вважає за потрібне постійно змінювати власну армію, очевидно саме тому, за оцінками експертів, Польське військо – друге за потужністю серед решти країн НАТО.

По-четверте, незважаючи на те, що Польща є відносно молодим членом НАТО (1999 р.) та ЄС (2004 р.), в ній уже запроваджені структури, діяльність яких повністю адаптована до стандартів Північноатлантичного альянсу. Зокрема, у Польщі функціонує Навчальний центр військової поліції НАТО та Центр досконалості військової поліції НАТО. Крім того, на підставі тристоронньої міжурядової Угоди від 19 вересня 2014 року, яку ратифіковано Законом України від 4 лютого 2015 року № 143-VIII, у Польщі розташовується командування спільної литовсько-польсько-української бригади, у складі якої діє багатонаціональний компонент військової поліції (рота), що включає взвод військової поліції від України.

Зазначимо, що 2 грудня 2016 року у Варшаві Міністром оборони України Степаном Полтораком та міністром національної оборони Польщі Антонієм Мацєревичем підписано Генеральну угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про співробітництво у сфері оборони, яка 6 вересня 2018 року ратифікована Верховною Радою України. Вказана угода передбачає широкий спектр співробітництва за двадцятьма чотирма напрямками, зокрема щодо

правоохоронних органів у складі збройних сил та правового забезпечення діяльності збройних сил. Також між оборонними відомствами України та Польщі 2 лютого 2017 року підписано Технічну угоду щодо реалізації заходів військової підготовки Збройних Сил України, якою передбачено проведення військових консультацій щодо військової поліції та права у військовій сфері.

По-п'яте, повноваження військових поліцейських (жандармів) сучасної Польщі в основному тотожні з повноваженнями цивільних поліцейських. Такий підхід відповідає міжнародній практиці. Тому існування військової поліції нормативно закріплено безпосередньо у статусному Законі Республіки Польща «Про поліцію» від 6 квітня 1990 року. Зокрема у статті 2 Закону визначено, що «в обсязі, у спосіб та на засадах, визначених в окремих приписах, завдання, передбачені для Поліції, виконують у Збройних Силах Республіки Польщі а також стосовно солдатів Військова Жандармерія та військові органи правопорядку».

На розвиток цієї норми, парламент Польщі 24 серпня 2001 року прийняв Закон «Про Військову Жандармерію і військові органи правопорядку», який набрав чинності з 1 січня 2002 року. Фактично у цей же період в Україні був прийнятий Закон України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» від 7 березня 2002 року, який поклав початок створення Військової служби правопорядку – спеціального правоохоронного формування у складі Збройних Сил України (аналог військової поліції).

Слід зазначити, що за час мирного існування України (до 2014 року) в суспільстві сформувалась небезпечна ілюзія щодо непотрібності армії, що спричинило значне скорочення її чисельності та розбалансування військово-правоохоронної системи. Так за останніх шість років (з прийняттям нового КПК) Військова служба правопорядку була позбавлена головних інструментів правоохоронної діяльності та втратила важелі впливу на забезпечення правопорядку у ЗС України. Серед найбільш значущих – позбавлення Військової служби правопорядку функції дізнання (2012 рік), яку вона виконувала протягом 10 років, вилучення її з переліку спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції (2014 рік). Необґрунтовані законодавчі зміни призвели до зупинки процесу розвитку Військової служби правопорядку як правоохоронного органу, регресного перетворення на орган «обліку і статистики» та, фактично, знівелювали саму ідею її створення.

В рамках діяльності підкомітету військової поліції Багатонаціонального Об'єднаного координаційного комітету з питань військового співробітництва та оборонного реформування 22–23 серпня 2018 року на базі Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка відбулась робоча зустріч представників Військової служби правопорядку з представниками Центру досконалості військової поліції НАТО (м. Бидгош, Республіка Польща) та іноземним радником з питань створення військової поліції підполковником Бернардом Хадсоном.

В ході зустрічі були обговорені актуальні питання в галузі військового співробітництва та потенційні напрями сумісної діяльності. Зокрема, мова йшла про структуру майбутньої Доктрини військової поліції України, роль та місце військової поліції серед інших правоохоронних органів, обговорення

пропозицій щодо проведення семінару «Роль Військової поліції у протидії гібридній агресії», який планується провести у квітні 2019 року у Києві.

Враховуючи багаторічний досвід дослідження міжнародної практики діяльності військової поліції, вважаємо, що польська модель функціонування військової поліції є найбільш придатною та прийнятною для імплементації в Україні, адже мета її функціонування споріднена з первинною ідеєю створення Військової служби правопорядку, а загальна структура цих органів дуже схожа. Практична діяльність військової поліції Польщі є усталеною, такою, що відповідає стандартам держав-членів НАТО. Слід пам'ятати, що запозичення позитивного досвіду організації та функціонування таких органів однієї держави в іншій здатне запобігти помилкам, прорахункам і негативним явищам, що особливо актуально для України на шляху трансформації військових правоохоронних органів. Крім того, уніфікація стандартів правоохоронної діяльності також сприятиме підвищенню її ефективності та міжнародній співпраці у військово-поліцейській сфері.

**Куцька О.М., д.і.н., доцент
Миронович А.В.**

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ІДЕОЛОГІЧНА РЕІНТЕГРАЦІЯ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ СХОДУ УКРАЇНИ ЯК НАПРЯМ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Протягом багатьох років Україна чинить опір загрозам своїм національним інтересам з боку Російської Федерації. Це стосується, зокрема, й ідеологічного завоювання цією суміжною країною східних територій нашої держави. В процесі створення «дорожньої карти» з деокупації цих територій нагальною стає проблема формування інтегративної ідеології як їх мешканців, так і громадян решти України. Причому серед перших слід культивувати світоглядні та етичні установки «політичної нації» (без надмірного акцентування на етнічній приналежності), другим допомогти переосмислити тимчасово окупований регіон, а всім разом – прищепити відчуття «спільної землі». Зупинимось на основних темах, які, на нашу думку, мають бути головними при роботі із окресленими вище аудиторіями.

Аргументи до населення України:

- агресія Російської Федерації спрямована проти держави Україна, а мешканці східних територій під впливом багатолітньої пропаганди стали одним із інструментів її реалізації. Слід обирати головний напрям – готовність будувати єдину та сильну країну;

- території тимчасово окупованих східних областей України не є безнадійно «зросійщеними». Слід усвідомлювати, що ідеологічно наші південно-східні регіони не є Росією, і ніколи нею не стануть. За багато років вони успадкували чимало від українського менталітету;

- відсікання різного роду географічних узагальнень територій. Об'єднання окремих східних територій України під топонімом «Донбас» не є вірним. Адже

Бахмутчина, Лиманщина, Слов'янськ, Краматорськ – це Південна Слобожанщина; Маріуполь, Волноваський, Нікольський, Мангушський райони – це Приазов'я і т.д.;

- слід розкривати розвиток історичних подій в окресленому регіоні в контексті української історії. В рамках цього необхідно викривати історичні фальсифікації щодо російського, за етнічними вимірами, характеру колонізації Півдня і Сходу України, розкриваючи поліетнічний і полікультурний характер заселення й економічного освоєння, культурного розвитку зазначених українських регіонів;

- для деокупації територій потрібно мати ресурси. При цьому маємо на увазі не лише кошти на відновлення життєдіяльності, а й підготовку людей, які будуть готові до обіймання посад у місцевій владі;

- включення ізолюваного регіону до українського культурного контексту. При цьому українська нація, з одного боку, асимілюватиме всі етнічні групи, які проживають на Україні, з іншого, має зберігатись єдність у різноманітності етнічних груп;

- формування нових стереотипів та перефразування колишніх. Наприклад, поряд із «кавовою столицею» України Львовом та «південною Пальмірою» – Одесою цілком може існувати українська «вугільна столиця» Донецьк. Але це все має сприйматись як наше, українське.

Аргументи для населення непідконтрольних територій Донецької та Луганської областей:

- громадяни тимчасово окупованих східних територій України мають отримувати чітку відповідь від керівництва держави щодо перспектив завершення окупації та планів стосовно характеру й особливостей реінтеграції окупованих територій в єдину українську державу;

- утвердження українського дискурсу в розумінні історії та сьогодення з метою ідентифікації населення південних і східних територій з українською громадою. Так на Донеччині популярними були два міфи: Катерина II і Донбас чавів Орджонікідзе. Але можна говорити й про сарматську добу та Козаччину. Важливим завданням є розвінчування спроб розглядати історію цих регіонів поза їх українським контекстом;

- підтвердження діями тези «Донбас – це Україна». Українські засоби масової інформації на території Донбасу, українські школи, українська мова – це лише верхівка айсберга. Потреба полягає у розвитку інфраструктури та соціальних послуг, економічному відновленні і соціальній стійкості регіону;

- необхідно популяризувати «європізацію» східного регіону України. По-перше, шляхом підтвердження європейського впливу на нього в історичній ретроспективі, адже наприкінці XIX – на початку XX ст. ці території потрапили під вплив європейських компаній. По-друге, Європа має стати «ближчою» до зазначених територій (мається на увазі можливість відвідування мешканцями країн ЄС);

- політика ідеологічного повернення Донецької і Луганської областей не має бути силовою акцією. Йдеться не про протиставлення цінностей, а про м'яку корекцію, зміщення акцентів. На протигагу російській пропаганді слід надавати альтернативну аргументацію стосовно подій, пов'язаних з російсько-українським протистоянням;

- необхідно донести позицію української влади щодо розуміння ворога. Для цього слід назвати війну «війною», а противника чітко окреслити. Слід дати зрозуміти, що Україна не воює з «донецькими», а бореться із сепаратистами;

- слід побороти страх перед можливою майбутньою відповідальністю за злочини, що відбувались на території тимчасово окупованих областей. Безсумнівно, злочинці мають відповідати. Водночас необхідно доносити до людей, що мешканців, які протягом цих років там просто жили і працювали, не очікує жодного покарання.

Найбільш широко ці процеси повинні розгорнутись у ЗМІ та інтернет-середовищі, як у найдоступніших та мобільних джерелах інформації. При цьому матеріали українських інформаційних комунікацій обов'язково мають враховувати особливості суспільних запитів і стратифікацію мешканців усіх областей України.

Отже, відмінності, які розділяють регіони України, мають частково ментальний характер, а частково – етнічний та історичний. Формування інтегративної ідеології потребує готовності мешканців Сходу й Заходу до компромісів, усвідомлення національної єдності та цілісності нашої країни. Підґрунтям для компромісів мають стати державницькі цінності, які В. Липинський називав «територіальним патріотизмом».

Кучик О.С., к.і.н., доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ЗБРОЙНИЙ КОНФЛІКТ В КОНТЕКСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО СВІТОВОГО ПОРЯДКУ

Сучасний стан системи міжнародних відносин та процесу творення нового світоустрою викликає зростаючий інтерес серед представників різних галузей науки. Це обумовлене складністю як самого процесу формування нового світового порядку, так і наявністю чинників динамічного характеру які впливають на ці процеси. Серед іншого на особливу увагу заслуговують інтернаціоналізовані міждержавні конфлікти, яким почасти притаманний цивілізаційний, а подекуди й геополітичний характер, що у свою чергу є визначальним у формуванні нового світопорядку.

Серед конфліктів, що відіграють серйозний вплив на геополітичну боротьбу у світі, варто віднести й російсько-український збройний конфлікт, який за оцінками як російських, так і західних аналітиків має цивілізаційний, геополітичний чи інший характер, який безпосередньо впливає на реалізацію різними сторонами конфлікту власних національних інтересів, а відтак, і геополітичних цілей.

Заяви деяких російських експертів про «конфлікт між Росією та Заходом», що відбувається на території суверенної держави, викликають у значній мірі подив з огляду на глобальний характер протистояння, підсилений низкою факторів економічного, ресурсного та врешті цивілізаційного суперництва у світовій системі.

Попри дискусії частини експертів навколо тези про суб'єктність України у сучасних міжнародних відносинах видається доцільним говорити про російсько-український збройний конфлікт як елемент системи чинників трансформації

сучасного світового порядку. Попри кваліфікацію конфлікту як «жевріючого» чи як такого, що має тенденцію до заморожування, сам по собі факт протистояння на Сході України та опосередковано у Чорноморсько-Азовському регіоні засвідчують наявність системоутворюючих чинників, притаманних цьому конфлікту як явищу.

У цьому контексті варто звернути увагу на мирні ініціативи української влади, спрямовані на врегулювання конфлікту політико-дипломатичним шляхом, що спирається на зростаючу могутність сектора безпеки та оборони України. При цьому особливу увагу слід звернути на реформування Збройних Сил України та приведення їх до стандартів Організації Північноатлантичного договору (НАТО) у контексті більш ширшого процесу євроатлантичної інтеграції України. Зміна позицій провідних чинників Альянсу засвідчує прогрес у євроатлантичному процесі інтеграції України, як і говорить про зміну настроїв Альянсу щодо потенційної зацікавленості у розвитку взаємовигідної співпраці з Україною як у військовій, так і в політичній та безпековій сферах. У цьому контексті доволі важливим елементом є військовий досвід Збройних Сил нашої держави, пов'язаний із безпосередньою участю у воєнних зіткненнях з частинами армії Російської Федерації. З цього погляду перспективи євроатлантичної інтеграції виглядають ще більш оптимістичними.

Євроатлантична інтеграція України як чинник трансформації міжнародного світопорядку зумовлює зміну розстановки сил не лише у євроатлантичному просторі, а призведе до переформатування системи безпеки як на регіональному, так і на глобальному рівні. Це, у свою чергу, зумовить зміну розстановки геополітичних центрів впливу у світовій політиці. Попри скептицизм деяких експертів до українського чинника, власне протистояння з «Руским міром» призводить до кристалізації європейської ідентичності та творення спільного цивілізаційного, а відтак і культурного простору, що впливатиме на формування «нової культури безпеки».

Інтернаціоналізація російсько-українського конфлікту та перетворення його на своєрідний маркер світової політики поряд з проблемою ядерного розбросення, конфліктом у Сирії та інших зонах напруженості дає підстави стверджувати, що він (конфлікт) стає одним з факторів реформування й системи багатосторонніх форматів співробітництва, як от міжнародних організацій.

У цьому контексті слід вказати на український контекст спроб «реформування Ради Європи» як організації, створеної для діалогу між державами у доволі широкому діапазоні питань міждержавних відносин. На окрему увагу у цьому ключі заслуговує Організація з безпеки та співробітництва у Європі, яка стала «камемем спотикання» у вирішенні багатьох «гліючих» чи «заморожених» конфліктів головно на пострадянському просторі та меншою мірою в інших частинах європейського континенту. З огляду на цей факт питання реформування ОБСЄ є вельми актуальним, оскільки алгоритм такого реформування впливатиме із загальної розстановки сил в регіоні діяльності Організації.

Показовим є перетворення глобальної організації ООН на арену боротьби за геополітичне позиціонування держав при небажанні змінювати правила гри чи привести структуру та інструментарій Організації до вимог сьогодишнього дня. Щоправда дебати останніх днів продемонстрували появу у політичному дискурсі діяльності Організації заяв про необхідність (чи можливість, проведення реформування діяльності керівних органів, як от Ради Безпеки, як в

контексті розширення за рахунок нових членів, так і за рахунок обмеження права вето, що довгий час виступало саме одним з найважчих питань у процесі реформування.

Таким чином, як засвідчує аналіз сучасних тенденцій еволюції міжнародного світо порядку, можна висловити припущення, що російсько-український збройний конфлікт, а відтак і «Українське питання», стає одним з впливових чинників трансформації сучасного міжнародного порядку.

Лемешко В.В., к.військ.н.

Лемешко О.В., к.пед.н.

*Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького*

ПІДГОТОВКА ПРИКОРДОННИКІВ В УМОВАХ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ»

У нормативно-правових документах (Укази Президента, Постанови Кабінету Міністрів України, накази, директиви і Стратегія розвитку Державної прикордонної служби України до 2020 року), що регламентують діяльність прикордонного відомства та визначають основні завдання щодо змісту і якості професійної підготовки персоналу Державної прикордонної служби України, акцентується увага на необхідності підготовки висококваліфікованих офіцерських кадрів, здатних діяти у будь-яких ситуаціях на державному кордоні та приймати обґрунтовані й ефективні рішення щодо його охорони та захисту. Це завдання стало ще більш актуальним у зв'язку з імплементацією безвізового режиму з Європейським Союзом, з початком військової агресії Російської Федерації проти України, а також виникненням нестандартних ситуацій на державному кордоні, що потребують швидкого реагування і прийняття рішень. Результати аналізу дій військовослужбовців Державної прикордонної служби України під час виконання завдань з охорони державного кордону та здійснення прикордонного контролю свідчать, що прикордонники приймають рішення, але в той же час вони недостатньо повні та якісні. Це, в свою чергу, спонукає до деталізації визначення знань, вмінь і навичок прикордонників відповідно до військово-облікових спеціальностей. Головним в підготовці прикордонника є не лише його індивідуальна підготовка, але й готовність до дій у складі груп (підрозділів, елементів службового або бойових порядків).

Людство розвивається, тому відбувається й еволюція воєн та збройних конфліктів. Вони змінюються за змістом, характером та особливостями.

Частими є нові форми воєнного конфлікту, які розпочинаються з «мирних» антиурядових акцій, а пізніше переростають у жорстке протистояння. Війни сучасної епохи характеризує процес гібридизації, у рамках якого змішуються традиційні форми війни, кібервійни, організованої злочинності, іррегулярних конфліктів, тероризму тощо.

Ми погоджуємося з думкою Дузь-Кратченко О. П., який стверджує, що для характеристики нових форм війни вживають термін «гібридна війна». Така війна виходить за межі традиційних понять про неї, вона стає комбінованою. Сторони вдаються до всіх можливих засобів, найбезчесніших прийомів та дій – як силових, так і несилових. Жертвами ведення такої війни, зазвичай, стають мирні жителі. В умовах такого конфлікту стає проблематичним відрізнити правих від винуватих, ворогів від союзників, простих мирних громадян від

терористів. Прихована зовнішня воєнна інтервенція, яка здійснюється загонами бойовиків сусідніх країн за підтримки високотехнологічних засобів розвідки й ураження, робить такий воєнний конфлікт ще більш заплутаним і неоднозначним.

Діючими акторами «гібридної війни» поряд з регулярними збройними формуваннями є іррегулярні формування повстанців, злочинні угруповання, терористи, найманці, підрозділи спецслужб.

Збройні конфлікти з використанням технологій «гібридної війни» стають конфліктами на виснаження. У таких конфліктах сторона, яка обороняється, веде боротьбу екстремістськими і терористичними формуваннями на своїй території, які забезпечуються та керуються з території інших країн.

При цьому намагання вирішити конфлікт військовими засобами може спричинити у перспективі важкі економічні проблеми, політичну поразку або навіть втрату державності.

Все вищепераховане впливатиме на рівень професійної підготовки прикордонника, що, в свою чергу, обумовлює деталізацію робочих програм навчальних дисциплін. Отже, лише постійне відстеження можливих змін «гібридних війн», розуміння їх сутності та характеристик допоможе своєчасно приймати рішення щодо внесення коректив у підготовку фахівців.

Вивчення цієї проблематики дає поштовх до подальших наукових досліджень у сфері нових загроз національній безпеці та своєчасного реагування за рахунок підвищення професійної майстерності прикордонників.

Малюк В.М.

Окіпняк Д.А., к.пед.н.

Спільник В.В.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЗІ ЗНИЩЕННЯ (ЗНЕШКОДЖЕННЯ) ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ ПРЕДМЕТІВ У ХОДІ ЛОКАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ

За останні роки міжнародна спільнота все більше усвідомлює масштаби та гостроту проблеми, що стосується мін і вибухонебезпечних залишків війн. Крім того, територія України, за часів найбільших війн (Перша та Друга світова) знаходилась в епіцентрі подій, а її територію та населення не оминула проблема, пов'язана з мінуванням та розмінуванням у мирний час. З початком конфлікту на Сході України групи розмінування Збройних Сил України працюють на звільнених територіях Донецької та Луганської областей.

Під час знищення вибухонебезпечних предметів вживають заходів зі зменшення дії вибуху (локалізації). Локалізація дії вибуху ВВП залежить від наявності підручних та промислових засобів. Застосування наведених способів локалізації не є догмою та залежить від конкретної обстановки, яка складається при виникненні інциденту.

Повністю гарантувати локалізацію дії вражаючих факторів вибуху на оточуючі об'єкти та навколишнє середовище не завжди можливо. Гарантувати локалізацію дії вражаючих факторів вибуху на людей, крім саперів, що

безпосередньо працюють з вибуховими пристроями, можливо за умов їх віддалення на безпечні відстані.

ВНП, які виявлені на відкритій місцевості, можна локалізувати за допомогою підручних засобів. Цей метод займає значний обсяг додаткових робіт, але має свій позитивний кінцевий наслідок.

Локалізувати дію вибуху виявлених боєприпасів можливо з допомогою мішків з піском (грунтом). Обкладання мішками з піском (грунтом) вибухового пристрою здійснюється таким чином, щоб він знаходився всередині конструкції. Цей метод є найбільш важким й займає багато часу на підготовчий етап та обвалування.

Міцність і ефективність конструкції залежить від кількості мішків з піском (грунтом) в ряді та висоті споруди. Одним із недоліків є повна відсутність захисту від дії осколкових елементів у вертикальному напрямку.

Захисні вали з мішків, заповнених піском (грунтом), можуть виконуватися:

- коловим методом обкладання (коли необхідно захистити всі навколо будинки та споруди);

- неколовим (коли необхідно зберегти будинки та споруди на окремих напрямках, або неможливість виконання колового методу в зв'язку з місцем знаходження підозрілого об'єкта).

Ефективним способом локалізації дії вибуху є також метод вибуху в земляних траншеях (колодязях). Цей метод локалізації може застосовуватися у випадках, коли немає будь-яких спеціальних засобів локалізації, а також в місцях, де можна зробити земляні колодязі. Поряд з виявленим боєприпасом влаштовується котлован з однією пологою стінкою (колодязь) та за допомогою мотузки він стягується всередину. В подальшому проводяться роботи щодо засипання ґрунтом (з метою зменшення дії ударної хвилі та радіуса розльоту осколків) й підрив.

Також добре себе зарекомендував метод локалізації з використанням штучних та природних водойм. Щільність води запобігає розльоту осколків та значно зменшує дію ударної хвилі. Однак, перед тим, як транспортувати ВНП у водойму, необхідно закріпити на ньому заряд вибухової речовини. Локалізувати боєприпаси можна також за допомогою резервуарів, заповнених водою. Об'єм резервуара повинен перевищувати об'єм боєприпасу та заряду вибухової речовини не менше ніж у 50 разів.

Одним з недоліків зазначеного методу є значний вплив дії вибуху на фауну природних водойм. Хоча рекомендується перед підривом боєприпасів здійснити підрив 400-гр шашки тротилу. Цей підрив допомагає розігнати рибу та інших мешканців водойм, що більш-менш запобігає їхньому знищенню.

За рівнем безпеки ВНП поділяються на три умовні категорії: перша – надзвичайно небезпечні; друга – небезпечні; третя – обмежено небезпечні.

Встановлення категорії небезпечності боєприпасів є найбільш відповідальною дією. Від правильного рішення цього питання та своєчасного виявлення змін небезпечності боєприпаси залежить вибір способу роботи та забезпечення безпеки сапера і оточуючих.

Терміни знищення ВВП залежать від їх стану та здатності до незапланованого вибуху, за умов наявності в конструкції самоліквідаторів та наявності елементів невилучення (пасток) також враховується чутливість до переміщення.

Вибір місця знищення боєприпасів також залежить від їх стану, технічної можливості транспортування, можливостей створення штучних захисних споруд.

Місцями знищення шляхом їх підризу можуть бути: місце виявлення; відносно безпечний імпровізований підризний майданчик поблизу місця виявлення; стаціонарний підризний майданчик.

Для знищення авіаційних боєприпасів не повинні використовуватись заряди вибухових речовин та засоби ініціювання невідомого походження чи з невідомими термінами зберігання.

Для знищення боєприпасів зарядами вибухових речовин повинен застосовуватись електричний спосіб підризування.

Якщо конструкцією боєприпасу, який не спрацював, передбачений механічний, хімічний чи комбінований спосіб підризу, передача початкового імпульсу здійснюється електричним способом.

Система керування електричним способом підризу повинна повністю виключати можливість несанкціонованого вибуху.

Під час знищення враховується те, що застосування електричних ліній керування вибухом, електродетонаторів і електрозапалювачів має обмеження за умов можливого впливу електромагнітного випромінювання.

При одночасному знищенні декількох боєприпасів в землі (траншеї) або загрози впливу на електричні мережі сторонніх електромагнітних хвиль повинні використовуватись детонуючі шнури.

Під час виконання робіт зі знищення шляхом підризу на місці виявлення або поряд з ним на імпровізованому підризному майданчику обов'язковими допоміжними силами необхідно мати бригади швидкої медичної допомоги та пожежогасіння.

Провівши моніторинг способів знищення та локалізації дії вибуху вибухонебезпечних предметів, слід зазначити, що стан і порядок роботи існуючих груп розмінування відповідає вимогам сьогодення.

Мартинюк І.М., к.б.н.

Стаднічук О.М., к.х.н.

Горчинський І.В.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

БЕЗПЕКА ОСОБОВОГО СКЛАДУ ПРИ ДІЇ УДАРНОЇ ВИБУХОВОЇ ХВИЛІ

Події останніх років, такі як вибухи на складах боєприпасів, воєнні дії на Сході країни, довели, що проблема захисту особового складу від наслідків дії ударної вибухової хвилі (УВХ) є актуальною. УВХ, що виникає від розриву міни або снаряда, супроводжується надзвуковим потоком і перегрітим повітрям, спричиняє термальне ушкодження зовнішніх покривів і дихальних шляхів. Навантаження на людину від УВХ визначається з урахуванням рельєфу місцевості, її взаємодії з перешкодами та інших факторів.

Пошкодження внаслідок УВХ є функцією, яка залежить від тиску і часу. При збільшенні тиску і тривалості його дії тяжкість ушкодження також буде зростати. Залежно від надмірного тиску пошкодження за складністю ураження поділяються на легкі (надмірний тиск 20–40 кПа, характеризуються вивихами, тимчасовим пошкодженням слуху, контузією), середні (надмірний тиск 40–60 кПа, виявляються в контузії, пошкодженні органів слуху, вивихах кінцівок, кровотечі з носа і вух, розривах барабанних перетинок) і дуже важкі (надмірний тиск 60–100 кПа, характеризуються важкими контузіями, переломами кінцівок, часто відкритими, сильними кровотечами з носа і вух). Дуже важкі травми виникають при надмірному тиску понад 100 кПа. Для них характерні переломи кісток, розриви внутрішніх органів (печінки, селезінки, нирок, легенів та інших), відкриті переломи кінцівок, струси мозку, переломи хребта. Ушкодження центральної нервової системи, зумовлені УВХ, наприклад закрита черепно-мозкова травма, в учасників бойових дій на Сході України посідають друге місце після кульових та осколкових поранень тулуба та кінцівок. Границя тимчасової втрати слуху відповідає тиску 1,5–2 кПа, нижній поріг ушкодження барабанних перетинок – 34–45 кПа, а 50-відсоткова імовірність розриву барабанних перетинок – приблизно 100 кПа. Найбільш чутливі до вражаючої дії УВХ органи людини, що відрізняються великою різницею в щільності сусідніх тканин, у першу чергу – це легені та органи слуху.

Механічний вплив на людину при вибуху відбувається при дроблячих властивостях навколишнього середовища: обвал будівель і споруд, падіння дерев, фрагментів боєприпасів і будівельних конструкцій при УВХ та осколками, утвореними при вибуху. Радіус ефективної дії вибухової ударної хвилі, небезпечної для навколишніх об'єктів, як показують теоретичні розрахунки і практичні спостереження, може досягати, за відомих умов, дуже великої величини, причому він завжди у багато разів перевершує радіус небезпечної дії осколків та інших продуктів детонації, що розлітаються при вибуху.

Більшість травм людина отримує від уламків зруйнованих споруд чи транспортних засобів. Надлишковий тиск для руйнування різних конструкцій залежить від матеріалів, з якого вони виготовлені. Так для залізобетонних споруд та антисейсмічних конструкцій – 50–80 кПа, цегельних будинків – 30–40 кПа, дерев'яних будинків – 10–20 кПа, скла – 6–8 кПа. В зоні сильних руйнувань надмірний тиск сягає від 50 до 30 кПа.

При вибуховому руйнуванні (фрагментації) будівельних конструкцій, контейнерів і ящиків, що утримують тверді вибухові речовини, утворюються первинні осколки різної маси, які розлітаються зі швидкістю до кількох метрів на секунду. Осколки, що утворюються у результаті вибуху боєприпасів, є погано обтічними тілами, оскільки їх форма може бути подовженою або плоскою (дископодібною). Імовірність ураження людини осколками, наприклад на відстанях, де влучання первинними осколками виводить її зі строю, визначають як імовірність влучення в неї хоча б одного осколка. При цьому щільність розподілу фрагментів осколків може бути описана законом Пуассона. Для осколка масою 1 кг, що летить із швидкістю 10 м/с, у момент удару глибина проникнення у тіло людини може скласти 50 мм. При масі осколка 1 кг, що летить із швидкістю 5,0 м/с і влучає у каску, може статися струс мозку людини, а при швидкості більше 30 м/с – пролам захисної каски.

Відомо, що поширення УВХ залежить від типу ґрунту. Так найбільший надлишковий тиск у фронті УВХ для всіх типів ручних протипіхотних гранат при їх підриві виникає тоді, коли ґрунт являє собою водонасичений пісок. В цьому випадку ймовірність ураження барабанних перетинок людини складає від 89,9 до 100%, велика ймовірність контузії внутрішніх органів і центральної нервової системи, а також одержання баротравм середньої ваги. Ймовірність летального результату складає від 0,5 до 1 залежно від типу ручної протипіхотної гранати. Якщо ґрунт являє собою суглинок чи глину, то цілком ймовірно тимчасова втрата слуху, розрив барабанних перетинок та баротравма легенів середньої ваги.

Прогнозування розвитку небезпечної ситуації і попередження її несприятливих наслідків можливе за рахунок математичного моделювання динаміки вибуху з врахуванням різних уражаючих факторів. На сьогоднішній день однією з тенденцій у галузі математичного моделювання завдань екологічної безпеки є створення регулярних моделей, тобто моделей, які враховують, з одного боку, основні фізичні процеси, а з іншого – пристосовані щодо практичного використання.

Враховуючи усі небезпечні чинники, спричинені УВХ, необхідно посилити роботу з удосконалення засобів захисту особового складу, способів поведінки на місцевості, враховуючи не лише дії високошвидкісного проникнення осколків, але і ударної вибухової хвилі.

СЕКТОР БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ДЕРЖАВИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВОВОМУ ПОЛІ

Термін «сектор безпеки і оборони» вперше використано в Стратегії національної безпеки 2007 р. До цього в національному законодавстві вживався термін «воєнна організація держави» – сукупність органів державної влади, військових формувань, утворених відповідно до законів України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем з боку суспільства і безпосередньо спрямована на захист національних інтересів України від зовнішніх та внутрішніх загроз (закон України «Про основи національної безпеки» 2003 р.).

У Стратегії національної безпеки 2007 р. вперше визначено сектор безпеки і оборони як систему органів, які відповідають за забезпечення безпеки та оборони держави. У п'ятому розділі «Система забезпечення національної безпеки» визначено шляхи реформування сектора безпеки і оборони як цілісної системи: 1) посилення функціональної спроможності стратегічної ланки управління сектором безпеки і оборони, підвищення ефективності інформаційно-аналітичного, організаційного, кадрового забезпечення; виконання Радою національної безпеки і оборони України функцій з координації та контролю діяльності органів виконавчої влади у сферах національної безпеки і оборони; стабілізація ситуації у Збройних Силах України, зупинення зниження рівня їх боєздатності та боєготовності, збереження офіцерського і сержантського корпусу, оптимізація їх структури та чисельності, відновлення технічної готовності озброєння та оновлення його складу, удосконалення системи бойової підготовки, реорганізація системи оперативного (бойового) та матеріально-технічного забезпечення і формування на цій основі невеликих за чисельністю, але ефективних, професійних Збройних Сил України, спроможних виконувати завдання оборони держави в умовах проведення позаблокової політики; 2) удосконалення структури сектора безпеки і оборони, функцій, завдань, організаційно-штатних структур і чисельності його органів, посилення їх кадрового потенціалу виходячи з потреб забезпечення національної безпеки та економічних можливостей держави; реформування кримінальної юстиції, зокрема впровадження нового кримінально-процесуального законодавства, відповідні трансформації правоохоронної системи, системи досудового слідства, створення дієвої системи моніторингу криміногенної ситуації; 3) підвищення професіоналізму та відповідальності в усіх ланках сектора безпеки і оборони на основі реалізації комплексу антикорупційних заходів, подальшого впровадження стандартів держав-членів ЄС у діяльність його органів та повноцінних соціальних гарантій для військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, прирівняних до них осіб та членів їхніх сімей; 4) реалізація державних цільових програм боротьби з тероризмом і екстремізмом; 5) розбудова державного кордону та його інфраструктури за стандартами ЄС; 6) підвищення ефективності системи

протидії інформаційно-психологічним впливам і операціям, що загрожують безпеці особи, суспільства і держави; 7) зміцнення потенціалу оборонної промисловості, насамперед науково-технологічного, його ефективне використання в інтересах економічного розвитку України, а також органів сектора безпеки і оборони; 8) вдосконалення Єдиної державної системи цивільного захисту і територій, а також системи державного моніторингу навколишнього природного середовища; 9) розвиток демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони.

У Стратегії національної безпеки 2015 р. і Законі України «Про національну безпеку України» 2018 р. набагато конкретніше визначено поняття і завдання сектора безпеки і оборони. Зокрема в останньому, сектор безпеки і оборони визначено як систему органів державної влади, Збройних Сил України, інших, утворених відповідно до законів України, військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України.

Сектор безпеки і оборони України складається з чотирьох взаємопов'язаних складових: сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Функції та повноваження складових сектора безпеки і оборони визначаються законодавством України. До складу сектора безпеки і оборони входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику.

Інші державні органи та органи місцевого самоврядування здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами, які входять до складу сектора безпеки і оборони.

У Законі України «Про національну безпеку України» 2018 р. визначено термін «комплексний огляд сектора безпеки і оборони», який включає проведення: оборонного огляду, огляду громадської безпеки та цивільного захисту, огляду оборонно-промислового комплексу, огляду розвідувальних органів України, огляду загальнодержавної системи боротьби з тероризмом, огляду стану кіберзахисту державних інформаційних ресурсів та критичної інформаційної інфраструктури.

Мельник В.В.

Стеців Я.В.

Конечний І.І.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

**ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВМОТИВОВАНОСТІ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА СИСТЕМИ СТИМУЛІВ ДО
ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ЯК ОДИН ІЗ НАЙВАЖЛИВІШИХ ФАКТОРІВ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОМПЛЕКТУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ**

Для всіх пострадянських країн особливе значення мають воєнно-політичні аспекти розвитку Російської Федерації, яка чітко кваліфікується як «суперпрезидентська» республіка. Радикальне підвищення федерального воєнного бюджету, ескалація воєнної риторики, спрямованої проти західного світу, воєнні дії проти інших держав (Грузії, України, сирійської опозиції), активізація військової присутності в інших регіонах планети, морально-психологічне зомбування власного населення на мілітарних засадах засвідчують перетворення воєнної політики Кремля на головний інструмент реалізації його геополітичних інтересів.

З 14 по 20 вересня 2017 року під керівництвом начальників генерального штабу збройних сил Російської Федерації і Республіки Білорусь були проведені спільні стратегічні навчання «Захід-2017».

В цих навчаннях взяли участь близько 12,7 тис. військовослужбовців (від збройних сил Республіки Білорусь – близько 7,2 тис. чоловік, від збройних сил Російської Федерації – близько 5,5 тис. чоловік, з них на території Республіки Білорусь – близько 3 тис. чоловік), приблизно 70 літаків і вертольотів, до 680 одиниць бойової техніки, включаючи близько 250 танків, до 200 гармат, реактивних систем залпового вогню і мінометів, а також 10 бойових кораблів.

Обороти Росія не зменшує і цього року. Кількаденні військові навчання «Схід-2018» які проходили з 11 по 15 вересня біля кордонів Монголії та Китаю, в яких Москва анонсувала участь до 300 тисяч військовослужбовців та кількох тисяч одиниць техніки, стали наймасштабнішим вишколом за останні 40 років.

Та не варто забувати, з чого почалося вторгнення на Донбас. Статистика свідчить, що у 2013 та у 2014 році Росія тричі проводила військові навчання з залученням 150 тисяч і більше осіб, які стали прикриттям для перекидання техніки до українських кордонів та початком військових дій проти України у Криму та на Донбасі.

Така мілітаризованість Російської Федерації спонукає Україну збільшувати свою військову силу та проводити реформи в оборонному секторі. Через затяжні бойові дії на Донбасі в ЗС України виникає гостра проблема браку кадрів. Військовослужбовці масово звільняються, не бажаючи продовжувати термін дії своїх контрактів. Причин є багато, але основні з них – це відсутність достатньої кількості стимулів для створення конкурентного середовища між військовослужбовцями та відбором якісних кадрів на військову службу за контрактом у ЗС України.

За даними Міністерства оборони України, з січня по червень звільнилося 11 000 військовослужбовців, що мали військовий досвід, ще 18 000 має звільнитися до кінця 2018 року. Загальна кількість військовослужбовців станом на сьогодні сягає 255 000 осіб.

На підготовку цих кадрів витрачено значні ресурси, тому пріоритетом держави є збереження цього людського ресурсу та створення ефективної системи щодо управління ними.

У зв'язку з цим, при розробленні нових та внесенні змін до діючих нормативних документів Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України пропонується розпочати трансформацію системи підбору кадрів в ефективну систему управління людськими ресурсами, а також впровадити додаткові стимули для мотивації військовослужбовців до військової служби у Збройних Силах України за аналогом країн-членів НАТО, а саме:

- по-перше, запровадити курси за спеціальностями і в разі успішного проходження військовослужбовцем цих курсів одразу здійснити просування по службі та підвищення чергового військового звання з суттєвим збільшенням грошового забезпечення;

- по-друге, запровадити сертифікування за спеціальностями на щорічних зборах в масштабі ЗС України та виплатою суттєвої надбавки до грошового забезпечення протягом року тим військовослужбовцям, які отримали сертифікати;

- по-третє, створити профільні комісії для проведення сертифікування військовослужбовців за спеціальностями;

- по-четверте, створити незалежний аудит з числа експертів, яких обрати на основі відкритого конкурсу, в компетенції яких входить контроль за прозорістю та доброчесністю видачі сертифікатів військовослужбовцям-учасникам курсів підвищення кваліфікації;

- по-п'яте, впровадити нову систему управління людськими ресурсами за основними характеристиками:

- колегіальне прийняття рішень щодо основних призначень (командир роти та вище);

- прозорість, доброчесність та відповідальність, як основні цінності в управлінні людськими ресурсами;

- етичне середовище та управління;

- ефективне управління якістю виконання робіт;

- значний парламентський нагляд та контроль з боку громадськості і засобів масової інформації;

- генерування довіри на основі професіоналізму та взаємоповаги;

- ефективна зовнішня та внутрішня комунікація;

- сильний зовнішній контроль та аудит.

**Мокоївець В.І.
Федоров О.Ю.
Бокачов С.В.**

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

РОЛЬ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У ЗМІЦНЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Збройна агресія Російської Федерації проти нашої країни переконливо засвідчила, що в гарантуванні системи забезпечення національної безпеки нашої держави найважливіша роль відводиться такому об'єкту, як Збройні Сили України. Міністерство оборони України як центральний орган виконавчої влади спеціальної компетенції забезпечує проведення в життя державної політики у сфері оборони, який покликаний гарантувати захист України від зовнішньої агресії (ст. 17 Конституції України).

Виходячи зі стратегічного наміру Кремля підпорядкувати нашу державу ситуація може розвиватися за такими основними сценаріями:

1. Воєнний сценарій – повномасштабна військова агресія, яка наразі є найбільш проблемною та небезпечною для самого Кремля, але до здійснення якої ЗС РФ наполегливо готуються.

2. Гібридний сценарій, який на сьогодні залишається найбільш імовірним.

Цей сценарій передбачає продовження бойових дій малої інтенсивності на Донбасі, що не виключає можливості локальних наступальних операцій російських регулярних й іррегулярних військ, а також підривної діяльності на решті території України.

Геополітична обстановка, що склалася сьогодні довкола України, на наш погляд, вимагає ретельного переосмислення загальних підходів до підтримання національної безпеки України, кардинальної перебудови всього сектора безпеки і оборони держави з метою приведення його у відповідність до нових викликів і загроз. Для вирішення цього надважливого завдання пропонується впровадити в практику та прискорити виконання ряду невідкладних заходів.

Слід виділити загальні підходи до підтримання національної безпеки України:

1. Переглянути базові принципи побудови системи національної безпеки України:

- відмовитися від механічного нарощування чисельності Збройних Сил України і створювати сучасні Збройні Сили;

- не збільшувати обсягів виробництва застарілого озброєння, а зайнятися розробкою та виробництвом перспективних зразків техніки та озброєння;

- не задовільнятися підтримкою України з боку США, ЄС і НАТО, яка обмежується лише наданням фінансової та частково військово-технічної допомоги, а послідовно домагатися надання Україні реальної військової допомоги, включаючи летальну оборонну зброю і прагнути до приєднання України до надійної системи колективної безпеки, тобто до Північно-атлантичного союзу.

2. Внести корективи до планів розвитку, реформування й модернізації Збройних Сил та інших силових структур України, враховуючи досвід проведення ООС (АТО) на Сході України:

- приведення у відповідність із сучасними умовами завдань, структури, чисельності й принципів бойового застосування Збройних Сил та інших силових структур держави;

- розробку та прийняття на озброєння нових високотехнологічних видів озброєння та військової техніки (насамперед засобів розвідки, зв'язку, управління та високоточного ураження);

- переопрацювання форм і способів застосування Збройних Сил України з урахуванням можливості їх одночасного використання для ведення як конвенційних (класичних), так і неконвенційних військових дій (боротьби з іррегулярними формуваннями та терористичними угрупованнями);

- удосконалення системи оперативної та бойової підготовки військ із зосередженням уваги на відпрацюванні питань ведення бойових дій у міській місцевості та боротьби з іррегулярними формуваннями (зокрема в разі використання ними місцевого населення як «живого щита»);

- внесення змін до принципів комплектування військ, а також ідеологічного й морально-психологічного виховання військовослужбовців.

Аналізуючи Закони України «Про Збройні Сили України» та «Про оборону України», можна зазначити, що названі вище загальні підходи до підтримання національної безпеки України сприятимуть виконанню завдань Збройних Сил у забезпеченні національної безпеки, а саме:

- відсічі та запобігання збройній агресії та збройному конфлікту;
- здатності до переведення на воєнний стан;
- ліквідації збройного конфлікту;
- забезпеченню готовності населення і території держави до оборони;
- забезпеченню національних інтересів;
- реалізації власної воєнної політики;
- формуванню та реалізації воєнної, воєнно-економічної, військово-технічної та військово-промислової політики держави.

Як заявив під час виступу Секретар Ради національної безпеки і оборони України Олександр Турчинов на оперативному зборі керівного складу Збройних Сил України, що посилення безпекових спроможностей має відбуватися постійно і на різних рівнях, а розвиток Збройних Сил, інших військових формувань має здійснюватися на основі найкращих досягнень провідних армій світу, а також власного бойового досвіду останніх чотирьох років. Маємо забезпечити не тільки всебічне вивчення досвіду бойових дій в АТО, оплаченого людськими життями, але й його осмислення і врахування у настановах і бойових статутах.

Нікіфоров М.М., к.військ.н.

Лоза В.М., к.т.н.

Пампуха І.В., к.т.н., доцент

*Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ЗАГРОЗИ ВОЄННІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

У сучасних реаліях Україна стикається з серйозними загрозами своїй безпеці. Агресія з боку Росії дестабілізує ситуацію в Україні і становить небезпеку для сусідніх країн. *«У конфлікті з Росією Україна змушена реагувати на загрози національній безпеці в трьох вимірах. По-перше, це військовий конфлікт. Очевидно, що існує військовий вимір в цьому конфлікті, адже за останні 3 роки більше 10 тис. убитих, 1,6 млн внутрішньо переміщених осіб і більше 1 млн біженців в сусідніх країнах»,* – сказав Мінгареллі в ході «круглого столу» на тему «Загрози безпеці України та інших країн регіону Східного партнерства і можливі відповіді на них». Він додав, що другий вимір – це економічний, адже в ході окупації Донбасу українська економіка ослабла. Третій вимір – дезінформаційна кампанія з боку РФ.

Інформаційна сфера все більш перетворюється на арену міжнародного суперництва, що створює небезпеку для національних інтересів. Загроза міжнародного інформаційного тероризму й інформаційних воєн стали невід’ємними геополітичними факторами. Тому виявлення й аналіз загроз інформаційної безпеки України, вироблення і вживання заходів, необхідних для адекватної відповіді на них, повинні розглядатися як найважливіші пріоритети національної безпеки.

Україна стала об’єктом інформаційно-психологічних впливів, операцій, війн, а її інформаційна безпека опинилась під загрозою. Можна констатувати, що:

1. Український інформаційний простір є незахищеним від зовнішніх негативних пропагандистсько-маніпулятивних впливів і стає об’єктом інформаційної експансії.

2. У світовому медіапросторі відсутній український національний інформаційний продукт, що поширював би об’єктивну, неупереджену та актуальну інформацію про події в Україні.

3. Діяльність вітчизняних ЗМІ щодо систематичного, об’єктивного висвітлення фактів, подій та явищ є недостатньою та позбавлена стратегічного планування.

4. Інформаційно-комунікативна політика України у сфері національної безпеки потребує невідкладного перегляду та удосконалення.

Інформаційна війна стала результатом нових підходів до застосування інформації, визначена її роль і місце в суспільстві. Нові тенденції в методах ведення сучасних інформаційних воєн, викликані розвитком інформаційних технологій, настільки масштабні, що дозволяють військовим аналітикам говорити про нову революцію у військовій справі. У Доктрині інформаційної безпеки України визначено такі загрози інформаційній безпеці країни:

1. Поширення у світовому інформаційному просторі викривленої, недостовірної та упередженої інформації, що завдає шкоди національним інтересам України.

2. Зовнішні деструктивні інформаційні впливи на суспільну свідомість через ЗМІ, а також мережу Інтернет.

3. Деструктивні інформаційні впливи, які спрямовані на підри्व конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності України.

4. Прояви сепаратизму в ЗМІ, а також у мережі Інтернет за етнічною, мовною, релігійною та іншими ознаками.

Під час розроблення спільної стратегії розвитку системи безпеки як інтегрального чинника комплексної системи загальноєвропейської безпеки необхідно враховувати весь спектр загроз національній безпеці держав регіону, зокрема:

1. Застосування Росією проти України нового типу агресії, яка має латентний характер, з метою підриву внутрішньої стабільності у спосіб застосування економічного тиску, експорту тероризму, масованої інформаційно-пропагандистської кампанії тощо.

2. Наявність у регіоні «заморожених» конфліктів, можливість дестабілізації ситуації на територіях з невизначеним статусом з подальшим переростанням у збройне протистояння.

3. Відсутність ефективних механізмів урегулювання регіональних конфліктів, неможливість існуючих міжнародних структур безпеки оперативно реагувати на кризові ситуації.

4. Відсутність єдиної позиції країн регіону щодо протидії виявам агресії з боку інших країн, зокрема РФ.

5. Нерівномірний розвиток економік країн регіону, деякі з яких досі перебувають під впливом відсталих економічних моделей, різний ступінь розвитку демократичних процесів у цих країнах, що є вагомим гальмуючим чинником процесів чорноморської інтеграції, зокрема і у сфері безпеки.

6. Поширення транснаціональних загроз у регіоні: нелегальна міграція, торгівля людьми, розповсюдження зброї масового ураження, нелегальна торгівля зброєю, контрабанда наркотичних речовин, вияви міжнародного тероризму, діяльність транснаціональних злочинних організацій, забруднення навколишнього середовища, надмірне споживання енергетичних, водних та інших ресурсів.

7. Ускладнення, пов'язані з розбудовою регіональної транспортної інфраструктури (зокрема, створення єдиного транспортного кола навколо Чорного моря) через регіональні суперечності та конфлікти, неможливість забезпечити безпеку транспортних комунікацій.

8. Відсутність надійних механізмів гарантування безпеки постачання каспійських енергоресурсів до України та країн ЄС, що є важливим для диверсифікації джерел постачання енергоносіїв та енергетичної безпеки регіону і Європи загалом.

На сьогодні інформаційна боротьба стає однією з важливих, а часто й основних форм вирішення суперечностей між державами, і в цій боротьбі шляхом проведення інформаційних операцій досягаються стратегічні цілі.

Не виникає сумніву в тому, що всі ці загрози тією чи іншою мірою реалізуються на інформаційному рівні, причому їх інформаційна складова досить вагома. Виявлення й аналіз загроз інформаційній безпеці України, вироблення і вживання заходів, необхідних для адекватної відповіді на них, повинні розглядатися як найважливіші пріоритети національної безпеки.

Ефективно протистояти інформаційним загрозам у сучасних умовах може лише добре організована державна система забезпечення інформаційної безпеки, що повинна здійснюватися при повній взаємодії всіх державних органів, недержавних структур і громадян.

Жодну війну нині не можна виграти, доки не буде отримано перемогу на інформаційному фронті. Можна мати чи отримати надсучасну зброю, виграти бій, але остаточної перемоги у війні без перемоги на інформаційному фронті боротьби за суспільну свідомість здобути неможливо.

Ефективність своєчасного виявлення та нейтралізації розглянутих загроз національній безпеці у воєнній сфері істотно залежить від виваженості й активності заходів щодо забезпечення воєнної безпеки на інформаційному рівні. Тому для ефективного функціонування системи воєнної безпеки України сукупність зазначених організаційно-технологічних та організаційно Правових заходів слід поєднати в систему управління інформаційною безпекою в межах забезпечення воєнної безпеки України.

Нікончук Р.І.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

«ГІБРИДНА ВІЙНА» РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Однозначного визначення терміну «гібридна війна» серед науковців не існує.

«Гібридна війна» має прихований характер, здебільшого проходить у політичній, економічній, інформаційній сферах. Збройні сили залучаються в обмеженій кількості в основному для вирішення окремих завдань. Основною метою такої війни проти країни-противника є дезінтеграція та зміна її керівництва, а також намагання включення її до сфери свого впливу.

Основними рисами «гібридної війни» є: захоплення території незаконними збройними формуваннями не тільки держави-агресора, а і з числа місцевого населення, співробітників спецслужб, найманців та бойовиків, що нею фінансуються, застосування інформаційної війни в окремому регіоні та економічна війна, з метою блокування торгівлі країною на ринках збуту товарів та продукції, протистояння у кібернетичному просторі.

Основними причинами ведення такого різновиду війни є: наявність новітніх потужних зразків зброї, під час застосування яких будуть руйнуватись транспортна та промислова інфраструктура країни, в тому числі і ядерно-хімічної промисловості, ймовірність масових жертв серед мирного населення та потоки біженців. Вагомою причиною ведення такої війни є також уникнення країною-агресором фінансових і торгівельних санкцій та обмежень з боку інших країн і міжнародних організацій, а також недопущення політичного тиску відносно держави-агресора та втрати нею свого авторитету та позицій на світовій арені.

Керівництвом Російської Федерації був розроблений план з утворення окремих сепаратистських держав на території України з метою подальшого захоплення значної частини нашої держави, підтримки так званого «фруського міру» на тимчасово окупованих територіях України шляхом згуртування громадськості довкола єдиної національної ідеї, підкріпленої ідеєю російського великодержавного шовінізму, а також з метою пророблення та утримання

сухопутного виходу до анексованої Автономної республіки Крим. Зусилля щодо утримання захоплених територій Луганської та Донецької областей були покладені на незаконні збройні формування, найманців та агентурну мережу, які були заздалегідь підготовлені російськими спецслужбами.

Завдяки потужній інформаційній пропаганді в засобах масової інформації та всесвітній мережі Інтернет російським керівництвом було підготовлене сприятливе підґрунтя для дискредитації керівництва нашої держави та Збройних Сил України, широко нав'язувалась російська національна культура на східні та південно-східні території України, активно проводилась інформаційна кампанія із застосуванням методів «зомбування» населення цих регіонів.

Пропаганда в «гібридній війні» можливо є навіть більш важливою, ніж військові дії. На підтримку пропаганди Кремль витрачає мільярди рублів, тому і підтримка режиму Володимира Путіна та його поглядів дуже висока як серед населення Росії, так і серед мешканців так званих Донецької та Луганської народних республік. Зрозуміло, що найближчим часом буде дуже складно повернути населення тимчасово окупованих територій українському суспільству, змінити їхні погляди на те, що відбувається зараз, але це необхідно робити, використовуючи весь наявний інформаційний потенціал. Висвітлювати в засобах масової інформації та всесвітній мережі Інтернет всі досягнення української держави та її суспільства, прагнення України до миру та створення сприятливих умов для проживання населення на теренах єдиної та неподільної країни.

В ході «гібридної війни» застосовується ще один важіль – економічний.

Використовуючи його, Кремль намагається ускладнити торгівельні відносини як між Росією та Україною, так і між Україною та її сусідами. В свою чергу така ситуація підштовхує економіку України швидше реагувати та орієнтуватись на інші ринки збуту своєї продукції.

Дивлячись на ту політику, яку проводить Кремль сьогодні, не виключено, що його «гібридні плани» в майбутньому будуть стосуватись і Балтійських країн, Польщі та Угорщини, не звертаючи увагу на те, що ці країни є членами Північно-Атлантичного альянсу. Швидше за все, Росія відносно них може використати інформаційну пропаганду та терористичні погрози. Хоча використання військової сили для прямої військової агресії з боку Російської Федерації мало ймовірно, але керівництвом Північно-Атлантичного Альянсу прийнято рішення про передислокацію в країни східної Європи додаткових підрозділів сил НАТО.

На сьогоднішній день керівництво Російської Федерації намагається створити умови для забезпечення військової присутності на тимчасово окупованих територіях України на постійній основі, пропонуючи введення своїх регулярних військ у вигляді «миротворчих сил» на території так званих Луганської та Донецької народних республік, тим самим закріпити сфери впливу на цих територіях, в тому числі і економічно.

В найближчій перспективі з боку Кремля очікується посилення діяльності, яка буде направлена в ході передвиборчої президентської кампанії на Україні, на приведення до влади проросійського, підконтрольного Росії керівництва, що в свою чергу зірве її європейський курс, з подальшим поверненням України під контроль Російської Федерації.

Зважаючи на ті обставини, які виникли на території Луганської та Донецької областей, відновити державність на непідконтрольних територіях

неможливо доти, поки так звані Донецька та Луганська народні республіки мають достатній рівень підтримки з боку Росії як військової, інформаційної, так і матеріальної.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що керівництво Російської Федерації відносно України буде реалізовувати свої плани шляхом продовження «гібридної війни», намагаючись поширити нестабільність на інші регіони нашої держави. Не виключається і відкрита збройна агресія з масштабним застосуванням військової сили.

Охромович М.М., к.т.н., с.н.с.

Шваб В.К., к.т.н., доцент

Соколіна О.В., к.філос.н.

*Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

Становлення української держави обумовлює її вихід на арену світової політики як самостійного суб'єкта міжнародних відносин. Отже, зовнішня політика України, її відносини з сусідніми державами та членство в міжнародних організаціях обумовлено контекстом сучасної міжнародної ситуації, що характеризується наявністю численних збройних конфліктів.

У даному контексті постає негайна потреба в більш поглибленому вивченні та дослідженні вітчизняною наукою проблем міжнародного гуманітарного права. Адже участь нашої країни в міжнародній політиці вимагає чіткої позиції щодо міжнародних проблем та розробки ефективних методів їх вирішення, які Україна може запропонувати світовій спільноті. У структурі міжнародного гуманітарного права особливої уваги заслуговує право збройних конфліктів, оскільки ця галузь є найбільш проблемною та актуальною не тільки для становлення України на міжнародній арені, а в першу чергу для збереження людства.

Численні правопорушення зафіксовані під час збройних конфліктів, що останнім часом виникають на світовій мапі, у тому числі і на території України, доводять необхідність звернути увагу на вивченні права збройних конфліктів, адже саме воно має на меті регулювання правовідносин, що виникають під час ведення військового конфлікту. Це стосується не тільки правил ведення війни та правовідносин на територіях збройного конфлікту. Право збройних конфліктів забезпечує захист та дотримання прав цивільного населення, що перебуває в зоні конфлікту, а отже його норми мають бути чітко регламентовані та відображені в чинних міжнародно-правових актах.

Важливим та актуальним завданням є визначення співвідношення між правом збройних конфліктів та нормами міжнародного права, які регулюють право застосування сили між державами. Норми Статуту ООН забороняють державам використовувати силу при вирішенні міждержавних суперечок. Але при цьому ст. 51 Статуту ООН допускає використання сили за умов здійснення права на індивідуальну та колективну самооборону доти, поки Рада Безпеки ООН не застосує певних заходів для підтримання міжнародного миру та безпеки.

Останнім часом у цій галузі спостерігається тенденція взаємопроникнення двох галузей міжнародного права – це права збройних конфліктів та права міжнародної безпеки. Але, незважаючи на наявність спільних рис, між цими галузями наявні суттєві розбіжності, передусім в їх природі та цілях. Якщо перше розглядає виключно питання застосування сили в збройних конфліктах та захисту жертв цих конфліктів, то друге прагне обмежити виробництво зброї, встановлює контроль за порядком її виробництва, накопичення, передачі та утилізації.

Отже, підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що право збройних конфліктів це самостійна галузь у структурі міжнародного гуманітарного права, розробка якого потребує детального вивчення в контексті суперечливої міжнародної ситуації, великої кількості прогалин і неточностей у чинних міжнародних правових актах, що регулюють проблеми міжнародних збройних конфліктів, та потребують більш детального вивчення, доопрацювання й відображення в чинних міжнародних правових актах.

Павлючик В.П.

Тодавич І.В.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ІНЖЕНЕРНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОЮ ЗА ДОСВІДОМ АТО

Під час виконання в АТО бойових завдань військовими частинами та підрозділами виявлено низку недоліків, які суттєво ускладнювали, а в окремих випадках взагалі не давали можливості виконувати завдання інженерного забезпечення бойових дій у повному обсязі та у визначені терміни, а саме: незнання командирами всіх рівнів, особливо загальновійськових військових частин, підрозділів норм забезпечення та порядку використання маскувальних засобів, особливо при маскуванні військової техніки (властивості місцевості не враховуються, обмежившись використанням тільки табельних маскувальних засобів), призводило до постійної потреби у забезпеченні, нецільове та неефективне використання маскувальних комплектів призводило до відсутності маскувальних засобів там, де вони дійсно необхідні; під час виходу майже всіх військових частин (тактичних груп) в райони виконання завдань командирами частин не було прийнято рішення брати з собою наявні (штатні) засоби інженерного озброєння (шанцевого інструменту, інженерних боєприпасів, інженерного майна), що призвело до необхідності зосередження основних зусиль на забезпеченні та постачанні додаткових засобів інженерного озброєння безпосередньо до районів виконання завдань; залучення особового складу та техніки інженерних підрозділів не за призначенням (особовий склад інженерних підрозділів виконує завдання з охорони базових таборів, вантажні автомобілі з комплекту парку ПМП використовувалися для перевезення зенітних установок ЗУ-23-2 тощо) призводило до неможливості підрозділами інженерних військ у визначений термін виконати завдання за призначенням. Окремо необхідно зупинитись на проблемному питанні щодо обліку мінно-вибухових загороджень та їх прийому-передачі під час зміни загальновійськових підрозділів в районах

виконання бойових завдань. Так, в ході передачі МВЗ не здійснювалась передача формулярів МВЗ на взводних опорних пунктах механізованих підрозділів; в формулярах МВЗ не завжди заносилися зміни щодо зняття окремих мін, груп мін чи відомості щодо інженерних боєприпасів, які спрацювали; під час передачі смуги відповідальності однієї частини іншій були відсутні оригінали формулярів МВЗ, а передано тільки їх ксерокопії; формуляри МВЗ надавалися в групу оперативного забезпечення ОТУ лише за вимогою (розпорядженням); деякі командири і начальники формально ставилися до складання формулярів на встановлені мінні поля та передачі їх під час ротацій підрозділів; без всякого документального підтвердження встановлювалися мінні поля, різноманітні розтяжки з гранат (Ф-1, РГД-5, РГ-42, ВОГ-17, тощо) навколо блокувань, опорних пунктів без врахування вимог керівних документів. Такі факти призвели до багатьох випадків підриву військовослужбовців та техніки.

Проведений аналіз випадків підривів у 2016-2017 роках в АТО свідчить про те, що основною причиною втрат особового складу та військової техніки є: зміна тактики дій незаконних збройних формувань з активних дій на ведення розвідувально-диверсійної діяльності як на передових позиціях, так і в тилу наших військ; збільшення кількості випадків застосування НЗФ керованих та некерованих фугасів, саморобних вибухових пристроїв; нехтування військовослужбовцями основних правил поведіння з вибухонебезпечними предметами та протимінної діяльності; спроби самовільного встановлення або зняття вибухових пристроїв не фахівцями інженерних військ; не достатній контроль командирів загальновійськових підрозділів за обліком мінно-вибухових загороджень та порядком прийому-передачі цих загороджень при проведенні ротацій підрозділів. Для здійснення мінування об'єктів інфраструктури та місцевості підрозділами НЗФ використовуються різноманітні типи вибухових пристроїв, але найбезпечнішими та найчастішими є випадки застосування саморобних вибухових пристроїв.

Необхідно звернути увагу на те, що влаштування, утримання та порядок прийому, передачі інженерних загороджень проводиться у відповідності до вимог Керівництва з улаштування інженерних загороджень підрозділами Міністерства оборони України та Збройних Сил України затвердженого Наказом Міністерства оборони України від 10.07.2015 № 330, а також методичних рекомендацій з документального оформлення влаштування, утримання, передачі інженерних загороджень та списання засобів інженерного озброєння, які були використані для їх влаштування, затверджені начальником Головного управління оперативного забезпечення Збройних Сил України від 05.07.2016 року.

Для покращення ситуації з обліку встановлених МВЗ необхідно начальникам інженерної служби військових частин особисто брали участь у ході прийому-передачі інженерних загороджень на опорних пунктах під час ротації підрозділів та оформленні документів на їх передачу. До початку ротації перевіряти мінно-вибухові загородження та місцевість поблизу них на відсутність будь-яких боєприпасів, встановлених на розтяжках та тих, що не обліковані в формулярі загороджень. До передачі інженерних загороджень своєчасно вносити зміни в другі та треті примірники формулярів (якщо були зміни в стані інженерних загороджень).

З метою вирішення вищезазначених проблемних питань та надання допомоги командирам військових частин та підрозділів, начальникам інженерної служби з питань інженерного забезпечення бою розроблені основні керівні документи: наказ Міністерства оборони України від 10.07.2015 № 330 «Керівництво з улаштування інженерних загороджень підрозділами Міністерства оборони України та Збройних Сил України»; Наказ Генерального штабу Збройних Сил України від 19.10.2016 № 390 «Керівництво з подолання інженерних загороджень підрозділами Збройних Сил України»; від 04.01.2017 № 1 «Керівництво з підривної (вибухової) справи у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України»; від 04.01.2010 № 2 «Керівництво з застосування інженерних боєприпасів підрозділами Збройних Сил України».

Всім командирам та начальникам слід керуватись у своїй діяльності положеннями керівних документів та контролювати дії підлеглих щодо організації виконання завдань інженерного забезпечення бою.

Паращук Л.Я., к.т.н.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ВОЄННА БЕЗПЕКА ЯК ПРАВОВА СКЛАДОВА ДЕРЖАВИ

Створення ефективної системи забезпечення безпеки України, модернізація її військової політики у відповідності з вимогами часу є складовою частиною державотворчих процесів в Україні. Все це обумовлює актуальність проблем воєнної безпеки і національної політики України.

Безпека – це стан, коли кому, чому-небудь ніщо і ніхто не загрожує. Наявність безпеки є необхідною умовою життєздатності людини, суспільства і держави, одним з основних мотивів діяльності людини і світового співтовариства.

Сучасне визначення українського законодавства надає більш розширене трактування терміну: «воєнна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз».

Воєнна безпека як соціально-політичне явище покликана протистояти воєнній небезпеці, тому в системі національної безпеки і оборони визначається також як оборона держави.

Воєнна небезпека і воєнні загрози визначаються шляхом оцінки воєнно-політичної обстановки у світі і в регіонах національних інтересів держави: стану та тенденцій розвитку відносин між окремими державами та коаліціями держав, різними політичними силами усередині них, а також рівня боєздатності та перспектив розвитку їх збройних сил.

Воєнна безпека як стан соціуму зазнає впливу великої кількості умов, пов'язаних зі всіма сферами діяльності суспільства, і може виявитися вразливою як в економічному, ідеологічному, соціально-демографічному, так і у військовому значенні. Воєнна безпека не є абсолютною гарантією захисту особи, суспільства і держави від будь-яких проявів військової експансії, негативних впливів на суспільство військовими засобами. Жодна потужна і досконала підсистема воєнної безпеки не гарантує запобігання військовим

загрозам, не виключає повністю силового впливу ззовні. Воєнна безпека вирішує винятково завдання захисту та оборони, спочатку опиняється в залежному становищі від ймовірного агресора.

Основними умовами формування системи воєнної безпеки є:

- необхідність безперервного прогнозування і аналізу воєнних небезпек (загроз) для існування особи, суспільства і держави;
- економічна можливість держави утримувати систему забезпечення воєнної безпеки;
- наявність у структурі держави збалансованих у своїй діяльності державних інститутів (законодавчих, виконавчих і судових);
- наявність координуючого органу функціонування всієї системи забезпечення воєнної безпеки (Ради Безпеки ООН).

Нормативно-правову базу забезпечення воєнної безпеки як елемента національної безпеки формують закони України, які розмежовують права та функції державних органів України як складових воєнної організації держави. До них відносяться закони України «Про основи національної безпеки України», «Про оборону України», «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про Збройні Сили України», а також Стратегія національної безпеки і Воєнна доктрина України.

Зокрема відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» основними напрямками забезпечення воєнної безпеки є:

- прискорення реформування Збройних Сил України та інших військових формувань з метою забезпечення їх максимальної ефективності та здатності забезпечувати реалізацію національних інтересів у будь-якій сфері життєдіяльності;
- перехід до комплектування Збройних Сил України на контрактній основі;
- здійснення державних програм модернізації наявних, розроблення та впровадження новітніх зразків бойової техніки та озброєнь;
- контроль за станом озброєнь і захищеністю військових об'єктів;
- активізація робіт з утилізації зброї;
- забезпечення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей;
- дотримання угод щодо тимчасового розташування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України; прискорення процесу делімітації та демаркації кордонів України;
- боротьба з організованими злочинними угрупованнями, в тому числі міжнародними, які намагаються діяти через державний кордон України в пунктах пропуску та виключній (морській) економічній зоні України;
- поглиблення транскордонного співробітництва з суміжними державами.

Основними умовами формування системи воєнної безпеки є:

- необхідність безперервного прогнозування і аналізу воєнних небезпек (загроз) для існування особи, суспільства і держави;
- економічна можливість держави утримувати систему забезпечення воєнної безпеки;
- наявність у структурі держави збалансованих у своїй діяльності державних інститутів (законодавчих, виконавчих і судових);
- наявність координуючого органу функціонування всієї системи забезпечення воєнної безпеки (Ради Безпеки ООН).

Тож, в основі безпеки лежить необхідність створення такої політичної системи сучасного українського суспільства, якій повинні бути притаманні єдність інтересів усіх соціальних груп суспільства та бачення ними національної перспективи.

Пестерев М.В.

Військова академія (м. Одеса)

ОПТИМІЗАЦІЯ ТЕХНІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІД ЧАС ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Головною задачею технічного забезпечення є підтримка бойової готовності і боєздатності частин та підрозділів за наявністю та станом озброєння і техніки і забезпеченістю їх ракетами, боєприпасами і військово-технічним майном.

Система технічного забезпечення військ складається із таких її складових частин (видів):

- ракетно-технічне забезпечення;
- артилерійсько-технічне забезпечення (у складі інженерно-ракетного, інженерно-артилерійського та інженерно-радіотехнічного забезпечення);
- автотехнічне забезпечення;
- танко-технічне забезпечення;
- інженерно-авіаційне забезпечення;
- інженерно-технічне забезпечення;
- технічне забезпечення радіаційно-хімічного і бактеріологічного захисту;
- технічне забезпечення зв'язку й автоматизованих систем управління військами;
- технічне забезпечення по службах тилу;
- метрологічне забезпечення;
- технічне забезпечення десантування;
- технічне забезпечення розвідки;
- технічне забезпечення кораблів;
- торпедно-технічне забезпечення.

Всі ці складові види технічного забезпечення вирішують і загальні задачі технічного забезпечення, і специфічні задачі виду.

До загальних завдань технічного забезпечення відносяться:

- організація та здійснення укомплектування військ відповідними видами озброєння і техніки, правильна їх експлуатація та своєчасне відновлення при виході з ладу;
- забезпечення частин і підрозділів відповідними видами військово-технічного майна;
- захист, охорона та оборона частин і підрозділів відповідного виду технічного забезпечення;
- спеціальна підготовка особового складу частини і підрозділів технічного забезпечення;
- відновлення боєздатності військ, ліквідація наслідків у випадку застосування зброї масового ураження, а також забезпечення подолання частиною і підрозділами водних перешкод, важкопрохідних ділянок місцевості та інших перешкод.

Успішне розв'язання завдань технічного забезпечення досягається:

- постійним знанням обстановки і завдань, які вирішують частини і підрозділи;
- своєчасним збором, узагальненням, аналізом та об'єктивною оцінкою даних про наявність та стан озброєння і техніки в частині та в підрозділах, оцінкою рівня забезпеченості їх ракетами, боєприпасами та майном, про стан і можливості сил та засобів технічного забезпечення та їх готовність до виконання задач у конкретних умовах обстановки;
- своєчасним прийняттям рішення з технічного забезпечення та швидким доведенням задач до виконавців і контролем за їх виконанням;
- ретельним плануванням технічного забезпечення;
- високим рівнем організації і проведення занять з технічної та спеціальної підготовки з особовим складом;
- своєчасним укомплектуванням частини і підрозділів озброєнням і технікою, доцільним їх розподілом поміж підрозділами відповідно до їх штатно-табельної потреби та з урахуванням завдань, які виконуються;
- підтримкою озброєння і військової техніки в бойовій готовності;
- своєчасною і якісною підготовкою озброєння і техніки до використання, здійсненням заходів щодо забезпечення надійної їх роботи в конкретних умовах місцевості, погоди, пори року та доби, а також прийняттям заходів із захисту озброєння і техніки від зброї масового ураження;
- створенням установлених запасів боєприпасів і ВТМ, доцільним їх ешелонуванням та швидким поповненням витрат і втрат у розмірах, що забезпечують успішне виконання частинами та підрозділами поставлених задач;
- цілеспрямованою, ретельною та всебічною підготовкою підрозділів технічного забезпечення до роботи в конкретних умовах, твердим та безперервним управлінням ними;
- своєчасним відновленням зразків озброєння і техніки з найменшим обсягом робіт в першу чергу, які є найбільш важливими для продовження виконання бойових задач;
- виділенням сил та засобів технічного забезпечення для відновлення боєздатності частин і підрозділів, для роботи в складі підрозділів ліквідації наслідків застосування ворогом зброї масового ураження; а також при подоланні частиною та підрозділами водних перешкод;
- надійним захистом, охороною й обороною технічних підрозділів і своєчасним впровадженням заходів з відновлення їх працездатності;
- постійною інформацією з важливіших питань технічного забезпечення;
- твердим та безперервним управлінням технічним забезпеченням.

УКРАЇНСЬКО-ТУРЕЦЬКІ ВІДНОСИНИ В АСПЕКТІ БЕЗПЕКИ ЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ

Особливості геополітичного положення Чорноморського регіону постійно робили його ареною зіткнення стратегічних інтересів не лише регіональних, а й глобальних міжнародних гравців. Одним з найагресивніших серед них можна вважати Російську Федерацію. Підтвердженням цього є її агресія в серпні 2008 року проти Грузії і, звичайно, анексія у лютому-березні 2014 року Кримського півострова. Причому в останньому випадку, з метою забезпечення зв'язку суходолом з територією Російської Федерації та розпорошення напрямків оборони Української сторони, паралельно з анексією відбувалось розпалювання сепаратистського руху в Луганській і Донецькій областях України, що супроводжувались збройною інтервенцією.

Така увага до Чорноморського регіону викликана насамперед його стратегічним значенням, а саме, його транзитною функцією. Розташування на перетині ключових транспортних магістралей об'єднує країни Середземномор'я з Центрально-Східною Європою та формує зону спільних політичних і економічних інтересів Азії та Європи.

Аналізуючи розташування та роль України в цьому регіоні важко не відзначити можливість використання її території для зменшення практично вдвічі шляху транспортування нафти з Близького Сходу, через Туреччину і Чорне море в Європу.

Після розпаду Радянського союзу, Чорноморський регіон у геостратегічному аспекті набув деструктуризованого стану. Причини, які раніше зумовлювали в цьому регіоні національні, етнічні та релігійні конфлікти локального характеру, актуальні і сьогодні. Зараз вони проявляються у вигляді тероризму та його фінансування притому як міжнародного і міждержавного рівня, проведення незаконних референдумів та виборів, утискання прав і свобод корінного населення регіону та переслідування свободи слова, проблеми біженців і вимушеної міграції населення, безпідставного затримання суден, організованої злочинності, нелегального розповсюдження зброї тощо.

Окремо слід також виділити питання наявності ядерної зброї у ряді країн Чорноморського регіону. У разі виникнення гострого протистояння в регіоні, ситуація може бути вкрай загрозливою. В цьому випадку розв'язати таку проблему можна буде лише об'єднавши спільні зусилля країн регіону, а також структур міжнародної безпеки.

Саме тому налагодження стратегічного партнерства між Україною і Турецькою Республікою може стати одним з найбільш дієвих шляхів подолання окреслених протиріч та нейтралізації загроз національній безпеці не тільки в Чорноморському регіоні, але й у цілому в Європі.

Окрім того, ефективна реалізація безпекового партнерства Туреччини, України та ЄС дозволить запобігати виникненню та ескаляції складних політичних ситуацій на кшталт тої, що склалася з невизнаною Придністровською Молдавською Республікою.

Ця сепаратистська модель, що реалізована Росією, і досі працює як буферна зона для недопущення поширення блоку НАТО у Східному напрямку. Показавши свою дієвість, дещо еволюціонувавши, вона знайшла своє застосування в грузинсько-абхазькому та грузинсько-осетинському збройних конфліктах. Після чергової модернізації вона знову була застосована Росією в Криму та на Сході України. Досвід цих драматичних міжнародно-політичних процесів своєю специфікою торкається Чорноморського регіону і повинен лягти в основу формування новітніх міжнародних стратегій щодо протидії Російській Федерації, яка явно прагне встановити виключне домінування в цьому регіоні а також розширити свій військово-політичний і економічний вплив на країни Чорноморського регіону.

Якщо політична, безпекова й військова взаємодія Туреччини з Україною (в т.ч. в форматах Чорноморської групи військово-морського співробітництва та «Чорноморської гармонії») пройшли тернистий шлях від «конструктивного» партнерства (1998 р.) до «стратегічного» (2011 р.), то, згідно змін до Стратегії національної безпеки Турецької Республіки 2005 р., ухвалених РНБ у жовтні 2010 р., Росія вперше після розпаду СРСР була визначена як потенційний противник. Окрім геополітичних чинників, до «зони ризику» в турецько-російських взаєминах на регіональному рівні варто додати й зусилля офіційної Анкари щодо гарантування безпеки судноплавства в Чорноморських протоках та позиціонування Туреччиною себе в якості інтегратора тюркомовних пострадянських держав та регіонів Російської Федерації.

Турецька Республіка виступає в Чорноморському регіоні як самостійний гравець, прагнучи водночас отримати максимум можливого в безпековій сфері від Північноатлантичного альянсу. Спираючись на свій потужний військовий потенціал і партнерство з членами НАТО – Болгарією й Румунією та проатлантично налаштованими Україною й Грузією, Туреччина прагне проводити політику регіональної наддержави. Одним із її основних напрямків, з урахуванням геополітичного й географічного розташування, є перетворення держави в світовий транзитний пункт для перекачки й зберігання енергоресурсів.

Тому, користуючись частковим «охолодженням» у Турецько-російських відносинах та постійно наростаючими амбіціями Туреччини, слід максимально швидко розвивати Українсько-Турецькі партнерські взаємозв'язки, що дозволить не лише запобігти подальшій ескаляції існуючих конфліктів, а й «сепаратизації» Чорноморського регіону в цілому. Відтак, українсько-турецьке міждержавне партнерство з безпеки сприятиме демократизації всього Чорноморського регіону та допоможе Україні у морському протистоянні постійно зростаючій Російській агресії.

Потоцький О.О.

Фуртес О.О., к.і.н., с.н.с.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ПОГЛЯДИ НА ЗАСТОСУВАННЯ БОЙОВИХ ВЕРТОЛЬОТІВ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВИКЛИКІВ

Досвід військового мистецтва показує, що немає жодної локальної війни, збройного конфлікту сучасності, де б не брала участь армійська авіація.

Окрім того, існує чимало вдалих прикладів бойового застосування армійської авіації під час проведення антитерористичних операцій.

Так, дослідник О. Котлобовський здійснив огляд застосування аргентинської владою бойової авіації поза межами Фолклендського конфлікту. Влада Аргентини в 1960 році почала створювати спеціальні антипартизанські частини, до складу яких увійшла вертолітна ескадрилья військово-повітряних сил на гелікоптерах Hughes 369 і UH-1D/H та 601-й батальйон армійської авіації на гелікоптерах «Прокез». Зокрема, автор статті наводить багато фактів ефективного бойового застосування аргентинською владою гелікоптерів у 1974-1976 рр. в північно-західній провінції Тукуман проти місцевих партизан, коли придушення повстанців за допомогою бойових гелікоптерів відбувалось впродовж декількох годин.

Михайло Жирохов у своїй науковій праці «Війни мирного часу» операцію Індійських сил з підтримки миру в Шрі Ланці називає гелікоптерною війною. Також висвітлюються і успішні дії армійської авіації Пакистану як на території сусіднього Афганістану, так і всередині країни, наприклад, проти повстань радянських полонених.

У спільній праці В'ячеслава Морозова, Вадима Антакова та Олександра Котлобовського «Гучні епізоди тихої війни. Авіація у протистоянні на Корейському півострові (1953-2004 рр.)» привертає увагу епізод застосування бойових гелікоптерів для обстрілу барикад та навіть окремих повстанців під час подій в м. Кванджу (Південна Корея) 24 травня 1980 року, коли повстання було придушене у лічені дні.

У статті Ігора Божиновськи з Македонії «ВПС Македонії» широко висвітлено активне використання гелікоптерів вогневої підтримки проти албанських повстанців.

Андрій Богданов та Олександр Котлобовський у своїй статті «Ад'ю, Алжир!» вказує на позитивний, хоч і обмежений досвід застосування гелікоптерів в Індокитаї, який підштовхнув французів до створення у 1955 році в Алжирі вертолітних частин, в т.ч. і в сухопутних військах, для придушення місцевих повстанців.

Владислав Морозов у статті «Гелікоптери на сплячій війні. Північний Кавказ – 2011» надає оцінку діям бойових вертольотів, що залучались федеральними силами Російської Федерації для виконання бойових завдань у Чечні і Дагестані у післявоєнний час.

Стаття Вадима Нанінця – інтерв'ю двох лівійських авіаторів, що воювали на стороні повстанців проти військ Каддафі під час подій «арабської весни» в Лівії у 2011 році – відображення восьми епізодів вдалого бойового застосування гелікоптерів Мі-35, з яких п'ять – у складі змішаної групи з МіГ-21 та МіГ-23.

Михайло Жирохов дає позитивну оцінку ефективності бойової авіації Вірменії під час війни в Нагірному Карабасі. Вірмени також застосовували змішаний склад ударної групи, але з Мі-24 і Мі-8.

О. Котлобовський у своїй черговій статті «Малі: війна під небом, розпеченим добіла...» відзначив позитивну роботу малійських Мі-24 з українським екіпажем. У статті «Війна із Всесвітнім Халіфатом» О. Котлобовський наводить факти ефективного використання бойових вертольотів проти «ділівців» як на Близькому і Середньому Сході, так і в Африці.

Бойові вертольоти Збройних Сил України в конфлікті на Донбасі застосовувалися трохи більше від чотирьох місяців – до вересня 2014 року, поки не почався «Мінський процес». Це було одним із факторів, чому ЗСУ так швидко змогли дійти до Луганська, кордону, відтіснити бойовиків і повернути собі багато території.

Один із перших прикладів успішного використання бойових вертольотів – штурм Донецького аеропорту 26 травня 2014 року. Тоді він вперше потрапив під контроль бойовиків. Але під час спецоперації із застосуванням вертольотів Мі-8, Мі-24 та штурмовиків Су-25 об'єкт вдалося звільнити. В той день не загинув жодний український військовий, тоді як втрати з боку бойовиків обчислювалися десятками.

Вдало застосовувались вертольоти і під час бойових дій в районі Іловайська після вторгнення російських військ 24-29 серпня 2014 року. Так, 24 серпня парою вертольотів Мі-24 було завдано удар по підрозділах повітрянодесантних військ збройних сил Російської Федерації, що були розташовані поблизу села Шевченка.

Таким чином, зростання ролі бойових вертольотів в умовах гібридних викликів дає можливість зробити висновок, що ефективність проведення антитерористичних операцій в значній мірі залежить від залучення в них армійської авіації.

Вертольоти армійської авіації є надійним засобом підтримки бойових дій – вони здатні надавати всебічну допомогу, завдавати авіаційні удари по противнику, знищувати його броньовані цілі, артилерію, живу силу, резерви.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ УЯВЛЕННЯ ЩОДО СУТНІСНИХ РИС СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ ЯК ОДНІЄЇ З ОСНОВНИХ ФОРМ СУЧАСНОГО ЗБРОЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Сучасні виклики національній безпеці України спонукають вітчизняних дослідників до вироблення концептуальних, інноваційних підходів щодо нових типів протиборства, які з'явилися після руйнування біполярного світу ще на початку 1990-х років. Стратегія національної безпеки України, яка затверджена Указом Президента України № 287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» серед чільних напрямів державної політики національної безпеки України визначає «створення ефективного сектора безпеки і оборони» нашої держави, що потребує належного наукового, інноваційного забезпечення.

Надалі виходячи із новітніх викликів безпеці України серед основних і першочергових завдань розвитку сектора безпеки і оборони України, «Концепцією розвитку сектора безпеки і оборони України» (затверджена Указом Президента України від 14 березня 2016 р. № 92) було передбачене створення Сил спеціальних операцій як окремого роду військ за напрямками, визначеними «Концепцією формування та розвитку Сил спеціальних операцій», що стало суттєвою змістовною віхою на шляху державно-правового і функціонального унормування творення сил особливого призначення як окремого компоненту збройної сили.

За оцінками західних експертів, підрозділи ССО можуть застосовуватись у збройних конфліктах і без офіційного оголошення стану війни між конфліктуючими сторонами. Так при залученні у мирний час (в збройних конфліктах регіонального та локального характеру) ССО можуть брати участь, головним чином, у розвідувально-диверсійних операціях військово-політичної спрямованості (проведення диверсій, знищення /викрадення/ політичних і військових діячів, проведення психологічних і інформаційних операцій, створення рухів опору, боротьба з тероризмом тощо).

У воєнний час спеціальні операції, як правило, стануть складовими загальновійськових операцій різного масштабу і будуть проводитись спеціально створеними угрупованнями військ (сил).

За поглядами американського командування, приховані спеціальні дії мають розпочинатись завчасно, до формального (*офіційно оголошеного*) початку воєнної операції. Наприклад, введення підрозділів ССО США на територію Афганістану було розпочато вже через 7 діб після терактів у Нью-Йорку та Вашингтоні. Розосередження десятків добре оснащених розвідувально-диверсійних груп спеціального призначення по всій території країни та впровадження їх у бойові порядки сил опозиції забезпечувало командуванню ЗС США можливість контролювати обстановку в районі бойових дій, готувати висадку (введення) основних сил, корегувати удари авіації, а також здійснювати безперерйне забезпечення.

Проведене дослідження сучасних зарубіжних концептуальних уявлень щодо сутнісних рис спеціальних операцій дозволяє визначити, що відповідно до найбільш усталених уявлень спеціальна операція як особливий вид бойових дій (або інших видів застосування збройних сил) відрізняється особливими просторово-часовими рамками, характером і мінливістю завдань, специфічними методами роботи та підготовкою особового складу.

У сучасних воєнних теоретиків вже не викликає сумніву особлива сутність СО, проведення їх силами ССО (які поєднують риси військ спецпризначення, певні методи секретних служб, тактики іррегулярних формувань та особливу підготовку й оснащення).

Спеціальні операції відрізняються не тільки своїми завданнями, а й практикою їх виконання, основними характеристиками якої є:

- значно вищий фізичний, політичний та військовий ризик при проведенні, ніж для операцій інших родів військ;

- здатність СО впливати на перебіг протистояння не лише на тактичному та стратегічному рівні, у т.ч. за рахунок несподіваності та зосередженості ударів на життєво важливих ділянках, що перетворює СО в інструмент воєнно-політичної стратегії;

- до СО залучаються підрозділи компактні, високомобільні, мала кількість яких компенсується можливістю прихованої підготовки та здійснення операцій;

- у СО використовуються нетрадиційні оперативно-військові методи та способи дій, вони проводяться як у мирний час, так і під час кризи чи війни, незалежно від звичайних операцій або в координації з ними;

- СО набувають різнопланового характеру (призначення): розвідувально-диверсійного; військово-політичної спрямованості (проведення диверсій, знищення /викрадення/ політичних і військових діячів); інформаційно-психологічного (проведення психологічних і інформаційних операцій); повстансько-партизанського (створення повстанських рухів); антитерористичного тощо.

Стукалін Т.А., к.н.держ.упр.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ В КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

Одним із основних напрямів державної оборонної політики є створення ефективної системи територіальної оборони, яка у теперішній ситуації є основою обороноздатності держави. Актуальність наукових досліджень проблем організації територіальної оборони (ТрО) як на державному, так і місцевому рівнях зумовлені перш за все різкою зміною військово-політичної ситуації у світі, яка характеризується збільшенням рівня загрози національній безпеці як України, так і інших держав, у яких новий спалах міжнародного тероризму змусив кардинально змінити погляди на проблеми національної та міжнародної безпеки, створення та розвиток національних систем оборони.

Анексія Криму Російською Федерацією та бойові дії на Сході України, нарощування військового потенціалу Росії, ще раз підтвердила необхідність

всестороннього аналізу питань гарантування воєнної безпеки держави, основою яких є організація територіальної оборони. Особливо треба виокремити питання територіальної оборони, воєнно-адміністративного поділу держави, переміщення військ, змін воєнно-політичних орієнтирів, систем управління, тощо.

Загальновідомо, що на початку 2000-х років у плані підготовки територій до можливих бойових дій згідно з організаційно-мобілізаційним планом Україна була поділена на зони територіальної оборони, кожна з яких мала свій номер. Основними структурними елементами територіальної оборони, її військовою складовою, за вимогами керівних документів, є батальйони територіальної оборони. Поміж тим вони були створені лише у травні 2014 року в областях України, коли розпочалася агресія РФ. Згідно з вимогами керівних документів, батальйони ТрО входять до складу Збройних сил України (ЗСУ) і підпорядковуються Міністерству оборони України, а також головам обласних державних адміністрацій, на території яких вони були сформовані. Голови облдержадміністрацій як голови рад оборони областей здійснюють керівництво батальйонами територіальної оборони в обласній зоні ТрО. Головнокомандувач Збройних Сил України, начальник Генерального штабу, командувачі військ оперативних командувань керують підрозділами ТрО у військово-сухопутних зонах відповідальності. Заходи щодо комплектування та забезпечення батальйонів матеріально-технічними засобами, озброєнням і військовою технікою проводять обласні військові комісаріати за рахунок коштів обласних бюджетів та благодійних внесків громадян.

Удосконалення системи територіальної оборони України є найбільш економічно виправданим резервом підтримання обороноздатності держави. З початком дестабілізації обстановки на Донбасі виникла негайна потреба у військах територіальної оборони та перегляду Положення про територіальну оборону України, у якому Генштабом вже передбачалось формування в областях батальйонів чисельністю 420 осіб. Таке Положення було затверджено тільки на початку травня 2014 року. Тому виконання рішення в. о. Президента України щодо мобілізації батальйонів територіальної оборони було завершено лише у середині червня. Що не надало своєчасної, а відтак найбільш дієвої допомоги військовикам з початком виконання завдань АТО (у березні-травні 2014 року). Практика розгортання батальйонів ТрО засвідчила, що створення одного батальйону на цілу область є замало для ведення територіальної оборони у регіонах і надання допомоги силам, що задіяні в АТО (ООС).

Під час аналізу ефективності наявної системи управління ТрО виникає коло питань: чи здатні цивільні керівники органів місцевих адміністрацій управляти військовими формуваннями в ході їх бойового застосування; чи можуть цивільні начальники зон (районів) ТрО відповідати за охорону державного кордону, організовувати розвідку та переслідування ДРГ противника, управляти обороною важливих державних об'єктів та комунікацій; чи доцільно цивільних керівників органів місцевої влади безпосередньо підпорядковувати начальнику територіального управління Збройних Сил; чи можуть голови обласних та районних держадміністрацій та рад нести кримінальну відповідальність за невиконання бойового наказу або за невиправдані втрати особового складу під час виконання бойових завдань?

Аналізуючи комплекс проблем, що виникли в ході планування заходів ТрО, під час проведення командно-штабних навчань з ТрО можна визначити декілька напрямів їх вирішення: 1) переглянути воєнно-адміністративний поділ території держави (визначити східний, південний та північно-східний сектори (округи, регіони, тощо) ТрО; 2) систему Цивільного захисту населення вивести із системи територіальної оборони та організовувати її за окремими планами, у суворій відповідності до положень Женевських конвенцій 1949 року; 3) управління зонами, районами ТрО покласти на відповідних військових комісарів, а управління штабами Цивільного захисту населення держави, областей та районів доцільно покласти на Кабінет Міністрів та голів місцевих державних адміністрацій. Адміністративні райони, в яких розформовані військомати, об'єднати в один район територіальної оборони з єдиним планом ТрО, під єдиним керівництвом.

Терпак П.А.

Воєнно-дипломатична академія імені Євгенія Березняка

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОЇ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ЯК ОСНОВИ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКИХ ВІДНОСИН

В умовах загострення дипломатичних відносин між Україною та Угорщиною, рушійною точкою якого стало ухвалення Верховною Радою нової редакції Закону «Про освіту», Угорщина перейшла до рішучих дій в напрямку протидії євроінтеграційним прагненням України та блокуванню роботи комісії «Україна – НАТО», аргументуючи подібні дії порушенням прав угорської діаспори, що проживає в Закарпатській області. Влада Угорщини активно підігріває антиукраїнські настрої як всередині країни, так і на міжнародній арені, виступає за надання угорській меншині в Україні статусу «культурної автономії», а представники різних політичних сил висловлюються про необхідність відновлення «Великої Мадярищини», що в тому числі означає і включення території Закарпатської області до складу Угорщини.

Безперечно, пріоритетним завданням української дипломатії, розвідувальних та контррозвідувальних органів є протидія агресії з боку Російської Федерації. При цьому залишаються без належної відповіді ряд дій представників Угорщини та третіх сил, що становлять загрозу національним інтересам України. Одним із визначальних факторів в ході формування зовнішньої політики Угорщини є її участь в ряді міжнародних організацій. Вона є членом Європейського союзу (ЄС), Організації об'єднаних націй (НАТО), Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Ради Європи (РЕ), Світової організації торгівлі (СОТ), а також співпрацює з Міжнародним валютним фондом (МВФ), Міжнародним банком реконструкції та розвитку (МБРР).

Початком двосторонніх дипломатичних відносин між Україною та Угорщиною можна вважати візит Леоніда Кравчука до Угорщини в червні 1991 року та підписання дев'яти двосторонніх документів, які заклали фундамент договірно-правової бази українсько-угорського співробітництва. Це, зокрема,

Декларація про основи відносин між Україною та Угорщиною, Консульська конвенція, Декларація про принципи співробітництва щодо забезпечення прав національних меншин. У червні 1993 року відбувся обмін ратифікаційними грамотами. Цей документ став першим в своєму роді, який підписала Україна. В той же день було відкрито посольство Угорщини в Україні, знову ж таки перше серед іноземних дипломатичних представництв. Також активним є міждержавне співробітництво в торгівельно-економічній, науково-технічній, культурно-гуманітарній сферах.

В ході дослідження цієї теми було проаналізовано статuti міжнародних організацій, членом яких на даний момент є Угорщина, а також нормативно-правову базу, що регламентує відносини між Україною та Угорщиною. Можна зробити загальний висновок, що у разі виконання Угорщиною взятих на себе зобов'язань, загроза для національної безпеки України практично виключається. Всі міждержавні відносини між Україною та Угорщиною є чітко регламентованими, існують відпрацьовані механізми двостороннього зв'язку, досвід вирішення питань.

Натомість, в останні роки ми можемо спостерігати пожвавлення політико-економічних відносин між Угорщиною та Російською Федерацією. В зовнішній політиці Угорщина стала займати окрему позицію по ряду питань на європейському рівні, що вилилося в голосування Європейського парламенту 12 вересня 2018 року за резолюції щодо застосування відносно Угорщини статті 7 Договору про Євросоюз, яка передбачає обмеження члена Євросоюзу в деяких правах. В резолюції зазначається, що офіційний Будапешт не притримується європейських цінностей в наступних сферах: функціонування конституційної виборчої системи, незалежність судової влади, корупція та конфлікт інтересів, захист персональних даних, свобода висловлювання, свобода вищих навчальних закладів, свобода релігій, свобода об'єднань, право на рівну поведінку, права національних меншин, фундаментальні права мігрантів, соціально-економічні права.

Зміни в риториці представників владної верхівки Угорщини нагадують «гібридне» сприйняття та висловлювання російської дипломатії. І саме «гібридні» трактування угорськими офіційними особами міжнародних нормативно-правових актів несуть найбільшу загрозу для національної безпеки України, яка матеріалізується на наших очах.

Українська дипломатія повинна працювати на випередження в Українсько-Угорських відносинах, грати в них виключно першу роль. В статті висвітлюються проблемні питання, що вже сьогодні потребують негайного вирішення, прогноз щодо можливих загроз національній безпеці України з боку Угорщини, які постануть перед нами найближчим часом, а також методи протистояння цим загрозам.

КРАЇНИ ЄС ТА РОСІЯ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ» ПРОТИ УКРАЇНИ

Ігнорування США та державами Заходу російського військового вторгнення в Грузію у серпні 2008 р. переконало Росію у відсутності серед провідних світових лідерів політичної волі для ефективної протидії державі-агресору. Після цього деструктивна діяльність Кремля на міжнародній арені отримала новий імпульс. Зрештою, російська геополітична стратегія реваншу отримала своє втілення в життя з початком анексії Криму та військового вторгнення російської армії на Донбас у 2014 р. Російська військова агресія проти України, що має усі ознаки «гібридної війни», стала одним із найзначніших випробувань для системи міжнародних відносин та безпеки після закінчення Другої світової війни.

Зовнішньополітична діяльність РФ неодноразово підтвердила наміри офіційного Кремля дискредитувати існуючу систему міжнародного права, змінити геополітичний баланс на континенті, а також закріпитися у якості силової одиниці, здатної диктувати свої умови решті світу. Дії РФ наочно продемонстрували порушення фактично усіх основоположних принципів та зобов'язань, що були сформовані міжнародним співтовариством у другій половині XX ст. Використовуючи інформаційно-пропагандистську складову «гібридної війни», Росія спрямувала величезні зусилля на підірив демократичних основ існування цивілізованого світу. Діяльність Росії вказала на те, що в умовах військового конфлікту за участі постійного члена ООН, міжнародні регіональні та глобальні інституції з безпеки є недієвими, а отже потребують перегляду основних засад своєї діяльності. Цілком очевидними стали і спроби РФ впливати й на внутрішньополітичні процеси всередині США.

На відміну від України, діяльність Росії у Європі можна окреслити виключно інформаційним та політичним напрямками. Російські пропагандисти на Заході зуміли створити цілком життєздатну інформаційну систему, яка побудована на конфліктах та протиріччях у європейських державах. Особливо вирізняється підтримка Росією деструктивних процесів всередині ЄС навколо питання європейської єдності, нагнітання спільної напруженості через чинник біженців. Пересічного європейця намагаються переконати у неефективності існуючої системи міжнародних відносин, посіяти відчуття ворожості до національних меншин, поставити під сумнів дії конституційних органів влади. Інформаційна діяльність РФ в європейських державах в рамках «гібридної війни» значною мірою впливає на сприйняття європейським суспільством подій навколо України. Некоректний та викривлений інформаційний супровід впливає не лише на суспільну думку, але й позицію політичних сил, які приймають важливі державні рішення, що прямо чи опосередковано стосуються України. Крім цього, ефективності реалізації російської агресії сприяє вразливість безпекової ситуації в Європі зростання ксенофобських та антиімigrantських настроїв серед населення.

Важливим чинником, що впливає на визначення Росією особливостей «гібридної війни» щодо окремо взятої європейської держави є стан її обороноздатності, політична ситуація у самій державі, наявність у РФ політичних, економічних, енергетичних чи соціальних важелів впливу. Офіційний Кремль має усталене переконання, що європейське співтовариство не здатне ефективно відстоювати свої принципи та цінності. Водночас він намагається максимально послабити роль ЄС як суб'єкта міжнародного впливу. Росія активно підтримує праворадикальні та деякі ліві політичні партії в країнах ЄС (Франції, Нідерландах, Німеччині), що відносяться до так званих «євроскептиків». Своєю чергою, зростання популярності цих політичних сил і, як наслідок, їхній прихід до влади, ослаблюють економічну та політичну вагу ЄС у світі. Завдяки авторитарній системі ухвалення управлінських рішень, Росія може значно швидше діяти на відміну від держав ЄС. Поряд з цим офіційний Кремль не ставить собі за мету розгортання повномасштабних бойових дій проти західних держав з огляду на економічну та передусім технологічну відсталість російського військово-оборонного комплексу.

Фактично єдиним інструментом впливу міжнародної спільноти на РФ залишаються заходи обмежувального характеру, які випливають у вигляді санкцій щодо російських підприємств та олігархів з оточення президента РФ. Водночас, деякі дії ЄС вказують на недостатнє розуміння європейськими партнерами України потенціалу загрози, який становить Росія. Європейська спільнота продовжує загравати з Росією в зовнішньоекономічній сфері та енергетичній площині. Такий стан загрожує подальшою дестабілізацією становища в ЄС, розширення російського впливу та, зрештою, отримання Росією бажаних для себе політичних дивідендів. Виходом з цього є цілковита переоцінка європейським співтовариством системи міжнародної безпеки в межах колективних договорів із врахуванням обороноздатності в політичній, економічній, енергетичній сферах. Об'єднана Європа повинна чітко ідентифікувати гібридну загрозу у кожній із згаданих сфер, а також розробити чіткий алгоритм колективного реагування на неї.

Трофимович В.В., д.і.н., професор

Національний університет «Острозька академія»

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА «ГІБРИДНА ВІЙНА»: ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ НОВОГО КОНЦЕПТУ

Неправомірно окупувавши Автономну Республіку Крим і місто Севастополь, здійснивши незаконне збройне вторгнення на територію Донецької та Луганської областей у 2014 році, Російська Федерація, як стверджується у заяві Міністерства закордонних справ України з нагоди 42-ї річниці ухвалення Генеральною Асамблеєю ООН резолюції «Визначення агресії», розпочала неспровоковану військову агресію проти України. Тим самим вона не лише порушила суверенітет, територіальну цілісність і політичну незалежність останньої, але й створила загрозу міжнародному миру і безпеці в цілому.

Розпочинаючи гібридну агресію, путінський режим переслідував двоєдину глобальну мету: геостратегічну – зруйнувати чинний світовий порядок домінування Заходу на планеті та повернути РФ статус «великої держави»; геоісторичну – повернути світ у реальність середини минулого століття («зони впливу», «боротьба систем», «баланс сил і баланс інтересів» і т.д.). Тобто, здійснити ревізію програми СРСР холодної війни.

Узагальнивши ситуацію у світовій системі безпеки, А. Гриценко зробив наступний висновок: «Не так давно потужний західний полюс сьогодні через внутрішні суперечності, політику ізоляціонізму, відсутність адекватного відповідального лідерства – розмитий, неконсолідований і неефективний у прийнятті рішень планетарного масштабу. Десятиліття миру і процвітання після Другої світової війни послабили пильність Заходу, перетворили західні союзи і армії на паперово-бюрократичні структури, знизили мотивацію належного фінансування оборонної сфери, створили ілюзію, що, мовляв, військову агресію можна відбити шляхом переговорів. Нарешті, вже зрозуміло, що сформована система міжнародної безпеки вочевидь нездатна контролювати ситуацію на планеті й гарантувати мир навіть тоді, коли ключові гравці, здавалося б, домовились і діють заодно».

Господарі Кремля, своєю чергою, цим сповна скористалися, створивши тривалий запас часу для формування мілітарної ядерної держави з непередбачуваною зовнішньою політикою. І що характерно: в ядерній зброї тепер вони вбачають інструменти не лише стримування ядерного нападу, а й запобігання можливій поразці у звичайній війні і навіть гарантію суверенітету.

Варто підкреслити, що в ході загострення «гібридної війни» все більше виокремлювалась ідеологічна версія, ключовим моментом якої виступала ідеологема «русского мира». Л. Шкляр, наприклад, побачив у ній «програму реваншизму», оскільки в її основі лежали претензії якщо не на пряме панування, то, принаймні, на домінування у рамках географії російської культури, мови, православної релігії, а то й просто наявності громадян російського етнічного походження в сусідніх країнах. На його думку, ця ідеологема має на меті узаконити право РФ виступати патроном стосовно інших держав, якщо у них є острови російської культури, використовують російську мову, сповідують православ'я. А оскільки Україні притаманні перелічені ознаки, то значна частина політиків та ідеологів сусідньої країни не уявляє територію «русского мира» без України, яку вони в імперський спосіб називають «Малороссия».

За словами деяких авторів, на теренах колишнього СРСР ідеологія «русского мира» в дійсності виглядає як спецоперація прикриття для кремлівської версії нацистської концепції *Lebensraum* (життєвого простору), тобто домінування політичної системи РФ, пов'язаного з нею олігархічно-корупційного капіталу та антиліберального концепту. Її практичне втілення наочно продемонстровано на прикладі анексії Криму.

Останні події на континенті підтверджують, що «гібридна війна» як форма агресивного вирішення Москвою власних геополітичних завдань, не обмежується Україною, а, видозмінюючи свої форми, поширюється на нові театри воєнних дій. Так В. Горбулін виокремлює три масштабні, багато у чому схожі, «гібридні операції»: Сирія (Туреччина), Європейський Союз, Україна. «І визначаючи вміння Росії знаходити вдалі локальні (але стратегічно неправильні) рішення, – зазначив він, – слід розуміти, що в зоні безпосередньої «гібридної загрози»

перебувають не тільки Україна та країни Балтії, а й усі сусіди Росії з ОДКБ, а також Європа в цілому. У рамках її «гібридних стратегій» і курсу на анархізацію глобального простору безпеки цілком можна чекати від Росії свідомого розконсервування цілого ряду «заморожених конфліктів», насамперед у Придністров'ї, Нагірному Карабасі, інших регіонах. І ця тенденція починає проявлятися – Путін уже висловив готовність підтримати Сербію в її позиції щодо Косово».

Для західних країн нині характерна відсутність геостратегічних «червоних ліній», які б окреслювали можливі межі поступок стосовно сфер впливу РФ. Унаслідок цього їхня політика все виразніше скочується на оперативнотактичний рівень політико-дипломатичних переговорів і політико-адміністративних проєктів, де Кремль традиційно сильніший. Слід підкреслити також, що сучасна криза світової безпеки має принципово інший характер, ніж холодна війна. Адже сьогодення ситуація істотно менш структурована та визначена, а планетарні проблеми не обмежуються лише відносинами Захід – Російська Федерація, на відміну від другої половини минулого століття, коли протистояння СРСР – США, ОВД – НАТО були віссю світової системи міжнародних відносин. Драматичні події на Близькому Сході, спалах і розвиток фундаменталізму, розповсюдження міжнародного тероризму, ІДІЛ, контроль акваторії Південно-Китайського моря, міграційна навала до країн Євросоюзу тощо зачіпають інтереси Європи та США значно більше, ніж дії Росії на пострадянських теренах, і свідчать про наближення загрозливого періоду глобальної системної кризи.

Феденко О.В., к.політ.н., доцент

Панасюк В.В., к.політ.н.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра сагайдачного

ЕВОЛЮЦІЯ ФОРМ ЗБРОЙНОЇ БОРОТЬБИ

Війну і збройний конфлікт необхідно розглядати в ширшому спектрі форм протиборства. На перший план виходять інформаційна, політико-дипломатична, економічна форми боротьби. Війни і локальні конфлікти кінця XX – початку XXI століття наочно підтверджують тенденцію зростання ролі цих «небойових» форм протиборства. Більш того, якщо раніше вони застосовувалися з метою створення сприятливих умов для використання військової сили, то в даний час і в перспективі задіянням цих форм боротьби еventуальний противник прагнучиме досягти політичних і стратегічних цілей без застосування військової сили. По-друге, не дивлячись на зростання ролі невоєнних засобів і форм боротьби, зберігається значення військової сили. Військова сила надає більшій ваги політичним, дипломатичним, економічним і іншим акціям. Економічне вимотування, блокада, інформаційний тиск і інші акції примушення підтримуються і підкріплюються військовою потужністю і демонстрацією готовності її застосування. І по-третє, спостерігається трансформація політичних і стратегічних цілей військових конфліктів, а також способів їх досягнення.

Кардинальні зміни, які відбуваються в світі, виникнення складних, а деколи і важкопрогнозованих ситуацій зажадало від керівництва країн світу перегляду національних військових доктрин, стратегічних концепцій і пов'язаних з ними поглядів на військове будівництво і застосування збройних сил.

У чому ж полягає принципова різниця між іррегулярною війною і військовою традиційною? Традиційна війна – це війна (пряма військова конфронтація) між державами. Фокусом (мішенню) операцій є збройні сили країни як об'єкт нападу. Стратегічна мета полягає в тому, щоб знищити боєздатність противника, захопити і утримати територію, забезпечити політичні зміни в країні – об'єкт нападу, мінімізувати втручання населення в бойові дії (тобто не допустити виникнення народного опору у формі партизанського руху).

Іррегулярна війна – це війна, в якій беруть участь не тільки держави, але і недержавні утворення. У фокусі операцій в такій війні знаходиться населення країни як об'єкт нападу. Як відзначають експерти, народ є головною мішенню іррегулярної війни. Стратегічна мета спрямована на те, щоб захопити і утримати контроль над населенням через використання політичних, психологічних, інформаційних і економічних методів.

Історія останніх десятиліть свідчить про небезпечну тенденцію: внутрідержавний конфлікт, що вибухнув в країні, стає своєрідним «полем тяжіння» для зовнішніх ворожих сил. Це може бути неявне зовнішнє вторгнення, в якому беруть участь загони бойовиків зарубіжних екстремістських організацій, антиурядові емігрантські структури, іноземні найманці і формування приватних військових компаній, сили спеціальних операцій і розвідки різних країн, кримінальні банди і просто «відморозки» – патологічні вбивці і насильники. В результаті стає важко зрозуміти, хто і за що бореться, де правда і де брехня. І країна поступово скочується в стан повного хаосу, внутрішньополітичної плутанини і економічного колапсу.

Характерною особливістю війн нового типу стає те, що політичні еліти і населення держави не відразу усвідомлюють, що відбувається. Невпевнені спроби політичного керівництва стабілізувати обстановку в країні найчастіше виявляються невдалими.

Відповідно до зміни політичних цілей сучасної війни можемо констатувати зміну способів вирішення військових конфліктів, стратегічних цілей і завдань збройної боротьби. На зміну війні з послідовним знищенням угруповань збройних сил противника і позбавленням держави засобів для продовження військового конфлікту прийшли інші способи її ведення, що передбачають оволодіння ініціативою і перевагою в інформаційній сфері, здійснюються економічна блокада, політична ізоляція, руйнування (нейтралізація) системи державного управління на місцях і блокування ресурсної бази, цілеспрямований інформаційний вплив на населення країни, підготовка і супровід міжнародної громадської думки, нейтралізуються співчуваючі і потенційні союзники. Проводиться ряд заходів що ослаблення військового потенціалу. Таким чином відбувається зсув центру тяжіння на завчасне зниження здатності держави противника і її ЗС до ведення військових дій.

Тому сьогодні змістом війни на прикладі України є сукупність економічного, політичного, дипломатичного, інформаційного, військового і інших видів впливу, де збройна боротьба, як ми бачимо, може не мати визначального значення. Як основну мету сучасних військових конфліктів слід розглядати примушення протидіючої сторони до зміни політичного курсу, ухвалення політичних і економічних рішень, що забезпечують панування одного з суб'єктів протидіючого в контролі за використанням інформаційних, фінансових, енергетичних, сировинних, виробничих і матеріальних ресурсів в локальному, регіональному або світовому масштабі.

Якщо ж військовий конфлікт між якимось двома сторонами йде не за сценарієм «замовника», він активує свої дії. Досвід війни в Україні, Сирії показує, що тоді в бій кидаються банди і найманці, як правило з числа одноплемінників або єдиновірців. У конфлікт вступають сили спецоперацій країни – «замовника», а при необхідності і регулярні війська, введення яких в «фроздерту» війною країну обставляється формальним закликм «врятувати націю від геноциду». Постконфліктне врегулювання таких конфліктів, якщо на те не буде схвалення «замовників», можливо тільки у форматі тимчасового вирішення проблем. Поки не буде відповідного сигналу від дійсного «замовника», конфлікт тлітиме і кровоточитиме далі.

Шваб В.К., к.т.н., доцент

Браун В.О., к.т.н., доцент

Шевченко В.В.

*Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ГІБРИДНІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Поняття гібридних викликів та загроз безпеці України на сучасному етапі в умовах ведення Операції об'єднаних сил слід розділити на декілька груп: загальнодержавного, військового, правоохоронного, інформаційного, економічного та енергетичного характеру. Розглянемо основні з них:

загальнодержавного характеру слід вважати:

полювання на громадян України та демонстрація штучних груп диверсантів, наркокур'єрів тощо для формування іміджу України як терористичної і кримінальної держави та створення нових важелів тиску на політичне і військове керівництво держави;

проведення дискредитаційних медіакампаній через зарубіжні ЗМІ щодо нелегального постачання Україною технологій та ОіВТ до країн і в зони конфліктів для представлення України як порушника міжнародного права та країни, що сприяє сумнівним режимам;

проведення комбінованих дій комплексного характеру з метою нарошування протестного потенціалу з боку суспільства проти неефективної влади.

військового:

діяльність незаконних збройних формувань на території України, що спрямована на дестабілізацію внутрішньої соціально-політичної ситуації в Україні, порушення функціонування органів державної влади, органів місцевого самоврядування та блокування важливих об'єктів промисловості й інфраструктури;

нелегальне розповсюдження (торгівля) зброєю, що призводить до неконтрольованого володіння зброєю населенням країни та можливостей її придбання;

загроза взяття під військовий контроль частини території України військовими формуваннями країни-агресора під прикриттям проведення псевдо-миротворчої операції;

цілеспрямовані заходи дискредитації Збройних Сил України та інших військових формувань і силових структур.

правоохоронного:

використання компромату на представників правоохоронної системи не для усунення їх від роботи, а для просування необхідних для зацікавленої сторони рішень;

цілеспрямована дискредитація системи правоохоронних органів через проведення інформаційних кампаній;

фізичне усунення активnodіючих співробітників правоохоронних органів. інформаційного:

формування країною агресором каналів інформаційно-пропагандистської роботи із дискредитації української влади;

розширене використання країною агресором інформаційних каналів зі створенням нових пропагандистських та дезінформаційних потоків на Україну з метою деморалізації та дезорієнтації населення, зниження його резистентного потенціалу агресору;

формування ізольованої соціально-культурної та інформаційної реальності на окупованих територіях України, блокування доступу жителів цих територій до українського інформаційного простору.

економічного:

збереження присутності банків країни агресора в Україні, які продовжують контролювати значну частину фінансів бізнесу і громадян;

зовнішній економічний вплив на діяльність великих підприємств, що створює передумови для впливу на великі робітничі колективи та маніпулювання ними.

енергетичного:

припинення країною агресором постачання газу транзитом через українську територію та можливість прямо контролювати власні поставки нафтопродуктів на український ринок;

можливість проведення цілеспрямованих дій зі своєї території щодо дестабілізації роботи Об'єднаної енергетичної системи України;

активізація впровадження країною агресором проектів інфраструктурного нівелювання газотранзитної функції ГТС України («Північний потік-2», «Турецький потік»). З вищесказаного і враховуючи сучасні реалії міжнародних відносин та з метою зменшення ризиків виникнення гібридних викликів та загроз безпеці України слід формувати загальну систему національної безпеки держави найбільш прийнятним для України як європейської держави це варіант приєднання до блоку НАТО.

Штонда Р.М.
Шемендюк О.В.
Очіченко Р.А.

Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ – СКЛАДОВА ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ

На сьогоднішній день Україна знаходиться в стані неоголошеної, так званої «гібридної війни», яка ведеться в окремих районах Донецької та Луганської областей. Суть «гібридної війни» полягає у тому, що одна домінантна група управління створює необхідні умови для підкорення іншої соціальної групи, при цьому не встановлюючи повний контроль над суверенітетом та територією. «Гібридна війна», яку розв'язано проти демократії, ведеться одразу на декількох «фронтах», одним з яких є – інформаційний. Основним засобом виступає застосування інформації, а забезпечуючим елементом – силові компанії. Агресія проти України потребує сучасних та дієвих заходів способів протидії. З кожним роком ці заходи та способи все більше набувають поширення у військовій думці і практиці, а також виходить на перший план поняття протистояння в інформаційному просторі. Інструментом для реалізації цих ідей та думок виступають стратегічні комунікації.

Стратегічні комунікації є тим інструментом перемоги, який застосовується в сучасній практиці провідних країн світу. Західний світ під стратегічними комунікаціями розуміє поєднання всіх інформаційних спроможностей держави для дій в інформаційному просторі, який в даний час для України став однією із арен збройного протистояння.

Не пройшло і декілька років, як тема стратегічних комунікацій досягла популярності серед силових структур. Стратегічні комунікації передусім стали інструментом гармонізації тем, ідей, образів та дій. Вони передбачають діалог і підхід до побудови відносин на основі уважного ставлення до культурних та історичних особливостей, місцевих способів ведення справ та виявлення місцевих лідерів думок.

Особливої ваги зазначене набуло саме зараз, у період, коли в державі відбувається диверсифікація контенту, загострюється битва за інформаційні ресурси. Не випадково стаття 41 Воєнної доктрини України чітко визначає, що забезпечення інформаційної складової воєнної безпеки України здійснюватиметься шляхом запровадження ефективної системи стратегічних комунікацій у діяльності органів сектора безпеки і оборони. Згідно з «Доктриною інформаційної безпеки України» стратегічні комунікації визначено як: скоординоване і належне використання комунікативних можливостей держави – публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, інформаційних та психологічних операцій, заходів, спрямованих на просування цілей держави. Активними діями з боку керівництва держави, за останній період став Указ Президента України від 15 травня 2017 року, яким введено в дію рішення Ради національної безпеки та оборони України «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)». Слід зазначити, що за останні декілька років це вже п'ятий Указ Президента України про санкції, але вперше до списку потрапили російські соціальні мережі («ВКонтакте», «Однокласники», інтернет-портал «Яндекс» та інші) телерадіокомпанії, IT-компанії, виробники програмного забезпечення та фізичні особи, що пов'язані із інформаційною сферою.

Для повного розуміння змісту стратегічних комунікацій, потрібно чітко з'ясувати складові інформаційної сфери, в яких реалізується державна політика, пропонується використовувати наступний розподіл сфер:

- сфера інформаційної безпеки;
- сфера електронного урядування;
- сфера розвитку інформаційного суспільства;
- сфера інформатизації;
- сфера захисту прав і свобод людини і громадянина;
- сфера функціонування та розвитку медіапростору.

Відповідно до наведеного вище, можна виділити компоненти системи стратегічних комунікацій, ефективне поєднання яких допоможе сформулювати концепцію протидії «гібридній війні», а саме: зв'язки з громадськістю; публічна дипломатія та військові заходи на підтримку публічної дипломатії; зв'язки із ЗМІ; інформаційні заходи міжнародного військового співробітництва; цивільно-військове співробітництво; дії в кіберпросторі; залучення ключових лідерів до проведення інформаційних заходів; внутрішня комунікація; інформаційні операції; психологічні операції; інформування про ситуацію та документування подій на полі бою; розвідувальне забезпечення проведення інформаційних заходів; показ дій військ; введення в оману; безпека операцій; фізичний вплив; протидія в електромагнітному просторі.

Для України існує багато причин активно просувати свої інтереси за кордоном, бути присутніми в світовому інформаційному просторі, захищати власне інформаційне поле. Інакше ми не зможемо бути суб'єктом формування порядку денного в регіоні щодо нашої власної держави. Можливо, саме через брак уваги до теми стратегічних комунікацій і недослідженість її в науковій площині наша держава і виявилась неспроможною на початку 2014 року вчасно відвернути від себе агресію й відповісти на сучасні загрози, зокрема «гібридну війну».

На сьогоднішній день стратегічні комунікації необхідно спрямовувати на підірив авторитету противника, шляхом підтримки своїх дій з боку місцевого населення ворогуючої сторони, своєї держави та світової спільноти. Та слід пам'ятати, що панування Російської Федерації в інформаційному просторі з кожним роком тільки зростає та набуває кругового характеру.

Bonusiak Andrzej, dr hab., prof. UR
Uniwersytet Rzeszowski

MNIEJSZOŚĆ POLSKA NA UKRAINIE WOBEC ATO

Konflikt na wschodzie i południu Ukrainy doprowadziły do powstania specyficznej sytuacji społeczno-politycznej w tym państwie. Zmusiła ona wszystkich obywateli do konieczności określenia swojego stanowiska wobec tych wydarzeń, a co za tym idzie również wobec kraju w którym oni zamieszkiwali.

Sytuacja ta dotyczyła również obywateli ukraińskich pochodzenia polskiego. Ich pozycja była z jednej strony łatwiejsza, a z drugiej zdecydowanie trudniejsza od członków innych grup mniejszościowych zamieszkałych nad Dnieprem (może z wyjątkiem grupy rosyjskiej). Poszczególne członkowie polskiej grupy podejmując decyzję o swoim stanowisku musieli bowiem zmierzyć się nie tylko z danym momentem historycznym (określonym wydarzeniem politycznym), ale również z

licznymi naleciałościami historycznymi, które w znacznej mierze warunkowały i warunkują rzeczywistość.

Ważny był również problem odbioru podejmowanych przez siebie działań w Polsce. Sytuacji, która wbrew pozorom nie była najłatwiejsza i mogła powodować (i powodowała) szereg wypowiedzi oraz postaw, które świadczyły (mówiąc ogólnie) o niezrozumieniu zaistniałej sytuacji. Przykładały «polską miarkę», do wydarzeń i postaw możliwych do oceny jedynie «od środka», a więc przyjmujących w jakimś zakresie ukraiński punkt widzenia.

Za takim podejściem do analizowanego zagadnienia dodatkowo przemawia to, że od samego początku niepodległości państw poradzieckich przedstawiciele poszczególnych środowisk polskich podjęli decyzję, o bezwarunkowym uznaniu zaistniałych zmian i oficjalnie deklarowali, że chcą być normalnymi obywatelami tych państw, w tym oczywiście również Ukrainy. Stanowisko to zostało podtrzymane deklaracjami największych polskich struktur organizacyjnych, a to Związku Polaków na Ukrainie oraz Federacji Organizacji Polskich na Ukrainie. W swoich oświadczeniach jednoznacznie opowiedziały się one po stronie reform i swojej ojczyzny.

Ogólnie rzecz biorąc można wymienić kilka zasadniczych postaw przyjmowanych przez członków analizowanej grupy wobec omawianego konfliktu.

Czynne uczestnictwo. Animowanie działań. To stanowisko charakteryzujące wąską grupę rzeczywiście zdecydowanych na działanie osób. Ta grupa obejmowała wszystkich tych, którzy ochotniczo zgłaszali się do formacji zbrojnych; którzy kosztem swojego wolnego czasu, a także pieniędzy zabiegali o pomoc i organizowali ją tak na Ukrainie jak i w Polsce; którzy byli animatorami działań politycznych mających na celu przekształcanie istniejącej nad Dnieprem sytuacji politycznej i społecznej.

Uczestnictwo. Wykonywanie działań. To zachowanie charakterystyczne dla zdecydowanej większości obywateli państwa, którzy niezależnie od sytuacji płacili podatki i dodatkowe daniny przeznaczone na rzecz wojny na wschodzie; brali udział w licznych składkach i akcjach charytatywnych; zgłaszali się na wezwanie organów policji czy wojska i zgodnie z rozkazem brali udział w przydzielonych im działaniach; uczestniczyli w wyborach i innych formach życia społecznego; którzy powodowali, że struktury państwowe mniej więcej normalnie funkcjonowały.

Przemieszczenie się. Część z mieszkańców obszarów objętych konfliktem nie miało wyjścia i z różnych powodów zdecydowała się na opuszczenie zamieszkałych przez siebie terenów. W zależności od osobistego wyboru znajdowali się oni później albo w głębi państwa ukraińskiego, albo Federacji rosyjskiej. W obu tych przypadkach zasadniczo stawali się dodatkowym obciążeniem miejscowych władz. Ludzie Ci mogli pozostawać lojalnymi obywatelami Ukrainy (jeśli przebywali po stronie ukraińskiej), ale ich realny wkład musiał być i był ograniczony. Uchodźcy zasadniczo zabiegają o przetrwanie w całkowicie nowych dla nich warunkach. Dobrze jeśli w swojej osobistej sytuacji są w stanie przyjąć bierną postawę i choćby na poziomie uczestniczenia w wydarzeniach włączać się w codzienne życie państwa.

Ucieczka. Część mieszkańców – nieznaczna w stosunku do całości mieszkańców zdecydowała się na radykalne rozwiązanie swojej sytuacji poprzez zerwanie więzi łączących ich z Ukrainą. Na własną rękę, albo wykorzystując sprzyjającą sytuację, zdecydowali się oni na wyjazd zagraniczny. Tym samym konflikt, który był bezpośrednią przyczyną ich wyjazdu, stał się również czynnikiem, który doprowadził do wyjścia tych osób na zewnątrz tego sporu.

Każda z tych postaw występowała w całym społeczeństwie niezależnie od pochodzenia czy przynależności narodowej. Dotyczyła ona również Ukraińców polskiego pochodzenia. Wśród nich mamy bowiem:

- Polaków uczestniczących w wydarzeniach Majdanu w Kijowie, walczących i ginących na barykadach; ochotników do formacji paramilitarnych; animatorów działań na rzecz demokratyzowania państwa ukraińskiego w poszczególnych miastach i miejscowościach państwa; organizatorów pomocy charytatywnej, zbiórek na rzecz walczących.

- Mamy przedstawicieli społeczności polskiej, którzy uczestniczyli w normalnym funkcjonowaniu państwa ukraińskiego, uczestniczyli w zbiórkach pieniężnych, płaciła podatki, stanowiła o normalnym funkcjonowaniu poszczególnych „trybików” kraju i narodu.

- Wśród Ukraińskich Polaków byli wreszcie również i tacy, którzy musieli opuścić tereny objęte walkami. W zależności od możliwości, uwarunkowań rodzinnych, sytuacji zawodowej, itp. podejmowali oni decyzje o przeniesieniu się na bardziej bezpieczne tereny Ukrainy lub nawet wyjazd do Polski (samodzielny lub zorganizowany). Ci pierwsi w ograniczonym zakresie włączali się później w życie państwowe, drudzy jeśli chcieli mogli jedynie na odległość wspierać Ukrainę, albo swoje rodziny pozostałe w państwie.

Niniejsza analiza przeprowadzona jest z punktu widzenia Kijowa, warto jednak pamiętać o tym, że nie dotyczyła ona wszystkich Polaków. W omawianej grupie znalazły się bowiem osoby, które przyjmowały wymienione powyżej postawy, ale znajdowały się po drugiej stronie konfliktu, a więc na terenach kontrolowanych przez separatystów. W dostępnych źródłach nie znaleziono informacji albo członkowie społeczności polskiej wyjechali z Donbasu na wschód, ale zważywszy prawo wielkich liczb, taka sytuacja mogła mieć miejsce w jednostkowych przypadkach. Nie ma również potwierdzonych przypadków uczestniczenia Polaków z DRL i ŁRL w formacjach wojskowych tych państw, ale zważywszy zasady obowiązujące mieszkańców tych terenów również taka sytuacja była możliwa.

Rzecz jasna większość pozostałych na tych terenach przedstawicieli analizowanej grupy zachowywała się biernie starając się robić tylko tyle aby przetrwać. W rezultacie jednak paradoksalnie wzmacniali oni swym zachowaniem funkcjonowanie struktur separatystycznych. Byli wreszcie również ludzie, którzy wspierali je poprzez swoją własną działalność włączając się przykładowo w funkcjonowanie struktur para-państwowych budowanych na tych terenach. Zaskakujące jest to, że wśród tych osób byli ludzie, którzy byli ewakuowani z terenów objętych walkami do Polski, po czym na własną rękę powrócili do Donbasu...

Mniejszość Polska na Ukrainie nie była ani gorsza, ani lepsza od pozostałych grup mniejszościowych, a także przedstawicieli dominującej w państwie społeczności. Zachowania tej grupy nie odbiegały od postaw przyjmowanych przez ich sąsiadów. Dobrze jednak, że ogólnie rzecz biorąc zdecydowana większość analizowanej społeczności zajęła stanowiska pro ukraińskie i na miarę posiadanych możliwości włączyła się w działania mające na celu obronę i budowę nowej Ukrainy. Niejednokrotnie płacili za to krwią i majątkiem.

ПОЗАМІЛІТАРНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ

Бесчекова К.О.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ІНФОРМАЦІЙНІ ОПЕРАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ БОРОТЬБИ В РАМКАХ ПРОВЕДЕННЯ АТО/ООС

У наш час відбувається значна трансформація оборонних структур держав. Це пов'язано з появою великої кількості нових викликів для безпеки держави як у військовий, так і у мирний час. У пріоритеті наразі укріплення системи стратегічних комунікацій, до кола яких входить публічна дипломатія, зв'язки з громадськістю, інформаційні та психологічні операції тощо. Метою стратегічних комунікацій є отримання підтримки та визнання, створення у населення бажаних уявлень щодо діяльності влади та військових структур. Вітчизняна система стратегічної комунікації наразі не є достатньо розвинутою, тому ця проблема привертає до себе увагу науковців. Крім того, інтерес до теми роботи зумовлений проведенням Антитерористичної операції на Сході України та необхідністю розглянути більш детально інформаційні операції в якості засобу для пошуку підтримки та захисту населення, що перебуває під впливом ворожої пропаганди.

Загальноприйнятого визначення для інформаційних операцій сьогодні немає. Крім того, з цього приводу можна зустріти різні формулювання, як от «спеціальні інформаційні операції» та «інформаційно-психологічні операції». Звісно, елементом таких операцій є психологічний вплив, проте як різні інструменти такі операції відзначені у документах НАТО та оборонних структур Сполучених Штатів. Також значна кількість спеціалістів, що досліджують інформаційний вплив (О. Литвиненко, Г. Почепцов та ін.), схильні говорити про інформаційні та психологічні операції як окремі явища. Більш того, О. Литвиненко звертає увагу на те, що в інформаційних операціях головним не є вплив на людську свідомість, а на суспільно-політичну комунікацію суспільства. Тобто при підготовці операції до уваги беруться не особливості людської психіки, а особливості комунікації суспільства, на яке вони націлені (спілкування між органами влади та суспільством, процес прийняття політичних рішень тощо).

Одне з перших визначень інформаційним операціям надано у доктрині Повітряних сил Сполучених Штатів Америки 2-5 «Інформаційні операції» від 2005 року. Згідно з цим документом інформаційні операції – це заходи, що застосовуються для впливу на ворожу інформацію або інформаційну систему при одночасному захисті власної інформації та інформаційних систем. Надалі, із розвитком технологій, визначення змінювалось та розширювалось.

Доволі широке визначення надав у 2014 р. російський майор Д. Давидов, за яким інформаційні операції – це «сукупність узгоджених за ціллю, задачами, місцем та часом дій, із застосування інформаційних можливостей, що

проводяться одночасно та послідовно, за єдиним планом, для вирішення задач зі здійснення впливу чи створення перешкод процесу підготовки, прийняття та реалізації рішення можливим, потенціальним або наявним противником та при одночасному захисті власних сил від аналогічних дій». На нашу думку, це визначення передає риси інформаційних операцій як складного процесу, який потребує ґрунтовної підготовки та впливає не просто на свідомість людини та її почуття, а на процеси прийняття рішень.

Особлива риса інформаційних операцій – не емоційний, а саме інформаційний характер. Вони мають привести свою цільову аудиторію до вигідного замовникам рішення або забезпечити їм необхідну підтримку. Наприклад, такі операції широко використовуються для подолання критичних настроїв щодо дій військових. Тому важливою запорукою успіху інформаційної операції є правдивість інформації, на якій вона базується.

Варто зазначити, що саме маніпулювання населенням не є основною ціллю інформаційних операцій. Найчастіше вони використовуються, коли канали комунікації, що застосовувались раніше, більше не можуть ефективно працювати та немає іншого засобу впливу. Зокрема, на Сході України склалась ситуація ізоляції населення від українських джерел інформації, тому застосування інформаційних операцій є необхідністю.

Задачами таких інформаційних операцій мають стати:

- зниження довіри до російської влади й ватажків самопроголошених республік та налаштування критичного ставлення до рішень, які вони приймають;
 - повернення довіри до української влади та до Збройних Сил України;
 - показ реальної картини подій, що відбуваються.
- Теми, які можуть бути активно використані в ході інформаційної операції:
- розподіл територій в межах самопроголошених республік між найбільш впливовими членами угруповань та конфлікти, що з цього випливають (наприклад, вбивство ватажка ДНР Олександра Захарченка);
 - неналежна поведінка бойовиків – зловживання алкоголем, недотримання правил дорожнього руху тощо;
 - неорганізованість місцевих владних структур – суди, відділення поліції, зокрема контрольно-пропускні пункти на виїзді із зони АТО/ООС;
 - зниження рівня життя, тобто: низька заробітна плата, дефіцит якісних споживчих товарів, встановлення комендантської години, відсутність якісного мобільного зв'язку тощо.

Одним із каналів комунікації можуть стати внутрішньопереміщені особи, які проживають на території України та продовжують спілкування із друзями та родичами, які залишилися на тимчасово окупованій території.

Проте головним каналом для інформаційних операцій є Інтернет, особливо – соціальні мережі, відеоблогерство зокрема. При цьому необхідно також залучити неурядові організації, які зможуть працювати з населенням, спілкуватись з ним та захищати відповідно до його інтересів.

Одним з механізмів може стати викриття фейкових новин, створених російськими користувачами. Часто у своїх провокаціях вони використовують відео та фото подій, які не стосуються нинішньої ситуації та які відбувались

раніше. Тому викриття та показ реальних обставин призведуть до більшого скептицизму серед населення у відповідному напрямку.

Інші канали – телебачення, радіомовлення, друковані ЗМІ тощо варто використовувати для підтримання рівня довіри у населення, що мешкає на прилеглих до самопроголошених республік територіях.

Усвідомлення необхідності в укріпленні системи стратегічних комунікацій з'явилося в українських безпекових службах лише після анексії Кримського півострова та під час проведення АТО, тому система досі знаходиться на стадії формування. Як результат – є потреба у ретельному дослідженні цього питання українськими фахівцями. Зокрема, питання використання інформаційних операцій, які є необхідними в умовах інформаційної ізоляції тимчасово невідконтрольних Україні територій. Проте важливо, щоб інформаційна діяльність безпекових служб була узгоджена із загальною політичною стратегією держави, національними інтересами та випливала з Доктрини інформаційної безпеки України.

Войтович М.І., к.ф.-м.н., доцент

Ліщинська Х.І., к.т.н.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Сеник А.П., к.ф.-м.н., доцент

Сокіл М.Б., к.т.н., доцент

Національний університет «Львівська політехніка»

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ З ВИКОРИСТАННЯМ МАТЕМАТИЧНИХ МЕТОДІВ

З розвитком інформаційних мереж все більшої актуальності набувають питання вирішення позамілітарних завдань, що пов'язані з інформаційною безпекою та моделюванням ризиків в інформаційних технологіях. Поряд з військовими, соціальними, політичними, правовими, економічними, організаційними та спеціальними немілітарними проблемами, вирішення яких проводиться на державному та місцевому рівнях, в інформаційних галузях існують актуальні проблеми, що мають суто математичний характер. При цьому роль математики обмежується переважно застосуванням методів шифрування інформаційного потоку, які використовуються лише як окремі складові для цілісної системи забезпечення інформаційної безпеки.

Однією з технічних та соціальних ознак сьогодення є те, що величезні обсяги інформації вибираються, передаються, зберігаються, сортуються і обробляються мільйонами користувачів, а це, в свою чергу, породжує велику кількість інформаційних небезпек та загроз. Представивши цей процес як просту модель передачі даних між двома абонентами, які пересилають один одному конфіденційну інформацію і використовують при цьому єдиний канал зв'язку, виникає загроза перегляду цих даних противником. Описаний в літературі класичний результат досліджень стверджує, що в цьому випадку можливо дотриматись конфіденційності передачі даних. Очевидно, що здійснюються спроби поширити такий результат на моделі з більшою кількістю

учасників і ширшими класами загроз. Але проблемність такої задачі полягає не лише у відсутності наукового обґрунтування.

Як відомо, технологія інформаційного обміну включає об'єкти і суб'єкти, а також процеси і ресурси. Суб'єктами вважаються одержувач і відправник повідомлення, ресурси можуть бути економічні, мережеві та обчислювальні. Об'єктами є джерела повідомлень, які формують саме повідомлення, ключі доступу при шифруванні-дешифруванні та кодуванні-декодуванні, пристрої, що відображають повідомлення в доступній для сприйняття одержувачами і відправниками формі.

Моделювання інформаційних мереж, в тому числі процесів прийому і передачі захищених повідомлень, а також інформаційного обміну та взаємодії, є окремою областю досліджень зі своїми завданнями і проблематикою доволі широкого характеру для створення алгоритмів застосування і вдосконалення моделей інформаційної безпеки. Задачі захисту інформаційного потоку та інформаційної технології знаходять своє відображення і в таких розділах математики, як теорія ймовірності, математична статистика і теорія чисел.

Створення, дослідження та розробка нових алгоритмів, методів та програмного забезпечення для захисту користувачів від несанкціонованих (спамових) розсилок електронної пошти та інших повідомлень є актуальною. На даний момент існують різноманітні методи боротьби зі спамом, які використовують ряд технологій для відсіювання спаму. Ці технології можна розділити на дві групи: фільтри, які мають ручний спосіб налаштування та автоматичні (інтелектуальні). Перший вид фільтрів використовує перелік дозволених та небажаних адрес відправників і є малоефективним, тому що потребує постійного оновлення списків. Інтелектуальні види фільтрації повідомлень підтримують різні умови та налаштування аналізу. Деякі алгоритми класифікують повідомлення за заголовками листів, інші ж аналізують IP-адреси відправників через базу даних так званих спам-адресатів. Окремо існують фільтри, які, користуючись математичними методами, аналізують контент повідомлень. Частково вони базуються на методах теорії ймовірності, в тому числі на теоремі Байєса, і самонавчаються в процесі аналізу інформаційного потоку. Байєсова фільтрація заснована на принципі, що більшість подій є залежними та на основі того, що ймовірність майбутньої події може бути виведена з попередніх появ цієї події. Цей же метод може бути використаний для класифікації небажаних інформаційних пакетів. Якщо якась частина інформаційного потоку зустрічається часто в спамі, але не в легітимній пошті, то можна припустити, що цей лист, ймовірно, спам.

Байєсівський класифікатор – це широкий клас алгоритмів класифікації, заснований на принципі максимуму апостеріорної ймовірності. Для об'єкта, який підлягає класифікації, обчислюються функції правдоподібності кожного з класів, за ними обчислюються апостеріорні ймовірності класів. Об'єкт відноситься до того класу, для якого апостеріорна ймовірність максимальна. Дана технологія відрізняється використанням байєсівських принципів для розпізнавання спаму за образом, моделювання якого відбувається завдяки аналізу самого спаму. Однак простота застосування байєсівських принципів оманлива, оскільки віднесення листа до спаму проводиться за складними алгоритмами виявлення загальних елементів в реальних посланнях. Отже, зі збільшенням кількості

спаму, що піддається аналізу, досконаліше працюватиме фільтр. Окремо, метод Байєса має автокорекцію і у випадку зміни структури листів фільтр змінюється автоматично. При навчанні антиспамфільтрації за методом Байєса для кожного слова, що зустрічається в листах, вираховується і зберігається ймовірність того, що лист з цим словом є спамом – його «вага». Віднесення повідомлення до несанкціонованого або до звичайної кореспонденції проводиться за тим, чи перевищує його «вага» якусь межу, задану користувачем, яка зазвичай становить 60-80%. Після прийняття рішення щодо листа в базі даних оновлюються «ваги» слів, які містяться у ньому. Алгоритми даного методу фільтрації спаму зручні і досить ефективні, а за умови застосування на великій кількості листів блокують до 95% спаму і мають здатність до самонавчання.

Таким чином, запропоновано огляд застосування математичних методів для забезпечення інформаційної безпеки при обміні інформаційними повідомленнями. Частково такі методи базуються на теоремі Байєса і активно використовуються для класифікації повідомлень з метою відділення несанкціонованих, рекламних, а також зловмисних елементів із загального потоку інформації.

Horyacheva K., PhD of Economic Sciences,
Dyachenko I.

Military institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE ROLE OF DEMOCRATIC INSTITUTIONS AS CIVIL SOCIETY AND MEDIA IN THE SECURITY SECTOR

The theses cover such security sector institutions in Ukraine as civil society, the media, and provide relevant policy recommendations. The aim is to facilitate discussion on the pressing challenges for security sector institutions in Ukraine, as well as the role of democratic and independent institutions in overseeing the security sector.

Civil Society

While the volunteer movement has considerable contribution to the defence sector, and towards the defence of Ukraine as a whole, thus gaining the ‘respect’ of the people, recently ‘fake’ NGOs (nongovernment organizations), which falsely claim to represent the interests of volunteers and different groups, have begun to appear. This has had a damaging impact both on the volunteer movement and on the credibility of civil society as a whole.

Arsen Avakov has created an Expert Committee for Reforming the Ministry of Internal Affairs, which was tasked to develop a concept of reform. Civil society organizations were invited to attend the Committee and contribute to the development of the concept. However, the NGOs faced strong resistance from the old MIA apparatus, and their proposals were often rejected.

Civil society was also invited to contribute to the process of drafting the law on the National Police. The senior administration of the National Police involved civil society in the earlier phases of the drafting of the law, whereby the NGOs made hundreds of proposals and amendments. However, none of their amendments to the draft law were adopted by Parliament. There seems to be a superficial attempt on the part of the government and the Parliament to engage with NGOs, while their substantive contributions are ignored.

Recommendations. Ministers should display genuine political will and commitment to engage with civil society sector oversight issues. Attempts should go further than merely inviting NGO representatives to meetings. It is essential to establish meaningful and constructive dialogue with civil society.

The Community of Experts in Ukraine is of high order- by any standard, some of its members are person of high distinction. However as a corpus of experts, this community's potential is under-developed. Its insight and perspectives are often poorly communicated to determinate actors whose actions and policies have an important impact on Ukraine's interests. A standing group of experts, with a core of permanent members and a range of outside contributors, could articulate a number of issues with clarity and authority.

Media

In the current context, journalism in Ukraine remains challenging. On the one hand, there have been numerous cases where journalists have spoken on TV and disclosed sensitive information which could affect the on-going war. On the other hand, journalists are being increasingly obstructed when trying to carry out their work, and it remains difficult to assess to what extent the obstruction is justifiable on national security grounds.

Another key in the media sector is the low capacity of journalists. The quality of reports is often not ensured, information is not double-checked, and sometimes reports from foreign media (including Russia) which contain false information of propaganda are copy-pasted and presented to the Ukrainian public.

Recently, a number of outstanding initiatives to counter propaganda and false news have been devised. An example of this is the platform «Stop Fake». Although this line of work has great potential, the Ministry of Education does not actively encourage similar initiatives.

Representations of international and regional organizations conduct valuable work in Ukraine, however they are virtually absent in the media. Wider society is not sufficiently informed about their contribution to the reform process in Ukraine.

Recommendations. The press and public relations departments of security agencies should recognize the importance of strategic communications and foster cooperation with the media. To this end, they should provide journalists with access to accurate information, and collaborate with media outlets to reach out to the public through info spots and clips.

Concerning government – media relations, a memorandum of understanding should be developed with the involvement of all relevant stakeholders, including government representatives, media, journalist associations and civil society organizations specialized in the field of media and information communications.

There have been considerable challenges to and restrictions on the coverage of developments on the frontline. TV channels should be selective on whom they invite as a commentator so as not to disseminate sensitive or false information. Qualified military reporters are most suitable to provide an accurate picture without compromising sensitive information.

Offices and representations in international and regional organizations should be more active in the media in order to better communicate to the public how they contribute to the democratization and reform processes in Ukraine.

SYSTEM ANALYSIS OF ENVIRONMENTAL SAFETY CHALLENGES

Modern environmental safety challenges are connected with almost all spheres of our life. Thus, waste and wastewater treatment systems even before the independence of Ukraine entered a period of continuous crisis, which is caused by both physical depreciation of technical equipment, underdeveloped technologies, social and economic problems. The main causes of decrease of environmental safety of biochemical wastewater treatment can be identified as a high concentration of pollutants in wastewater, sharp fluctuations of quantitative indicators and quality of effluents, suboptimal content of nutrients in the culture fluid and so on. In addition, the old treatment equipment is unable to cope with the continuing increase of toxic pollutants in wastes and certain chemicals, including phosphates, in wastewaters.

Efforts to reform the industry do not give the expected effects without the system approach that would take into account integral technical, economic and social issues and environmental issues, densely interconnected and influence each other.

Waste treatment system is the complex system, which is influenced by both internal (technical, social, economic and environmental) and external (social and political conflicts, global environmental problems, external debt, structural limitations) factors. Therefore, it is important to consider in the context of complex systems that can be developed.

Using results of observations and analogies suggests that the structures and functioning of waste treatment system demonstrate broadly self-similarity: organic waste biotransformation into biogas or cleaning water from pollution both in vivo and in various waste treatment plants takes place at the same principles and differs only in purification productivity and treatment quality that systems are more or less equally included in a wide range of spatial, temporal and quantitative scales (scales), indicating the presence of a certain symmetry scales. In other words, these purification processes like filtration, gravitational sedimentation, adsorption, chemical and biological treatment, sublimation, dissolution, disinfection (eg UV radiation) etc. typical as for small natural whether artificial treatment facilities and modern complex system as a whole. In this case, the research of similar systems can use fractal analysis methods and elements of chaos theory.

The problem of environmental safety of waste management includes problems of its observation and identification, insuring reliability of monitoring data and their assessment. Intellectualization of management systems should consider the decision making theory and dynamic aspects of the process, automated conscious expert systems etc. The Theory of Constraints, or TOC, is a method to guide organizational change based on reducing the impact of bottlenecks.

Today, the methods of analysis of complex systems are widely used, mainly on technical, environmental and economic systems. Moreover it comes to systems that are described or based on deterministic functions, or using methods of mathematical statistics.

Analysis of complex system must adhere to basic principles:

- Simplification (to reasonable limits) of processes and structures for their adequate understanding;

- Their consideration at dynamics and for perspective;
- Taking into account the possibility of ambiguity and unpredictability;
- Understanding of system as a hierarchical structure that is able to adaptation and development.

For the formation of adaptive cycle of development (model of system) must be considered the three main characteristics:

- Inherent potential of the system, which includes the necessary changes in case of need (resource);
- Internal control (connectedness) of the system, ie the degree connectedness between internal processes and controlled variables (a measure that reflects the degree of flexibility or rigidity of control sensitivity or insensitivity to disturbances);
- Adaptability, resilience of the system (a measure of vulnerability relatively to unexpected or unpredictable stress).

Environmental safety ensuring is associated with problems of decision making on the implementation of technologies, which improve the quality. Methodology of decision making on the abovementioned problems can be developed on base of Bayesian approach, logic programming, decision trees, the nearest neighbor methods, and the use of fuzzy logic.

Methods of fuzzy theory and theory of abilities use instead of determinate functions, which connect between themselves input data, variables, outside factors and parameters with outputs, functions of belonging etc. Hierarchy principle of the main parameters allows to take off so named “curse of dimensionality”, connected with difficulty of development of system at in- and output with great amount of state parameters. It’s connected with people’s ability to remember operatively simultaneously up to 7 ± 2 characteristics. That’s why it’s desirable to develop hierarchy classification of parameters of state with conclusion tree build, which will determine system of input one-by-one parameters of less size.

Hierarchy principle allows to take into account a lot of parameters of state of system and new states that appear later. At the same time the rules become easier and their amount is decrease by this principle.

According to the principle of three variants estimation of parameters of state the observed parameter of the system is estimated by one of the variants: quantities data, linguistic characteristics or by thermometer principle. Parameter is estimated by possibility of quantities estimation of parameter of state and presence of instrumental facilities of measuring.

To project the intellectual part of management system it’s necessary to know: range of possible causes of process effectiveness decrease; tree of fuzzy conclusion; base of fuzzy rules IF {...}, THEN {...}; educating choosing.

Reasons of decrease of effectiveness of system functioning may be classified by certain way. Such classification should be maximally deep for the earliest stages of determination of mistakes of equipment functioning while operating visual information or obtained not always exact express-determinations. Necessary reliability of analysis of process effectiveness reduce may be obtained by detailed laboratory measuring and calculations. Determination of class of reasons at the earliest stages of diagnostics allows to deal with certain problem more detail decreasing time and forces for determination of reason of treatment quality decrease.

Thus, effective management of environmental safety should be based on developed methodic of decision making about implementation of quality increase.

Use of comparing analysis of data of “nearest neighbors” insure not only detailing of system characteristics, but gives a possibility to determine real reasons of parameters change and their mutual influence. Use of fuzzy set theory with reliable limits determination, in which there are appropriate estimations of certain parameters, allows to insure optimal management of ecological safety.

Дурач В.М.

Орел С.М., к.т.н., с.н.с.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

РИЗИК ЯК КІЛЬКІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕБЕЗПЕКИ

Протягом всієї своєї історії людство займалося і займається діяльністю, яку можна назвати небезпечною і характеризується певним поняттям – «небезпекою». Що ж розуміти під цим поняттям? Якщо ми вживаємо неякісну їжу і воду, дихаємо забрудненим повітрям та здійснюємо діяльність, яка загрожує тимчасовим або постійним погіршенням здоров'я чи загрожує життю, то ми говоримо про небезпечну ситуацію. Отже, небезпека – це дія або явище, яким притаманна потенційна шкода для людей та/або навколишнього середовища.

Питанням безпеки присвячена значна кількість праць. Нижче розглянута концепція ризику як кількісної характеристики безпеки, яка більш широко освітлена в монографії С.М. Орла «Оцінка ризику в екологічній безпеці військ», АСВ, 2014 р.

Щоб уникнути безпеки, необхідно прийняти рішення про здійснення якихось дій, скажімо, якщо неякісна вода містить хворобоутворюючі мікроорганізми, то її треба продезінфікувати, додавши, наприклад, рідкий хлор, що часто здійснюють на станціях підготовки води. Знезаразивши воду хлором, нашо вухемося на іншу безпеку – взаємодія хлору з органічними, в принципі доволі безпечними сполуками, призводить до утворення небезпечних хлорорганічних сполук, багато з яких є канцерогенами. Постає проблема у прийнятті рішення: знезараження води може призвести до захворювання на рак, вживання неякісної води може призвести до захворювання на інфекційну хворобу, скажімо, на тиф. Рак – хвороба, що проявляється через значний період часу, погано лікується і у великій кількості випадків є смертельною. Тиф – хвороба, що протікає гостро, однак добре лікується і часто проходить без значних наслідків. Таким чином, можна говорити про те, що кожна безпека характеризується своїми наслідками, або шкодою. Якщо шкоду можна відобразити у грошовому еквіваленті, то можна говорити про збитки, завдані безпекою. За значимістю шкоди або збитків, що можуть бути завдані безпекою, остання може поділятися на певні умовні категорії. Чи можна характеризувати безпеку лише збитками? Вочевидь ні. Падіння значного за розмірами метеорита призведе до загибелі великої кількості людей, значних руйнацій і тому подібних лих, але така подія відбувається дуже і дуже рідко. Разом з тим десятки тисяч людей гинуть щороку в автомобільних аваріях. Очевидно, що слід говорити ще й про імовірність реалізації безпеки.

Таким чином, для характеристики безпеки, для прийняття рішення про її зменшення або запобігання, необхідно оперувати величиною, яка б враховувала небажаність безпеки, тобто можливі збитки від її реалізації, з можливістю її реалізації. Такою величиною є величина, яка отримала назву «ризик». Термін

«ризик» походить від латинського терміна *risicum*, що означав проблеми, які виникали у стародавніх моряків при подоланні рифів на підході до берега, тобто здавна цей термін мав негативну ознаку та означав можливість небезпеки, поганих наслідків, втрат тощо. В літературі наведено понад двадцять визначень ризику, кожне з яких найкращим чином відповідає тій галузі науки, яка його використовує. Узагальнюючи, можна надати таке визначення ризику: **ризик** – прогнозована величина збитку, що може виникнути внаслідок ухвалення рішень в умовах невизначеності та реалізації загрози. Він є кількісною мірою небезпеки, що дорівнює добутку імовірності реалізації даної загрози, помноженої на імовірність величини можливого збитку від неї. Звідси для отримання оцінок ризику використовують два показники: 1) імовірність (частота) виникнення події, що призводить до небажаних наслідків; 2) масштаб наслідків (збитків) для даної події.

Знаючи величину ризику і порівнюючи її з якоюсь певною величиною (прийнятний або допустимий ризик), можна зробити висновок про рівень небезпеки даної діяльності. Тут під терміном «прийнятний ризик» будемо розуміти ту величину ризику, з якою суспільство погоджується, враховуючи положення, що абсолютної безпеки досягти неможливо, виходячи з економічних, технічних, етнічних та інших умов (концепція ненульового ризику).

Таким чином, непевне, невизначене поняття безпеки або небезпеки замінюється на цілком визначене, числове значення ризику. Очевидно, що при перевищенні прийнятного ризику (певної, визначеної числової величини) необхідно застосувати якісь заходи, які б зменшили небезпеку діяльності до допустимого рівня (допустимого значення).

Для прийняття відповідних рішень проводиться аналіз ризику. Аналіз ризику включає три складові:

1. Оцінка ризику. На даному етапі аналізується діяльність на предмет виявлення можливих небезпек та причин їх виникнення. Оцінюється ступінь впливу небезпек на суб'єкт діяльності (люди, озброєння, техніка і т.п.). Оцінюється імовірність впливу. Наводиться якісна або кількісна характеристика ризику.

2. Управління ризиком. На цьому етапі значення ризику порівнюється з допустимим. Визначаються варіанти рішень, направлених на зниження ризику. Здійснюється аналіз співвідношення витрат і ефективності зниження ризику для кожного з варіантів. Обирається оптимальний варіант. Управління ризиком – це процес, за допомогою якого особи, відповідальні за здійснення певного виду діяльності, можуть приймати рішення щодо її безпеки, використовуючи дані, отримані при оцінці ризику. Управління ризиком передбачає оптимальне розміщення доступних ресурсів для досягнення бажаної мети. Тому цей процес потребує: 1) визначення допустимого (прийнятного) ризику; 2) порівняльної оцінки можливостей та/або альтернатив для прийняття належного рішення. Метою управління ризиком є зменшення його до прийнятного рівня та оптимізація ресурсів, яка ґрунтується на порівняльному аналізі. Зменшення ризику здійснюється шляхом запобігання небажаних подій та зменшення імовірності та/або важкості наслідків.

3. Інформація про ризик. Під інформацією про ризик треба розуміти процес взаємного обміну інформацією і думками про природу ризику між зацікавленими особами, групами людей та інституціями. Повідомлення про ризик сильно впливає на прийняття ризику і визначає прийнятні критерії безпеки.

**ДЕМОКРАТИЧНИЙ ЦИВІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ НАД
РОЗВІДУВАЛЬНИМИ ОРГАНАМИ ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ
ЕЛЕМЕНТІВ ПОЗАМІЛІТАРНИХ АСПЕКТІВ БЕЗПЕКИ**

Сьогодні, на четвертий рік протистояння агресору, доводиться констатувати наявність низки важливих питань національної безпеки, які неможливо вирішити лише зазначеними терміновими заходами влади й самовідданістю активістів та волонтерів. Стає дедалі очевиднішою необхідність більш чіткого, послідовного, системного підходу в подальших заходах зміцнення обороноздатності.

У демократичних державах ефективність вирішення питань безпеки і оборони безпосередньо залежить від ефективності системи демократичного цивільного контролю над силовим блоком взагалі, і над розвідувальними органами зокрема.

У цьому контексті, якщо оцінювати теперішній стан існуючої системи демократичного цивільного контролю над розвідувальними органами України, враховуючи багатий досвід інших країн ЄС, а саме у Республіці Польща, можливо визначити основні принципи побудови такої моделі:

- створення ефективної системи нагляду, яка б складалася з внутрішніх і зовнішніх учасників, до яких входять: представники вищого керівництва розвідувальних органів, виконавчої влади, судової системи, парламентських комітетів, експертних організацій, інститутів омбудсмена, державних контрольно-ревізійних управлінь, організацій громадянського суспільства, а також засобів масової інформації;

- охоплення всіх аспектів діяльності розвідувального співтовариства колективною сферою відповідальності всіх інститутів, що складають систему нагляду за діяльністю розвідувальних служб, тобто доцільність, законність, ефективність і оптимальність співвідношення між отриманим результатом і витраченими ресурсами;

- здійснення моніторингу діяльності розвідувальних органів на всіх етапах наглядового циклу (попередній нагляд, поточний нагляд, нагляд «за фактом»);

- регулярна взаємодія органів нагляду за діяльністю розвідувальних органів з аналогічними організаціями за кордоном з метою вироблення та поширення передового досвіду.

Вказані напрями утворення та реалізації дієвої системи демократичного цивільного контролю над розвідувальними органами України можливі, якщо:

- розкрити проблеми утворення системи демократичного цивільного контролю над розвідувальними органами України;

- забезпечити транспарентність в діяльності усіх складових розвідувальних органів;

- створити умови їх підзвітності політичному керівництву держави і суспільству;

- активно застосовувати досвід країн з пострадянським минулим (на прикладі Республіки Польща);

- розвивати концептуально-методологічну базу для розробки конкретних заходів щодо формування ефективної системи.

Однією з найважливіших складових успішного впровадження системи демократичного цивільного контролю над сектором безпеки і оборони держави є прийняття розробка та прийняття законів та нормативно-правових актів, якими регулюються питання впровадження зазначеної системи.

Основними надбаннями щойно прийнятого закону «Про національну безпеку України» для посилення демократичного цивільного контролю за сектором безпеки і оборони є:

- утворення комітету Верховної Ради України з питань контролю за державними органами спеціального призначення з правоохоронними функціями, правоохоронними органами, правоохоронними органами спеціального призначення та розвідувальними органами;

- призначення міністра оборони із числа цивільних осіб;

- виключення із переліку завдань державного органу спеціального призначення з правоохоронними функціями завдань попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки;

- забезпечення контролю за виконанням бюджетів структур безпеки тощо.

Слід підкреслити, що цей закон є базовим і його реалізація потребує значно більше часу та прийняття низки законодавчих змін. Такі зміни необхідно зробити стосовно всього законодавства сектора безпеки і оборони та особливо стосовно законів, що регламентують діяльність всіх без виключення силових інститутів.

Ільчук О.О., к.е.н., доцент

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЗМІЦНЕННЯ БЕЗПЕКИ НА МАКРО- ТА МІКРОЕКОНОМІЧНОМУ РІВНЯХ

Як стверджує велика кількість науковців, економічна безпека держави формується на кількох рівнях. Я.А. Жаліло розглядає три основні рівні економічної безпеки: індивідуума, суб'єкта господарської діяльності та держави, які є неподільними. Т.М. Гладченко обґрунтовує доцільність виокремлення таких рівнів економічної безпеки, як рівень держави, регіону, галузі, підприємства, людини. Т.Г. Васильців виділяє економічну безпеку держави, регіонів, у галузево-секторальному аспекті, на мікрорівні ієрархії управління, суспільства (угруповання), особи.

Усі ці рівні формування економічної безпеки є взаємопов'язаними та мають двосторонні зв'язки, які обґрунтовуються тим, що система економічної безпеки держави – це сукупність органічно взаємопов'язаних між собою елементів, і зміни, що відбуваються з одним із них, певною мірою стосуються й іншого. Так, до прикладу, наявна в нашій країні політична криза та загроза військового вторгнення негативно позначаються на інвестиційній привабливості та банківській стабільності держави що може призвести до шкідливих наслідків для стану економічної безпеки на макrorівні. Така ситуація своєю чергою, негативно впливає на ефективність діяльності інших сфер економіки та регіонів країни, занепад яких є вагомою причиною незадовільних результатів функціонування суб'єктів підприємницької діяльності. Водночас збитки

господарюючих суб'єктів негативно відображаються на стані економічної безпеки на мезорівні, оскільки є фактором погіршення результатних показників галузі, до яких вони відносяться, а також регіону їхнього розташування.

З огляду на зазначене, можна зробити висновок, що для ефективного забезпечення економічної безпеки підприємства необхідне використання системного та комплексного підходів, які визначають необхідність формування та реалізації організаційно-економічного механізму управління процесом її зміцнення. При цьому механізм управління процесом зміцнення економічної безпеки як на макро- так і на рівні окремого суб'єкта підприємницької діяльності має базуватися на завданнях і принципах управління процесом зміцнення економічної безпеки, що передбачає комплексну та системну сукупність відповідних методів, інструментів та конкретних практичних заходів.

Таким чином, управління процесом зміцнення економічної безпеки держави та підприємства має ґрунтуватися на базових положеннях теорії управління, відповідно до яких до основних елементів системи управління можна віднести мету, об'єкт і суб'єкт, методологію, принципи, процес та функції управління, а формування ефективного організаційно-економічного механізму управління має відбуватися одночасно з формуванням відповідної системи її обліково-аналітичного забезпечення.

Досягнення поставленої мети здійснюється завдяки вирішенню наступних основних організаційно-економічних заходів:

- організація служби економічної безпеки на підприємстві;
- планування мети, завдань, функцій, принципів управління процесом зміцнення економічної безпеки підприємства;
- формування бюджету служби економічної безпеки підприємства;
- фінансове забезпечення функціонування системи управління процесом зміцнення економічної безпеки підприємства;
- контроль за дотриманням планових показників і аналіз відхилень рівня економічної безпеки підприємства від заданих нормативів;
- діагностика стану рівня економічної безпеки підприємства й тощо.

При формуванні механізму управління процесом зміцнення економічної безпеки держави та підприємства слід визначити алгоритм дій щодо формування ефективного процесу забезпечення економічної безпеки підприємства, який реалізується за наступними етапами:

1) оцінка можливостей (напрямоків та резервів) щодо зміцнення рівня економічної безпеки підприємства – здійснюється оцінка здатностей підприємства (його управлінських компетенцій та потенціалу розвитку за визначеними напрямками);

2) аналіз впливу чинників на середовище функціонування підприємства – здійснюється аналіз зовнішнього середовища та внутрішніх можливостей підприємства з метою визначення можливих загроз за складовими безпеки;

3) моніторинг поточного стану економічної безпеки підприємства та формулювання місії, визначення системи цілей та завдань стратегії подальшого розвитку підприємства з метою зміцнення його економічної безпеки;

4) розробка відповідних заходів захисту в рамках реалізації обліково-аналітичного забезпечення механізму управління процесом зміцнення економічної безпеки підприємства та формування комплексної системи їх організації;

5) планування та координація реалізації запропонованих заходів;
6) контроль результатів практичної реалізації запропонованих заходів;
7) внесення корективів в існуючу стратегію розвитку підприємства в рамках зміцнення його економічної безпеки; персоналу, задіяного в процесі зміцнення економічної безпеки підприємства, зокрема в рамках підвищення його вартості;

9) оцінка ефективності впровадження запропонованих заходів.

Одним із найбільших загроз щодо економічної безпеки держави та підприємства є промислове шпигунство, наслідки якого можуть вплинути не лише на економічний результат ведення бізнесу, але й на позицію держави на міжнародній арені.

Способи захисту від промислового шпигунства такі ж різноманітні, як і власне шпигунство.

Одним із основних засобів захисту від шпигунства є забезпечення секретності інформації та її облік.

При цьому для секретної інформації не слід використовувати надписи «конфіденційно», «таємно» тощо. Натомість, слід ввести на підприємстві зашифровані надписи, позначки, кольори та інше.

Крім того, варто остерігатись зникнення документів із підписам керівництва. Для уникнення таких ситуацій можна для внутрішньої перевірки використовувати буквенно-символьну систему ідентифікації підписів адміністрації. Також часто на підприємствах видають працівникам фірмові блокноти, які здаються після завершення їх використання з метою унеможливити витік важливої інформації.

Не варто також засекречувати всю інформацію, оскільки це не лише ускладнить роботу працівників, але і призведе до втрати пильності працівників, що з нею працюють.

Отже, узагальнюючи вищенаведене, вважаємо, що поняття економічної безпеки держави та підприємства є взаємопов'язаними та взаємообумовленими, а відтак, основними завданнями системи захисту економічної безпеки як на макро- так і на мікрорівнях є :

- захист законних прав та інтересів власника ресурсів та інформації;
- своєчасне виявлення та усунення загроз інформаційній безпеці;
- формування механізму оперативного реагування на загрози безпеки підприємства та держави;
- створення умов для максимально можливого відшкодування завданих збитків внаслідок посягання на економічну безпеку на всіх рівнях господарювання.

Карпушина М.Г., к.пед.н.
*Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Б Хмельницького*

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ЯК СКЛАДНИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКОВОГО ПРОСТОРУ ДЕРЖАВИ

Поява нових форм ведення війни розширила спектр викликів, що відтепер включає, на додачу до традиційних загроз (транскордонна організована злочинність, контрабанда, наркоторгівля, незаконна міграція та переміщення зброї тощо), іррегулярні, терористичні і дезорганізаційні загрози. Вони породжують значну кількість нових військових, правових, територіально-прикордонних, соціальних та інших проблем, що вимагають невідкладних вирішень, стратегічного мислення, вмінь аналізувати ситуацію, виявляти проблеми та розв'язувати їх.

У реаліях наявних та нових викликів і загроз виникає нагальна потреба в удосконаленні змісту, форм і методів професійної підготовки офіцерів, завданнями яких є забезпечення національної безпеки, дотримання прикордонного режиму, здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України осіб, транспортних засобів, вантажів, виявлення і припинення випадків їх незаконного переміщення. Ці типові для охоронців кордону завдання ускладнюються в умовах розгортання збройного конфлікту в східних регіонах України, супроводжуються здійсненням заходів, спрямованих на дестабілізацію політичної та економічної ситуації в Україні, розвитком сепаратизму та загрозою його поширення території України.

Складна геополітична обстановка вимагає створення нової системи захисту державного кордону, запровадження європейських стандартів інтегрованого управління кордонами, а також зміщення акценту професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників із системи повідомлення знань на систему формування фахових компетенцій, зокрема вмінь та емоційно-вольових якостей офіцерів-прикордонників. Вирішення цього завдання потребує нових підходів до організації освітнього процесу курсантів, застосування технологій проблемного та інтерактивного навчання, упровадження у зміст робочих програм навчальних дисциплін проблемних ситуацій, які відображають характер їхньої майбутньої професійної діяльності.

Результати аналізу наукових джерел свідчать про те, що проблема формування професійно важливих умінь майбутніх фахівців була предметом досліджень багатьох науковців (А. Алексюка, А. Галімова, Ю. Дем'янюка, В. Ягупова та ін.). Окремі структурні елементи професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників були предметом уваги І. Блощинського, О. Волобуєвої, В. Гапонової, О. Діденка, М. Карпушиної, О. Ставицького, О. Торічного. Потенціал проблемного сценарію, який ґрунтується на особливостях професійної діяльності майбутніх фахівців, вивчали М. Баден, Г. Беркель, К Вілкі, Г. Шмідт.

У результаті цих досліджень було виокремлені такі складники професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників: зміст навчального матеріалу, форми й методи його введення, активна особиста участь майбутніх захисників кордонів у відтворенні ПС, які моделюють реалії прикордонної служби, прикордонного контролю тощо.

Зміст навчального матеріалу повинен відтворювати зміст майбутньої професійної діяльності, мати міждисциплінарний характер і пояснювати механізми безпеки, які спрямовані на боротьбу з нелегальною міграцією, організованою злочинністю та контрабандою на державному кордоні; на забезпечення прикордонного менеджменту та безпеки кордону; на забезпечення ефективної взаємодії правоохоронних органів та транскордонної співпраці з прикордонними відомствами інших країн.

Зважаючи на зміст майбутньої професійної діяльності курсантів НАДПСУ, основними формами введення такого змісту є моделювання і симуляція професійно-орієнтованих проблемних ситуацій (далі – ПС), аналіз конкретних ситуацій, кейси, методи аналізу і синтезу, індукції й дедукції, інтерактивні методи.

Вміння і здатність діяти за сценарієм майбутньої професійної діяльності можуть бути сформовані лише шляхом активної особистої участі у цій діяльності. Питання полягає в тому, як залучити кожного курсанта до навчальної діяльності, як їх мотивувати.

Шляхом педагогічного експерименту ми встановили, що виконання цього завдання можливе за створення таких педагогічних умов:

1. *Розвиток мотивації курсантів до спільної модальності пошуку на заняттях* передбачає вивчення мотивів, потреб і мети навчання курсантів у НАДПСУ й створення навчально-пізнавального середовища, у якому розв'язання ПС є особистісно-важливою потребою курсантів, а систематичне їх використання створює умови для набуття досвіду цієї діяльності. Уся навчально-пізнавальна діяльність ґрунтується на такому емоційному фоні, як «цікаво, спробую, хочу, виконаю» (модальність вибору і пошуку), а не – «повинен, зобов'язаний, необхідно» (модальність примусовості).

2. *Системне застосування в освітньому процесі вищого військового навчального закладу форм і методів проблемного та інтерактивного навчання* здійснюється шляхом активізації навчальної співпраці курсантів, поєднання групових, індивідуальних і фронтальних форм організації навчальної діяльності та використання методів проблемного навчання. Завдяки аналізу ПС майбутні офіцери-прикордонники набувають умінь усвідомлювати, визначати та встановлювати межі проблеми, формувати стратегії вирішення проблеми, систематизувати інформацію про проблему, визначати необхідні ресурси тощо.

3. *Оновлення змісту навчальних дисциплін відповідно до сучасних викликів і загроз оперативно-службовій діяльності* передбачає систематичний аналіз предметного змісту майбутньої професійної діяльності офіцерів-прикордонників з метою добору навчально-методичних матеріалів, ситуативних завдань та ПС, які відображають професійні функції офіцерів-прикордонників і сприяють опануванню знань та формуванню у них умінь і здатностей розв'язувати ПС, а також аналіз змісту робочих програм з гуманітарних та фахових дисциплін з метою корегування змісту навчальних дисциплін відповідно до сучасних вимог професійної діяльності.

4. *Упровадження педагогічного менеджменту навчально-пізнавальної діяльності курсантів* має на меті створення такого середовища, яке забезпечує ефективне опанування нових компетенцій; рівновагу між цілями та результатами, яких необхідно досягти, та можливостями курсантів і способами їх досягнення; запровадження в навчальних групах такої взаємодії, яка реалізує мотиваційний підхід до навчальної діяльності. Ця умова передбачає підготовку викладачів до оновлення змісту, вибору методів і прийомів освітнього процесу, розробки робочих програм, визначення раціональних обсягів матеріалу до кожного заняття; гнучкого формування установок і мотивів навчання; ефективного планування навчального часу; налагодження механізму участі кожного курсанта в освітньому процесі; забезпечення взаємозв'язку та взаємозбагачення різних дисциплін.

Отже, фрагментація безпекового простору має місце одночасно в різних площинах і на різних рівнях. І професійна підготовка майбутніх правоохоронців є одним з базових фрагментів цього простору на національному рівні.

Кравченко Р.М., к.ю.н.
Служба безпеки України

ФУНКЦІОНАЛЬНІ МОДЕЛІ ОРГАНІВ ВІЙСЬКОВОЇ КОНТРРОЗВІДКИ В ДЕРЖАВАХ ЄВРОПИ

Наукове обґрунтування напрямів вдосконалення діяльності органів військової контррозвідки СБ України неможливе без вивчення організаційних основ діяльності органів контррозвідувального забезпечення збройних сил європейських держав. Вивчення організаційних основ діяльності органів військової контррозвідки деяких європейських країн свідчить, що існує декілька варіантів побудови системи контррозвідувального забезпечення збройних сил та оборонного відомства, які можливо умовно поділити на чотири моделі, які розглядаються у повідомленні.

У країнах, де військова контррозвідка функціонує як **окремий підрозділ Міністерства оборони**, вона має відокремлений статус урядового органу державного управління у складі оборонного відомства. Прикладами такої моделі є Служба військової контррозвідки ФРН, Служба військової контррозвідки Республіки Польщі, Агенція військової безпеки Сербії.

Так Служба військової контррозвідки Республіки Польщі – це орган державного управління, підпорядкований Міністру національної оборони. У Німеччині Служба військової контррозвідки організаційно входить до складу Міністерства оборони і підпорядковується міністру, який здійснює керівництво службою через статс-секретаря оборонного відомства і заступника генерального інспектора бундесверу. У з'єднаннях всіх видів збройних сил бундесверу діють підрозділи MAD, у частинах – групи безпеки, а в окремих підрозділах – офіцери безпеки.

Прикладами організації контррозвідувальної діяльності **об'єднаним підрозділом військової розвідки та контррозвідки (безпеки)** у складі **міністерства оборони** є Служба військової розвідки та безпеки Королівства

Нідерландів, Директорат військової розвідки та безпеки Франції, Агенція розвідки та безпеки оборони Албанії, Служба розвідки та безпеки Міністерства оборони Словенії, Національна військова служба безпеки Угорщини, Служба військової розвідки і безпеки Латвії, Агенція військової безпеки і розвідки Хорватії, Військова служба розвідки та безпеки Македонії.

Об'єднання в одній організаційній структурі функцій військової розвідки і військової контррозвідки має своєю особливістю концентрацію в одному інформаційному центрі відомостей про виявлені форми, методи, способи ведення противником всіх видів розвідувальної (агентурної, радіотехнічної, видової) і підривної діяльності, відпрацювання на цій основі превентивних контррозвідувальних заходів і рекомендацій військовому та політичному керівництву з прийняття рішень, спрямованих на протидію виявленим загрозам.

Функції об'єднаних підрозділів військової розвідки та контррозвідки (безпеки) у складі Генерального штабу та завдання цих підрозділів досить схожі з попередньою моделлю; елементами, що їх відрізняють, є підпорядкування керівництву генерального штабу та дещо зменшений обсяг контррозвідувальних повноважень.

Організаційна структура підрозділів такого типу може бути розглянута на прикладі 2-го відділу (інформації та безпеки) Генерального штабу Збройних сил Італії. На цей орган покладено завдання інформаційного забезпечення та безпеки Збройних сил в Італії та за кордоном. Керівник підпорядковується заступнику начальника Генерального штабу та має трьох заступників: з оперативної інформації, з питань безпеки та інформаційної політики, а також космічної розвідки. З питань стратегічного характеру начальник 2-го відділу може доповідати безпосередньо начальнику Генерального штабу. До складу цього підрозділу входять: міжвідомчий розвідувальний центр, міжвідомчий центр радіоелектронної боротьби, міжвідомчі центри радіоелектронної та космічної розвідки, центр оборонних досліджень, підрозділ захисту електронно-обчислювальних та телекомунікаційних систем.

Виконання контррозвідувальних завдань в армії **зовнішньою розвідкою Міністерства оборони (військовою розвідкою)** фактично передбачає, що контррозвідувальне забезпечення збройних сил здійснюється двома групами державних органів: центральними органами контррозвідки, підпорядкованими уряду, і підрозділами військової контррозвідки у складі військової розвідки видів збройних сил. За такою моделлю побудовано контррозвідувальне забезпечення армії Головним управлінням оборонної інформації Міністерства національної оборони Румунії, військовою розвідкою Болгарії, Командуванням розвідки Канадських збройних сил, до складу якого входить Національний підрозділ контррозвідки Канадських збройних сил, Директоратом військової розвідки Збройних сил Ірландії.

Контррозвідувальні завдання в армії Чехії фактично розділено між Військовою розвідкою та Департаментом безпеки Міністерства оборони. Військова розвідка, яка поєднує розвідувальні й контррозвідувальні функції, була утворена в 2005 році згідно з законом № 289/2005 як наступниця Служби військової розвідки та Служби військової контррозвідки. Військова розвідка Чехії входить до складу Міністерства оборони, її очолює директор, якого

призначає Міністр оборони після узгодження кандидатури у відповідних комітетах Палати представників та погодження Урядом. На Департамент безпеки Міністерства оборони покладено обов'язки забезпечення безпеки інформаційно-телекомунікаційних систем, шифрувального зв'язку, фізичної та промислової безпеки, кібербезпеки, захисту таємної інформації та перевірки осіб, яким надається до неї доступ.

Проведений аналіз організаційних основ діяльності органів військової контррозвідки європейських країн засвідчив відсутність єдиного підходу до організації контррозвідувального забезпечення збройних сил в Європі. Водночас визначені типові моделі організації контррозвідки в арміях європейських країн залежать від історичних особливостей розвитку їх правових систем та системи збройних сил, побудови органів військового управління, власне систем органів державної безпеки, а також наявного досвіду їх практичної апробації в умовах бойового застосування військ.

Краснік А.В., к.т.н.

Жогіна Л.В.

*Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПОЛІТИЧНА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ ЯК БАЗИС БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Із приходом до влади нових проєвропейських політичних сил після Революції Гідності в Україні було розпочато один із базових стратегічних проєктів державного реформування – реформу місцевого самоврядування і територіального організації влади на засадах децентралізації.

Децентралізація по-українськи – це передача більшої частини повноважень у соціально-економічній сфері від центру в регіони з відповідним перерозподілом фінансових ресурсів. В Європейській хартії місцевого самоврядування є відповідний термін – принцип субсидарності.

Реформа децентралізації в Україні на сьогодні є одним з найуспішніших та прогресивним проєктів трансформації системи державного функціонування, спрямованого на посилення ефективності місцевого самоврядування та створення повноцінного громадянського суспільства. Децентралізація в Україні реалізується із врахуванням досвіду європейських країн, і є запорукою прихильності Парламенту України до європейського шляху еволюції.

Водночас, проведення даної реформи ускладнено умовами збройного конфлікту, який ініційовано і регулюється Російською Федерацією, яка окупувала та анексувала Крим, а також продовжує утримувати військовий конфлікт через створення на території Донбасу так званої «Новоросії».

При цьому, використовуючи традиційні підходи до реалізації своєї неоімперської стратегії на пострадянському просторі щодо мультиплікації конфліктів та встановлення контролю над колишніми республіками СРСР (найхарактерніші приклади – конфлікти в Придністров'ї, Абхазії, Південній Осетії, а також ряд операцій російських спецслужб в пострадянських країнах

Центральної Азії), Росія створює подібні умови і на території України.

Чинник зовнішньої агресії є одним із основних гальмуючих моментів загальнодержавної реформи децентралізації, у тому числі, в частині її остаточного конституціонального закріплення. Це зумовлено спробою внесення під зовнішнім тиском до Перехідних положень Конституції України контрверсійної норми щодо «особливостей здійснення місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей». Ухвалення Верховною Радою України цих змін в такому вигляді є, на сучасному етапі неможливим, що пов'язано з відсутністю прогресу у реалізації безпекових та гуманітарних пунктів Мінських домовленостей через блокування Кремлем.

Незважаючи на всі виклики, попередні підсумки реформи децентралізації слід оцінювати позитивно. Зокрема, слід виділити проведення «фінансової децентралізації», що передбачає передачу більшої частини повноважень в соціально-економічній сфері від центру в регіони з відповідним перерозподілом ресурсів. Результати процесу добровільного створення окремих територіальних громад (ОТГ) базового рівня та їхній поточний досвід функціонування також загально позитивні.

В рамках реформи передбачена побудова нової системи нагляду та контролю над діяльністю нових ОМС – введення в дію інституту префектів, що має на меті посилити безпекові аспекти, насамперед, щодо запобігання сепаратистським настроям та протидії російській агентурі в її діяльності із розхитування ситуації в Україні зсередини.

В цілому, перебіг процесу децентралізації призвів і до посилення сектора безпеки країни за рахунок реалізації ряду проєктів «низового рівня» в новостворених ОМС. Йдеться про систему посилення сектора безпеки цивільного захисту, створення та початок функціонування Центрів безпеки громадян у громадах, створення нових органів місцевої влади для забезпечення громадського порядку у громаді та посилення системи територіальної оборони. Зазначені процеси йдуть у чіткій прив'язці до процесів реформування відповідних силових відомств – ДСНС та МВС.

Через агресію Росії проти України українська загальнодержавна реформа децентралізації не може бути впровадженою на нині окупованих територіях Криму та окремих районів Донецької та Луганської областей до їхньої остаточної деокупації. Головним гальмом конституційного затвердження реформи децентралізації є прагнення РФ втиснути території Донбасу до України на вигідних для себе і неприйнятних для України умовах.

Контроль над новоствореними органами місцевого самоврядування – не врегульоване ключове питання в секторі безпеки в загальнодержавному процесі децентралізації. В свою чергу це призводить до появи таких ризиків, як створення передумов для виникнення сепаратистських проявів та реорганізації держави довкола локальних бізнес-еліт.

Звідси, не може бути і мови про введення в конституційне поле загальнодержавної реформи децентралізації з російським підходом до виконання Мінських домовленостей, оскільки реально створюється загроза «придністровізації» України, що полягає у федералізації та демілітаризації

держави, закріплення нейтрального статусу з блокуванням євроатлантичної інтеграції, переходом під повний зовнішньополітичний та економічний диктат Російської Федерації.

Внаслідок складних внутрішніх процесів в Українській державі було викристалізовано національний консенсус щодо вироблення свого підходу до вирішення конфлікту з Росією, в тому числі й щодо децентралізації.

Через окупацію Російської Федерації Криму та окремих районів Донецької та Луганської областей (ОРДЛО) загальнодержавна реформа децентралізації не розповсюджується на вказані тимчасово окуповані території. Цю реформу Україна вимушена реалізовувати із паралельним існуванням формату «децентралізації», що стосується врегулювання ситуації у зоні російсько-українського конфлікту. Відповідно, чинник зовнішньої агресії є одним із головних гальмуючих механізмів загальнодержавної реформи децентралізації, в тому числі, в розрізі її остаточного конституціонального закріплення.

Нова модель визначення статусу окупованих територій Донбасу повинна виключити їх з процесу децентралізації, а натомість передбачити формат їх деокупації та реінтеграції. В цих умовах доцільним вважається розмежування процесів загальнодержавної реформи децентралізації і деокупації тимчасово окупованих Росією територій, а врегулювання ситуації в зоні конфлікту проводити у відповідності до Закону України «Про особливості державної політики з відновлення державного суверенітету України над тимчасово окупованою територією Донецької та Луганської областей України».

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ

Події останнього десятиліття характеризуються остаточним вибором України на користь інтеграції у світову економічну спільноту, сучасний розвиток якої визначається поєднанням економічного, інформаційного та соціально-культурного простору і Україні доволі складно буде опинитися поза процесом даної інтеграції. Оскільки у світових соціально-економічних відносинах прослідковується заповзятя тенденція до глобалізації, то Україні необхідно долучатися до глобалізаційних процесів, при яких слід посилити інтеграцію української економіки у світову економіку, при цьому важливим фактором є диференціація геополітичної ситуації та геополітичних пріоритетів, а також усвідомлення особливої ролі території України, як ресурсної та екологічної зони світового значення. При цьому диверсифікація економічних та соціальних ризиків є однією із переваг глобалізації з урахуванням теперішньої специфіки гео економічного становища – близькістю та зіткненням із найбільшими світовими економічними угрупованнями (корпораціями та синдикатами). Ще однією особливістю України є змога взаємодії європейського та азіатсько-тихоокеанського економічних угруповань, при цьому виконуючи роль економічного мосту та активної учасниці процесів світової економічної інтеграції.

Виклики сьогодення вимагають постійного нарощування наукового, економічного, військового та етнодержавного потенціалу держави. У Законі України «Про основи національної безпеки України» визначаються основні засади державної політики, які полягають у розвитку стратегії національної безпеки, тобто захист суверенітету і територіальної цілісності, розвиток економіки, особиста безпека громадян, забезпечення конституційних прав і свобод людини, вдосконалення і підтримання обороноздатності нашої держави, забезпечення поліпшення екологічного стану. При цьому загальноцивілізаційна ситуація у глобальному світі вимагає розуміння про нівелювання різниці між внутрішніми та зовнішніми площинами безпеки, а Україна після багатьох спроб співпраці із країнами пострадянського простору, нині вважає найкращою реалізацією національних інтересів – європейську інтеграцію.

Після розпаду Радянського союзу у новостворених суверенних державах виникла необхідність в об'єднанні. Цей союз мав забезпечити комфортний і безпечний перехід до нової форми існування. Це насамперед було необхідно для проведення економічних та політичних реформ, яких вимагали обставини того часу. Від 1991 року були створені такі угруповання, як: СНД, ЄврАзЕс, ГУУАМ, ОДКБ, «Кавказька четвірка», Центральноазійське співробітництво, ОЧЕС, ШОС. Були спроби співпраці у Єдиному економічному просторі (ЄЕП). Ці процеси були природними, оскільки економіки пострадянських країн були пов'язані і для подальшого розвитку необхідно було перелаштувати усі економічні процеси для інтеграції держав у глобальне співтовариство і відірватись від центру у Москві. Намагання РФ всіма способами очолити

створювані союзи та співтовариства, які виникали на теренах пострадянського простору, не принесли успіху, оскільки очільники Кремля використовували застарілі методи для об'єднання.

Для прикладу, за час співпраці у рамках СНД, українська сторона підписала 442 документи (60 із застереженнями), 74 нормативно-правових акти військово-політичного характеру не були підписані, зокрема ті, які стосувалися створення сил та органів колективної безпеки, прикордонного забезпечення. Українські керівники із застереженням ставились до політичних кроків сусідньої держави. Особливо після підписання Указу Президента Росії від 14 вересня 1995 року про «Стратегічний курс Росії з державами-учасницями СНД» у якому чітко прописувалася стратегія щодо пострадянських країн, зокрема у пункті 4 цього документа наголошено на зміцненні Росії як провідної сили формування нової системи міждержавних політичних і економічних відносин на території пострадянського простору, що підтверджує гегемонічні наміри «старшого» брата.

Проте вже до кінця 1990-х років виокремились два центри на території колишнього Радянського союзу. Навколо проросійського центру згуртувалися Білорусь, Казахстан, Узбекистан, Киргизстан. Україна, Грузія, Молдова, Азербайджан ж згуртувались у проєвропейський центр. Це об'єднання дістало назву ГУАМ (після приєднання Узбекистану ГУ(У)АМ).

За допомогою таких утворень як СНД, ЄврАзЄс, ОДКБ, ЄП РФ після розпаду СРСР намагається утвердити визнання її «свразійської» моделі «керованої демократії» використовуючи силові агресивні методи, які вимагають від світу та України створити нові засади безпеки та непорушності кордонів з відновленням дієвості міжнародного права. Україна, яка знаходиться у точці зіткнення інтересів двох глобальних центрів, перетворилась на епіцентр геополітичного протистояння. Нашій державі в умовах нового світового устрою необхідно створювати відносини з провідними світовими центрами сили для подальшого утвердження її як впливової країни із відповідним політичним, економічним, науковим потенціалом на теренах Європи для забезпечення регіональної сталості і безпеки.

Тим часом РФ за допомогою «гібридної» агресії на Сході нашої держави виснажує економіку України через щоденні втрати працездатного населення, озброєння, матеріально-технічного забезпечення, руйнування інфраструктури міст тощо. При цьому знищення економіки призведе до повного поглинання України «братнім» народом, і наступними будуть країни Європи. Західний світ замість стримування російської агресії відсторонився від розуміння глобальності нової геополітичної реальності. Не треба забувати, що в умовах глобалізації, конфлікти перестають бути компетенцією «національних інтересів», а загрози стають глобальними. Необхідно створювати систему колективної безпеки, активізувати діалог між європейськими державами та орієнтуватись на загальноєвропейські цінності.

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

В умовах тривалої збройної агресії проти України, коли ключовим завданням держави є суттєве підвищення рівня боєздатності Збройних Сил та інших силових структур, особливого значення набувають питання формування та реалізації політики військово-технічного співробітництва (ВТС).

Головною рисою, що притаманна сфері міжнародних передач озброєння та військової техніки є наявність спільних міждержавних інтересів у межах двосторонніх або багатосторонніх угод, які супроводжуються складною взаємодією індивідуальних, організаційних цілей та міжособистісних відносин. Це створює умови для здійснення інформаційного впливу суб'єктів ВТС на характер розвитку та тривалість цих відносин, що вимагає потужного інформаційного супроводження всіх процесів: від початку переговорів до реалізації контрактів та подальшого експлуатаційного супроводження ОВТ.

Проблема використання інформаційного-аналітичного забезпечення та супроводження під час ВТС набуває актуальності також з науково-теоретичної точки зору з огляду на недостатність наукового доробку в цієї сфері та її прикладний характер.

Практика свідчить, що сьогодні інформаційне забезпечення ВТС не має комплексного характеру перманентного процесу. Скоріше можна говорити про практику здійснення окремих заходів супроводження, зокрема, збір інформації про суб'єктів ВТС зарубіжних країн, уточнення інформації про діяльність партнерів, інших установ та організацій доступними методами під час проведення міжнародних виставок озброєнь та військової техніки, форумів, семінарів, переговорів, офіційних візитів тощо.

А такі важливі форми інформаційного супроводження, як лобіювання інтересів вітчизняного ОПК через встановлення і використання знайомств, використання посад в міжнародних організаціях експортного контролю та інших міжнародних неурядових організаціях, які причетні до сфери ВТС, майже не використовуються на системній основі.

Проте цей висновок не можна вважати повністю об'єктивним, оскільки він базується на окремих емпіричних спостереженнях за браком документальних джерел.

Разом з тим є певний досвід використання мас-медійних каналів для вирішення завдань інформаційного супроводження ВТС. Використовується практика створення інформаційного агентства за тематикою оборонної сфери, де можна отримати упереджувальну інформацію про ризики проведення щодо інформаційно-психологічних операцій в сфері ВТС проти України та організації певної протидії ним, а також для моніторингу профільних видань з метою отримання відповідної інформації.

З урахуванням зазначеного, визначимо зміст поняття заходів та механізмів забезпечення інформаційно-аналітичного забезпечення ВТС.

Отже, інформаційно-аналітичне забезпечення – це комплекс узгоджених за місцем і часом, об'єднаних спільною метою дій органів державної влади, учасників та суб'єктів в рамках виконання завдань із забезпечення реалізації національних інтересів України під час здійснення військово-технічного співробітництва.

Відповідні заходи можуть передбачати наступне:

комплексне інформаційне забезпечення найбільш повною і достовірною фактографічною й концептуальною інформацією порівняльного та прогностичного характеру стану, тенденцій і перспектив розвитку предметної галузі конкретних об'єктів-аналогів озброєння;

підготовка аналітичних, порівняльних оглядів та звітів;

проведення патентних досліджень;

організація консультацій, експертних оцінок;

співставлення техніко-економічних параметрів ОВТ;

переклад ділової інформації;

формування спеціалізованих (в тому числі повнотекстових) баз даних для побудови аналітичних моделей і кількісного аналізу об'єктів здійснення експертизи та прогнозування.

Завдання та механізми здійснення інформаційно-аналітичного супроводження ВТС в інтересах забезпечення національної та економічної безпеки держави полягають у такому:

вивчення перспективних ринків збуту українських товарів військового призначення та подвійного використання, завчасне визначення можливих конкурентів, їх реальних можливостей щодо проведення заходів недобросовісної конкуренції, в тому числі інформаційних операцій;

моніторинг кон'юнктури на світовому ринку озброєнь;

сприяння просуванню продукції українських експортерів озброєння за кордоном шляхом поширення реклами (із залученням ЗМІ, структур, організацій та фірм цієї країни), проведення презентацій, випробувань, показів та виставок зразків озброєння національного виробництва;

вивчення напрямів, способів і методів проведення заходів недобросовісної конкуренції, в тому числі інформаційних операцій з боку конкурентів проти українських виробників озброєння;

виявлення сильних та слабких місць конкурентів українських виробників озброєння та вивчення можливих напрямів інформаційного впливу на них;

виявлення ознак проведення інформаційних операцій (акцій) проти України у сфері ВТС на ранніх стадіях;

організація проведення брифінгів, прес-конференцій щодо конструктивного висвітлення позицій України у сфері ВТС, сприяння у розміщенні та поширенні матеріалів особами, які конструктивно висвітлюють позицію України у сфері ВТС з іноземними державами;

узагальнення та систематизація отриманих відомостей щодо виявлення ознак зовнішнього деструктивного інформаційного впливу на Україну сфері ВТС, визначення мети, завдань та суб'єктів деструктивного зовнішнього інформаційного впливу у сфері ВТС;

узагальнення та аналіз досвіду проведення інформаційних операцій на державному рівні, в тому числі у сфері ВТС;
інформаційно-аналітичне забезпечення заходів у сфері ВТС України з іноземними державами.

Нагачевський В.Й., к.т.н.

Напівський Р.А., к.т.н.

Дутко О.М.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Для українського суспільства питання забезпечення національної безпеки постали особливо гостро, що пояснюється наявністю таких проблем як: необхідність створення сприятливих умов для подальшого розвитку українського суспільства та держави; необхідність збереження територіальної цілісності держави; існування перманентної політичної та економічної кризи; порушення прав і свобод людини і громадянина в Україні та за її межами; зростання рівня злочинності та корупції; поширення загрози тероризму, неконтрольованого розповсюдження зброї та наркотиків; загрозливий стан довкілля; значне ускладнення демографічної ситуації.

Докорінна зміна суспільних відносин згідно з цілями та принципами організації демократичної, соціальної, правової держави, оновлення системи норм права й розвитку на їх фундаменті принципово нового способу функціонування державного апарату, який відповідає вимогам законності, неможливі без належної організації і здійснення державного контролю у сфері національної безпеки України.

У зв'язку з розвитком безпекових відносин постає проблема вдосконалення державного контролю у сфері національної безпеки і відповідного оновлення законодавства, чіткішого визначення адміністративно-правового статусу суб'єктів його здійснення.

Проблемам ефективного функціонування системи національної безпеки України присвячені роботи вітчизняних вчених, зокрема: В.Б. Авер'янова, О.Ф. Андрійко, В.Г. Афанасьєва, О.М. Бандурки, Д.М. Бахраха, В.Т. Білоуса, Є.В. Додіна, Р.А. Калужного, С.В. Ківалова, Л.В. Коваля, К.В. Шоріної. Вагомою джерельною базою є роботи з безпекової тематики В.П. Горбуліна, В.А. Ліпкана, М.І. Панова, Г.О. Пономаренко, Г.П. Ситника.

Утім, поза науковим обігом залишилася сфера державного контролю у сфері національної безпеки України, адже ефективне функціонування системи національної безпеки України безпосередньо пов'язане із оптимальним розподілом контрольних повноважень між суб'єктами державного контролю.

Сучасний рівень забезпечення національної безпеки потребує підвищення ефективності державного контролю у сфері національної безпеки. Дослідження системи органів, які здійснюють державний контроль у сфері національної безпеки, та вивчення їхнього правового статусу уможливило сформулювати висновки:

1. Ухвалення Стратегії національної безпеки України, в якій визначаються

принципи і механізми державного та громадського контролю реалізації Стратегії, зумовили потребу розроблення теми державного контролю, його класифікації на види, форми, методи, що має сприяти уніфікованому розумінню цих понять у нормативних актах і позитивно вплинути на діяльність контрольних суб'єктів і на проведення спільних контрольних дій.

2. Державний контроль – це діяльність державних органів зі спостереження за функціонуванням відповідного підконтрольного об'єкта з метою: отримання повної, об'єктивної та достовірної інформації про стан справ на ньому; застосування заходів щодо виявлення, попередження і припинення правопорушень (з правом прямого втручання в оперативну діяльність об'єкта контролю); надання допомоги підконтрольній структурі в поновленні законності і дисципліни; встановлення причин і умов, що сприяють порушенню вимог правових норм; вжиття заходів щодо притягнення до відповідальності винних осіб. У демократичному суспільстві він є однією з найважливіших функцій державного управління. Метою державного контролю є не тільки та не стільки виявлення недоліків, скільки їх своєчасне попередження та виправлення у роботі підконтрольного об'єкта, поновлення законності та дисципліни.

3. Принцип контролю – закономірність, відносини або взаємозв'язок суспільно-політичної природи та інших груп елементів контролю, виражений у вигляді наукового положення, закріпленого у нормативно-правовому акті і такого, що застосовується у теоретичній та практичній контрольній діяльності. Систему принципів державного контролю у сфері національної безпеки умовно можна розділити на п'ять груп: загальноправові; інформаційні; управлінські, фінансово-економічні; приватні.

4. Систему забезпечення національної безпеки прийнято розглядати крізь призму двох його складових: державної і недержавної. Суб'єктами державного контролю у сфері національної безпеки відповідно до Стратегії здійснюють: Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Рада національної безпеки і оборони України в межах їхніх повноважень, визначених Конституцією і законами України, а також центральні органи виконавчої влади України, Збройні Сили України та інші військові формування, правоохоронні і розвідувальні органи, утворені відповідно до законів України, та інші органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації. Суб'єктами недержавного контролю у сфері національної безпеки виступають: органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян (громадські організації, політичні партії), професійні спілки, окремі громадяни, ЗМІ, приватний нотаріат; адвокатура; приватні детективні, охоронні та безпекові агентства; релігійні об'єднання, служби безпеки суб'єктів господарювання, козацтво; суб'єкти підприємницької діяльності. За критерієм суб'єкта: загальнодержавний і відомчий. Причому загальнодержавний контроль можна поділити наступним чином: президентський, парламентський, урядовий, безпековий і судовий.

5. Система забезпечення національної безпеки складається з численних суб'єктів, так само, як і достатньо розгалужена система суб'єктів контролю за реалізацією безпекової політики.

6. До основних тенденцій розвитку державного контролю можна віднести: підвищення ефективності державного контролю; централізація державного контролю; своєчасне і глибоке виявлення порушень; доведення до логічного

завершення прийнятих рішень за результатами контролю; підвищення соціальної значущості державного контролю; ефективне використання можливостей щодо впливу на підвищення рівня національної безпеки; професіоналізація сфери контролю, здійснення його професійними контролерами; розвиток спеціалізованого навчання, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації посадовими особами, на яких законом буде покладено обов'язок здійснення контролю; застосування апробованих на практиці ефективних форм і методів контролю; забезпечення зменшення витрат на здійснення контрольних заходів; формування оптимальної кількості суб'єктів державного контролю у сфері національної безпеки; підвищення превентивної функції контролю; формування координуючого органу контрольної діяльності суб'єктів контролю у сфері національної безпеки; збільшення взаємовпливу державного і контролю, що його здійснюють органи, які не входять до державної влади, громадські організації, окремі громадяни тощо.

7. До основних принципів функціонування контролю включено: незалежність; деполітизованість; законність; гласність; чітке визначення компетенції; вузька спеціалізація; взаємна відповідальність; системність.

Визначення чіткої предметної компетенції контрольних суб'єктів у здійсненні ними контрольних заходів у сфері національної безпеки унеможливають, зокрема:

високий рівень правового нігілізму та дублювання повноважень серед суб'єктів контролю у сфері національної безпеки;

зловживання важелями впливу між суб'єктами контролю, часте блокування їхньої роботи – несформованість механізму безпекового балансу механізму стримувань і противаг у сфері національної безпеки;

громадська недовіра до державних контрольних органів, які своїми непрофесійними діями, інколи зловживанням влади блокують і унеможливають подальшу діяльність суб'єктів забезпечення національної безпеки;

суттєві прогалини кадрової політики, коли на посади у контрольних суб'єктах у сфері національної безпеки призначають не за фаховими знаннями і професійним досвідом роботи у даній сфері, а за відданістю тій чи іншій політичній партії чи окремій людині;

наявність значної кількості відомчих нормативних актів, а також законів, що інколи суперечать один одному.

Досягнення мети контролю можливе шляхом реалізації державної політики контролю. Державна політика контролю у сфері національної безпеки формується і реалізується за умов, коли у сучасному світі нівелюється значення державних інституцій, надається першочергове значення демократичному цивільному контролю, спостерігається збільшення ролі громадських інституцій як у контролі, так і безпосередньо у забезпеченні національної безпеки.

Окіпняк Д.А., к.пед.н.

Окіпняк А.С., к.пед.н., доцент

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ОСНОВНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

План дій із співробітництва у напрямі вступу України в НАТО, який був розглянутий та прийнятий на Празькому саміті, дав старт та визначив основний стратегічний вектор руху нашої держави та її зовнішньої політики щодо НАТО. Даний документ визначив основні напрями та критерії, які необхідно виконати з метою вступу до Альянсу. В Плані чітко визначено, що одним з найголовніших питань є захист інформації та інформаційна безпека країни-учасника, тим більш даний аспект набирає актуальності в умовах сучасних інформаційних та гібридних протистоянь. Умови сьогодення диктують нам нові виклики та загрози, адже особливістю сучасних конфліктів є перенесення акцентів із загальноприйнятого та загальновідомого збройного протистояння в інформаційний та інтелектуальний вимір, так звана інформаційна війна. За своїми ознаками та напрямками впливу інформаційна війна є сукупністю спланованих дій та операцій, які виконуються під час вирішення конфліктних ситуацій, а інформаційний ресурс виступає в ролі озброєння або ж інструментом досягнення кінцевої мети. Сьогодні у всьому світі головним питанням є те, наскільки глибоко та серйозно постає загроза інформаційного протистояння інтересам кожної держави, особливо її національним інтересам, адже стрімкий розвиток інформаційних технологій докорінно змінив значення та розмив кордони між державами у світі. Даний факт призводить до загрози національної безпеки та створює сприятливе середовище для стрімкого росту тероризму основанийого, в тому числі, на розвитку сучасних високотехнологічних процесів, т.зв. кібертероризму. В свою чергу, міжнародний кібертероризм являє собою одну з найбільш небезпечних, потенційних та ефективних загроз, яка спрямована на розхитування та дестабілізацію ситуації в середині держави. При цьому країна, яка проводить даний вплив, не вдається до дій, які пов'язані із відкритою військовою агресією та прямою ворожістю щодо іншої держави. Сукупність інформаційних засобів виступає в ролі платформи та створює віртуальний простір для діяльності терористів.

Сьогодні багато країн, в тому числі і Україна, проводять роботу щодо модернізації та широкого використання світових інформаційних систем та виконання заходів з супротиву інформаційним викликам та загрозам.

Сучасні події в нашій державі лише зайвий раз підкреслили, що Україна, враховуючи власне географічне та геополітичне розміщення, викликає величезний інтерес великої кількості країн. Цей факт, в свою чергу, неминуче призводить до того, що вона буде постійним об'єктом інтересів та буде широко залучена до інформаційного протиборства. З метою ефективного та гідного супротиву негативному впливу інформаційного протистояння між учасниками конфлікту в Україні необхідно розробити на державному рівні фундаментальні методологічні основи інформаційної безпеки, що стане підґрунтям для

створення та провадження державних політичних інтересів в сфері інформаційної безпеки держави. Іншими словами, в Україні необхідно створити таке інформаційно-захищене середовище, яке зможе протистояти постійним цілеспрямованим намаганням дестабілізувати ситуацію в країні та звести нанівець намагання вороже налаштованих держав завдати втрат та збитків за рахунок подачі недостовірної, несвоєчасної або ж неповної інформації, протистояти розповсюдженню неперевіраних та несанкціонованих інформаційних потоків.

Варто зазначити, що вимоги сьогодення та поява нових викликів та загроз щодо інформаційної безпеки диктують необхідність створення, перебудови та модернізації загальноприйнятих військових та політичних концепцій на більш сучасні. Вони мають передбачати сукупний вплив традиційних (військових) та нетрадиційних (непрямих) способів протистояння зовнішнім гібридним загрозам та мати кінцеву мету – успішне досягнення військових та політичних цілей держави.

Сьогодні світова тенденція розвитку держав, в тому числі і України, характеризується змінами якісного показника щодо впровадження широкого спектра інформаційних засобів, технологій і систем та їхнього застосування. Паралельно з цим процесом виникає небезпека з боку неправомірного доступу та порушення функціонування відповідних систем. Приклади несанкціонованого втручання та наслідки відповідного процесу раз за разом ми спостерігаємо з телевізійних репортажів та новин. Отже, варто зауважити, що, враховуючи сучасні виклики та загрози провідні держави світу з кожним днем все більше і більше уваги приділяють питанням, що пов'язані з удосконаленням системи захисту інформаційних ресурсів, шукають дієві та креативні шляхи вирішення даної проблеми. Сьогодні як ніколи світова спільнота розуміє, що держави, неспроможні забезпечити власну інформаційну безпеку, є аутсайдерами, вони втрачають конкурентоспроможність та не здатні ефективно проводити управління будь-якими процесами на своїй території (в тому числі і питаннями національної безпеки). Враховуючи вищезазначене, варто зауважити, що Україна, як і всі розвинуті держави, знаходиться на шляху створення та впровадження потужної системи захисту інформаційних ресурсів та забезпечення її стабільного функціонування. Крім того кожна держава розуміє, що дана система має бути закріплена на законодавчому рівні та бути надзвичайно гнучкою та багатогранною, адже з одного боку, повинна вільно надавати суспільству правдиву та якісну інформацію, проте з іншого боку – забезпечувати чіткий контроль за недопущенням витоку таємної інформації з метою забезпечення цілісності та недоторканності держави та захисту громадян від згубного вороже налаштованого інформаційного впливу. Зрозумілим залишається той факт, що лише із запровадженням комплексного підходу до даної проблеми можливо захистити інтереси Української держави та її суспільства, що в подальшому забезпечить її процвітання та розвиток. Крім того, лише за допомогою комплексного підходу суспільство зможе реалізувати право на доступ до різноманітних та якісних інформаційних ресурсів.

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА В МІЖНАРОДНОМУ КОНТЕКСТІ

З кінця «холодної війни» існуючі традиційні концепції безпеки, що базуються на національному суверенітеті та територіальній безпеці все більше піддаються перевірці. Замість них все ширше використовуються концепції безпеки, які включають нетрадиційні загрози безпеці та їх основні причини, такі як економічний спад; соціальна та політична нестабільність; етнічне суперництво та територіальні суперечки; міжнародний тероризм; відмивання грошей та незаконний обіг наркотиків.

Особливу роль в міжнародному контексті безпеки починає відігравати екологічна складова, тобто вплив стану навколишнього середовища на безпеку людства. Сучасні погляди на екологічну безпеку вмістять наступні позиції:

- проблеми довкілля є найбільш транснаціональними з усіх міжнародних проблем і екологічна безпека є важливою складовою миру, національної безпеки і прав людини в сучасному розумінні безпеки;

- у найближчі сто років третина суші нашої планети буде знаходитися під інтенсивним впливом людини, і виникнуть значні проблеми з експлуатації, збереження і відновлення планетних ресурсів;

- екологічна безпека є центральною для національної безпеки, оскільки включає динаміку і взаємозв'язок між природними ресурсами і економічною базою країни, соціальною структурою держави та є економічним двигуном місцевої та регіональної стабільності;

- хоча роль навколишнього середовища в світлі конфліктів, дестабілізації та людської незахищеності може відрізнитись від ситуації до ситуації, і тому питання впливу довкілля на безпеку людства все ще обговорюються, є беззаперечні дані про збільшення ролі екологічної безпеки в загальній безпеці людства.

Важливою складовою екологічної безпеки є вичерпність природних ресурсів. Ця проблема підсилюється глобальною зміною клімату планети, зумовленою парниковим ефектом через накопичення вуглекислого газу в атмосфері, зростанням чисельності населення, нерівністю і несправедливістю доступу і розподілу природних ресурсів. Часто нерівність доступу визначається не тільки і не стільки природними факторами, як політичними, релігійними і расовими причинами. Типовими прикладами вичерпності природних ресурсів і виникнення напруги у людському суспільстві є погіршення складу і зменшення ресурсів питної води; зменшення рибних запасів у Світовому океані; деградація і погіршення біорізноманіття; деградація і зменшення площі сільськогосподарських земель; погіршення продовольчої безпеки, загроза здоров'ю людей. Ці причини призводять до міграційних процесів, які переводять екологічні проблеми в політичні, економічні, соціальні, які, в кінцевому результаті, призводять до загроз національному суверенітету та територіальній безпеці інших країн, тобто до виникнення небезпеки в її традиційному розумінні.

Брак природних ресурсів часто призводить до виникнення воєнних конфліктів між окремими країнами, типовим прикладом є напад Іраку на Йорданію, що призвело до виникнення військової операції «Буря в пустелі», яка проводилась Об'єднаною коаліцією ряду країн і призвела до зміни уряду Іраку. Проведення бойових дій, в свою чергу, супроводжувалось інтенсивним забрудненням довкілля, повітряного басейну і вод Перської затоки, наслідки якого не ліквідовані до цього часу.

В умовах зростання світової конкуренції за розподіл і використання природних ресурсів окремі країни розглядають доступ до них як справу національної безпеки, а конкуренцію за обмежені ресурси (нафту, природний газ, іншу мінеральну сировину) – як потенційне джерело міждержавних конфліктів або так званих ресурсних війн. Наприклад, наслідком напружених відносин між деякими країнами-споживачами та виробниками енергоресурсів можуть бути енергетичні конфлікти і навіть енергетичні війни.

З метою уникнення на міжнародному рівні суперечливих і конфліктних ситуацій на екологічному підґрунті необхідно розвивати співробітництво у галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального природокористування та екологічної безпеки. Його специфічною та важливою складовою є так звана екологічна дипломатія, яка динамічно розвивається упродовж останніх років у провідних країнах світу, зокрема в США, ФРН, Франції, Великій Британії та ін. Як галузь дипломатичної діяльності, вона покликана не лише оперативного реагувати на зовнішні виклики, але є важливим засобом впливу та просування національних екологічних інтересів держави на міжнародній арені, дозволяє їй займати та відстоювати власні позиції у переговорному процесі з екологічної проблематики, дає змогу впливати на перебіг формування глобальної екологічної політики та стратегії сталого розвитку. Роль і значення екологічної дипломатії у ХХІ ст. в умовах загострення суперництва між державами в екологічній площині, розгортання боротьби за сфери впливу та реалізацію стратегічних еколого-економічних інтересів дедалі зростатиме.

Загалом міжнародне співробітництво з екологічних питань покликане не лише розв'язувати поточні проблеми, але й може слугувати дієвим інструментом покращення дипломатичних відносин між країнами. Отже, для реалізації концепції сталого розвитку, визнаної дороговказом майбутнього процвітання людської цивілізації, об'єктивно необхідною є екологізація усіх видів і форм міжнародних відносин, що вимагає запровадження на міжнародному рівні системи ефективного управління, яка функціонуватиме на основі екологічного імперативу.

ЛІГА НАЦІЙ, США ТА ПРОБЛЕМИ ПОВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ У КАРИКАТУРАХ Л. РЕЙВЕН-ХІЛЛА

Дослідження проблем міжнародної безпеки є ключовими для розуміння системи організації світового співтовариства у період після Першої світової війни. Нова конфігурація повоєнних міжнародних відносин передбачала нову формулу безпеки: Ліга націй була покликана стати фундаментом Версальсько-Вашингтонської системи. Система передбачала колективні гарантії безпеки кожній окремій державі.

Британці покладали на Лігу націй особливі надії. Відомо, що більшість британських громадян були прихильниками збереження миру засобами колективних санкцій проти потенційного агресора. Однак серед британських політиків не було єдності щодо того, якої зовнішньополітичної лінії має дотримуватися країна після війни. Особливу підтримку ідеї президента США В. Вільсона здобули у середовищі правлячої ліберальної партії і серед лейбористів. Багато прихильників Ліги націй було й у лавах консерваторів, зокрема Е. Іден розглядав її як стабілізуючий чинник міжнародних відносин. Праве крило консерваторів ставилося до ідей колективної безпеки значно скептичніше.

Зовнішньополітичне відомство дбало про дотримання традиційного балансу сил у Європі і водночас прагнуло брати участь у реалізації ідеї колективної безпеки. Але і серед політиків, і серед громадськості було багато тих, хто вважав, що принцип колективної безпеки створює для Великої Британії низку ризиків: бути втягнутою у не потрібні їй конфлікти, робити зайві видатки. Тим не менше уряд Великої Британії вже в часи війни підтримав ідею створення Ліги націй. Однак сучасні дослідження демонструють, що хоча британські політики розглядали Лігу націй як ключовий елемент у контексті повоєнного світового порядку, однак необов'язково базованого на ідеї колективної безпеки. Для них Ліга була не втіленням конкретного принципу міжнародних відносин у життя, а радше інструментом практичної політики, покликаного зміцнити позиції Британії у світі.

Британці діяли у межах традиційної реалістичної політики, тому для Британії відмова Вашингтона від участі у Лізі націй означала не лише неможливість належним чином реалізувати ідею колективної безпеки, а й втрату потенційної співпраці зі США в межах цієї організації на користь Британської імперії.

Рецепція британською громадською думкою проблем повоєнної безпеки простежується у малюнках одного з провідних британських карикатуристів 20-х років Л. Рейвен-Хілла (1867–1942), опублікованих у сатирично-гумористичному часописі «Punch».

Сотні карикатур Л. Рейвен-Хілла публікувалися в різноманітних британських виданнях, зокрема, Pick-Me-Up, The Butterfly, The Daily Graphic, Daily Chronicle, The Strand Magazine, The Sketch, Pall Mall Gazette and Windsor Magazine тощо. Однак найбільш відомим він став саме у часи своєї співпраці

«Punch». З 1895 і впродовж наступних сорока років Л. Рейвен-Хілл опублікував у ньому більше шестисот малюнків.

Відомо, що художник був активним прихильником Консервативної партії і британського імперіалізму. Впродовж Першої світової війни з-під його олівця вийшли численні малюнки, які спонукали британців вступати до лав армії. З його карикатур на тему повоєнних міжнародних відносин зрозуміло, що він є переконаним прихильником ідеї колективної безпеки і турбується про її надійність.

Карикатури Л. Рейвен-Хілла відображають уявлення британської громадської думки про мотиви участі Великої Британії в організації, британське бачення принципів її діяльності, уявлення про колективну безпеку і роль у ній США. Ключовими персонажами досліджуваних карикатур Л. Рейвен-Хілла є президент В. Вілсон, персоніфіковані або метафоричні зображення Ліги націй, Сполучених Штатів, європейських країн. Автор демонструє драматизм ситуації всередині США через позицію Сенату щодо Ліги націй, зокрема, апелюючи до слів сенатора Г. Кебот Лоджа (малюнок «Химерний лицар» (1919)). На іншій карикатурі 1920 р. бачимо взаємне нерозуміння одним одного обраного президента В. Гардінга і британського парламентського, громадського і державного діяча, активного співробітника й ідеолога Ліги націй, довголітнього представника Великої Британії в Раді Ліги сера Р. Сесіла. У своїй лекції, виголошеній з приводу отримання ним Нобелівської премії миру 1937 р., Р. Сесіл відзначав, що лише колективні зусилля можуть мати результатом колективну безпеку. Л. Рейвен-Хілл демонструє, що пропозиції Р. Сесіла не знаходять підтримки в американського президента.

Основна думка, яку намагається донести художник до читачів, – відсутність США у Лізі націй згубно відобразиться на реалізації ідеї колективної безпеки. Найпоказовішою є карикатура «Діра у мості» (1919). Автор зображає Лігу націй як міст, спроектований В. Вілсоном, основними частинами якого є Бельгія, Франція, Англія та Італія. Однак посередині моста з'яє діра: наріжний камінь – Сполучені Штати – лежить обабіч, на нього приліг відпочити Дядечко Сем. Прогалина у мості Ліги націй – це провал у системі колективної безпеки, без США можливості прикладної дії організації різко звужувалися.

То ж в уявленнях британців ідеї Ліги націй і колективної безпеки були ключовими для забезпечення належного функціонування повоєнної системи міжнародних відносин. Як ті, хто розділяв ідеалістичні погляди В. Вілсона, так ті, хто бачив у Лізі націй лише практичний інструмент збереження позицій Великої Британії у світі, поділяли думку, що відсутність США в організації створює істотну прогалину в системі повоєнної безпеки. У карикатурах Л. Рейвен-Хілла відмова США від участі в роботі організації презентується і як загроза світовій безпеці, і як втрата можливостей США опинитися на лідируючих міжнародних позиціях, і як особиста трагедія президента В. Вілсона. Художник проникливо підкреслював, що відмова Сенату США ратифікувати Версальський договір, частиною якого був Статут Ліги націй, різко зменшувала шанси В. Вілсона «зробити світ безпечним для демократії».

Присяжнюк Ю.І., д.е.н., професор
Львівський національний університет імені Івана Франка

ОСНОВНІ ПРИЧИНИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ АГРЕСІЇ 2014–2017 рр.

У геополітичній доктрині Росії у середині 90-х років Александр Дугін підкреслив, що «Суверенитет Украины представляет собой настолько негативное для русской геополитики явление, что, в принципе, легко может спровоцировать вооруженный конфликт... Существование Украины в нынешних границах и с нынешним статусом «суверенного государства» тождественно нанесению чудовищного удара по геополитической безопасности России, равнозначного вторжению на ее территорию. Дальнейшее существование унитарной Украины недопустимо».

Як бачимо, Росія давно готувала ідеологічний фундамент для обґрунтування свого втручання у внутрішньополітичну ситуацію в Україні та намагалася активно впливати на її зовнішню політику, дипломатичну діяльність та міжнародну політику. Росія давно здійснює щодо України спецоперацію, домінуючими в якій є три ключових імперативи:

1) протидія інтеграційній політиці України в західному напрямі, оскільки її членство в НАТО та ЄС роблять саму ідею відродження російської (під машкарою євразійської) неоімперії нездійсненною;

2) викорінення всього українського в межах і поза межами Росії, оскільки лише нищення української ідентичності може стати передумовою створення та запорукою існування такої імперії;

3) постійне підтримання в Україні стану керованого хаосу та провокування сепаратистських рухів, спрямованих на послаблення державних інституцій, розчленування країни та руйнацію її державності.

Можна виокремити декілька груп причин російсько-української агресії.

Демографічна – під впливом несприятливих демографічних, економічних та інших чинників чисельність населення Росії зменшується. Так, у 1998 р. в порівнянні з 1992 р. кількість населення зменшилася з 148,3 млн чоловік до 146,3 млн чоловік або на 1,3 відсотка. Подальше зменшення населення відбулося в 1999 році, коли тільки за один рік воно зменшилося на 784,5 тис. осіб, або на 0,5%. На 1 січня 2000 року чисельність населення Росії склала 145,5 млн чоловік. У 2005 р. – 144,8 млн чоловік, в 2015 р. – 142,4 млн чол. Що стосується сьогодення, то чисельність жителів Росії в цілому становить 143,9 млн осіб. Здавалося б, що демографічна ситуація в порівнянні з 2015 роком поліпшилась на 1,5 млн чол., але збільшення відбулося за рахунок населення анексованого Криму, та й багатьом біженцям з Донецької та Луганської областей видали паспорти Росії.

Проблемою для Росії є ситуація Сибіру і Далекого Сходу. Чисельність населення там складає 8 осіб на кв. км, а поруч Китай із 148 чол. на кв. км. Нестача працездатного населення спонукала депутата Держдуми РФ запропонувати переселити до Сибіру і на Далекий Схід українців (і це ще задовго до конфлікту на сході України), що викликало обурення в українському суспільстві.

Військова: розпад Радянського Союзу подрібнив військово-промисловий комплекс великої держави. Космічна галузь Росії втратила підприємства, які за радянського Союзу працювали на космічну галузь, що спричинило втрату пріоритетів в освоєнні космосу. Підприємства, що виготовляли ракетні носії, є важливими для військової промисловості. Сьогодні ми бачимо, що військовий комплекс Росії не може налагодити виробництво балістичних ракет належним чином – вісім з десяти випробувань є невдалими. Прагнення Росії повернути «Південмаш» України з його науковим і виробничим потенціалом є також причиною агресії.

Економічну причину варто розглядати, на нашу думку, передовсім в площині нафтогазової промисловості, оскільки економіка Росії – це економіка сировинної колонії, і продаж вуглеводів на експорт є головною статтею доходу до бюджету. Газодобувна промисловість тісно пов'язана з видобуванням, транспортуванням та збереженням газу. В літній період, коли найменше споживання газу, а видобуток припинити неможливо, в силу специфіки виробництва, його закачують в сховища. В Україні є дуже великі газові сховища. Для Газпрому вони вкрай необхідні.

Ще надзвичайно важливою причиною є наявність в районі м. Слов'янськ Донецької області великих покладів сланцевого газу. Компанія Shell почала розвідувальне буріння на родовищі площею майже вісім тисяч квадратних кілометрів та прогнозованою потужністю у чотири трильйони кубометрів сланцевого газу. У листопаді 2014 року Shell пробурила дві розвідувальні свердловини, але не змогла провести повноцінну розвідку родовища через воєнні дії на Донбасі. Вихід Shell з України виглядає логічним на тлі воєнних дій. Війна на Донбасі заховала проекти «Укргазвидобування» з розробки ще одного альтернативного енергоносія – шахтного метану. А анексія Криму Росією унеможливило видобуток газу на глибоководному Чорноморському шельфі. Цей проект мав намір реалізувати консорціум компаній Exxon Mobil, Shell, OMV та «Надра України». Щоб не дати можливості Україні позбутися залежності від Російського газу і був спровокований цей конфлікт.

Особиста: президент Путін В.В. хоче обиратись довічно на посаду президента Росії. Йому потрібні голоси виборців. Зрозуміло, виборців потрібно зацікавити: покращенням життєвих умов, добробутом та ін. Покращити життя росіян Путін В.В. не може в умовах введення міжнародних санкцій, але він може погіршити ситуацію у сусідів – Абхазія, Північна Осетія, Молдова (відокремлення Придністров'я від Молдови), Схід України. Йому вигідно мати на кордоні з Росією території замороженого конфлікту, які в потрібний момент можна активізувати. В таких випадках населенню Росії наголошують на конфліктних ситуаціях у сусідів, відволікаючи увагу від внутрішніх проблем.

Головними методами ведення «гібридної війни» Росії проти України є економічні «війни», підривна діяльність агентури та агентів впливу, поширення дезінформації, інформаційні операції, спрямовані на маніпулювання громадською думкою, шантаж, погрози й тиск на політичну еліту та «великий бізнес», підкуп і задіяння у спецопераціях безпосередньо в зоні ООС кримінальних елементів та найманців, активне використання підрозділів регулярної армії РФ без розпізнавальних знаків тощо.

Рижиков В.С., д.пед.н., професор
*Військовий інститут Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

КЛАСИФІКАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФАКТОРІВ ЗАГРОЗ ЗА ВИДОВОЮ ОЗНАКОЮ

Фактори загроз за видовою ознакою поділяються на політичні, економічні та організаційно-технічні.

Під політичними факторами загроз інформаційній безпеці розуміють:

- зміни геополітичної обстановки внаслідок фундаментальних змін у різноманітних регіонах світу, зведення до мінімуму ймовірності світової ядерної війни;
- інформаційна експансія розвинених країн, які здійснюють глобальний моніторинг світових політичних, економічних, воєнних, екологічних та інших процесів та розповсюджують інформацію з метою здобуття односторонніх переваг;
- становлення нової державності в пострадянських країнах на основі принципів демократії, законності, інформаційної відкритості;
- низька загальна правова та інформаційна культура сторін.

Основними економічними факторами загроз безпеці інформації є:

- перехід на ринкові відносини в економіці, поява на ринку великої кількості вітчизняних та зарубіжних комерційних структур – виробників та споживачів інформації, засобів інформатизації та захисту інформації, включення інформаційної продукції в систему товарних відносин;
- критичний стан вітчизняних галузей промисловості, яка виробляє засоби інформатизації та захисту інформації;
- розширення кооперації із зарубіжними країнами в розвитку інформаційної інфраструктури.

Основними організаційно-технічними факторами загроз інформаційній безпеці є:

- недостатня нормативно-правова база у сфері інформаційних відносин, у тому числі в галузі забезпечення інформаційної безпеки;
- недостатнє регулювання державою процесів функціонування та розвитку ринку засобів інформатизації, інформаційних продуктів та послуг;
- широке використання у сфері державного управління та кредитно-фінансової сфери незахищених від витоку інформації імпортованих технічних та програмних засобів для зберігання, обробки та передавання інформації;
- зростання обсягів інформації, яка передається відкритими каналами зв'язку;
- загострення криміногенної обстановки, зростання числа комп'ютерних злочинів, особливо в кредитно-фінансовій сфері.

Інтереси держави в інформаційній сфері в основному зводяться до гармонійного розвитку інформаційної структури держави. Інформаційна безпека держави – це стан її захищеності, при якому спеціальні інформаційні операції, акти зовнішньої інформаційної агресії, інформаційний тероризм, незаконне зняття інформації за допомогою спеціальних технічних засобів, комп'ютерні злочини та інший деструктивний інформаційний вплив не завдають істотної шкоди національним інтересам.

ХАРАКТЕР ЛІДЕРА: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЦИВІЛЬНИХ ТА ВІЙСЬКОВИХ ЛІДЕРІВ

Питання важливості розвитку характеру лідера, особливо в частині чеснот (позитивних моральних якостей), набуло актуальності після фінансово-економічної кризи 2008–2011 рр., оскільки було встановлено, що основними чинниками, які впливали на прийняття керівниками фінансових установ хибних рішень, були не компетенції, а відданість справі та низький розвиток характеру лідера. Характер лідера відіграє ще більш важливу роль у військовій сфері та може бути запобіжником таких негативних явищ, як військові злочини, нестатутні стосунки (т.зв. «дідівщина»), корупція та крадіжки тощо. Порівняння військових та цивільних лідерів (керівників) допомагає встановити відмінності в частині розвитку певних чеснот. Відповідно, це може лягати в основу програм адаптації при звільненні військовослужбовця в запас та за необхідності пошуку цивільної роботи, в т.ч. з можливістю обіймання керівної посади. Також це може допомогти при побудові зворотних програм – адаптації звільнених в запас до військової служби під час мобілізації.

Про питання чеснот характеру (virtues) ще в античні часи писав Платон, згодом воно знайшло свій розвиток в роботах християнських філософів (Томи Аквінського, Амвросія Медіоланського) та лягло в XX ст. в основу позитивної психології Мартіна Селігмана.

В 2009 році група дослідників з канадської бізнес-школи Iveybusinessschool (Gandz, Crossan, Seijts, Stephenson) провела дослідження. Метою їхньої роботи було виявлення впливу лідерів фінансово-економічного сектора Північної Америки на виникнення всесвітньої економічної кризи 2008–2011 рр. Дослідження показало, що на формування кризи вплинули три основні фактори: слабкі компетенції, відсутність відданості справі та розвиток характеру лідерів в частині чеснот, що вже було вказано вище. Після розширення дослідження науковцям вдалося встановити перелік з 11-ти чеснот, необхідних сучасному лідеру, а саме: Драйв, Смиренність, Хоробрість, Цілісність, Колаборація, Візійність, Справедливість, Гуманність, Виваженість, Підзвітність та Розсудливість. Особливою є роль Розсудливості, завдання якої – регулювати вплив чеснот на поведінку лідера в конкретній ситуації (наприклад, у випадку провини підлеглого лідеру треба бути більш справедливим чи гуманним).

Ми вирішили перевірити, як українські лідери оцінюють чесноти, зазначені в моделі, подивитися, чи є різниця в оцінці військових та цивільних лідерів, а також перевірити, чи існує кореляція між чеснотами лідера та їх особистим добробутом. Для цього дослідження були відібрані 30 цивільних лідерів (представників бізнесу, публічного та неприбуткового секторів) та 30 військових лідерів (учасники бойових дій). До числа військових лідерів увійшло 15 представників добробатів та 15 представників ЗСУ. Основною гіпотезою дослідження було те, що українські лідери надають перевагу таким чеснотам, як Драйв та Хоробрість, та недооцінюють такі чесноти, як

Смиренність та Підзвітність. Інша гіпотеза полягала в тому, що існує кореляція між певними чеснотами лідера та його/її особистим добробутом.

Дослідження було побудоване з використанням як якісних, так кількісних методів. На першому етапі учасники повинні були оцінити вказані чесноти (Q-sortmethod) від -3 (зовсім неважливо для лідера) до +3 (надзвичайно важливо для лідера). На другому етапі було проведене глибинне інтерв'ю на розкриття цих чеснот в особі суб'єкта дослідження. Наприкінці інтерв'ю суб'єкту було запропоновано заповнити опитувальник особистого добробуту, де можна було оцінити 14 тверджень від 1 (повністю не згоден/на) до 5 (повністю згоден/згодна). Прикладом такого твердження є: «Я можу назвати себе щасливою людиною» або «Люди в більшості своїй добрі». Наступним кроком було прослуховування запису кожного інтерв'ю двома експертами та надання відповідної оцінки кожної чесноти для конкретного суб'єкта.

Для цивільних лідерів результати були достатньо очікувані: Найбільш пріоритетними для них виявилися Драйв (2,62), Візійність (2,41) та Хоробрість (2,21). Найменший бал отримали Підзвітність (0,45) та Смиренність (0,83). Була встановлена позитивна кореляція між Зваженістю та особистим добробутом в частині психологічного та емоційного добробуту і негативна кореляція Драйву з психологічним та емоційним добробутом. Одним з висновків може бути те, що чим більше лідер чи лідерка «драйвить», тим більше ризик емоційного вигорання, а превентивними заходами можуть виступати інструменти та методи, що розвивають Зваженість.

Більш неочікуваними для нас стали результати, отримані в групі військових лідерів. Найбільш пріоритетними для них виявилися Розсудливість (2,46), Хоробрість (2,10) та Справедливість (2,00). Найменший бал набрали Смиренність (-0,55) та Гуманність (-0,48). Пряму кореляцію з особистим добробутом (в частині соціального добробуту) було встановлено з такою чеснотою, як Гуманність. Вихід на перше місце Розсудливості змусив нас більш детально звернутися до інтерв'ю та зрозуміти, що причина знаходиться у «вартості помилки», яка драматично відрізняється у військових та цивільних.

Дані результати потребують більш глибокого та різностороннього вивчення, однак вже можна робити певні висновки. Розсудливість є критично важливим елементом, який необхідно розвивати, починаючи з сержантських шкіл. Чеснота Гуманність недооцінюється військовими лідерами, хоча має важливе значення для їх особистого добробуту, а також може впливати на імідж командира та військового формування. Чесноти та компетенції в частині управління людьми мають закладатися в основу Лідерського курсу для сержантського та офіцерського складу, який не є калькою з цивільних курсів, а має створюватися з врахуванням специфіки військової сфери.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Сьогодні державно-приватне партнерство (далі – ДПП) визнається як державами, так і недержавними суб'єктами ключовим елементом побудови дійсно ефективної системи національної безпеки держави. Майже кожна стратегія безпеки (національного чи наднаціонального рівня) або ж відомчий візійний документ містить згадки про бажання розвивати ДПП.

Історичний тренд до більшої участі приватного сектора в житті держави виник у кінці 70-х років XX ст. у країнах Заходу, що було пов'язано із глобальною економічною кризою того часу. Одним із шляхів виходу з неї неоліберальні теоретики вбачали у необхідності масштабної дебіюрократизації та передачі частини повноважень держави приватним суб'єктам або, принаймні, встановлення партнерських відносин між державою та бізнесом. І якщо перші проекти ДПП стосувалися передусім розвитку інфраструктури міст, екологічних проєктів, охорони здоров'я та освіти, то в подальшому кількість сфер, до яких застосовується поняття ДПП, розширилось настільки, що це вже змушує окремих дослідників казати про вихолощення поняття та перетворення його на «ярлик для всіх нових або невідомих форм співробітництва між державою та приватним сектором».

У доповіді «Готовність до майбутнього виробництва – 2018» (Readiness for the Future of Production Report 2018), яка підготовлена провідними фахівцями до Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ) у м. Давос (Швейцарія), зазначається, що «Розвиток виробництв у світі стане ще більш поляризованим і двошвидкісним. 25 провідних держав зможуть спільно здійснити технологічний стрибок і стягнути на свої території промислові потужності з-за кордону, а решта 90% країн виявляться не готовими конкурувати у нових умовах... Тепер ми стоїмо на порозі четвертої індустріальної революції. Ця революція безжально трансформуватиме світове виробництво, і лише 25 країн готові до неї».

Внаслідок стрімкого розвитку інтернету речей, штучного інтелекту, робототехніки та адитивних виробництв (3D-принтерів) компаніям і країнам доведеться в черговий раз переходити на нові технології та заново вибудовувати виробничо-збутові ланцюжки.

За прогнозом аналітиків, уряди багатьох провідних країн незабаром активно почнуть створювати державно-приватні партнерства для розробки, тестування та впровадження інноваційних технологій, щоб максимізувати вигоду, яку їхні економіки отримають від четвертої індустріальної революції.

Згадані нові явища й тенденції у сфері глобальної та національної безпеки недостатньо вивчені, відтак ще не вироблені відповідні доктрини, стратегії та концепції вирішення цих проблем. Міжнародне співтовариство й окремі держави, в тому числі й Україна, лише ведуть пошуки відповідей на ці новітні виклики й загрози. Саме тому зростає роль фундаментальних і прикладних досліджень, відповідних галузей науки у виробленні нової архітектури глобальної, регіональної та національної безпеки.

Найбільш неоднозначним стало проникнення ДПП до сфери забезпечення національної безпеки, тобто туди, де держава традиційно зберігала свою монополію. Щоправда, така монополія завжди була досить умовною: майже в усі періоди історії людства існували приклади специфічних державно-приватних відносин у сфері національної безпеки.

Особливо яскраво вони проявлялись у питанні військових операцій на морі, де довгий час були поширені «каперські свідоцтва» для приватних кораблів. Сьогодні така практика продовжується (і багато в чому набуває дедалі нових вимірів) у контексті розвитку «приватних воєнних компаній».

Одним з найбільш складних теоретичних питань, пов'язаних із ДПП, є визначення того, що є «справжнім» ДПП, а що ні.

Ключове розуміння ДПП концентрується навколо двох ідей, які дозволяють охарактеризувати необхідні причини для виникнення ДПП:

жоден із партнерів не може досягти бажаної цілі одноособово (без партнера);

має бути фінансова домовленість, яка робить партнерство привабливим для обох сторін.

Крім зазначеного, сторони мають шукати ширшого діалогу з метою реалізації тих проектів, які при мінімальних зусиллях можуть встановлювати формати спочатку короткострокової, а потім і довгострокової співпраці.

На першому етапі це можуть бути проекти, спрямовані на:

дослідження та аналіз (передусім спільні дослідження загроз та можливих нових технологій);

розвиток керівництв із «найкращих практик»;

спільні навчання (на першому етапі це можуть бути суто командно-штабні навчання);

підвищення обізнаності (спільні інформаційні кампанії);

визначення стандартів (на першому етапі – формування постійної групи для дискусій навколо ключових стандартів у сфері забезпечення національної безпеки);

обмін статистичними даними.

Саме в цих проектах участь неурядового та наукового секторів може бути критично важливою.

Стукаліна Н.Т., к.і.н., доцент

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

СТАН ДОТРИМАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ПРИНЦИПІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Одним із пріоритетних завдань, визначених Стратегією національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, є захист життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Тому дослідження стану дотримання прав та свобод людини і громадянина зберігає свою актуальність.

Аналізуючи ситуацію із правами людини в Україні, зазначимо, що стан дотримання соціально-економічних прав за період 2017 – 1 півріччя 2018 рр.

викликає занепокоєння. Зокрема, результати соціологічного загально-національного дослідження, яке було проведено за підтримки Програми розвитку ООН в Україні Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 15 по 19 грудня 2017 року за ініціативи Уповноваженого з прав людини та ГО «Центр інформації про права людини», вперше показали, які цінності українці вважають найбільш важливими для себе. Серед зазначених цінностей значне місце посідає безпека (72%), свобода (80%), справедливість (70%) та гідність (64%). При цьому дослідження виявило пріоритетність соціально-економічних прав. І це проявилось не тільки в тому, що серед ключових прав право на соціальне забезпечення обрали близько 63% опитаних, але й у тому, що близько 30% респондентів зазначили, що заради власного добробуту вони готові поступитися державі часткою своїх прав та громадянських свобод.

Наведемо окремі дані зі звіту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 2017 рік. Результати парламентського контролю Уповноваженого з прав людини у сфері дотримання соціально-економічних прав громадян засвідчили, що прийняття реформаторських законів, проголошена Урядом стабілізація та певне зростання економіки України у 2017 році не зупинили тенденцію подальшого погіршення ситуації у цій сфері. Прогресуюча інфляція, девальвація національної валюти, реалізація антисоціальної політики у визначенні тарифів на житлово-комунальні послуги, ціни на газ та електричну енергію для населення, скасування державного регулювання цін на соціально значущі продукти звели практично нанівець досягнення Уряду у підвищенні мінімальної заробітної плати та певному осучасненні пенсій із запровадженням у 2017 році пенсійної реформи.

Найбільш негативні зміни сталися: у рівні цін та тарифів – тут погіршення зазначили 87% населення, в економічному становищі України (72%), у рівні стабільності (72%), ставленні громадян до влади (69%), упевненості громадян у завтрашньому дні (67,5%), рівні добробуту родини (63%), ситуації зі злочинністю (62%), охороною здоров'я (61%), у ставленні влади до громадян (60%). Окрім того, переважно погіршення ситуації було зазначене в соціальному захисті (50%), оплаті праці (49%), дотриманні законності державними службовцями (47%), освіті (42%), пенсійному забезпеченні (39%). Єдиною сферою, де громадяни відзначили поліпшення ситуації, є обороноздатність країни – зміни на краще позначили 39% населення (на гірше – 21%). Якщо порівняти з минулим періодом, то в 2016-му певні зміни на гірше громадська думка відзначала у сфері охорони здоров'я (у 2016 році погіршення відзначали 53%, у 2017 р. – 61%), в освіті (відповідно 36% і 42%), в дотриманні прав і свобод громадян (32% і 39%). Водночас у певних сферах населення помітило явні зміни на краще: у 2016 році лише 4% населення відчули зміни на краще в пенсійному забезпеченні, у 2017 р. таких вже 22,5%, а також у оплаті праці – зміни на краще у 2016р. позначили лише 3%, тоді як у 2017р. – 15%.

В цілому ж прослідковується тенденція до покращення умов соціально-економічної захищеності людини і громадянина в Україні. За результатами зазначеного соціологічного дослідження, 59% українців у 2017 році були дуже або переважно щасливі. Найбільше «щасливчиків» виявилось у Західному регіоні – 68%, але й майже в усіх інших «щасливчики» переважали: у

Центральному регіоні – 57%, Південному – 51%, Східному – 55%. Єдиним регіоном, де більшість мешканців відповіли, що переважно або зовсім не були щасливими у році, що минув, – це Донбас: щасливих виявилось лише 27%, а нещасливих – 64%, що пов'язане із продовженням агресії РФ проти України, бойовими діями на Сході нашої держави.

Наголосимо, що політика національної безпеки України ґрунтується на повазі до норм і принципів Міжнародного права. Україна захищатиме свої фундаментальні цінності, визначені Конституцією та законами України, – незалежність, територіальну цілісність і суверенітет, а також гідність, демократію, людину, її права і свободи, верховенство права, забезпечення добробуту, мир та безпеку. Саме такими є і мають бути пріоритети політики національної безпеки.

Позитивним чинником, який впливає на реалізацію національної політики безпеки, без сумніву, є те, що, за даними вищезазначеного соціологічного дослідження, більшість населення вважає, що найкращим варіантом гарантування безпеки для України був би вступ до НАТО – так вважають 38,5% і ще 5% сподіваються на військовий союз із США. Стабільною є й громадська думка щодо вибору зовнішньополітичних орієнтацій. Більшість громадян (59%) у грудні 2017 року обрали орієнтацію на вступ до ЄС і лише 11% – на Митний союз.

Необхідно врахувати, що для успішної реалізації державної політики національної безпеки України (ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України») усім складовим сектора безпеки водночас із виконанням завдань щодо захисту суспільства (його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку), держави (конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території) основні зусилля необхідно спрямовувати й на захист людини і громадянина України.

Сичов В.В.

Львівський національний університет імені Івана Франка

МІГРАЦІЙНА КРИЗА В ЄС – ВИКЛИКИ ДЛЯ ШВЕЦІЇ

Протягом останніх років у зв'язку зі збройним конфліктом і дестабілізацією політичної обстановки в Сирії та сусідніх з нею державах європейські країни зіштовхнулися з істотним збільшенням міграційних потоків з країн Близького сходу і Північної Африки. На сьогоднішній день імміграційна політика Швеції вважається однією з найліберальніших серед інших країн-учасниць Європейського Союзу (ЄС). У 2015 році на піку міграційної кризи в країну прибуло 163 000 тисячі осіб, а також рекордне число неповнолітніх без супроводу, внаслідок чого невелика за територією Швеція посіла перше місце за кількістю біженців на душу населення серед інших країн ЄС.

Протягом десятиліть Швеція вважалася моделлю соціал-демократичної держави. Достаток, благополуччя, рівність – ось перші асоціації, які спадають на думку, коли мова заходить про Швецію. Відмовившись від майбутніх територіальних домагань і претензій на статус супердержави ще в далекому 1814 році, Швеція віддала перевагу політиці нейтралітету, зосередивши свої зусилля на створенні процвітаючої держави.

Швеція завжди була однією з провідних країн-донорів з надання гуманітарної допомоги політичним і військовим біженцям, що сприяло створенню її іміджу як «гуманітарної наддержави». В той час, як толерантність і прихильність політиці мультикультуралізму перетворилися на невід'ємний елемент національної самоідентичності, етнічна різноманітність стала візитною карткою країни.

Однак на сьогоднішній день сприйняття образу Швеції як «гуманітарної наддержави» зазнало серйозних змін. Причиною цьому послужили наслідки надмірно ліберальної імміграційної політики щодо біженців. У 2015 році, на піку європейської міграційної кризи, маленька Швеція прийняла рекордну кількість біженців на душу населення серед інших країн-учасниць Європейського Союзу. В той час як низка європейських країн намагалися відгородитися від нескінченного людського потоку високими стінами і кордонами, така прихильність з боку шведів виглядала в очах світової спільноти щонайменше дивно, оскільки вступала в явне протиріччя з національними інтересами. Незабаром з'явилося чимало критичних статей на адресу шведського керівництва, зміст яких зводився до єдиного питання: як Швеція збирається розмістити, працевлаштувати інтегрувати таку кількість людей, настільки відмінних за своєю культурою і віросповіданням? Також чимало уваги був приділено зростаючому рівню безробіття і злочинності серед іммігрантів. Прикладом тому може послужити один з найбільш неблагополучних районів міста Мальме-Розенгард (швед. – Rosengård), за яким міцно закріпилася слава іммігрантського гетто. Близько 86% населення Розенгарда є вихідцями з країн Середнього Сходу, Африки і Східної Європи, більшість жителів є безробітними і живуть на державні кошти. У Розенгарді неодноразово відбувалися збройні конфлікти між представниками різних національностей, серії підпалів і відкрита непокоря поліції.

Загалом, на сьогоднішній день виникла подвійність сприйняття імміграційної ситуації що склалася в Швеції. З одного боку, для ряду зарубіжних політиків Швеція стала країною, яка зіткнулася з серйозними проблемами в сфері імміграції. Прикладом цього може послужити недавнє висловлювання Дональда Трампа. За його словами, Швеція прийняла занадто багато біженців і тепер не в змозі впоратися з наслідками прийнятих на себе зобов'язань. З іншого боку, офіційна риторика Стокгольма говорить про зворотне. Ось як прокоментував ситуацію з іммігрантами прем'єр-міністр Швеції Стефан Левен (Sydsvenskan 2015): «Ми не встановлюємо ніякого кількісного ліміту для прибуваючих в нашу країну. Ми продовжимо приймати біженців відповідно до зобов'язуючих нас міжнародних конвенцій. Ми робили це і раніше. На початку 1990-х Швеція стала новим домом для десятків тисяч вимушених переселенців з колишньої республіки Югославії. На сьогоднішній момент вони стали важливою частиною шведського суспільства». Таким чином, тема імміграційної політики Швеції щодо біженців викликає в даний час широкий громадський і політичний резонанс.

У зв'язку з тим, що імміграційна політика, здійснювана шведським урядом в даний час, спирається на багатий досвід попередніх років, не завжди можливим є застосувати усталені і перевірені часом підходи до сучасної ситуації. По-перше, Швеція вперше в історії зіткнулася з настільки безпрецедентним за своєю кількістю потоком іммігрантів, в той час як попередні хвилі імміграції характеризувалися відносною циклічністю. По-друге,

біженці, які прибули і продовжують прибувати до Швеції протягом останніх декількох років, не є більш-менш однорідною за своїм етнічним складом групою людей. На сьогоднішній день мова йде про представників безлічі національностей і віросповідань, у кожного з яких певне соціальне походження, а також рівень освіти та трудовий досвід. Отже, єдина інтеграційна модель, яка успішно працювала протягом багатьох десятиріч, повинна бути істотно доповнена і видозмінена, щоб відповідати викликам сьогодення.

З урахуванням того, що міграційна криза торкнулася більшої частини європейських країн, викликавши чимало суперечок, побоювань і песимістичних прогнозів, шведський досвід може стати показовим прикладом (як в позитивному, так і в негативному контексті) здійснення певного роду імміграційної політики щодо біженців.

Однією з ключових проблем, з якою зіткнувся уряд Швеції в 2015 році, став дефіцит житла і слабкий рівень взаємодії між міграційною службою і муніципалітетами, які несуть відповідальність за розселення біженців. Оскільки муніципалітети мають право на самоврядування, то остаточне рішення залишається за представниками місцевої влади. Нерівномірний розподіл житлових квот призвів до ситуації, коли основне соціальне навантаження лягло на перенаселені муніципалітети, які історично брали найбільшу кількість біженців, в той час як інші відмовилися брати участь в програмі розселення або погодилися розмістити лише мінімальну кількість людей.

Окремою проблемною категорією біженців стали неповнолітні без супроводу – молоді люди віком до вісімнадцяти років, які приїхали до Швеції без супроводу батьків або опікунів. У 2015 році Статистичне управління Швеції зафіксувало 35 369 подібних випадків, що дорівнювало 40% від загальної кількості прохань про надання притулку у всьому ЄС. Оскільки в Швеції діють виняткові заходи щодо захисту прав дітей та підлітків, то у випадку з неповнолітніми процес розгляду клопотань про надання притулку відбувається за прискореною процедурою, а відсоток відмов дорівнює майже нулю. Одночасно з цим в Швеції, на відміну від сусідніх Данії та Фінляндії, до недавнього часу була відсутня обов'язкова процедура медичної вікової експертизи, а біологічний вік записувався зі слів самого заявника. Сукупність цих факторів призвела до збільшення випадків обману. Існує думка, що більше половини так званих неповнолітніх, які отримали постійних дозвіл на проживання в Швеції в час імміграційного буму 2015 року, є насправді дорослими людьми, які користуються привілеями і благами, призначеними для зовсім іншої категорії біженців. З огляду на етичну і матеріальну сторони питання, шведський уряд доручив Міністерству охорони здоров'я та соціальних справ Швеції розробити новий, більш надійний і ефективний метод визначення біологічного віку людини.

Ще однією проблемною сферою вважається трудова інтеграція іммігрантів. На сьогоднішній день в Швеції зафіксовано один з найбільших розривів в рівнях безробіття між корінними жителями й іммігрантами. Однією з головних причин високого безробіття серед іммігрантів є недостатній рівень освіти в поєднанні з низьким рівнем грамотності. Станом на 2015 рік приблизно одна третина прибулих в країну біженців були без середньої освіти. З урахуванням того, що шведський ринок праці орієнтований на висококваліфіковані робочі кадри, а частка вакантних робочих місць, призначених для працівників з низькою кваліфікацією, становить всього лише 5%, то велике число

низькокваліфікованої робочої сили є серйозною загрозою для економічного благополуччя держави в довгостроковій перспективі.

Дослідження показало, що труднощі з працевлаштуванням відчувають також ті іммігранти, у кого є закінчена вища освіта та необхідний досвід роботи за фахом. Оскільки процес підтвердження іноземних дипломів займає досить довгий час, то багато висококваліфікованих кадрів змушені працювати на посадах, призначених для низькокваліфікованої робочої сили, в той час як їхні професійні вміння та навички знецінюються з плином часу.

Загалом, проблеми, з якими зіштовхнувся шведський уряд під час реалізації імміграційної політики, можна умовно розділити на дві групи. До першої групи належать практичні складнощі, викликані фактичним браком ресурсів – на самому початковому етапі міграційної кризи 2015 року. Серед них – дефіцит соціального житла, відсутність достатнього числа кваліфікованих кадрів для роботи з прибулими біженцями, а також слабкий рівень взаємодії між основними органами державної влади, відповідальними за реалізацію імміграційної політики. До другої групи можна віднести проблеми, які викликають певне занепокоєння вже зараз, проте чиї реальні наслідки можна буде оцінити тільки в довгостроковій перспективі. Наприклад, інтеграція в сферах освіти і праці, а також демографічні наслідки для населення Швеції.

Угрин Л.Я., к.політ.н.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ІДЕНТИЧНІСТЬ І БЕЗПЕКА: КОНСТРУКТИВІСТСЬКИЙ ПІДХІД

Безпека є ключовим елементом, основою функціонування і розвитку держав, спільнот та індивідів. Визначення пріоритетів безпеки має важливе значення для розробки та втілення політичних стратегій. Традиційно аналіз безпекових проблем зосереджувався на військово-політичних вимірах, розглядаючи основним об'єктом безпеки державу. Такий підхід засновувався на концептуальних засадах політичного реалізму й неореалізму, що наголошували на матеріальних (економічних) та мілітарних чинниках безпеки. Неоліберали, визнаючи ідеї та цінності детермінантами політики держав, розглядали їх в контексті посилення матеріальних чинників, передовсім військової сили, або ж джерелом міжнародних конфліктів. Посилення глобалізаційних процесів, закінчення «холодної» війни, криза національної держави як універсальної моделі політичної самоорганізації великих спільнот, спалах етнічних та регіональних конфліктів актуалізували у кінці XX сторіччя нові теоретичні підходи до осмислення сутності та вимірів сучасної безпеки в межах постпозитивістських теорій. В їхній основі – прагнення розширити сферу загроз, акцентування на загрозах немілітарного характеру, подолання державо-центризму в безпекових дослідженнях.

Прикладом теорії, яка пропонує розширену інтерпретацію структури безпеки, є теорія сек'юритизації (securitization), розроблена на основі епістемологічних принципів соціал-конструктивістської парадигми групою вчених Копенгагенської школи досліджень безпеки. Зокрема, Б. Бузан окрім традиційного військового сектора безпеки, в її структуру включив економічний,

політичний, екологічний і соціетальний. Соціетальна (societal) безпека (безпека суспільства) пов'язується конструктивістами з відсутністю загроз культурі, мові, релігії та національній ідентичності, здатністю суспільства відтворювати їх. О. Вевер запропонував дуалістичну концепцію безпеки, яка включала безпеку держави і безпеку суспільства. Об'єктом загроз державі він визначив суверенітет, суспільству – ідентичність. Відтак, безпека суспільства визначалась його «здатністю зберігати свої основні риси (ідентичність) у мінливих умовах». На перший погляд, теорія сек'юритизації протиставляє державу і суспільство як референтні об'єкти безпеки. Однак, поняття соціетальності вказує на «рівень суспільства в цілому (макрорівень), сукупності інститутів суспільства, системи загальносуспільних відносин і процесів» (А. Колодій), які забезпечують відтворення зв'язків, необхідних для функціонування суспільства як цілісності, оформленої територіально й політично. Відтак, спільна (соціетальна) ідентичність є основою безпеки не лише суспільства, а й держави. Спільна ідентичність є інтегративним та консолідуючим чинником розвитку та функціонування держави, який легітимізує діяльність її інститутів. Ідентичність є основним чинником в усвідомленні екзистенційних загроз суспільству і держави, тобто загроз їхньому виживанню.

Аналіз співвідношення безпеки та ідентичності у межах соціального конструктивізму засновується: по-перше, на сприйнятті безпеки й ідентичності як соціальних конструктів, а не об'єктивних явищ: сутність безпеки визначається сприйняттям загроз та ризиків, які не завжди відповідають реальності; колективні ідентичності як «соціальні явища» також «уявляються», сприймаються як набір спільних ознак, притаманний певній групі чи спільноті. Відтак, і безпека, й ідентичності є об'єктами соціального конструювання або сек'юритизації.

Представники Копенгагенської школи окреслюють сек'юритизацію процесом, в межах якого об'єкт представляється проблемою безпеки, передбачає радикальну політизацію і починає розглядатися як екзистенційна загроза. Засобом сек'юритизації є дискурс, який дозволяє трансформувати будь-які проблеми (ідентичність також) у питання безпеки, що мають першочергове значення. Прикладом може бути сек'юритизація етнічних чи регіональних ідентичностей, що стимулюватиме сепаратистські процеси. Загалом будь-яке явище може сек'юритизуватися через відтворення загрози у дискурсі. Саме дискурс «драматизує і представляє проблему як питання найвищого пріоритету», що дає змогу сек'юритизуючим акторам – передовсім політичним елітам – легітимізувати використання надзвичайних засобів та дій для її вирішення поза чинним законодавством.

Отже, сек'юритизація пов'язується не стільки з суб'єктивним сприйняттям загроз (суб'єктивним знанням), а також з процесом інтерсуб'єктивним і соціально сконструйованим у межах відносин актор (еліти) – аудиторія (суспільство чи його частина). За висловом О. Вевера, політичні актори, називаючи будь-яку проблему загрозою, «фоблять» її такою. Серед екзистенційних загроз можуть бути реальні й ті, які такими сприймаються, або дискурсивно сконструйованими. Отже, визначення загроз безпеці, у тому числі загроз ідентичності відбувається через критерій ставлення (сприйняття) проблеми, а не

через зміст загрози. Їх сприйняття чи несприйняття більшою мірою визначають їхню поведінку, аніж змістовні (об'єктивні) підстави загрози.

По-друге, і безпека й ідентичність як об'єкт аналізу є динамічними та контекстуальними явищами, тобто обумовленими соціально-політичним та історичним (цивілізаційним) контекстом. Тому основним предметом дослідження безпеки та ідентичності конструктивісти визнають ставлення акторів до загроз, які є релятивними

По-третє, дискурсивне конструювання загроз елітою та ЗМІ формує ієрархію суспільних пріоритетів. Еліти або інші групи і актори можуть зловживати сек'юритизацією тих чи інших проблем з метою мобілізації соціальних (електоральних) груп, чи суспільства загалом, отримання переваги у боротьбі за владу, доступу до ресурсів або ж легітимізації певних дій чи стратегій. У цьому сенсі спільна національна ідентичність є основним чинником або в усвідомленні екзистенційних загроз суспільству, або в нівелюванні надуманих маніпулятивних загроз, що дає змогу інтерпретувати її ресурсом безпеки.

Харук Л.М.

ДВНЗ «Нововолинський електромеханічний коледж»

ЕКОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ БОЙОВИХ ДІЙ НА ДОНБАСІ: ПІДТОПЛЕННЯ ШАХТ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ

Гірничодобувна промисловість цілком «заслужено» вважається однією з найбільш небезпечних для навколишнього середовища галузей народного господарства. Характерною її особливістю є те, що шкідливий вплив не припиняється навіть після завершення роботи (закриття) підприємств. Найбільш очевидними наслідками є різноманітні відвали та відстійники, у яких упродовж тривалого часу зберігається висока концентрація шкідливих речовин. Однак ці об'єкти, які знаходяться на поверхні землі, можна порівняно легко рекультивувати – зрозуміло, за наявності відповідного бажання і коштів. Значно складніше справитись з наслідками порушення підземної структури – порожнинами, що утворились внаслідок гірничих робіт. Поява цих порожнин призводить до затоплення, що, у свою чергу, тягне за собою підвищення рівня ґрунтових вод та їх забруднення. Тому навіть після виведення копальні з експлуатації необхідно здійснювати заходи з водовідливу. Це потребує постійного моніторингу ситуації, залучення кваліфікованих фахівців та значних матеріальних ресурсів.

Україна вперше зіткнулась з широкомасштабною проблемою підтоплення шахт у 90-х роках минулого століття, коли розпочалось масове закриття копалень. Відбувалось це у мирний час (хоч і за умов економічної кризи) і було розтягнуте на кілька років. Однак розв'язання проблеми виявилось дуже складним завданням, а у ряді місцевостей вона так і не була остаточно вирішена. Після початку російської агресії у 2014 р. та окупації низки районів Донецької та Луганської областей окупаційні власті та їхні колаборанти практично припинили заходи з водовідведення на закритих копальнях. Більше того – низка раніше діючих шахт теж припинила роботу. За даними на кінець

2017 р., на окупованих територіях підтоплювались або були повністю затоплені 36 вугільних шахт. У ході реалізації проекту «Визначення збитків, заподіяних навколишньому середовищу на сході України» (здійснювався Координатором проекту ОБСЄ спільно з Міністерством екології та природних ресурсів України за фінансової підтримки урядів Австрії та Канади) було визначено, що водовідлив не працює практично на всій території, від Горлівки до Єнакієва, в районі Первомайська, частково в Донецьку, Макіївці, Шахтарську, Торецьку. Особливо небезпечним є підтоплення шахт, які використовувались як сховища відходів: «Олександр-Захід» та «Вуглегірська», шахта ім. Калініна у Горлівці. А підтоплення шахти «Юний комунар» (неподалік від Єнакієвого), де 1979 р. було здійснено підземний ядерний вибух, може призвести до радіаційного забруднення підземних вод.

Які ж наслідки тягне за собою підтоплення шахт? Масштабне затоплення шахт неминуче веде до затоплення навколишніх територій, впливає на рівень ґрунтових вод, спричиняє просідання ґрунтів. Останнє, у свою чергу, призводить до руйнування будівель і комунікацій, зокрема мережі водопостачання, підземних газопроводів, каналізаційних та водопровідних систем. Найбільш катастрофічними можуть стати «техногенні землетруси», які нищать споруди, лінії електропередач, трубопроводи, залізничні колії та шосе.

Другу групу наслідків, потенційно ще більш небезпечних, становить забруднення підземних та поверхневих вод залізом, хлоридами, сульфатами, іншими мінеральними солями та важкими металами. Вже зараз у річці Кривий Торець, що біля міста Торецьк і селища Новгородське, зафіксовано український уміст солі та мінералізації. Водою з цієї річки можна користуватись як технічною, але вона не придатна навіть для поливу рослин. У річці Сіверський Донець, яка є головним джерелом питної води на Сході країни (від неї залежить 90% Донецької області та 30% — Луганської), перевищена концентрація фосфору і азоту. Вплив цього чинника буде помітним далеко за межами районів, де безпосередньо знаходяться підтоплені шахти, — адже Сіверський Донець впадає у Дон, а той — у Азовське море. Характерно, що останнім часом про потенційну небезпеку заговорили навіть в Росії — виявляється, структура водоносних горизонтів Донбасу така, що забруднені води потраплятимуть у першу чергу в Ростовську область.

Постає питання: що повинна робити Україна для локалізації та ліквідації екологічної катастрофи на Донбасі? Зрозуміло, що в сучасних умовах українські органи влади не мають безпосереднього впливу на окуповані території. Тому першочерговим завданням постає інформування громадян України, міжнародних організацій, урядів зацікавлених країн та світової громадськості про екологічну ситуацію на окупованих територіях. Друге завдання — розробка проектів ліквідації наслідків екологічного лиха із залученням інтелектуальних та матеріальних ресурсів як українських, так і зарубіжних дослідних і проектних установ. Нарешті, третє — це створення фонду ліквідації наслідків екологічної катастрофи на Донбасі, який дозволить акумулювати кошти іноземних «донорів» для проведення відповідних заходів після звільнення окупованих територій.

Холін В.М.
Дмитрієв О.Г.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

РЕЛІГІЙНИЙ ФРОНТ «ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ» РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

«Гібридна війна», яку розв'язала Російська Федерація проти України, зараз активно ведеться і на релігійному фронті. Окрім спроб спеціальних служб держави-агресора не допустити ухвалення Томосу Вселенського Патріарха Варфоломія про надання автокефалії Православній Церкві в Україні, у суспільній свідомості українців насаджуються міфи щодо нібито катастрофічних наслідків такого рішення.

Десятки тисяч російських ботів розповідають про «громадянську війну», «розкол», «знищення» окремих церков та загалом «церковний апокаліпсис» в Україні. Мета зрозуміла – залякати, не допустити, посяяти недовіру та розпач.

Отже, декілька міфів, які розповсюджує російська пропаганда та опоненти надання автокефалії Православній Церкві в Україні, та їх спростування.

МІФ ПЕРШИЙ: Константинопольський Патріарх Варфоломій своїм Томосом надасть автокефалію вже існуючій в Україні церкві, тобто або Українській автокефальній православній церкві (УАПЦ), або Українській православній церкві Київського патріархату (УПЦ КП).

Це відверта брехня. Насправді передбачається утворення зовсім іншої, нової структури, нової церкви, до якої увійдуть єпископи та вірні із різних православних церков. Про це свідчать заяви усіх ієрархів як УАПЦ, так і УПЦ КП, які звернулися до Вселенського патріарха із підтримкою такого рішення.

МІФ ДРУГИЙ: із наданням автокефалії буде заборонена та знищена УПЦ МП.

Це теж неправда. УПЦ МП не буде заборонена державою і ситуація буде приблизно такою, як є в Естонії. На території України, принаймні в найближчий час, існуватиме дві канонічні юрисдикції. До речі, за даними опитування Центру Разумкова, більшість громадян упевнені, що в Україні забезпечена свобода совісті: у 2018 році так вважали 69% опитаних.

А Російська православна церква буде діяти виключно на території Росії. І це не перебільшення, а відображення тих тенденцій, які зафіксовані в опитуванні Центру Разумкова: упродовж 2010–2018 рр. число вірних УПЦ МП зменшилося майже вдвічі (з 24% до 13%).

МІФ ТРЕТІЙ: в результаті надання автокефалії Православній Церкві в Україні нібито «посиляться громадянське протистояння», виникнуть серйозні «конфлікти на релігійній основі», відбудеться «церковний розкол». Цей міф на сьогодні найбільше експлуатує кремлівська пропаганда. І ще раз відверта маніпуляція та брехня. Навпаки, створення автокефальної помісної Православної Церкви в Україні об'єднає православних українців, створить духовні основи для існування та розвитку Української держави.

У зверненні «Ініціативи 1 грудня» цілком слушно відзначено той факт, що Православна Церква в Україні, як свого часу Православні Церкви в Албанії, Болгарії, Греції, Грузії, Польщі, Румунії й Сербії, має невід'ємне право на автокефалію. Адже Вселенськими Соборами встановлено правило, згідно з яким церковно-адміністративний розподіл має збігатися з державними кордонами.

МІФ ЧЕТВЕРТИЙ: влада нав'язує створення автокефальної Церкви в Україні та втручається у справи Церков.

Чергова неправда та відверта провокація. Противники надання автокефалії діють за принципом Джорджа Оруела: правда – це брехня, війна – це мир, а отже об'єднання – це розкол. І намагаються переконати у цьому Вселенського Патріарха Варфоломія, збираючи серед громадян України от такі собі «заяви».

Насправді українські громадяни прагнуть до створення єдиної автокефальної церкви: лише 9% опитаних Центром Разумкова упевнені у тому, що «Українська православна церква має залишатися невід'ємною частиною Руської (Російської) православної церкви».

Влада об'єдналася у підтримці отримання автокефалії, адже таким чином вона відображає думку переважного числа наших громадян і просто виконує свій конституційний обов'язок, допомагаючи православним українцям у втіленні своїх мрій.

УПЦ МП завжди була знаряддям російського шовінізму. Це релігійний фронт «гібридної війни» Росії проти України. Священники УПЦ МП освячують зброю, з якої потім вбивають українців на фронті. Вони не встають у Верховній Раді під час хвилини мовчання за загиблими в АТО. І не відспівують дитину, як було в Запоріжжі, так як вона була хрещена не в тій церкві. Нам треба визначитися: чи маємо свою церкву, чи далі будемо програвати релігійний фронт російському агресорові. Тим більше в умовах війни, яку розв'язала Російська Федерація.

Українська єдина православна церква буде створена. На це є суспільний запит. Серед українців є підтримка створення єдиної помісної церкви. Хоча УПЦ МП має більше приходів, всі соціопитування показують високий рівень довіри до церкви і те, що наші громадяни є прихильниками Київського патріархату і Української церкви, як такої. Українці хочуть ходити в українську церкву не за назвою, а тому, що там вони почувають себе, як свої.

Російська Федерація завжди опиратиметься створенню Української церкви. Про це свідчить, зокрема, істерика з боку представників УПЦ МП, що з цього нічого не вийде. Це підтверджує, що ми стоїмо на порозі того, через що проходили всі помісні православні церкви. Від болгарської і сербської – до грузинської. Були періоди невизнання, але зрештою вони отримували автокефалію. Це питання часу.

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА УКРАЇНИ – РОЗВІДУВАЛЬНІ ОРГАНИ: КОРЕЛЯЦІЙНІ ЗАЛЕЖНОСТІ

Як відомо з політологічної теорії, політична система являє собою інтегровану сукупність відносин влади, політичних суб'єктів, державних та недержавних соціальних інститутів, покликаних виконувати цільові функції щодо захисту, гармонізації інтересів соціальних груп, забезпечувати стабільність і соціальний порядок у життєдіяльності суспільства.

Сучасна політична система України продовжує свою трансформацію від авторитарного комуністичного устрою часів набуття незалежності до сучасної системи, що прагне бути ліберальною демократичною, але досі є перехідною. На сьогодні політична система України являє собою суміш парламентської республіки і президентського правління, на яку все ще накладаються окремі радянські риси.

Якщо розглянути політичну систему України більш прискіпливо, то вона є досить цікавим явищем. В нашій державі конституційно закріплено загальні принципи демократичної організації політичного життя суспільства – народного суверенітету, поділу влади, представництва, багатопартійності, світської влади тощо. За останні роки сформовано демократичні державні інститути, існує багато політичних партій та громадсько-політичних організацій, запроваджено демократичну виборчу систему, яка постійно вдосконалюється. Водночас, достатньо мало відповідного демократичного наповнення у вже набутих демократичних формах і засобах здійснення державної влади. Це знаходить відображення в незбалансованості повноважень вищих органів держави – президента, парламенту та уряду – виникнення постійного протистояння законодавчої і виконавчої гілок влади, нестабільності уряду. Більшість політичних партій обслуговують здебільшого вузькогрупові й персональні (олігархічні) інтереси та не є виразниками інтересів широких верств населення. Те ж саме можна сказати і про засоби масової інформації. Недосконалі виборча і партійна системи призводять до неструктурованості парламенту, який немає сталої більшості, яка б узяла на себе відповідальність за політичне керівництво державою, що різко знижує ефективність його функціонування, призводить до недосконалості формування уряду і всієї системи організації державної влади в цілому.

Внаслідок зміни внутрішньої та зовнішньої політичної ситуації (зокрема агресії Російської Федерації проти нашої держави) потрібно постійно підвищувати ефективність функціонування системи забезпечення національної безпеки нашої держави, зокрема однієї з її основних складових діяльності розвідувальних органів України. Сучасний вигляд системи управління розвідувальними органами було сформовано упродовж 2007–2008 років під час реформування системи управління розвідувальними органами України. З огляду на сучасні реалії, трансформацію політичної системи держави, необхідно оновлювати систему управління розвідувальними органами України. Тим більше прийняття Закону України «Про національну безпеку України» (від 21 червня 2018 року № 2469-VIII), в якому здійснено достатньо глибокі

зміни у підходах до системи забезпечення національної безпеки, вимагає до кінця поточного року закінчити приведення нормативно-правових документів у відповідність до цього Закону.

З метою визначення оптимальних підходів до формування розвідувальної системи України слід дослідити вплив політичної системи держави на неї. Адже залежно від цього буде визначатися, хто керує розвідувальними органами, як виконуються поставлені завдання, хто контролює їх діяльність, здійснює цивільний нагляд, як здійснюється фінансування та багато інших питань. При цьому зауважимо, що розвідувальна система України це – організована сукупність суб'єктів розвідувального співтовариства України, інших суб'єктів, контролюючих і координуючих органів сектора безпеки і оборони України, а також споживачів розвідувальної інформації, які взаємодіють між собою, здійснюють обмін інформацією, засобами і технологіями, розподіляють зусилля та об'єднують результати розвідувальної діяльності для найбільш ефективного виконання розвідувальних завдань. При цьому розвідувальне співтовариство України – організаційно-функціональне об'єднання розвідувальних органів України та інших суб'єктів, які відповідно до законодавства залучаються до виконання розвідувальних завдань.

Проблеми функціонування розвідувальної системи України, зважаючи на їх специфіку, вивчають тільки експерти розвідувальних органів та Апарату Ради національної безпеки і оборони України. Аналіз відкритих та закритих джерел показав, що наразі в Україні не проводяться системні наукові дослідження в цій сфері. В сучасних наукових працях висвітлюються лише окремі питання управління сектором безпеки і оборони України та досвід західних країн з цього питання. Однак усі ці розробки не розкривають повною мірою зміст і сутність питання, тим більше не розкривають залежності особливостей розбудови (функціонування) розвідувальної системи від політичної системи держави.

Аналіз сучасної політичної системи держави, форм організації державної влади та політичного режиму в Україні свідчить, що на сьогодні розвідувальна система в цілому відповідає існуючому стану справ. Водночас необхідно відстежувати імплементацію Закону України «Про національну безпеку України» та вносити необхідні корективи у механізми управління розвідувальними органами та розвідувальною системою в цілому.

Шемчук В.В., к.ю.н.

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ВИКЛИК СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ: ДОКТРИНАЛЬНИЙ І НОРМАТИВНИЙ АСПЕКТИ

В останні десятиліття спостерігається як активний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, що розширюють можливості людини, суспільства та держав, міжнародних організацій і світової спільноти загалом, так само і зростання чисельності викликів і загроз системам національної і міжнародної безпеки. В умовах гібридної агресії та окупації на території України очевидне загострення таких викликів і загроз.

Одним з таких є кіберзлочинність – неминучий наслідок глобалізації інформаційних процесів і, як наслідок, є основною загрозою соціогуманітарної

компоненти підприємств, установ, організацій. Зростаюча кількість кіберзлочинної діяльності на підприємствах, постійне вдосконалення інформаційних технологій і в результаті – нові можливості «вдосконалення» інструментів їх вчинення створюють політичні, економічні, соціальні, гуманітарні та інші загрози для глобальних інформаційних мереж, універсальної і регіональних систем міжнародної колективної безпеки.

Поняття «кіберзлочинність» вперше з'явилося в американській, а потім і в іншій іноземній літературі на початку 1960-х років і визначалося як порушення чужих прав та інтересів відносно автоматизованих систем обробки даних. Поняття кіберзлочинності як сукупності злочинів поширюється на всі види злочинів, скоєних в інформаційно-телекомунікаційній сфері, де інформація, інформаційні ресурси, інформаційна техніка можуть бути предметом (метою) злочинних посягань, середовищем, в якому відбуваються правопорушення, і засобом або знаряддям злочину. Таким чином, кіберзлочинність визначається як сукупність злочинів, скоєних в кіберпросторі за допомогою комп'ютерних систем чи комп'ютерних мереж, а також інших засобів доступу до кіберпростору, в рамках комп'ютерних систем або мереж, і проти комп'ютерних систем, комп'ютерних мереж і комп'ютерних даних.

О. Копатін та Є. Скулишин надають таке визначення поняття «кіберзлочин» – злочин, пов'язаний із використанням кібернетичних комп'ютерних систем, та злочин у кіберпросторі.

На думку В.М. Болгова, кіберзлочини – це сукупність передбачених чинним законодавством кримінально караних, суспільно небезпечних діянь (дій чи бездіяльності), що посягають на право захисту від несанкціонованого поширення і використання інформації, негативних наслідків впливу інформації чи функціонування інформаційних технологій, а також інші суспільно небезпечні діяння, пов'язані з порушенням права власності на інформацію та інформаційні технології, права власників або користувачів інформаційних технологій вчасно одержувати або поширювати достовірну й повну інформацію.

Як зазначають А. Русецький та Д. Куцоласький, кіберзлочин – це протиправне винне діяння (дія або бездіяльність), яке передбачає втручання в дані персональних комп'ютерів, комп'ютерних програм і комп'ютерних мереж, або діяння, вчинене за допомогою комп'ютерів та інших сучасних технологій, за яке передбачається кримінальна відповідальність та яке може створювати особисту небезпеку для громадян, загрозу національній безпеці держави та світової безпеці.

Згідно із Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» 2017 року визначено правові та організаційні основи забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, національних інтересів України у кіберпросторі, основні цілі, напрями та принципи державної політики у сфері кібербезпеки, повноваження державних органів, підприємств, установ, організацій, осіб та громадян у цій сфері, основні засади координації їхньої діяльності із забезпечення кібербезпеки. У даному Законі регламентовано поняття кіберзлочин (комп'ютерний злочин) – суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну

відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України, а кіберзлочинність визначено як сукупність кіберзлочинів.

На рівні Європейського Союзу прийнято ряд документів з метою боротьби зі злочинністю у кіберпросторі, з-поміж яких відзначимо: Директиву № 2000/31/ЄС Європейського Парламенту і Ради про деякі правові аспекти послуг інформаційного співтовариства, як електронна торгівля на внутрішньому ринку; Директиву Європейського Парламенту та Ради ЄС про зберігання зібраних або оброблених даних у зв'язку з наданням суспільно доступних послуг електронного зв'язку або використанням мереж зв'язку загального користування; Директиву Європейського Парламенту та Ради ЄС про обробку персональних даних та захист приватного життя в сфері електронних комунікацій; Рамкове рішення Ради ЄС про атаки на інформаційні системи; Рамкове рішення Ради ЄС про боротьбу з шахрайством і підробкою безготівкових платіжних засобів тощо.

Враховуючи потенційні та можливі загрози регіональній європейській безпеці, у 2013 р. в ЄС створено Європейський центр боротьби з кіберзлочинністю, що передбачає забезпечення ефективності протидії явищу кіберзлочинності у спільних діях державного і приватного секторів, вдосконаленні міжнародно-правових актів та актів на національному законодавства, організації діяльності міжнародних інституцій у боротьбі з кіберзлочинами.

Відповідно до Конвенції Ради Європи про злочинність у кіберпросторі, прийнятій 2001 р. (Будапештська конвенція), яку підписали 25 країн, включаючи Україна, а також додаткового протоколу до Конвенції, що стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи, запропоновано умовну класифікацію кіберзлочинів, що поділяються на наступні категорії: 1) правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем; 2) правопорушення, пов'язані з комп'ютерами, включаючи підробку і шахрайство, здійснені з використанням комп'ютерів; 3) правопорушення, пов'язані зі змістом інформації, зокрема дитяча порнографія, расизм та ксенофобія; 4) правопорушення, пов'язані з порушенням авторських і суміжних прав, наприклад, незаконне відтворення і використання комп'ютерних програм, аудіо/відео і інших видів цифрової продукції, а також баз даних і книг.

З огляду на глобальний можливий масштаб поширення таких загроз питання боротьби з кіберзлочинністю знаходяться й у центрі уваги структур Організації Об'єднаних Націй, зокрема Генеральної Асамблеї (A/RES 63/195), Економічної і Соціальної Ради (рез. 2009/22), Комісії з попередження злочинності і кримінального правосуддя (док. E/CN.15/2009/15), конгресів ООН з попередження злочинності і кримінального правосуддя, рішення яких потребують розробки шляхів і засобів їх вирішення.

Зважаючи на ті виклики та загрози, що містять кібертероризм, кібервійни та інші кібератаки для світового миру та безпеки, важливими є консолідація та координація, контроль за здійсненням заходів держав, міжнародних організацій різного рівня, спрямованих на попередження і ліквідацію збитків у кіберпросторі, який відіграє надзвичайно значущу роль у перерозподілі світових сил.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАГРОЗАМ

У сучасному світі ЗМІ, особливо телебачення, та соціальні мережі залишаються одними із лідерів формування громадської думки у демократичних державах, тому поширення неправдивої інформації чи інформаційного шуму (перенасичення потоку новин чи свідоме подання множини їх трактування) із застосуванням технологій соціальної інженерії може набувати катастрофічних наслідків для політичної системи держави, запобігти яким практично неможливо.

Протидіяти інформаційним загрозам надзвичайно складно:

побудова системи контролю передбачає існування спеціальних органів та державних інститутів, які будуть постійно здійснювати моніторинг та відслідковувати інформаційне середовище, що становить загрозу основоположним цінностям демократичних суспільств. У цьому контексті важливим аспектом є визначення рівня ефективності інформаційної політики держави, діяльності відповідних інституцій, який визначається рівнем їх легітимності та ступенем довіри суспільства до них. Наприклад, спроби зовнішнього втручання РФ через дезінформацію і поширення сфальсифікованих новин з метою загострення суспільних протиріч у Німеччині на тлі міграційної кризи в Європі у 2016 році. Спецслужби, органи прокуратури та німецький уряд оперативно відреагували на ситуацію, провели розслідування та оприлюднили їх результати, що дало можливість зберегти суспільно-політичну стабільність в державі, продемонструвати дієвість німецької системи правосуддя і готовність влади застосовувати ефективні легальні інструменти для відбиття інформаційних атак;

введення цензури спровокує симетричність інформування (як у тоталітарних політичних режимах), що може інспірувати недовіру та протест соціуму;

здатність до мінливості, трансформацій та пристосування до обставин робить ворожу пропаганду практично невидимою, неловимою, реагувати на миттєві інформаційні «закиди» надзвичайно складно, а запобігти чи передбачити їх мету неможливо, вони спрямовані на «випередження ситуації». Футуристичний характер інформаційного протиборства вимагає наявності дієвих кризових медіа-стратегій, розробки сценаріїв превентивного проєктування можливих ситуацій та способів і механізмів подолання їх наслідків, аналізу інформаційного простору для виявлення та захисту його потенційних преємптивних секторів;

ретроспективність інформаційного протиборства призводить до того, що недостовірну інформацію одержує один реципієнт, а спростування – інший (відбувається повторення неправдивої інформації, оскільки її треба озвучити, щоб заперечити);

пропаганда оперує неправдивою інформацією, створює і ретранслює фейки чи неправильно інтерпретує реальні факти, формуючи стійкі колективні фрейми та наративи. Боротися з нею потрібно, використовуючи офіційну інформацію з відкритих джерел, подавати правдиві повідомлення, надавати їм значимості,

намагаючись переконати суспільство у їх достовірності. Важливою умовою ефективності таких кризових інформаційних дій є високий кредит довіри суспільства до владних інституцій, наявність скоординованих політико-правових механізмів протидії інформаційній агресії, а також професіоналізм ведення інформаційних кампаній;

інформаційний агресор може використовувати різноманітні технології психологічного впливу на аудиторію, основним завданням яких є змінити поведінку соціуму, дестабілізувати суспільно-політичну ситуацію, спровокувати відчуття хаосу, невизначеності і небезпеки, які ґрунтуються на емоціях. Нівелювати їх дію потрібно, використовуючи методи переконання та аргументи без маніпулятивних технологій. Зважаючи на сугестивний вплив інформації, боротися з наративами та фреймами складно, адже вони спрямовані на формування ситуації невизначеності, фрустрації у суспільстві, провокування конфліктогенності політичного простору держави та загрожують прийняттям хибних (а іноді шкідливих) політичних рішень;

зважаючи на транскордонність інформаційних атак, їх комплексний дестабілізуючий характер, протистояти їм можна, лише сформувавши колективне поле інформаційної безпеки, адже жодна держава світу не здатна самотійно впродовж значного терміну часу ефективно захищати своє інформаційне середовище, навіть володіючи спеціальними технічними засобами, інструментами та надсучасними доктринами інформаційної безпеки. Тому виникає потреба створення міжнародного правового поля та інститутів захисту колективних інтересів в інформаційно-комунікативному середовищі для подолання процесів дезінформації сучасного демократичного співтовариства;

будь-яка система захисту інформації та інформаційного простору дуже вразлива без політики безпеки, але найпроблемнішою ланкою системи залишається суспільство, кожен окремих індивід, тому найважливішим питанням, яке потрібно вирішити, є підвищення рівня медіа-грамотності населення держави, адже неможливо вплинути на того, хто є компетентним та обізнаним із загрозами та вміє від них захищатися. Процес здобування інформації та знань про оточуюче середовище повинен ґрунтуватися на розвитку критичного сприйняття і мислення. Подолання стереотипів та атит'юдів активно гальмується, зокрема і так званим ефектом Данінга-Крюгера, який виявляється через небажання некомпетентних та неграмотних людей аналізувати інформацію, яку вони отримують, через впевненість у своїй правоті. Експертом і джерелом інформації для цієї категорії реципієнтів є лише той, чия думка підтверджує їхню. Тому медіаосвіта є необхідним елементом формування медіа-грамотності для подолання негативних впливів інформаційних атак. Цікавою у цьому контексті є думка К. Щедріна про те, що в епоху Інтернету виникає «дезінформаційне суспільство», у якому головною зброєю є критичне мислення і розум, які можуть розпізнавати брехню та фейки, протистояти та протидіяти їх сугестивному впливу. Вирішення проблеми розвитку метакогнітивних навичок суспільства, підвищення рівня «споживання інформації», медіа-культури та медіа-грамотності населення здатне значним чином вплинути на захищеність суспільно-політичної обстановки в державі та її інформаційну безпеку.

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА РОБОТА ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБОВОГО СКЛАДУ ЯК ФАКТОР БЕЗПЕКИ І ВИСОКОГО МОРАЛЬНОГО ДУХУ ВІЙСЬК

Стан психічного здоров'я може значно змінюватися під впливом БПТ (бойових психічних травм) і мати для самого бійця, підрозділу і частини негативні наслідки. Гостра реакція на стрес – це реакція психотичного рівня істеричного генезу, небезпека якої в тому, що вона може призводити до ланцюгової реакції (масового психозу). В бойових умовах це загрожує життю постраждалих, створює обстановку паніки, провокує здачу в полон, дезертирство, зрив бойового завдання.

Наприклад, Друга світова війна відзначена не тільки величезною кількістю жертв, а й значним числом полонених. За даними німецького командування 5 млн 270 тис. бійців Червоної Армії потрапили в полон впродовж 1941-1945 рр. І причиною служили не тільки прорахунки командування, небажання воювати за радянську владу, а й наслідки БПТ і масового психозу на полі бою, коли радянську оборону розсікали ударні броньовані клини танкових армій Гудеріана, фон Клейста, Гота, фон Бока, а війська безперервно піддавалися масованим нальотам авіації німців.

Не менш серйозну небезпеку для бойової здатності військ являє дезертирство: за роки Другої світової війни за дезертирство у всіх арміях був засуджений 1 млн осіб, понад 150 тис. з них були страчені.

Проблема дезертирства актуальна і для української армії. За даними Генеральної прокуратури України, за час проведення АТО у 2014-2015 рр. у лавах ЗС України було зафіксовано понад 10 тис. фактів дезертирства. Президент України П. Порошенко в ефірі телеканалу «Інтер» так пояснив причини цього: «У першій хвилі мобілізації відсоток дезертирів становив майже 30%. Потрапивши під перший обстріл, мобілізовані психологічно зламалися і не могли змусити себе піти далі в бій. У них був шок від першого бойового зіткнення... Після підготовки... відсоток дезертирів становив менше 1%...». Здійснення реформування ЗС України, переведення їх на контрактну основу, широка інформаційно-роз'яснювальна робота дозволили значною мірою вирішити цю проблему: у 2017 р. в Україні було порушено лише 500 справ за статтею «дезертирство».

Головне завдання культурологічної роботи в період підготовки і в ході бойових дій – формування, підтримка і відновлення ЦПР (цільового психологічного ресурсу) вояків та готовності протидії БПТ. Культуролог, який знаходиться в бойових порядках військ, повинен володіти певним рівнем знань і умінь, щоб бути в змозі надавати посильну допомогу бойовим побратимам в разі отримання ними БПТ і ПТСР (посттравматичного стресового розладу).

Культурологічна робота із забезпечення психічного здоров'я вояків має організовуватись і здійснюватись в усіх видах оперативної, бойової та повсякденної діяльності частин і підрозділів під час бойового застосування

військ для підтримки моральних і фізичних сил особового складу, його духовної мобілізації на виконання поставлених завдань.

Її складові:

- всебічне вивчення морально-психологічного стану особового складу та інформування про нього командирів, офіцерів-виховників або офіцерів, відповідальних за роботу з особовим складом, організаторів адаптаційного та реабілітаційного процесів;
- здійснення в передбаченні бою і по завершенні комплексу інформаційно-роз'яснювальних, культурно-просвітницьких, виховних, індивідуальних і групових заходів, спрямованих на формування морально-психологічної готовності особового складу до протидії бойовим психічним травмам, швидкої адаптації до умов сучасного бою і запобігання ПТСР;
- організація культурного дозвілля та повноцінного відпочинку бійців з урахуванням бойової обстановки;
- сприяння в задоволенні релігійних потреб військовослужбовців;
- взаємодія з державними та місцевими органами культури в інтересах підготовки та реалізації спільних культурних програм для військ.

Ця робота в бойових умовах повинна проводитися безперервно і нарощуватися у міру активізації бойових дій. При цьому її ефективність досягається:

- постійною бойовою та мобілізаційною готовністю сил і засобів культурологічної роботи та їх ефективним застосуванням;
- чітким плануванням, організацією і зосередженням основних зусиль культурологічної роботи на пріоритетних напрямках;
- різноманітністю форм і методів культурологічної роботи;
- взаємодією з різними структурами МО України, лікарями, психологами, місцевими органами влади, громадськими та релігійними організаціями;
- узгодженістю з іншими заходами морально-психологічного забезпечення;
- постійним підтриманням в робочому стані і своєчасним відновленням працездатності рухомих і стаціонарних культурологічних засобів.

Досвід організації культурологічної роботи в зоні АТО показав, що найбільшу ефективність проявили наступні її форми:

- інформування про хід бойових дій, події в країні, світі, на ТВД;
- виявлення бійців з важким ПТСР;
- розповсюдження передового досвіду подолання наслідків БПТ;
- кіно-, теле-, радіообслуговування особового складу;
- організація виступів концертно-мистецьких бригад і окремих виконавців безпосередньо в бойових порядках військ;
- здійснення індивідуальної роботи;
- залучення до участі в роботі волонтерів та культурологічного активу, методична робота з ними.

Висновки. Культурологічне забезпечення психічного здоров'я особового складу можна визначити як частину бойової підготовки військ, спрямовану на створення, актуалізацію, збереження і відновлення ЦПР, необхідного для вирішення конкретних бойових завдань.

Paterek Anna, dr
Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

**POMIĘDZY AMBICJAMI A RZECZYWISTOŚCIĄ – NIEMIECKA
POLITYKA WOBEC UCHODźCÓW NA PRZYKŁADZIE KRAJU
ZWIĄZKOWEGO WOLNEGO HANZEATYCKIEGO MIASTA BREMA**

Celem artykułu jest przedstawienie problematyki uchodźczej z punktu widzenia wyzwań dla bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Służy temu analiza uwarunkowań, istoty i wyzwań związanych z zaostrzoną sytuacją imigracyjną na poziomie niemieckiego miasta-landu Brema. Jest on najmniejszy z 16 niemieckich krajów związkowych (liczba mieszkańców 660 tys.). Na jego terenie od 2013 r. do 2016 r. sukcesywnie wrastała liczba osób ubiegających się o azyl: w 2013 r. 1111 osób, w 2015 r. ok. 5 tys., do w 2016 r. – prawie 9 tys. Od 2017 roku widoczny jest jej wyraźny spadek do 2495, a między styczniem a lipcem 2018 – 1039.

Nacisk położony został na społeczną percepcję i polityczną dyskusję wokół problematyki uchodźczej. Podjęcie powyższej problematyki uzasadnia przede wszystkim jej aktualność i reakcja społeczeństw państw członkowskich UE, w tym Polski na kryzys imigracyjny. Zaostrzająca się w państwach Unii Europejskiej sytuacja i towarzysząca jej dyskusja wokół problemu uchodźców stanowi odzwierciedlenie sekurytyzacji kwestii migracji. W odpowiedzi na masowy napływ imigrantów wysokorozwinięte społeczeństwa Północy, w ramach mechanizmów ochronnych, wprowadzają restrykcyjne rozwiązania w swojej polityce azylowej.

Nielegalna migracja jest procesem determinującym bezpieczeństwo na granicach krajowych i tym samym stanowi zagrożenie dla narodowej suwerenności (bezpieczeństwo polityczne). Jej negatywny wpływ na strukturę i dobrobyt społeczeństwa może przejawiać się w dążeniu do deformacji systemu społecznego czy wzrostu przestępczości (bezpieczeństwo społeczne). Migranci są często przedstawiani jako zagrożenie dla stylu życia i kultury kraju przyjmującego. Posądzani są o przyczynianie się do wzrostu patologii społecznych i często identyfikowani przez przyzmat migracji ekonomicznej, ponieważ domagają się azylu dla przysługujących świadczeń socjalnych lub pozbawiają miejsca pracy lokalną społeczność (bezpieczeństwo ekonomiczne). Ponadto, napływ cudzoziemców określonej grupy etnicznej czy religijnej może być widziany jako zagrożenie podziałami w strukturze etnicznej kraju i osłabiające jego kulturową tożsamość.

Analiza niemieckich rozwiązań integracyjnych, ich zarządzania i problemów na przykładzie Bremy pozwoli jednocześnie na ukazanie możliwych modeli i scenariuszy dla Polski.

Żarna Krzysztof, dr. hab.
Uniwersytet Rzeszowski

**RATKO MLADIĆ «RZEŹNIK Z BALKANÓW» PRZED
MIĘDZYNARODOWYM TRYBUNAŁEM KARNYM
DLA BYŁEJ JUGOSŁAWII**

Celem wystąpienia jest przeprowadzenia analizy działalności Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Byłej Jugosławii (ICTY), który formalnie zakończył swoją działalność 21 grudnia 2017 r. na przykładzie procesu Ratko

Mladicia «Rzeźnika z Bałkanów». Autor starał się odpowiedzieć na pytania: jakie cele przyświecały utworzeniu Trybunału; z jakimi trudnościami borykali się prokuratorzy; czy w rzeczywistości był on odzwierciedleniem sprawiedliwości międzynarodowej?; czy ICTY miał wpływ na stosunki międzynarodowe? Analizowany będzie proces generała Ratko Mladicia, jednego z głównych architektów zbrodni na bośniackich Muzułmanach w Srebrenicy. Wystąpienie opiera się na następujących założeniach: po pierwsze, powołanie ICTY w pewnym stopniu przyczyniło się do zakończenia konfliktu w byłej Jugosławii. Po drugie, działalność Trybunału była jednym z czynników determinujących powstanie Międzynarodowego Trybunału Karnego. Po trzecie, samo postawienie przed wymiarem sprawiedliwości osób oskarżanych o najcięższe naruszenia praw człowieka było sukcesem.

«Rzeźnik Bałkanów», bo taki miał przydomek, był Szefem Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Republiki Serbskiej w Bośni, które brały czynny udział w trakcie wojny w latach 1992-1995. Był uważany m.in. za odpowiedzialnego za masakrę bośniackich Muzułmanów w Srebrenicy. W 1995 r. jego żołnierze wywieźli do pobliskiego lasu niemal osiem tysięcy mężczyzn i chłopców z miasta i tam brutalnie ich zamordowali. Ratko Mladić miał też dowodzić trwającym ponad trzy lata oblężeniem Sarajewa, podczas którego zginęło dziesięć tysięcy osób. Został oskarżony przez ICTY 24 lipca 1995 r. i 14 listopada 1995 r. Od zakończenia wojny w 1995 r. ukrywał się. Przez pierwsze lata, gdy prezydentem Serbii był Slobodan Milošević, Ratko Mladić czuł się bezpieczny i bezkarny. Później zniknął. Amerykanie oferowali 5 mln. dolarów za informacje o nim, a sam serbski rząd był gotowy zapłacić 10 mln. za wskazanie jego miejsca pobytu. Schwymano go 26 maja 2011 r. w miejscowości Lazarewo w Wojwodinie na północy Serbii. Mieszkał tam pod przybranym nazwiskiem Milorad Komadić. Ukrywał się łącznie przez szesnaście lat. Niemal natychmiast po aresztowaniu Serbia zgodziła się na jego ekstradycję do Holandii, gdzie stanął przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym dla Byłej Jugosławii. Łącznie proces trwał 530 dni, przesłuchano 592 świadków. Ostatecznie ICTY uznał dziesięć z jedenastu zarzutów stawianych Mladiciowi i skazał go na karę dożywotniego pozbawienia wolności. Sam skazany nie wysłuchał wyroku, został usunięty z sali jak nakrzyczał na sędziego. Głównym założeniem powstania Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Byłej Jugosławii było zapobieżenie eskalacji konfliktu. Pomimo faktu, że powstał on w trakcie trwania wojny zakończonej porozumieniem w Dayton dopiero w 1995 r., to w pewnym stopniu jego powstanie przyczyniło się do deeskalacji konfliktu w byłej Jugosławii, miał on charakter odstrasżający. Międzynarodowy Trybunał Karny dla Byłej Jugosławii był pierwszym od czasu trybunałów w Norymberdze i Tokio międzynarodowym trybunałem karnym, który ścigał osoby popełniające poważne zbrodnie międzynarodowe, takie jak ludobójstwo czy zbrodnie przeciwko ludzkości. Stanęło przed nim ponad 161 osób, głównie polityków wysokiego i średniego szczebla oraz dowódców wojska, policji i oddziałów paramilitarnych. 18 razy oskarżeni zostali uniewinnieni a 37 spraw zostało umorzonych z powodu wycofaniu aktu oskarżenia lub śmierci oskarżonego. Orzecznictwo ICTY przyczyniło się do bezprecedensowego rozwoju międzynarodowego prawa karnego, a doświadczenia związane z jego funkcjonowaniem stały się impulsem do powstania w 2002 r. Międzynarodowego Trybunału Karnego (ICC) – pierwszego w historii stałego trybunału dla osób oskarżonych o zbrodnie międzynarodowe. Pomimo często

długiego okresu czasu od momentu postawienia w stan oskarżenia osób podejrzanych o masowe naruszenia praw człowieka po aresztowanie ich, działalność ICTY można w tym zakresie określić sukcesem. Sytuacja była o tyle skomplikowana, że osoby te w swoich państwach miały często status bohaterów narodowych a same władze tych państw niechętnie współpracowały z trybunałem. Analizując narodowość osób, które stanęły przed oblicze trybunału można dojść do wniosku, że dominującą nacją byli Serbowie (blisko 2/3 oskarżonych). Sytuacja ta w dużym stopniu wpłynęła na eskalację konfliktu pomiędzy Chorwatami a Serbami. Przyczynił się do tego proces gen. Ante Gotoviny, który w pierwszej instancji został skazany, natomiast w drugiej uniewinniony. Warto w tym miejscu podkreślić rolę Unii Europejskiej, która uzależniała rozpoczęcie negocjacji akcesyjnych od współpracy z ICTY. 22 listopada 2017 r. Międzynarodowy Trybunał Karny dla byłej Jugosławii wydał swój ostatni wyrok w pierwszej instancji – w sprawie Ratko Mladicia, głównego dowódcy bośniackich Serbów podczas konfliktu w Bośni i Hercegowinie na początku lat 90. To symboliczny koniec działalności instytucji, która walczyła o rozwój międzynarodowego prawa karnego. Symbolicznym końcem ICTY była sprawa chorwackiego generała Slobodana Praljaka, jednego z dowódców chorwackich w Bośni i Hercegowinie, który po usłyszeniu wyroku 29 listopada 2017 r. wypił truciznę. Sąd podtrzymał wyrok 20 lat pozbawienia wolności za udział w czystkach etnicznych. W dniu 21 grudnia 2017 r. miała miejsce uroczystość zamknięcia Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii. Sekretarz Generalny ONZ Antonio Guterres stwierdził, że działalność trybunału zapewnia to, że świat nie zapomni, historia nie może zostać napisana na nowo a narody bałkańskie muszą poradzić sobie z przeszłością. Jest to niezbędne w normalizacji wzajemnych stosunków z sąsiadami.

Malczyńska-Biał Mira, dr.
Uniwersytet Rzeszowski

NIEUCZCIWE PRAKTYKI RYNKOWE A BEZPIECZEŃSTWO KONSUMENTÓW W UNII EUROPEJSKIEJ

Wystąpienie w oparciu o analizę literatury przedmiotu oraz europejskich aktów prawnych ma na celu syntezę i analizę nieuczciwych praktyk rynkowych w kontekście bezpieczeństwa konsumentów w Unii Europejskiej. Dokonana zostanie systematyka nieuczciwych praktyk rynkowych ze szczególnym uwzględnieniem praktyk agresywnych oraz wprowadzających w błąd. Zgodnie z prawem unijnym praktyka rynkowa stosowana przez przedsiębiorców wobec konsumentów jest nieuczciwa, jeżeli jest sprzeczna z dobrymi obyczajami i w istotny sposób zniekształca lub może zniekształcić zachowanie rynkowe przeciętnego konsumenta przed zawarciem umowy dotyczącej produktu, w trakcie jej zawierania lub po jej zawarciu. Praktykę rynkową uznaje się za działanie wprowadzające w błąd, jeżeli działanie to w jakikolwiek sposób powoduje lub może powodować podjęcie przez przeciętnego konsumenta decyzji dotyczącej umowy, której inaczej by nie podjął. Praktykę rynkową uznaje się za agresywną, jeżeli przez niedopuszczalny nacisk w znaczny sposób ogranicza lub może ograniczyć swobodę wyboru przeciętnego konsumenta lub jego zachowanie względem produktu, i tym samym powoduje lub może powodować podjęcie przez niego decyzji dotyczącej umowy, której inaczej by nie podjął.

W dalszej części wystąpieniawskazane zostaną sposoby przeciwdziałania takim działaniom na szczeblu unijnym. Omówione zostaną przykłady ochrony konsumentów przed konkretnymi praktykami. Uwzględniony zostanie fakt, że przeciętny konsument podczas dokonywania transakcji zakupowych powinien być dostatecznie dobrze poinformowany, uważny i ostrożny. Oceny dokonuje się z uwzględnieniem czynników społecznych, kulturowych, językowych i przynależności danego konsumenta do szczególnej grupy konsumentów, przez którą rozumie się dającą się zidentyfikować grupę konsumentów, szczególnie podatną na oddziaływanie praktyki rynkowej lub na produkt, którego praktyka rynkowa dotyczy, ze względu na szczególne cechy, takie jak wiek, niepełnosprawność fizyczna lub umysłowa

W konkluzjireferatu przeanalizowany zostanie wpływ nieuczciwych praktyk rynkowych na ogóle poczucie bezpieczeństwa konsumentów podczas procesu nabywczego.

Siewier Malwina, dr.
Uniwersytet Humanistyczno – Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

MIEDZY WARSZAWĄ A MOSKWĄ. BEZPIECZEŃSTWO W STOSUNKACH POLSKO-ROSYJSKICH W LATACH 1989-1991

Przemiany polityczne zapoczątkowane pod koniec lat 80. w Polsce wpłynęły na przeobrażenia społeczno-polityczne w Europie Środkowo-Wschodniej. Otworzyły przed Polską szanse na wyzwolenie się spod wpływów Związku Sowieckiego. Państwa, które do tej pory były jego satelitami, dążyły do odzyskania prawa do samostanowienia. Istotne w tym względzie było zbudowanie stabilnego systemu bezpieczeństwa narodowego. Sytuacja polityczna, gospodarcza i społeczna w Polsce

na przełomie 1989 i 1990 roku była wyjątkowo trudna. Politykę bezpieczeństwa w tym czasie determinowało kilka czynników takich jak istnienie Układu Warszawskiego (UW), stacjonowanie wojsk sowieckich na ziemiach polskich czy stanowisko państw zachodnich wobec problemu zmian w tej części Europy. Polska polityka wschodnia po 1989 roku miała bardzo ważne znaczenie dla bezpieczeństwa państwa.

Ostateczny demontaż bloku komunistycznego wymusił przebudowę stosunków dwustronnych pomiędzy ZSRR a innymi państwami, które do niego należały. Konieczne było wypracowanie nowych rozwiązań i podpisanie umów traktatowych. Ważną kwestią, którą traktowano priorytetowo było wycofanie stacjonujących w Polsce wojsk rosyjskich. Negocjacje polsko-rosyjskie trwały długo i miały dość burzliwy charakter. Było to spowodowane m.in. oczekiwaniami Moskwy, żeby państwa satelickie zgodzą się uwzględnić w traktatach dwustronnych tzw. klauzulę Falina – Kwicińskiego. Miała ona na celu ograniczenie europejskich aspiracji tych krajów, zwłaszcza w kontekście przynależności do struktur bezpieczeństwa międzynarodowego. Akces Polski i innych państw Europy Środkowo-Wschodniej do NATO strona rosyjska postrzegała jako zagrożenie.

W latach 1989-1991 dokonał się przełom w stosunkach polsko-rosyjskich, którego wymiernym efektem było odzyskanie suwerenności przez Polskę. Jeszcze we wrześniu 1989 roku premier Tadeusz Mazowiecki w wygłoszonym exposé potwierdził zobowiązania traktatowe względem UW, jednocześnie podkreślając chęć budowania wzajemnych relacji na demokratycznych podstawach. Dostrzegano również potrzebę wyjaśnienia zaszłości historycznych, ciążyących na stosunkach obu narodów. Od września 1989 roku funkcję ministra spraw zagranicznych pełnił Krzysztof Skubiszewski. W tym okresie kierowanie resortem było trudne, z uwagi na brak odpowiednio przygotowanej kadry oraz problemy finansowe.

We wrześniu 1990 roku minister K. Skubiszewski przekazał Jurijowi Kaszlewowi – sowieckiemu ambasadorowi w Polsce, notę, zawierającą wezwanie do podjęcia rozmów w sprawie wycofania Armii Czerwonej z terytorium Polski. Kilka tygodni później Rosjanie podjęli dialog w tej sprawie. K. Skubiszewski podczas wizyty w ZSRR spotykał się zarówno z władzami sowieckimi, jak też przedstawicielami republik – rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej. Podjęte rozmowy wpisywały się w obrany przez Polskę kurs polityczny, opierający się na koncepcji dwutorowości wobec wschodnich sąsiadów, co oznaczało równoległe budowanie dobrych relacji z władzami Kremla, jak też dążącymi do suwerenności sowieckimi republikami. Należy zauważyć, że polityka polskich władz w tym względzie nie zawsze była spójna. Z jednej strony Polska jako pierwsza uznała niepodległość Ukrainy w grudniu 1991 roku, z drugiej jednak, prezydent RP Lech Wałęsa wyraził swe poparcie dla Michaiła Gorbaczowa, który próbował powstrzymać dynamicznie postępujące zmiany, wróżące rychły rozpad bloku wschodniego.

Jednym z celów polskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa na początku 1991 roku było dążenie do rozwiązania Układu Warszawskiego, na co w pewnym stopniu wpłynęła polsko – węgiersko – czeskosłowacka współpraca. 15 lutego tego roku odbyło się spotkanie prezydentów Polski (Lecha Wałęsy) i Czechosłowacji (Václava Havla) oraz premiera Węgier (Józsefa Antalla) w Wyszehradzie. Zapoczątkowano wówczas współpracę w ramach tzw. Trójkąta Wyszehradzkiego, a od stycznia 1993 roku, w skutek rozpadu Czechosłowacji, Grupy Wyszehradzkiej. Głównym założeniem jej działalności była integracja tych państw ze strukturami euroatlantyckimi.

W kwestii wycofania z Polski oddziałów Armii Czerwonej ustalono, że jednostki bojowe opuszczają terytorium Rzeczypospolitej do listopada 1992 roku, natomiast pozostałe do końca 1993 roku. Negocjacje w tej sprawie zakończył już kolejny rząd, z premierem Janem Krzysztofem Bieleckim na czele. Umowy dwustronne dotyczące wycofania, tranzytu wojsk oraz roszczeń finansowych podpisano 22 maja 1992 roku, czyli już po rozpadzie Związku Sowieckiego.

Jednocześnie negocjowano «Traktat o przyjaznej i dobrosąsiedzkiej współpracy», który ostatecznie podpisano razem z pakietem umów o wycofaniu wojsk. W dokumencie w szerokim zakresie przedstawiono program współdziałania obu krajów. Jednak jego wdrożenie okazało się dość trudne. Stosunki na linii Warszawa – Moskwa w pierwszych latach po transformacji systemowej były dość skomplikowane, co było uwarunkowane wieloma czynnikami.

Straszak-Chandoha Sylwia, dr
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Merta-Staszczak Adriana, dr
Politechnika Wrocławska

OBOWIĄZKOWE DOSTAWY PRODUKTÓW ROLNYCH JAKO ELEMENT BEZPIECZEŃSTWA ŻYWNOŚCIOWEGO W POLSCE ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM DOLNEGO ŚLĄSKA W OKRESIE POLSKI LUDOWEJ

Jedną z ważniejszych funkcji państwa jest zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego swoim obywatelom. Bezpieczeństwo żywnościowe możemy tutaj rozumieć jako zdolność systemu ekonomicznego państwa do zapewnienia fizycznej i ekonomicznej dostępności żywności.

W okresie Polski Ludowej, zgodnie z założeniami ustroju socjalistycznego, wszystkie podstawowe środki produkcji były własnością państwa oraz całego społeczeństwa. Natomiast w przypadku występującej w mniejszym stopniu prywatnej własności, producentów obciążano przymusowym przekazywaniem świadczących w różnej formie. Wobec tych założeń, ale również ze względu na potrzeby wynikające z likwidacji zniszczeń wojennych i odbudowy gospodarki, rolnicy dekretem Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z 1944 r. zobowiązani byli do dostarczania produktów rolnych – zbóż, ziemniaków i zwierząt rzeźnych, za które otrzymywali znacznie zaniżone kwoty. Nowe przepisy, wprowadzone w 1947 r. wprowadzały podatek gruntowy. Nie przyczyniło się to jednak do poprawy sytuacji na wsi i już w 1951 r. wprowadzono obowiązkowe dostawy ziemniaków a w roku następnym zwierząt rzeźnych, mleka i zbóż. Obowiązywały one do początku lat 70. XX w., kiedy wprowadzono pakiet rolnych znoszących dotychczasowy obowiązek dostaw. Od 1971 r. zaczął się nowy etap polityki społeczno – ekonomicznej, który nie poradził sobie zbyt dobrze z wyzwaniem zapewnienia społeczeństwu bezpieczeństwa żywnościowego. Nieefektywna polityka państwa względem rolnictwa zmusiła kraj w którym dominował sektor rolniczy do importowania podstawowych produktów żywnościowych. Celem artykułu jest analiza skali tego zjawiska w Polsce oraz na Dolnym Śląsku.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ

Адаменко Д.В.
історик

ФОТОГРАФІЯ «ВІЗИТ ІМПЕРАТОРА ТА КОРОЛЯ КАРЛА НА ІТАЛІЙСЬКИЙ ФРОНТ 4 ЧЕРВНЯ 1917 РОКУ» ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ АВСТРО-УГОРСЬКОГО ВІЙСЬКА

У Національному архіві Австрійської Республіки зберігається фотографія, що зроблена у Горіції (зараз – Італія) 4 червня 1917 року. Центральною фігурою на ній є останній імператор Австрії та король Угорщини Карл. На початку червня він здійснював вже двадцять першу поїздку на фронт за 1917 рік. На знімку також відображені дядьки монарха, що супроводжували його в поїзді та займали високі військові пости.

Після підписання Австро-угорської угоди в 1867 році Австрійська імперія перетворилася на формальний союз двох держав: Австрійської імперії та Угорського королівства, що залишалися об'єднаними деякими спільними інституціями та владою монархів з роду Габсбургів-Лотарингських. З тих часів представники правлячої династії стали іменуватися імператорами Австрії і королями Угорщини. Карл Франц Йосиф (1887–1922) був внучатим небіжем імператора Франца Йосифа I (1830–1916) – одного з європейських рекордсменів перебування на троні (правив з 1848 року). Втім, і сам Франц Йосиф був не прямим нащадком свого попередника Фердинанда I, а його племінником.

Карл дещо випадково потрапив на трон. Справа у тому, що єдиний син Франца Йосифа кронпринц ерцгерцог Рудольф (1858–1889) наклав на себе руки. Спадкоємцем престолу автоматично став молодший брат імператора ерцгерцог Карл Людвіг (1833–1896). Але він помер раніше монарха – під час подорожі по Палестині він побажав випити води з легендарного Йордану і внаслідок помер від черевного тифу. Таким чином, право престолонаслідування перейшло до його сина ерцгерцога Франца Фердинанда (1863–1914). Але той ще в 1900 році уклав морганатичний шлюб, і його діти втратили право коли-небудь стати монархами.

Наступним в черзі був молодший брат Франца Фердинанда ерцгерцог Отто Франц (1865–1906), який отримав у сучасників прізвисько «Красунчик Отто». Він страждав на алкоголізм, був завсідником борделів, обертався в сумнівних колах Відня і, врешті-решт, помер від наслідків важкої форми сифілісу. Завдяки передчасній смерті Отто Франца у його сина Карла Франца Йосифа з'явилася можливість у майбутньому посісти трон. 28 червня 1914 року Франца Фердинанда разом із дружиною вбили у Сараєво, і Карлу довелося терміново вчитися мистецтву бути правителем (Францу Йосипу на момент початку Першої світової війни вже виповнилося 83 роки).

Вчитися бути імператором Карл почав з численних поїздок. Уже будучи спадкоємцем престолу, ерцгерцог в 1914 році відвідав випуск офіцерів з Військової академії Марії Терезії, проводив війська в Будапешті, що відбували на фронт, і від імені імператора провідав військово-морську базу в Полі (зараз – Пула у Хорватії). У наступному році він здійснив майже десяток поїздок, почавши у січні з візиту на день народження німецького імператора Вільгельма II в його штаб-квартиру в Плессі (зараз – Пщина у Польщі). Карл побував один раз на Південному, тричі на Північному і один раз на Східному фронтах, а також на Південно-Західному фронті, що утворився після вступу у війну Королівства Італія. У 1916 році, ще до смерті Франца Йосифа, він взяв участь в більш ніж двадцяти поїздах. На початку липня 1916 року Карл був призначений командувачем 20-го корпусу (Edelwei Korps 20) в Італії, а через всього пару днів – командувачем 20-ю групою армій (Heeresgruppe 20) на Східному фронті (Галичина). Нарешті, в жовтні він очолив «Групу армій ерцгерцога Карла» (Heeresgruppe Erzherzog Carl) на Румунському фронті.

Зійшовши на австрійський і угорський трони (причому на перший як Карл I, а на другий як Карой IV), новий монарх не покинув мандрівки: за останні місяці 1916-го та 1917 рік він здійснив понад півсотні поїздок, а за неповний 1918 рік – ще тридцять.

На фотографії зображений один з епізодів поїздки імператора на Південно-Західний фронт 1-6 червня 1917 року. Імператорський поїзд виїхав з Відня у Лайбах (зараз – столиця Словенії Любляна), далі через Філлах в Інсбрук і Брегенц, а потім через Інсбрук він повернувся до Відня. Під час офіційного подорожі Карл відвідав війська. Чому ж він поїхав на італійську ділянку Південно-Західного фронту саме у цей час? Справа у тому, що незадовго до цього (29 травня 1917 року) завершилася Десята битва при Ізонцо, унаслідок якої австро-угорське військо було змушене відступити. Таким чином, утворилася загроза втрати Трієста – найважливішого австро-угорського порту на Адріатичному узбережжі. Коли напруження боїв дещо знизилося, монарх разом з дружиною і вищим генералітетом приїхав підбадьорити свої війська, що билися у важких гірських умовах. Можна сказати, що його поїздка не минула дарма – вже наприкінці червня австро-угорські війська завдали контрудар у високі Альпи, й італійцям довелося залишити майже всі ділянки, захоплені раніше.

Як видно на фото, Карл виїжджав у війська на легковому автомобілі «Бенц» німецького виробництва, що належав штабу фронту. Приналежність машини ясна з її порядкового номеру у гаражі, який нанесений на праве крило – A168. Цей самий автомобіль можна помітити й на інших фотографіях з Південно-Західного фронту, пов'язаних з іншими дійовими особами. Разом з тим до наших днів дійшли фотографії поїздок Карла на іншій машині (марки «Греф унд Штифт»), прикрашеної табличкою із зображенням імператорської корони. Якщо другий автомобіль належав особисто монархові, то перший, як й інші легкові авто в армії, був реквізований після оголошення мобілізації.

Крім самого імператора, на фотографії зображені два генерали – його дядьки – ерцгерцог Євген (стоїть ліворуч від Карла) й ерцгерцог Фрідріх (у лівому краю фото).

Ерцгерцог Фрідріх (1856–1936) – троюрідний брат Франца Йосипа I. Після початку Першої світової війни імператор призначив його головнокомандуючим. З цього поста Фрідріха змістив, зійшовши на трон, Карл, який сам став головнокомандувачем. Згодом дядько лише супроводжував племінника на офіційних заходах.

Ерцгерцог Євген (1863–1954) – молодший брат ерцгерцога Фрідріха, командувач Південним (з грудня 1914 року) і Південно-Західним (з травня 1915 року) фронтами, а також гросмейстер Німецького (Тевтонського) ордена.

Серед інших військових, зображених на фотографії, не зайве відзначити чиновника імператорського і королівського двору, який стоїть на підніжжі автомобіля. Його посаду можна легко визначити за обмундируванням чорного кольору та, головне, чиновницької шпazi з характерним ефесом.

Частина офіцерів вітає монарха відданням честі. Ті, хто вже відрекомендувався, руку опустили, інші продовжують тримати біля скроні. На офіцерських головних уборах видно ялинкові гілочки — це так званий «польовий знак» (Feldzeichen), традиція, що вела свій відлік з XVIII століття. Влітку дубові, а взимку ялинкові гілочки надягали військовослужбовці діючої армії («у полі») та під час парадів. Ніяким регламентом цю прикрасу не вводили, але на кепі ті ж регламенти наказували мати з внутрішньої сторони одвороту дві нитяні петлі для її кріплення.

Монарх, його дядька і перший офіцер в шерензі носять кепі на твердій основі – аналог офіцерського «чорного кепі» («schwarze Kappe») мирного часу (у цьому випадку – захисного кольору). При польовому обмундируванні такий головний убір був призначений для генералів, полковників, командувачів бригадами, а також офіцерів і чиновників Військового міністерства і корпусу офіцерів Генерального штабу. Саме до останнього належить офіцер, що стоїть в шерензі другим справа. Це видно по його петлиці на комірі – з чорного оксамиту з червоної смужкою біля краю.

Два офіцери (той, з яким розмовляє Карл, і четвертий праворуч) носять кітеля, які отримали назвисько «кітель Карла» («Karlbluse»). Це вільна копія з офіцерських кітелів баварських гірськострілецьких частин з накладними нагрудними та/або бічними кишенями з бантовою складкою. Такий крій став частиною фронтної моди і ніяк не був описаний регламентами обмундирування. Незважаючи на назву, Карл до його появи причетний не був, а сам носив традиційний кітель (на фото він прихований генеральської шинеллю).

На другому плані, між Карлом і групою офіцерів, варто відзначити офіцера, на плечі якого чітко видно світлий погон. Офіцери більшості родів військ взагалі не мали погонів, але були винятки: офіцери кавалерії, артилерії та обозу на лівому плечі носили погони з подвійного металізованого шнура (за кольором приладового металу – золотого або срібного).

Антонюк В.Т.

Усатий В.С.

Вознюк О.М., к.пед.н., доцент

Джус В.С., к.тех.н., доцент

Львівська філія Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені акад. В. Лазаряна

ІСТОРІЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЗАЛІЗНИЦІ

Військово-польові залізниці – вузькоколіїні залізниці, що будувалися під час воєн для перекидання і постачання військ. Вперше спеціально побудованим в польових умовах залізничним полотном скористалися – практично одночасно – російські та французькі кампанії в 1881р.

У зарубіжних і вітчизняних джерелах перед Першою світовою війною для їх позначення часто використовували термін «Переносна залізниця» (Portable Railway), але більшого поширення в Росії для такого роду шляхів сполучення отримало найменування «кінно-польова залізниця». Виникненням військово-польових залізниць у власному розумінні цього слова слід вважати 1888 року, коли у Франції з'явився перший локомотив для такого роду «переносних» військових доріг. Полотно військово-польових доріг стали прокладати за системою французького інженера Декавіля. У країнах Антанти Декавілівська колія шириною в 500, 600 або 750 мм використовувалася безпосередньо в Німеччині та Австрії. Росія використовувала одночасно і Декавілівську систему, і австрійську, модифіковану російським інженером Яловецьким. Переносні залізниці передбачалося використовувати і в фортецях, але «бойове хрещення» вони отримали саме в польових умовах.

На початку Першої світової війни були маневри і на сході, і на заході – до грудня 1914 р., коли війська почали закопуватися в землю, – і використання військово-польових залізниць було мінімальним. Єдиним місцем, де будівництво військово-польових доріг в 1914 р. відразу пішло повним ходом – зайнята російськими військами Галичина. Нагальна ж потреба у військово-польових дорогах вперше виникла в 1915 р. У Росії початок активного розвитку мережі військово-польових доріг слід датувати восени того ж 1915 року. Німеччина активно будувала військово-польові дороги (Heeresfeldbahn) на Західному фронті. Австро-Угорщина в 1915 р. побудувала 20 км військово-польову дорогу в горах Південного Тіролю. Активне будівництво військово-польових доріг викликало у країн Антанти брак військових локомотивів. Крім того, паровози в прифронтовій смузі видавали своє місце розташування клубами диму, що полегшувало пристрілювання ворожої артилерії, локомотиви ж з двигунами внутрішнього згоряння були позбавлені цього недоліку. Варто також відзначити активне і масштабне будівництво військово-польових доріг на окупованій території Османської імперії в перебігу війни на Кавказькому фронті.

Зазвичай військово-польові дороги закінчувалися в 5 км від бойових порядків, щоб бути поза досяжності артилерійського вогню. Назад везли поранених, а по рокадних лініях війська перекидали з однієї ділянки фронту на

інший. Разом із дорогами російської колії у власність одних відійшли німецькі і російські військово-польові залізниці, в тому числі і залишилися військово-польові дороги відповідним державам, після чого вони здебільшого були розібрані, а частиною пристосовані для цивільних потреб. У 1918 р. відбулися останні великі наступи німецької армії, під час яких військово-польові залізниці Антанти були значною мірою зруйновані або захоплені. Після війни військово-польові залізниці у Франції були розібрані, а їх обладнання та рухомий склад частково розпродані.

Верхня будова колії у польових залізниць, які застосовувались вермахтом під час Другої світової війни, складалася з трьох типів модулів. Це «прямі», «криві» і «стрілкові переводи». Таким чином досягалася простота споруди залізниць в умовах прифронтової смуги.

Беспєка В.Ю.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

АМЕРИКАНСЬКІ ПОГЛЯДИ НА ПЕРІОДИЗАЦІЮ «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ» ЯК ПІДґРУНТЯ ДЛЯ МОДЕЛЮВАННЯ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Аналізуючи події на міжнародній арені на початку ХХІ ст., прослідковується проявлення конфронтації між США та Російською Федерацією. Сучасні політологи та військові фахівці вже назвали її «новою Холодною війною». На сьогодні дослідження попереднього явища подібного протистояння може допомогти у формуванні напрямів національної безпеки України у ситуації сучасної конфронтації серйозних гравців на міжнародній арені.

У зв'язку з тим, що американо-радянське протистояння, здебільшого, висвітлювалося не об'єктивно радянськими та пострадянськими науковцями в період конфронтації, доцільно звернути увагу на широкий та різноманітний спектр наукових здобутків американських дослідників. Актуалізація проблеми дослідження періодизації цього явища сприятиме розумінню можливих етапів розгортання подій у сучасному протистоянні США і Російської Федерації.

Слід зауважити, що в ході дослідження періодизації «холодної війни», найбільш дискусійним в наукових колах США залишається питання її початку. В залежності від поглядів на походження біполярного протистояння дослідники розділилися на три найбільш впливові наукові школи.

Перша, ортодоксальна, на чолі з такими науковцями, як Г. Файс, А. Шлезінгер, В. Макнейл, покладала провину за початок конфлікту на СРСР з його експансіоністською політикою і вбачала в конфронтації єдиний спосіб зупинити розширення комунізму. Початок «холодної війни», на їхню думку, співпадав з приходом до влади більшовиків у 1917 р.

Історики – ревізіоністи В. Вільямс, Г. Колан, Л. Гарднер на противагу «традиційній» теорії відстоювали позицію, що саме керівництво США та їх не виважені дипломатичні кроки після закінчення Другої світової війни призвели до розгортання конфлікту, за початок якого береться 1945 рік.

Водночас на переконання пост ревізіоністів, Дж. Геддіса, Дж. Херрінга, М. Лефлера, Т. Патерсона, «холодна війна» була незворотним явищем, а тому обидві сторони несли свою відповідальність за її розв'язання. Відлік «холодного» протистояння ці вчені починають з 1940-х років, з моменту початку співпраці між США та СРСР.

Аналізуючи дослідження вищезазначених шкіл, американський вчений М. Крамер підсумовує, що на сьогодні у наукових колах Сполучених Штатів прослідковується тенденція повернення до традиційних ортодоксальних поглядів. Насамперед це стало можливим завдяки виникненню нових підходів, поглядів, доступом до нових архівних даних та цифрових матеріалів спецслужб протидіючих сторін.

Проте не лише з початком «холодної війни», немає єдності серед американських істориків. Так, на сьогоднішній день в американській історіографії запропоновано кілька підходів щодо періодизації цього явища. Найбільш поширеними є поділи: 1) за етапами; 2) за політичними лідерами.

Зупинимось на першій з існуючих категорій періодизації – за етапами, що є найбільш поширеним підходом серед науковців. Більшість фахівців присвоювали етапам назву в залежності від ступеня напруженості відносин між двома наддержавами в певний період часу. Слід зауважити, що кількість етапів та їх назви також різняться в залежності від приналежності науковця до певної наукової школи або відрізка часу, в який проходило їх дослідження.

Так, узагальнюючи роботи американських вчених різних наукових шкіл, М. Хопкінса, Д. Енгермана, Г.А. Кіссинджера, Ф. Холлідея виокремлюємо чотири основні періоди «холодної війни»: перший хронологічно обмежується 1945–1950 роками і знаменує початок конфронтації; другий охоплює 1950–1969 роки – криза і стримування; третій – з 1969 по 1979 роки – розрядка; четвертий 1979–1991 роки – друга «холодна війна» і розв'язка.

Не менш цікавим підходом до періодизації «холодного» протиборства є періодизація – за політичними лідерами. Так американський історик В. Зубок використовує структуру, що називає «революційно-імперською парадигмою». Він робить спробу зрозуміти мислення московських лідерів і пояснити радянські дії. На його думку, поведінка радянських правителів пояснюється взаємодією між традиційними імперськими мотивами і месіанськими революційними ідеалами російського комунізму. Вчений використовує цю дуалістичну структуру, щоб пояснити характер радянської політики від Й. Сталіна до М. Горбачова. Періодизація за В.Зубком виглядає наступним чином: перша фаза – 1945–1953 рр. – початок війни під керівництвом Й.Сталіна; друга – 1953–1963 рр. – загострення, коли країну очолював М. Хрущов; третя – 1964–1982 рр. – розрядка за часів керівництва Л. Брежнєва; четверта – 1984–1989 рр. – роки правління М. Горбачова, які увінчували кінець війни.

Водночас, оцінюючи етапи «холодної війни», В. Зубок не враховує діяльності адміністрації американських президентів. Тому можна припустити, що дотримання істориком революційно-імперської парадигми обмежує рамки його дослідження прив'язкою суто до радянських лідерів.

На противагу вищезазначеному досліднику представники американської ревізіоністської течії дотримувались думки, що періодизація «холодної війни»

тісно пов'язана з президентами – очільниками Сполучених Штатів. Узагальнюючи їх праці, простежується наступний погляд на періодизацію: перший – 1945–1953 рр. – президентство Г. Трумена і початок війни; другий – 1953–1961 рр. – політика «ядерної загрози» і загострення за керівництва Америкою Д. Ейзенхауера; третій – 1961–1963 рр. – «Карибська криза» і початок гонки озброєнь, що відбулись у часи правління Д. Кеннеді; четвертий 1963–1977 рр. – президенти «розрядки» Л. Джонсон, Р. Ніксон, Дж. Форд; п'ятий – 1977–1981 рр. – шлях від «розрядки» до другої Холодної війни при владі Дж. Картера; шостий 1981–1989 рр. – друга «холодна війна» і розв'язка під керівництвом Р. Рейгана.

Підсумовуючи, можна зазначити, що тогочасні події є моделюванням можливої ситуації сьогодні для запобігання вірогідним загрозам, що виникають перед країнами, які потрапляють в зону інтересів країн – суперниць під час «холодного» протистояння. Це стосується і України зокрема. Багатоваріантність періодизації в наш час свідчить, що не може бути єдиного варіанта захисту у протистоянні такому типу протидії. І лише аналіз періодизації та підходів до неї в цілому дасть можливість спрогнозувати нові етапи і загрози, що можуть виникнути в найближчому майбутньому.

Вєдєнєєв Д.В., д.і.н., професор

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Вєдєнєєва Л.А., к.ю.н.

Служба безпеки України

ОРГАН УПРАВЛІННЯ РОЗВІДУВАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ (1942–1944 рр.)

Одним із провідних та результативних напрямів діяльності радянських спецслужб стала участь в організації партизансько-підпільного руху на окупованій гітлерівцями території та його розвідувальне забезпечення. На першому етапі розгортання партизанського руху (1941– середина 1942 рр.) мали місце серйозні прорахунки, що призвело до значних людських втрат та низької ефективності боротьби у тилу ворога. Бракувало централізації, партизансько-підпільні формування паралельно створювали органи держбезпеки, військова розвідка, 8-і відділи армійських політичних органів, партійні та комсомольські органи. Призначені керівниками та учасниками партизанських загонів, отримували вкрай недостатню підготовку. Кандидати на роботу у нелегальних умовах не проходили ретельної перевірки, належним чином не оцінювалася їх психолого-професійна придатність. Відбір кадрів для нелегальної роботи на окупованій території здійснювався переважно за ознакою політичної лояльності, з числа функціонерів партійного, комсомольського апарату. Із залишених до літа 1942 р. в Україні 1565 партизанських загонів і груп (майже 35 тис. осіб), до 10 червня 1942 р. на зв'язку перебувало 110 загонів, із перекинутих в тил ворога у 1941 р. партизанських формувань вижило до 7%.

Попри значні втрати та серйозні організаційні ускладнення, партизани (696 загонів з 25 тис. бійців) станом на 10 травня 1942 р. знищили 2 генералів,

287 офіцерів та майже 15 тис. солдатів противника, 34 ешелони, 127 танків і бронемашини, 376 автомашин, 59 складів і баз, 154 мости, розгромили 24 штаби тощо. До 30 травня 1942 р. поточне керівництво партизанськими силами України здійснювало 4-е Управління НКВС УРСР (розвідувально-диверсійна робота), відколи постановою Державного комітету оборони створили Центральний штаб партизанського руху (ЦШПР), а при Військовій раді Південно-Західного напрямку – Український штаб партизанського руху (УШПР). Представництва УШПР з власними розвідувальними відділеннями згодом відкрили при Військових радах відповідних фронтів, оперативні групи – при військових радах армій.

Особовий склад РВ (8-10 штатних одиниць) комплектувався, насамперед, кваліфікованими оперативними працівниками. Загалом у 1942–1944 рр. РВ УШПР підготував та направив за лінію фронту 68 заступників командирів партизанських формувань з розвідки (практично всі вони були кадровими співробітниками спецслужби). У свою чергу, вони очолювали «оперативні частини» партизанських з'єднань (куди входила агентурна розвідка, військова розвідка та контррозвідувальна агентура), а в партизанських загонах існували посади заступників командира з розвідки. При здійсненні розвідувальної та контррозвідувальної роботи з позицій партизанського руху спецслужби спиралися на мережу негласних добровільних помічників. До кінця 1944 р. партизанська розвідка мала безпосередньо в загонах 39 резидентів, 2098 агентів та секретних інформаторів, серед населення – 11 резидентів та 1296 агентів.

Основні орієнтири здобування розвідувальної інформації РВ УШПР та розвідувальними органами спецслужб з позицій партизанського руху визначалося загальними пріоритетами розвідувального забезпечення Діючої армії, інтересами військової перемоги над агресорами. Поступово зростав обсяг та глибина партизанської розвідки, удосконалювався механізм її координації з стратегічними завданнями Червоної Армії. Загалом за 1942–1944 рр. розвідка УШПР підготувала 3625 розвідувальних повідомлень, з яких: про концентрацію військ противника – 151, про їх перегрупування – 453, про гарнізони та штаби – 1013, військові укріплення – 362, аеродроми – 218, транспортну інфраструктуру – 429, військові злочини окупантів – 429, склади, бази – 151, спецслужби і каральні органи гітлерівців – 88 тощо. Для вищих органів військового управління та спецслужб підготували 36 спецповідомлень, 67 тематичних довідок, 37 доповідних записок.

Окремим напрямом спеціальної діяльності УШПР та спецпідрозділів партизан стала диверсійна робота. Для її координації у квітні 1943 р. у складі УШПР запровадили технічний відділ. 14 липня 1943 р. в кожному партизанському формуванні запроваджується «спеціальна служба» з 3-10 інструкторів для планування і підготовки диверсій, навчання підрильників. Загалом через спецшколи УШПР та інструкторами було підготовлено до 4000 партизан-диверсантів, і у 1943 р. в Україні противник змушений був залучати для охорони комунікацій до 100 тис. вояків, кинути у каральні експедиції проти партизан понад 180 тис. і стільки ж залишити гарнізонами.

Особливу роль взаємодія партизан та спецслужб відіграла при розгортанні визвольного, антифашистського руху в окупованих гітлерівцями країнах

Східної Європи. 23 грудня 1944 р. ЦК КП(б)У ухвалив рішення про розформування УШПР, керівництво партизанським формуваннями в Європі передавалося спеціальній комісії при ЦК КП(б)У. Констатувалося, що підпорядкованими штабу партизанськими формуваннями (до 1 березня 1944 р. – 35804 бійці) з листопада 1942 р. і до 1945 р. знищено 6 генералів, 47,6 тис. солдатів і офіцерів противника, взято у полон 3382. Знищені 23 штаби, 25 літаків, 167 танків, 2328 автомашин, 79 складів, 371 ешелон тощо. За оцінками начальника Головного розвідувального управління Червоної Армії генерал-лейтенанта Ільїчева (вересень 1944 р.), здобуті партизанською розвідкою відомості щодо збройних сил противника кваліфікувалися як «вельмі цінні», такі, що у більшості випадків підтверджувалися ходом подій.

Ведєнєєв Д.В., д.і.н., професор

Турчак О.В., д.ю.н., доцент

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В ХОДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Агресія Російської Федерації проти України стала каталізатором розвитку волонтерського руху в Україні. В його становленні та розвитку можна виділити два періоди, що кардинально відрізняються між собою ідеологічною метою. На початковому періоді цього процесу визначальним принципом був захист людської гідності, а в наступному – захист української державності.

Розвиток й структурно-функціональні трансформації волонтерського руху відбуваються під вирішальним впливом та у контексті розв'язання загальнодержавних проблем, становлення інститутів громадянського суспільства з урахуванням соціокультурної специфіки українського народу.

Волонтерські об'єднання, що «виросли» на ґрунті громадянської активності, стали суб'єктом державної політики, помітним елементом видозмін соціальної структури українського суспільства, їх становище та внутрішні процеси у волонтерському середовищі віддзеркалюють значущі тенденції соціально-економічного й безпекового порядків, властивих Україні.

Із 2014 р. значно зросла частка громадян України, залучених до благочинної та волонтерської діяльності.

Волонтерство стало каталізатором настроїв соціуму. Так, за даними загальнонаціонального опитування Фонду «Демократичні ініціативи» та Київського міжнародного інституту соціології (8-20 жовтня 2015 р.), половина респондентів вважали, що за останні два роки зросла «готовність громадян до захисту своїх прав, свобод та гідності, а також їх прагнення до об'єднання через створення громадських організацій та рухів».

Промовистою ознакою громадської самоорганізації стало поширення в суспільстві доброчинності й волонтерської діяльності, що пов'язані з військовим конфліктом.

Що стосується оцінки ефективності у протидії загрозам національній безпеці, то респонденти найвище оцінили (за 5-бальною шкалою) передусім волонтерські організації (3,98), добровольчі батальйони (3,69), Національну гвардію (3,36), Збройні Сили (3,25). Правоохоронні, безпекові та інші органи державної влади – Державна прикордонна служба, СБУ, МВС, Президент, Міністерство оборони, Генеральний штаб ЗС України, Кабінет Міністрів України, Верховна Рада України – отримали оцінки нижче 3 балів.

Важливою проблемою для дослідження є втрата в ході виконання волонтерської місії. Загибель цивільних осіб – добровільних помічників Збройних Сил та інших військових формувань України відбулася за різних обставин. Умовно можна виокремити такі групи причин (обставин) смерті волонтерів: ексцеси (військові злочини, кримінальні прояви) у зоні бойових дій на Сході України; безпосередня загибель під час виконання місії внаслідок бойових дій; смерть внаслідок загострення захворювань, викликаних стресовими навантаженнями під час виконання волонтерських завдань.

Станом на грудень 2017 р. достеменно відомо про загибель принаймні 16 волонтерів, що діяли безпосередньо в зоні АТО. У переважній більшості випадків це пов'язано із перебуванням у зоні активних бойових дій, смугі вилазок диверсійних груп, мінування місцевості, в інших ризикованих ситуаціях.

Потребує подальшого з'ясування кількість поранених серед волонтерів, що дозволить яскравіше уявити їх внесок у зміцнення обороноздатності України, особисту звитягу, дослідити драматичні обставини виконання волонтерської місії.

Стосовно відзначення активістів волонтерської діяльності державними нагородами, то така практика була започаткована вже влітку 2014 р. Відзначення внеску волонтерів стало частиною «державного ритуалу» і відбувається з нагоди Дня Незалежності, Міжнародного дня волонтера, інших державних свят.

Значна група волонтерів удостоєна відомчих відзнак військових формувань та інших відомств України, передовсім – Міністерства оборони України. Зокрема, передбачено низку відзнак, які можуть бути застосовані до активних добровільних помічників армії. Серед них: медаль «За сприяння Збройними Силами України», медаль «Захиснику України», медаль «За розвиток військового співробітництва», медаль «За зміцнення обороноздатності» тощо.

Значна кількість волонтерів отримала недержавні відзнаки. Серед них – недержавна нагорода «Орден «Народний Герой України» (запроваджена з приватної ініціативи 2015 р.).

Спектр державних та недержавних відзнак, якими нагороджено волонтерів, дуже широкий. Серед них – відомчі, регіональні відзнаки, відзнаки громадсько-політичних об'єднань, навіть окремих військових частин тощо.

Своєрідною формою заохочення волонтерів стало їх включення у рейтинги впливовості в Україні. Визначаючи рейтинг 100 найвпливовіших жінок 2014 р., журнал «Фокус» на перше місце поставив образ «Жінки миру», куди віднесено, переважно, «волонтерів АТО» – загалом 12 жінок.

Відповідні кроки вживаються центральними органами влади для заохочення й підвищення соціального статусу волонтерів, які безпосередньо діяли у зоні проведення АТО. Українська держава запровадила виплату одноразової допомоги пораненим волонтерам та сім'ям загиблих волонтерів, а також визначила повноваження центрального органу виконавчої влади з державної політики у сфері волонтерської діяльності – Міністерства соціальної політики України. У червні 2015 р. набули чинності зміни до закону «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», що дозволили волонтерами отримувати статус інваліда війни і поширили дію цього закону на сім'ї волонтерів, що загинули чи зникли безвісти.

Виздрик В.С., д.і.н., доцент

Плазова Т.І., к.і.н., доцент

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ

Питання національних інтересів та національної безпеки України регулюються вітчизняними законодавчими та нормативно-правовими актами.

Постанова ВРУ «Про військові формування в Україні» від 24 серпня 1991 р. дала старт формуванню Збройних Сил України. Вона передбачала створення збройних сил, республіканської гвардії та підрозділу з охорони Верховної Ради, Кабінету Міністрів та Національного банку України. 12 грудня 1991 р. Президент підписав Указ «Про Збройні Сили України», а ВРУ своєю Постановою від 6 грудня 1991 р. ввела у дію ЗУ «Про Збройні Сили України», «Про оборону України», затвердила текст Військової присяги. 1 липня 1992 р. Указом Президента України створено Раду національної безпеки і оборони України та визначено її персональний склад. 4 липня цього ж року РНБОУ схвалено Воєнну доктрину України. 19 жовтня 1993 р. першу Воєнну доктрину України затвердила Верховна Рада як складову Концепції національної безпеки. Саму Концепцію (основи державної політики) національної безпеки прийняли значно пізніше – у січні 1997 р. Слід зазначити, що від початку ці документи мали оборонний характер та запроваджували цивільний демократичний контроль над армією.

Конституція України 1996 р. стала логічним продовженням Акта незалежності України. Ст. 17 Конституції вказує, що головним суб'єктом оборони України є Збройні Сили, а забезпечення суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішою функцією держави. Ст. 65 встановлює, що захист Вітчизни є обов'язком громадян України.

Ст. 85 чинної Конституції визначає повноваження ВРУ щодо законодавчого та парламентського управління і контролю за оборонною сферою. Ст. 89 Основного закону передбачає створення Комітетів ВРУ з питань, які входять до повноважень Верховної Ради, зокрема з питань безпеки та оборони України. Ст. 92 чинної Конституції визначає вичерпний перелік питань, які встановлюються винятково законами України. У сфері оборонної

політики це: основи національної безпеки, організації Збройних Сил, правовий режим воєнного стану. Тільки Законом України можна встановити порядок скерування ЗСУ до інших держав; порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України; присвоєння військових та спеціальних звань. Ст. 106 Конституції України прямо вказує, що Президент України забезпечує державну незалежність, національну безпеку, «здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави», він же є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України та реалізує керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави, очолює Ряду національної безпеки і оборони України, вносить подання до парламенту про оголошення війни, приймає рішення про використання ЗСУ у разі агресії проти держави, відповідно до закону приймає рішення про загальну мобілізацію, уведення воєнного та надзвичайного стану. Ст. 107 Конституції декларує, що РНБОУ є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України.

Закон України «Про основи національної безпеки України» був прийнятий 19 червня 2003 року і діяв до 21 червня 2018 року, визначав основи та принципи національної безпеки і оборони, а також засади державної політики в цьому напрямі.

У Законі № 2469-VIII від 21.06.2018 «Про основи національної безпеки України» названі фундаментальні національні інтереси України (зокрема, всеосяжна інтеграція в європейський простір, а також набуття членства в Євросоюзі та НАТО); структуровано систему підпорядкування у секторі безпеки та оборони та визначено напрями для розробки стратегічних планів; а також йдеться про цивільний контроль в цій сфері.

Більшість положень Закону набрали чинності 08 липня 2018 р., в той час як вступ у дію інших положень закону, зокрема тих, що стосуються головним чином питань кадрових призначень (наприклад, Міністра оборони та його заступників), перенесено на більш пізній термін.

Стратегія національної безпеки України є основним документом оборонного планування, затверджена Указом Президента України від 6 травня 2015 року (втратили чинність Указ «Про Стратегію національної безпеки України» 12 лютого 2007 року № 105 і редакції Указу Президента України від 8 червня 2012 року № 389/2012.

Міністерство оборони України розробляло Концепцію та Державну комплексну програму реформування і розвитку ЗСУ на 2012–2017 рр., однак її остаточний варіант не було подано для обговорення. Причиною є те, що 2011 р. не затверджено Стратегію національної безпеки і оборони України як базовий оборонний документ, що унеможливило розробку та впровадження програм розвитку армії, озброєнь, оборонно-промислового комплексу. Тільки 2012 р. вийшов Указ Президента України № 389/2012 «Про рішення РНБОУ від 8 червня 2012 р. «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України», у якій Україна затверджувала свій позаблоковий статус.

Державна програма розвитку Збройних Сил на період до 2020 року була затверджена 22 березня 2017 року Указом Президента України.

Фундаментом нормативно-правової бази захисту національних інтересів у сфері національної безпеки, крім вищеперерахованих законодавчих документів є Воєнна доктрина та пакет законів з питань безпеки і оборони.

Перегляд воєнної політики пояснюється «окупацією Росією Криму» та «розпалюванням збройного конфлікту в східних регіонах України». Чинна Воєнна доктрина від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» (втратив чинність Указ Президента України від 15 червня 2004 року № 648 «Про Воєнну доктрину України») наголошує на відмові від політики позаблоковості й прагненні до членства в ЄС і НАТО.

Гончаренко А.В., к.і.н., доцент

Сумський національний аграрний університет

ВЕЛИКА БРИТАНІЯ ТА ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ НАПРИКІНЦІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ ст.

Велика Британія завжди займала особливу позицію серед країн-учасниць Європейського Союзу. Після перемоги на виборах у 1997 р. лейбористський уряд Е. Блера активно долучився до формування Спільної європейської політики в галузі безпеки і оборони (ЄПБО). Головною перешкодою на шляху набуття Євросоюзом компетенцій у галузі безпеки і оборони була нездатність Великої Британії та Франції досягти згоди щодо основних питань. До 1997 р. позиція Лондона відображала його заклопотаність тим, що європейський оборонний союз може стати загрозою НАТО; Париж, навпаки, вважав, що більш активна участь європейських країн у забезпеченні власної безпеки призведе до зміцнення Співтовариства.

Маастрихтський договір 1992 р. прив'язав угоду про Європейську політичну співпрацю (ЄПС), яку було замінено на Спільну зовнішню політику і політику в галузі безпеки (СЗБП), до інститутів Співтовариства. СЗБП формується як друга опора ЄС. Крім цього, в Договорі вперше констатується можливість створення спільної оборонної політики.

Амстердамський договір 1997 р. додав гнучкості СЗБП, надавши можливість конструктивної стриманості при голосуванні, що дозволило погоджувати проведення спільних операцій. У Договір включені так звані «Петерсберзькі завдання», пов'язані з виконанням гуманітарних і рятувальних місій, операцій з підтримання миру та управління кризовими ситуаціями, включаючи миротворчість. Прийнято рішення інтегрувати структури Західноєвропейського союзу (ЗЕС) до Європейського Союзу, чому протягом попередніх років Лондон перешкодив.

Справжнім проривом в європейському співробітництві у військовій сфері були домовленості, досягнуті на франко-британському саміті в Сен-Мало (грудень 1998 р.). Велика Британія у той час була однією з двох країн-членів ЄС (разом з Францією), здатних очолити процес загальноєвропейської взаємодії у галузі безпеки і оборони. Крім того, як найбільш близький союзник США Велика Британія визначатиме напрям розвитку Європейської політики безпеки та оборони. У декларації за підсумками саміту йдеться про необхідність створення

можливостей для проведення Європейським Союзом автономних військових операцій, в результаті чого Співтовариство зможе приймати рішення і санкціонувати військові дії у випадках, коли НАТО не бере участі у вирішенні кризи.

Під час нарад 1999-2000 рр. було прийнято низку рішень щодо зміцнення СЗБП і створення ЄПБО. На саміті в Кельні фіксується інституційна база ЄПБО, а на саміті в Гельсінкі – формується основна головна мета, яка полягала у створенні до 2003 р. можливості для оперативного розгортання контингенту чисельністю 50-60 тисяч солдатів (сили швидкого реагування) і підтримці його протягом мінімум одного року. Ці положення остаточно фіксуються в Німцькому договорі (лютий 2001 р.).

Причина успіху оборонного проекту полягала в його міждержавному характері, а також в наявності загальних для всіх європейських держав стимулів. ЄПБО стає відповіддю на встановлення нового постбіполярного світового порядку. Свого часу саме протистояння з радянським блоком перешкоджало створенню виключно європейської системи безпеки, зміцнюючи баланс впливу на користь НАТО і США.

Однак наприкінці 1980-х років ситуація швидко змінюється і зміни зачіпають основу і цілі трансатлантичних відносин. Збройні конфлікти в колишній Югославії роблять явними реалії зміненого світу: стає ясно, що для Європи закінчення «холодної війни» символізує початок справжніх воєн, а колективної безпеки, як такої, в Європі не існує.

Унаслідок цього у Європі залишалися два шляхи: продовжувати покладатися на США або робити спроби інтеграції у військовій сфері. Проте реалізації першого сценарію перешкоджало те, що з розпадом біполярної системи Європа перестала бути епіцентром американської політики безпеки, трансатлантичні зв'язки почали послаблюватися. При цьому участь Вашингтону або НАТО в реагуванні на більшість загроз європейській безпеці більш не є ні необхідним, ні навіть просто логічним. Було б дивним, якби Європа продовжила засновувати власну безпеку на можливостях США, одночасно перетворюючись на їх основного торгового конкурента.

США закликають ЄС до прийняття на себе більшої відповідальності за власну безпеку – основний тягар витрат НАТО лягає на США, при цьому Білий дім не хотів втрачати впливу в Європі.

Зростання економічного впливу Євросоюзу детермінувало прагнення європейських лідерів доповнити його загальними дипломатичними і військовими інструментами, без яких вплив ЄС на міжнародні відносини залишився слабким. Однак перші результати цього були посередніми: спільна зовнішня політика і політика у сфері безпеки так і не стає по-справжньому загальною, вона не змогла запобігти трагедії на Балканах. Виникло почуття вакууму безпеки в Європі, що зблизило позиції держав-членів ЄС і призвело до появи ЄПБО. Згодом реакцією на усвідомлення залежності європейської безпеки від НАТО і США (якому сприяла криза в Косові) стає пропозиція Великої Британії про створення сил швидкого реагування ЄС.

З часом з'являються ідеї неприйняття американського домінування в НАТО. Відмінності в позиціях США та Європи проявляються під час конфліктів на Балканах і, найвиразніше, під час Іракської кризи. Стає ясно, що якщо

Європейський Союз прагне впливати на формування глобальної стратегічної сили, замість того щоб бути у фарватері США, йому необхідно буде використовувати «жорсткі» заходи та великі кошти для забезпечення безпеки. Найбільш адекватним рішенням назрілих проблем стає ЄПБО.

Отже, незважаючи на певний розвиток ЄПБО – це лише реакція на низку подій, що відбувалися на континенті. Європейські держави досягли тактичної згоди щодо коштів, однак стратегічні цілі залишалися невизначеними. Більше того, головні гравці (Велика Британія, Франція і Німеччина) по-різному уявляли розвиток ЄПБО в довгостроковій перспективі.

Григорчук О.М.

Трофимчук А.П.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

РАДЯНСЬКА АГРЕСІЯ ПРОТИ ФІНЛЯНДІЇ (1939 р.) І РОСІЙСЬКА АГРЕСІЯ ПРОТИ УКРАЇНИ (2014 р.): ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Сучасна російська історія воліє розглядати Зимову (радянсько-фінську) війну як «окремий епізод», не пов'язаний безпосередньо з подіями Другої світової. Але це не відповідає дійсності.

На даний час уже не становить таємниці те, що відповідно до секретних протоколів до підписаного 23 серпня 1939 року міністром закордонних справ Німеччини Ріббентропом та Народним комісаром закордонних справ СРСР Молотовим радянсько-німецького пакту про ненапад два тоталітарні режими поділили між собою сфери впливу у Східній Європі. А підписаний 28 вересня 1939 року договір про дружбу і кордон оформив фактичний союз між Гітлером і Сталіним.

Після «заручин» з нацистською Німеччиною Радянський Союз в ультимативній формі запропонував Литві, Латвії, Естонії та Фінляндії укласти «договори про дружбу та взаємну допомогу». Відповідно до цих договорів в названі країни передбачалося ввести радянські війська. Це був лише перший крок до їх повної анексії. Спочатку Естонія (28 вересня), а потім Латвія (5 жовтня) і Литва (10 жовтня) капітулювали перед Сталіним, підписавши кабальні договори. А уже влітку 1940 року країни Балтії були позбавлені державності і відбулося «добровільне возз'єднання» з СРСР.

Фінляндія навідріз відмовилася підписати договір, який перетворив би її фактично на радянську колонію. Тоді Сталін запропонував Фінляндії «обмінятися територіями заради відсунення кордону від Ленінграда»: густонаселені райони Карельського перешийку разом з лінією Маннергейматя півострів Рибачий обміняти на безлюдні ліси і болота в радянській Карелії. Гельсінкі відповів відмовою.

Але ще задовго до цього в умовах надзвичайної секретності розпочалося формування «фінської народної армії», до якої в пожежному порядку перевели всіх радянських фінів і карелів, а потім і росіян, помінявши їм прізвища в документах на фінські. Їх одягли у трофейні польські мундири з фінськими відзнаками.

26 листопада НКВС організував провокацію на кордоні з Фінляндією – з мінометів було обстріляно місце розташування радянського 68-го полку. 28 листопада Радянський Союз в односторонньому порядку розірвав пакт про ненапад з Фінляндією і 30 листопада почав війну.

Майже в два рази менші за чисельністю війська маршала Маннергейма три з половиною місяці чинили героїчний опір. Але врешті величезна чисельна й технічна перевага радянських військ принесла свої результати. Фінський уряд вимушений був підписати радянсько-фінський мирний договір. За ним Фінляндія втрачала весь Карельський перешийок та узбережжя Ладозького озера, деякі райони в Карелії і на Півночі, віддавала СРСР в оренду півострів Ханко. Здавалося б, Сталін переміг у війні, але тоді чому він відмовився від повного завоювання Фінляндії?

Насправді війна закінчилася ганебною поразкою СРСР. Фінські війська втратили загиблими 26 600 осіб, а кількість загиблих радянських військовослужбовців західні історики оцінюють у 150–200 тисяч, також сотні тисяч поранених і обморожених. Версія про добровільне входження «Фінляндської Радянської Соціалістичної Республіки» до складу СРСР, про робітників і селян, які зі сльозами радості на очах зустрічали радянських воїнів-визволителів, вже не проходила. Радянізацію Фінляндії було відкладено. На щастя, назавжди.

Зимова війна 1939–1940 років, у якій Фінляндія відстояла свою незалежність, мала для СРСР доволі відчутні наслідки: як агресора його було виключено з Ліги Націй.

Фінські уроки для України:

Інтереси Радянського Союзу до Фінляндії були значно меншими ніж сучасної Росії до України, тому компроміси з агресором справді врятували Фінляндію. Для російських очільників «українське питання» завжди було, є і буде пріоритетним. Поступки українських політиків лише заохотять їх до спроб його «остаточного вирішення». В найближчий час вони будуть старатися нав'язати Україні проросійського президента.

Співвідношення українських та російських збройних сил є кращим, ніж фінських та радянських. Але значно слабша армія не здатна завдати противнику стратегічної військової поразки. Армія дозволяє зберегти незалежність і максимально підняти «ціну» ворожой агресії. Патріотизм, самопожертва та хоробрість солдатів не здатні повернути втрачені території. Протистояння СРСР і Фінляндії припинилося тоді, коли Москва відмовилася від планів повернути свою колонію. Тому справжній мир між Росією і Україною наступить тільки тоді, коли російські очільники побачать в Україні сусідню незалежну державу, а не уламок своєї імперії.

Український урок для Фінляндії:

Влада Фінляндії задумалась, як реагувати на осіб, які діють від імені іншої держави, але не мають чітких знаків розпізнавання сил іншої держави. Міністр оборони Фінляндії Юссі Ніінієсто вважає, що в законодавстві країни існує діра, через яку можуть просочитися «зелені чоловічки», як це було в Криму в 2014 році. Влада Фінляндії створила робочу групу, яка готує зміни в закон про охорону території.

Дем'янюк О.Й., д.і.н., професор
Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти

ЗОВНІШНЯ РОЗВІДКА В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

За безпеку в будь-якій державі відповідають спеціальні служби, про діяльність яких здебільшого відомо обмеженому колу осіб. Широкому загалу певна інформація стає відомою лише з плином часу. Ще більше втаємниченою є діяльність органів зовнішньої розвідки, які донині залишаються найзакритішими структурами будь-якої держави. Не складає винятку у цьому сенсі й зовнішня розвідка України. Адже наша держава, її безпека й цілісність кордонів, зазнаючи зовнішньої агресії, як ніколи в своїй історії залежить від ефективної роботи зовнішньорозвідувальних структур.

У ХХ столітті своє становлення національна зовнішня розвідка розпочала в добу Української революції 1917–1921 рр. із військової розвідки. Тодішня українська державність потребувала професійного аналізу зовнішніх і внутрішніх загроз, створення аналітичного центру протидії впливам в українській політиці зовнішніх факторів. Ця потреба загострювалася відсутністю у вищих органах влади досвідчених національно орієнтованих політиків.

Свій початок українська зовнішня розвідка бере від часу створення в структурі Генерального штабу Армії Української Народної Республіки розвідочного відділу військової розвідки. За короткий час свого існування (березень–квітень 1918 р.) розвідочний відділ зосередив свою діяльність на більшовицькому фронті в районі Кубані та Дону, вивчаючи оперативну обстановку, українські настрої жителів Дону й Кубані, можливість об'єднання зусиль в антибільшовицькій боротьбі; на території Румунії на предмет ймовірної окупації нею територій Північної Буковини та Південної Бессарабії. Окрім того розвідочний відділ розробляв рекомендації для військових аташе УНР за кордоном, тісно співпрацюючи тут з підвідділом закордонного зв'язку ГШ Армії УНР.

Розвідочний відділ в добу УНР очолював підполковник В. Колосовський. Необхідні для цієї посади знання він отримав під час Першої світової війни, перебуваючи на посаді помічника начальника оперативної частини штабу Південно-Західного фронту. Очоливши розвідочний відділ, підполковник В. Колосовський зосередив його роботу на відпрацюванні методів збору інформації, серед яких: обмін конфіденційною інформацією з розвідками держав-союзниць, агентурне джерело, допит полонених, опитування осіб із зайнятих ворогом територій, опрацювання іноземних друкованих видань.

Прийшовши до влади наприкінці квітня 1918 р., адміністрація гетьмана П. Скоропадського зберегла кадри військової розвідки УНР. У червні 1918 р. було поновлено повноваження В. Колосовського – він очолив розвідочний відділ військової розвідки Генерального штабу Збройних сил Гетьманату. Опираючись на попередній досвід, полковник В. Колосовський впровадив нові форми агентурної роботи, використовував радіоперехоплення та інші технічні засоби, налагодив діяльність закордонних резидентур. У добу Гетьманату розвідочний відділ сконцентрував свою роботу за трьома напрямками:

південний – Румунія, Туреччина, Болгарія; південно-східний – радянська Росія, країни Кавказу; західний – командування союзницьких армій (Німеччина, Австро-Угорщина).

У добу Директорії при Генеральному штабі Збройних сил УНР було створено розвідочну управу, яку навесні 1919 р. на короткий час очолив полковник П. Ліпко. Він започаткував щотижневі звіти агентурного підвідділу, в яких головний акцент робився на агентурних повідомленнях, польовій розвідці, матеріалах іноземної преси та результатах радіоперехоплень. Новою функцією розвідочного відділу стала організація збройних повстань у ворожому заплілі.

На початку 1919 р. із військової розвідки було виокремлено цивільну (дипломатичну) розвідку. Для цього 24 січня при Міністерстві внутрішніх справ створено Політичний департамент на чолі з А. Ткачуком. До першочергових завдань належало: проведення розвідувальної роботи в стані ворогів, потенційних ворогів і союзників УНР.

Із квітня по вересень 1919 р. розвідочну управу штабу Дієвої армії УНР очолював старший осавул (підполковник) Б. Снігірів. У цю пору структура військової розвідки включала центральний апарат, регіональні структури, підрозділи штабів військових з'єднань та польової розвідки.

Ймовірно наступником Б. Снігіріва на посаді начальника розвідочної управи штабу Дієвої армії УНР став підполковник С. Греців. Відомостей про його діяльність на чолі управи недостатньо, аби створити цілісний портрет роботи цього розвідувального органу під керівництвом останнього. Відомо, що структура тодішньої розвідочної управи складалася з: начальника, помічників та особового складу загального, агентурного, контррозвідувального, закордонного відділів і відділу польової жандармерії.

Останнім начальником розвідочної управи штабу Дієвої армії УНР був підполковник, згодом генерал-хоруунжий О. Кузьмінський. З початку Української революції капітан російської армії О. Кузьмінський обіймав різні посади в українському війську. З 30 липня 1919 р. – помічник начальника оперативного відділу штабу Дієвої армії УНР, що допомогло йому в організації роботи розвідочної управи. Головні зусилля розвідки УНР були зосереджені на здобутті інформації про місця дислокації, чисельність, плани дислокованих в Україні більшовицьких частин, стан охорони державного кордону, протидію органам державної безпеки радянської України тощо.

Після інтернування Дієвої армії УНР розвідувальні структури діяли на території Польщі. Сам О. Кузьмінський очолив Другий розвідувальний відділ Партизансько-Повстанського Штабу Державного Центру УНР в екзилі. В його підпорядкуванні перебували три секції: офензиві (розвідки), дефензиві (контррозвідки), пресова секція. Так розвідувальна секція здійснювала агентурну роботу, підбирала й перевіряла кадровий резерв розвідки, вивчала та аналізувала ситуацію в прикордонних українських землях, готувала документи та легенди для легальної роботи в радянській Україні.

Таким чином, зовнішня розвідка під час Української революції набувала досвіду, вирішувала окремі безпекові питання, хоча й не стала вагомим чинником у безпековій політиці держави.

АНАЛІЗ ПРИЧИН ПОРАЗКИ ФРАНЦУЗЬКОЇ АРМІЇ У ФРАНКО-РОСІЙСЬКІЙ ВІЙНІ 1812 РОКУ. УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Четвертий рік на сході України триває «гібридна війна», яку розв'язало проти нашої держави керівництво Російської Федерації, прикриваючись при цьому абсолютно брехливими лозунгами братерства та добросусідства. На думку авторів, одним з ймовірних шляхів пошуку способів та форм нашої боротьби в умовах гібридної агресії Російської Федерації, є аналіз тих збройних конфліктів та війн, які Російська імперія вела в минулому, і на цій історичній основі запропонувати дієві варіанти та методи боротьби з агресором. Фактично мета усіх війн, які проводила раніше та проводить зараз Росія, – бажання домінувати в світовому просторі, диктувати світовому співтовариству свою волю, використовувати суспільний та економічний потенціал «підкорених» народів у власних великодержавних, шовіністських цілях. Однією з таких імперських війн і була франко-російська війна 1812 року, під час якої найпотужніша на той період у світі французька армія зазнала нищівної поразки.

На підставі свідчень та висновків істориків тих часів та сучасності буде зроблена спроба проаналізувати наступні причини поразки французької армії у кампанії 1812 року з погляду на них в українському контексті:

- політичні плани французького імператора щодо України в період підготовки російської кампанії 1811–1812 років не передбачали створення самостійної Української козацької держави, планувалося лише відокремлення українських земель від Росії й поділ їх на три частини;

- Тільзитський мир – мирні договори між Францією, Росією та Пруссією, укладені у містечку Тільзиті відповідно 25 та 27 червня 1807 року після перемоги Наполеона в російсько-прусько-французькій війні 1806–1807 рр. фактично виявилися програвшими для Наполеона, так як він втратив дорогий час та можливість продовжувати бойові дії на територіях теперішньої Польщі та України, що в кінцевому випадку могло привести до польського та українського національного пробудження в місцевостях, які ще пам'ятали вольності та свободи Речі Посполитої;

- важливим фактором, який сприяв поразці наполеонівської армії, було також те, що аналізуючи «відкрити» інформацію, а також донесення власних послів, резидентів й агентів щодо пересування французьких військ і концентрації їх у прикордонних районах, уряд Російської імперії вже у 1809–1810 р. зрозумів, що потужна війна з Наполеоном неминуха. Убезпечуючи себе від можливості превентивного удару з боку супротивника, військове міністерство країни на чолі з М. Барклаєм-де-Голлі почало докорінну реконструкцію існуючих фортець, створення нових інтендантських баз з запасами боєприпасів та матеріальних засобів (амуніції, продовольства та фуражу);

- одним з факторів, який вплинув на поразку Наполеона, виявився також мирний договір з Туреччиною, підписаний росіянами в м. Бухарест 26 травня 1812 року тобто, – всього за два тижні до початку бойових дій, він означав закінчення надзвичайно обтяжливої для росіян майже шестирічної війни з османами, що дало їм змогу розпочати контрнаступ армією адмірала Чичагова з Молдавії на південний фланг «Великої армії» в Україні та Білорусії;

- перед початком війни Наполеон рішуче відкинув концепцію розподілу військової кампанії в Росії на 1812–1813 роки, яка була ретельно підготовлена в штабах наполеонівської та польської армій в тісному співробітництві з розвідкою. Військовий план передбачав: продовження наступу на границі бувшої Речі Посполитої, закріплення в 1812 році наполеонівських військ в Смоленську – «воротах Москви», а також в Білорусії, на Україні і продовження війни в наступному 1813 році;

- ймовірно однією з ключових стратегічних причин поразки французьких військ в кампанії 1812 року стало невірне визначення командуванням Великої армії напрямку головного удару основних сил, який був спрямований на білоруські та литовські землі;

- в ході планування військової операції Наполеоном не було враховано, що навіть в випадку вдалого для нього, на першому етапі війни, розвитку військових подій, протидія російських військ в оборонній війні під час їх відступу буде наростати;

- знаходячись у 1812 році в стані неготовності до війни з Наполеоном, російський цар Олександр I, відступаючи в глибину Росії, вибрав тактику випаленої землі: знищуючи все, що могла використати наполеонівська армія, росіяни залишали втрачені території без дорогоцінних металів, замінивши їх паперовим рублем, забирали всю продукцію, вводили податок, який сплачувався зерном, все лишнє поголів'я худоби реквізували в інтересах держави, реквізували усіх їздових коней, вивезли всі документи, наказували залишати захоплені французами території чиновникам місцевих адміністрацій та більш значимим особистостям;

- Наполеон, будучи твердо переконаним, що між Смоленськом та Москвою станеться битва, яка дозволить йому закінчити війну в 1812 році, помилково вірив, що буде диктувати умови царю Олександрові I і примусить його їх прийняти, не звертав уваги на дії росіян на флангах «Великої армії»: над Двіною, де проводив операції генерал-лейтенант Віттенштейн та півднем, звідки наближалася армія адмірала Чичагова з Молдавії;

- величезне значення, за висловлюваннями самого Наполеона, його особистою фатальною помилкою, було тривале перебування його армії в Москві – загалом 34 дні. Ще на підході до означеного місця він розраховував на те, що армія, добре відпочивши у Москві, набереться сил для подальшого маршу на Схід, але це лиш погіршило моральний дух та знизило ефективність управління військ.

Задунайський В.В., д.і.н., професор
Український католицький університет

ЗМІНА ОЗБРОЄННЯ КОЗАЦЬКИХ ФОРМУВАНЬ В XIX – НА ПОЧАТКУ XX ст. І ПИТАННЯ БЕЗПЕКИ

Для усіх імперських утворень XIX – початку XX ст. важливим залишалось прагнення до проведення агресивної зовнішньої політики з одночасним збереженням внутрішньої стабільності. Одним із засобів досягнення цього було посилення боєздатності армії. Треба наголосити, що належна боєздатність війська залежить у тому числі і від якості зброї. Все це було актуальним і для Російської імперії, у складі якої опинились усі боєздатні козацькі формування, і які царат активно використовував у своїй зовнішній та внутрішній політиці.

Варто зазначити, що козаки суттєво відрізнялись своїм привілейованим статусом та воєнізованим способом життя від решти населення імперії. За таких обставин озброєння козаків новими взірцями вогнепальної і холодної зброї набувало додаткової актуальності у контексті забезпечення не тільки імперської зовнішньої політики, але й безпеки козацької спільноти.

Треба наголосити, що впродовж XIX ст. помічається зміна підходів стосовно озброєння козацьких формувань. Так, ще на початку XIX ст. частина козаків, зокрема Чорноморського війська, використовувала як більш уніфіковані російські взірці вогнепальної зброї, так і ті, що збереглися від попередніх часів та здобувалися під час бойових зіткнень з противником. Ще більше розмаїття спостерігається в забезпеченні холодною зброєю. Подібна ситуація мала місце й на початках існування Азовського та Дунайського козацьких військ.

Нагальні потреби в якісних взірцях озброєння під час російсько-турецьких воєн та Кавказької війни призвели до дедалі активнішого запровадження нових взірців вогнепальної й холодної зброї для козацьких формувань. Особливо помітним це стало для Чорноморського і Кавказького лінійного козацьких військ, які постійно перебували на театрі воєнних дій.

Цікавим було й те, що імперський провід під час Кавказької війни зміг належним чином оцінити переваги кавказьких взірців холодної зброї й розпочав виготовлення відповідного озброєння як для козацьких формувань, так і для регулярної армії. Мається на увазі заміна шабель на шашки азіатського (кавказького) взірця.

Питання посилення якості озброєння набуло чергової актуальності у контексті військової реформи, що розпочалась в 1874 році. Все це стосувалось і козацьких формувань, які, починаючи з 1875 року, зазнавали суттєвої реорганізації. За таких обставин не лише відбувалось дедалі активніше переозброєння козаків, але й уніфікувався їх вишкіл із застосування вогнепальної та холодної зброї.

Ще більш помітними подібні тенденції стали після впровадження гвинтівки «Мосіна» взірця 1891 року. За таких обставин козацька кіннота отримала окремий різновид цього карабіна, який відрізнявся як від піхотного, так і драгунського. При цьому кубанські пластуни (піхотні формування Кубанського козацького війська, що зберігали традиції української козацької піхоти) були озброєні звичайним збрідом гвинтівки «Мосіна».

На початку 80-х років XIX ст. почалась чергова модернізація холодної зброї в російській кавалерії, що торкнулась і більшості козацьких кінних формувань. Лише Кубанське і Терське козацькі війська зберігали певне розмаїття холодної зброї до розробки уніфікованих взірців у 1904 р.

Треба підкреслити, що козацькі військові формування, які переважали за рівнем бойової підготовки решту російської армії, за умови озброєння якісними гвинтівками і шашками та кинджалами стали ще більш дієвим інструментом у реалізації зовнішньої політики імперії. Підтвердженням цього стало й розташування більшості козацьких частин у прикордонні або на найбільш загрозливих напрямках наступу вірогідного противника. Так, на початку XX ст. всі 11 першочергових полків кінноти Кубанського козацького війська за мирних часів перебували у стратегічно важливих регіонах (більшість у прикордонні з Туреччиною та Іраном).

Наприкінці XIX – на початку XX ст. для проводу Російської імперії дедалі актуальнішим ставало питання забезпечення внутрішньої стабільності самодержавства. Яскравим прикладом цього стали революційні потрясіння 1905–1907 рр. За таких обставин царат, попри незадоволення значної частини козаків, почав активно залучати козацькі стройові частини для вгамування виступів широких верств суспільства. Прикладом таких дій було залучення підрозділів козацтва до розгону не тільки мирних демонстрацій у столиці та інших містах Російської імперії, але й приборкання озброєних груп опору.

Окремо треба згадати й про забезпечення козаками безпеки у місцях свого проживання. Особливо показовим у цьому контексті був досвід найбільших козацьких військ на Дону (в межах Облaсті Війська Донського) і Кубані (йдеться про Кубанську область), де навіть напередодні Першої світової війни козаки становили майже половину населення і домінували у більшості станиць і хуторів. За таких обставин тут повністю домінувало козацьке місцеве самоврядування. Підкреслю, що згідно з нормами «Запровадження цивільного управління козаків» та інших положень і правових актів Російської імперії козацькі органи самоврядування повністю забезпечували контроль ладу і спокою на місцях, застосовуючи для цього озброєні козацькі наряди. Сприяв цьому той факт, що лише козаки мали право і обов'язок зберігати і носити табельну холодно зброю.

Отже, зміни в озброєнні козацьких формувань, що посилили їх боездатність, були успішно використані Російською імперією під час реалізації військових аспектів зовнішньої політики. Поряд із цим зміни соціально-економічної та суспільно-політичної ситуації на початку XX ст. обумовили й зростання ваги козацького військового фактора у спробах забезпечити внутрішню стабільність царату. Покращення озброєння козацьких контингентів мало позитивний вплив на забезпечення внутрішньої безпеки в козацьких поселеннях з огляду на самодостатність їх самоврядування та наявність значної кількості легальної холодної зброї у козацькому середовищі.

ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД ЯК ЗАГРОЗА ДЛЯ ПОСТВОЄННОГО СУСПІЛЬСТВА

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є однією з найгостріших проблем суспільства, яке веде війну чи вже завершило її. Під час відбиття російської агресії ця проблема у повний зріст постала й перед Україною. Станом на 2016 р. розповсюдженість ПТСР в Україні серед учасників бойових дій становила 10-15%, на червень 2017 р. ПТСР уразив 60-70 тис. учасників АТО, що за словами військового психолога, полковника ЗСУ Олега Скрипіна, становить 20-25% від загальної кількості учасників АТО. Низка досліджень доводить, що ПТСР становить від 10 до 50% всіх медичних наслідків бойових дій. Ним страждали 29-45% ветеранів Другої світової війни, 25-30% ветеранів в'єтнамської війни. Науковцями доведено, що вплив бойового стресу провокує ранню смерть від соматичних хвороб навіть незалежно від ПТСР, але ПТСР удвічі збільшує захворюваність на серцеві хвороби у ветеранів бойових дій.

В радянському суспільстві, частиною якого була й Україна, вперше заговорили про проблему ПТСР внаслідок вводу радянських військ у Афганістан. Кількість розлучень і конфліктів в сім'ях «афганців» сягнула 75%. Понад 2/3 ветеранів були не задоволені роботою і часто її змінювали. 90% студентів – «афганців» мали погану успішність 60%, «афганців» страждали від алкоголізму та наркоманії, спостерігалися випадки самогубств та їх спроби. Близько 50%, а за деякими даними і до 70% були готові повернутись в Афганістан. Після «афганської» війни померло від ран і захворювань в'ятеро більше її учасників, ніж загинуло у ході бойових дій, кількість інвалідів збільшилася втричі. Багато з них демобілізувалося по хворобі, однак держава у той час навіть не спробувала усунути «афганський синдром». В незалежній Україні теж не запрацювала жодна реабілітаційна програма для «афганців», хоча реабілітація була конче потрібна для цих молодих (у той час) людей.

Однак «донбаський синдром», як вже іноді називають ПТСР, що виникає в учасників збройної боротьби проти російської агресії (АТО, ООС), відрізняється від «афганського синдрому» тим, що військовослужбовці ЗСУ не воюють на чужій території, а захищають територіальну цілісність своєї держави. Через АТО (ООС) пройшло вже багато тисяч молодих людей, які після демобілізації повертаються назад в громадянське суспільство, вносячи в нього особливості мілітаризованої свідомості і роблячи істотний вплив на подальший його розвиток. Першими симптомами «донбаського синдрому» є депресія, тривога, нав'язливі яскраві спогади, що повторюються у снах, дратівливість, спалахи гніву. В ранні періоди, до півтора місяці після травми, синдромом страждає невелика кількість комбатантів, але надалі прояви ПТСР нарастають, і самотужки людина не може його подолати, їй потрібна психологічна допомога. В більшості учасників АТО зараз є ранній ПТСР, а за прогнозами психіатрів, в кращому випадку у 20% комбатантів в наступні роки буде хронічний ПТСР,

який триватиме роками. Основні ознаки цього синдрому – схильність до суїциду, відчуття провини перед загиблими товаришами, негативне ставлення до соціальних інститутів, жорстокість, конфліктність. ПТСР веде до зміни особистості, соціальної і професійної дезінтеграції, алкоголізму, наркоманії. При відсутності психологічної реабілітації ПТСР переходить в хронічну форму. Війна вдарила не тільки по учасниках бойових дій, але й по їх сім'ях, по всьому суспільстві. Повернення солдата – це стрес для родини, бо він замикається в собі, його не відпускає минуле. Зміни, які відбулися з людиною на війні, впливають і на майбутнє всієї родини. Родичі стають безпорадні, не знають, як йому допомогти, починаються конфлікти і підвищена агресія з боку учасника бойових дій. Крім хвилі самогубств в країні може відбутися підвищення рівня криміналу. У поствоєнному суспільстві не всі можуть реалізувати себе у мирних заняттях, і людина, яка вже застосовувала зброю, легше адаптується в злочинному світі. ПТСР – це бомба сповільненої дії, яка може проявитись через багато років.

Не слід забувати, що крім військовослужбовців ПТСР мають і мирні жителі, які живуть в зоні бойових дій, а все небайдуже населення України відчуває стрес від російської агресії. Отже, проблема ПТСР є загальнодержавною та загальнонаціональною, яку треба вирішувати негайно. І певні кроки у цьому напрямі робляться. Ще з часів майдану існує Всеукраїнська організація психологічної служби, її фахівці працюють в зоні ООС з переселенцями і населенням цієї зони. Ця організація охоплює 18 обласних центрів і близько 500 фахівців. Один із напрямів роботи – це групи екстреного реагування. До них входять підготовлені люди, що пройшли спеціальний інструктаж і проводять курси першої психологічної допомоги, які готують людей до того, з чим вони будуть мати справу на Сході України, вчать, як впоратись зі своїм стресом, як розпізнати бойову травму, як допомогти товаришеві. Окремим напрямом діяльності служби є реабілітації тих, хто вийшов із зони ООС на відпочинок і відновлення. На Луганщині реалізується проект «Психологічна стабілізація постраждалих від конфлікту в Україні», який розрахований до 2019 р. Фахівці центру травматерапії, який діє тут завдяки міжнародній підтримці, працюють у Сєверодонецьку та Лисичанську, вони також виїжджають у відрядження у зону ООС. Центр травматерапії є структурою для надання спеціалізованої психологічної допомоги (лікування саме посттравматичного синдрому і супутніх розладів) і не займається іншими видами допомоги. Клієнти із алкогольною та наркотичною залежностями перенаправляються у відповідні профільні установи.

«Донбаський синдром» відрізняється від попередніх синдромів тим, що війна йде на території України і за її цілісність, а воїни захищають свої землі, що робить їх героями в очах суспільства. Психологічна реабілітація в Україні дала старт, діють відповідні служби та реабілітаційні центри, центри соціальної адаптації в тому числі і в зоні ООС, але надалі необхідна державна програма соціальної реабілітації та соціального захисту учасників бойових дій.

РОЗВИТОК МІННОЇ ЗБРОЇ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Попитом в розвитку мінної зброї на початку ХХ століття стало збройне протистояння, що виникло під час Першої світової війни.

До початку війни німецька армія прийняла на озброєння міну, що підривалася автоматично, під назвою «Tretmine», споряджену вибуховою речовиною типу динаміт. В якості мін використовували артилерійські снаряди, в яких детонатор замінювався на спеціальний пристрій натискної дії. Ці снаряди зазвичай встановлювали в дно траншеї, в підлогу оборонної споруди, в полотно дороги. Використовували підричники уповільненої дії, що підривали снаряд протягом 48 годин сповільнення, що призводило до відмови французьких і англійських солдатів повертатися в свої окопи.

Знаменною подією в розвитку мінної зброї став прорив 15 вересня 1916 р. 32 англійськими танками позицій німців на річці Сомма. Успіх був приголомшливий: німецький фронт був прорваний на ширині 5 км, а в глибину до 40 км. Проти нової зброї не було чого протиставити.

Ефективним засобом, здатним зупинити танки, виявилися міни. Спочатку німці закопували в землю вертикально артилерійські снаряди, детонатори яких залишалися вище поверхні землі. Активно розроблялися імпровізовані типи мін, включаючи дерев'яні ящики міни розміром 36×41×5 см та вагою 5,5 кг. Двадцять 200-грамових шашок вибухової речовини (4 кг) містилися в ящику, який закопували на глибину 25-26 см. Вибух ініціювала ручна граната, встановлена у одній зі стінок ящика таким чином, щоб шнур, що ініціював підрип, проходив через отвір в стінці ящика назовні. Міни вибухали від натискання на неї гусеницею танка або з пульта управління.

Протитанкові міни, що виготовлялися у військах, були дуже ненадійні і небезпечні в застосуванні. Тому терміново розробили і запустили в промислове виробництво стандартну протитанкову міну. Вона складалася з просмоленого дерев'яного ящика розміром 33×23×15 см. Заряд вибухової речовини складав 3,6 кг піроксиліну. Дерев'яний брусок розташовувався на пружині поперек верхньої кришки міни та опускався вниз під тиском гусениці танка, ініціюючи детонатор.

Практикувалося встановлення мін перед дротовим парканом в двох метрах від нього в бік противника. До кожного третього стовпа паркану прив'язували дріт, що сполучався з ящиком, спорядженим вибуховою речовиною. Коли англійський танк під час руху руйнував стовп забору, заряд вибухової речовини спрацював під днищем танка, знищуючи машину з екіпажем. Такі міни слід вважати першими протитанковими протидишевими мінами.

Німці першими розробили тактичні нормативи до встановлення мін: міни слід встановлювати в кілька довгих рядів; окремо встановлені міни або невеликі групи мін виявилися малоефективними; мінне поле треба прикривати вогнем кулеметів і артилерією; застосування кулеметів виключало можливість евакуації екіпажу пошкодженого танка і не дозволяло організувати буксирування танка в тил; артилерія знищувала пошкоджений танк.

Вони прийняли перший стандарт протитанкового мінного поля: крок мінування – 2 метри, між рядами мін відстань дорівнювала теж 2 метри, рядів мін мало бути 2-3.

За прийнятою на той час термінологією фугаси (сучасна назва «міна») поділялися за сферою застосування на: польові; фортечні; річкові. За способом ініціювання: звичайні (ініціюються з пункту управління, тобто керовані міни); що спрацьовували самостійно (некеровані міни); повторні (навчальні та навчально-імітаційні).

Фугасами пропонувалося закривати «мертві» простори, що не прикривалися гарматним та кулеметним вогнем та рекомендувалося встановлювати в 2-3 лінії, групами по 5-15 зарядів, з відстанню 8-12 метрів між ними і 20-30 метрів між лініями.

На початку 1915 р. в підрозділи царської армії Росії стали надходити фугаси фабричного виготовлення під назвою «великий шрапнелльний фугас» та «малий шрапнелльний фугас».

Фугаси ініціювали електричним імпульсом з пульта управління. Їх встановлювали в землю на нейтральній смузі, перед дротяними загородженнями на відстані до 200 метрів від траншей.

В якості пульта управління використовувалася підривна машинка ПМ-13, створена в 1913 р. Вона розвивала напругу 60 вольт при силі струму 0,7 ампера та могла підривати до 7 іскрових електричних запалів системи Дрейера зразка 1874 р., з'єднаних паралельно. Електричний імпульс передавався по саперному проводу зразка 1900 р. 1 кілометр цього проводу мав опір 4 Ом. Крім запалів Дрейера сапери мали електричні запали зразка 1905 р. з платиновим містком накаливання.

Для влаштування електричних вибухових мереж з шрапнелльних фугасів сапери мали на озброєнні пульти керування «контактні дошки», що забезпечувала розподіл струму по зарядах, а для перевірки мережі у них був омметр зразка 1913 р.

У 1915 р. для влаштування одного проходу шириною 5-10 метрів в дротяних загородженнях витрачали від 150 до 250 артилерійських снарядів. Вручну проробляти проходи під кулеметним вогнем було надзвичайно небезпечно. Тому сапери розробили багато зразків подовжених зарядів вибухової речовини для руйнування дротяних заборів.

Міни використовувалися для прикриття загального відходу військ, що найчастіше відбувалося в заключній фазі війни. Після успішного бою у Камбре (5-7 червня 1918 р.) союзники не змогли через міни переслідувати німців, а їх командири перетворили втечу в планомірний відхід.

Союзники випустили три зразки мін: перший – у вигляді відрізка труби, другий – з артилерійського снаряда, третій був ящиком міною. Вона являла собою дерев'яний ящик розмірами 46×36×20 см, що містив 6,35 кг піроксиліну. Міна ініціювалася за рахунок опускання шарнірно закріпленої кришки. Зусилля спрацьовування як німецьких, так і англійських мін не перевищувало 45-50 кг, тому вони могли спрацьовувати під ногою військовослужбовця і їх можна рахувати також протипіхотними фугасними мінами великої потужності.

Отже, розвиток мінної зброї на початку XX ст. призвів до удосконалення засобів для влаштування мінно-вибухових загороджень та розвитку тактики її застосування для підвищення ефективності.

Кривизюк Л.П., к.і.н., доцент
Заболотнюк В.І.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Питання національної безпеки Української держави та її втілення у Конституцію України нерозривні з історичними підвалинами українського державотворення. Аналіз ст. 17, 18 Конституції України, які присвячені безпеці держави, вказує на недостатність у зазначених нормах засад конституційної безпеки щодо неперервності розвитку та взаємного зв'язку минулого і сучасного національної безпеки.

Без ясного усвідомлення того, що являє собою соціальна природа поняття «безпека», які її джерела, рушійні сили, цілі, неможлива подальша діяльність із забезпечення безпеки. Адже ще з найдавніших часів кращі уми людства б'ються над вирішенням завдань для стабільного суспільства, про природу загроз безпеці та шляхи їх подолання.

Термін «безпека» почав вживатися з кінця XII ст. і означав спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки. Однак у цьому значенні він не прижився в лексиці народів Західної Європи і вживався до XVII ст. досить рідко.

Рідке вживання протягом майже шести століть терміна «безпека» пояснюється, зокрема, тим, що з середини XII ст. більш широке розповсюдження отримав інший феномен – поліція. Зміст його був надзвичайно широким: він трактувався як державний устрій, державне управління, мета якого – суспільне благо та безпека.

У XVII–XVIII ст. практично в усіх країнах стверджується точка зору, що держава має за головну мету всезагальний добробут та безпеку. Тому термін «безпека» отримує в цей час нове трактування: стан, ситуація спокою, яка з'являється в результаті відсутності реальної небезпеки, а також матеріальні, економічні, політичні умови, відповідні органи та організації, що сприяють утворенню такої ситуації. Категорія «національна безпека» виникла як зовнішньополітична і є цілком американським винаходом. Вперше на державному рівні це поняття було використано в 1904 р. в посланні тодішнього президента США Теодора Рузвельта конгресу США, в якому він обґрунтовував приєднання зони Панамського каналу інтересами національної безпеки, який на початку XX ст. визначив «національну безпеку» як сукупність умов, що надійно забезпечують суверенітет, захист стратегічних інтересів і повноцінний розвиток суспільства, життя та здоров'я усіх його громадян. Таке визначення увійшло в світову політику і науку.

Радянський період в історії українського державотворення виокремлюється здійсненням міжнародно-договірної практики Української держави як незалежного суб'єкта. Українська держава набуває статусу суб'єкта міжнародного права. Укладення, а згодом і ратифікація у 1918 році Берестейської угоди поклали початок міжнародно-договірної практики Української держави.

У 1920 році укладається робітничо-селянський договір між Україною та Російською Федерацією, умови якого створили нове підґрунтя у відносинах між двома незалежними й суверенними державами. Декларація про державний суверенітет України 1990 року визначила завдання і цілі суспільного розвитку, положення держави у сфері міжнародних взаємин. У Декларації чітко сформульовані основи майбутніх міжнародно-договірних відносин Української держави як учасника міжнародного спілкування.

Після того, як Україна визначилася зі своєю державністю і в декларації про державний суверенітет оголосила міжнародному співтовариству свої національні інтереси, їй необхідно було прийняти концепцію національної безпеки.

Ось чому перший неофіційний проект такої концепції було підготовлено вже до 16 вересня 1991 р., на першому місяці Незалежності. Саме цей проект був узятий за основу розробки Концепції оборони і будівництва Збройних сил України, затвердженої Верховною Радою України 11 жовтня 1991 р., що дозволило Україні першій (з-поміж республік колишнього СРСР) підготувати і вже 6 грудня 1991 р. завершити прийняття основ національного законодавства в галузі будівництва воєнної організації держави.

Підготовка офіційного проекту Концепції національної безпеки України почалася відповідно до Указу Президента України № 41 від 15 січня 1992 р. групою із шести вчених, яку очолював доктор юридичних наук професор В.М. Селіванов, а його заступником був професор С.І. Пирожков. Від Міністерства оборони України до складу групи було включено двох офіцерів від Центру оперативно-стратегічних досліджень ПП ЗС і Наукової експертної ради МО. Проект Концепції національної безпеки був готовий до офіційного розгляду 10 березня 1992 р., тобто на соту добу роботи першого Президента України. Крім того, в процесі роботи над проектом Концепції було оголошено рішення Президента України про формування при Президентові України Ради національної безпеки України і її наукового органу – Національного інституту стратегічних досліджень, першим директором якого було призначено доктора економічних наук, професора С.І. Пирожкова.

Перше читання проекту Концепції національної безпеки України у Верховній Раді України було проведено 19 жовтня 1993 р., друге – 24 травня 1996 р., а остаточне затвердження – 16 січня 1997 р., тобто на підготовку і затвердження Концепції було затрачено рівно п'ять років.

Саме тому і виникла необхідність у визначенні на найвищому політичному рівні й законодавчому закріпленні Верховною Радою України Концепції національної безпеки України.

БАЗУВАННЯ ЧОРНОМОРСЬКОГО ФЛОТУ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ У СУСПІЛЬНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНИ

Виклики та загрози національній безпеці нашої державі постали ще з часів набуття Україною незалежності. Протягом довгого шляху становлення Української держави Російською Федерацією велася активна інформаційно-пропагандистська робота, спрямована на формування громадської думки.

Фактором, який неабияк вплинув на національну безпеку держави, стало базування Чорноморського флоту Росії та її Військово-Повітряних Сил в Криму, що дозволяло контролювати акваторії Чорного та Азовського морів і забезпечувало найкоротший вихід у Середземне море й Атлантику. Тому анексія Криму та флоту України була спланованою акцією, яка почалася ще у 1990-х роках.

Після розпаду СРСР Чорноморський флот опинився на українській території. У квітні 1992 року Президент України Леонід Кравчук підпорядкував його Збройним Силам України. Із цим не погодилось керівництво Росії. Перший Президент Російської Федерації Борис Єльцин аналогічним указом заявив про приналежність Чорноморського флоту до Росії. Після так званої «Війни указів» між Москвою та Києвом було вирішено, що Чорноморський флот стане об'єднаним флотом двох держав із сумісним командуванням. Однак між українськими та російськими військовослужбовцями росла взаємна неприязнь, аж до бійок між офіцерами. Протягом 1993–1994 років ситуація загострилась настільки, що дві країни вперше опинилися на межі збройного конфлікту. 3 липня 1994 року українська частина флоту відокремилася. З 1997 року Чорноморський флот Росії орендував своє місце дислокації в Севастополі до 2017 року, згідно з міждержавним договором, підписаним Кучмою та Єльциним.

За час перебування Чорноморського флоту Росії на території України громадян півострова переконували у тому, що безпека в Чорноморському регіоні повністю залежить саме від Чорноморського флоту. У 2007 році російський віце-прем'єр Сергій Іванов стверджував, що «російський флот захищає кордони як Росії, так і України».

Дислокація кораблів Чорноморського флоту Росії завдавали значної шкоди екології півострова. Екологи били на сполох. І небезпідставно, адже російські військові кораблі на той час не мали необхідних систем, спрямованих на збір та очищення відходів і нечистот. На цьому в одному із інтерв'ю Укрінформу наголосив керівник Центру сприяння вивченню геополітичних проблем у Чорноморському регіоні «Номос» Сергій Кулик. Крім цього він висловив стурбованість щодо ситуації навколо військових складів Чорноморського флоту Росії, де на той час знаходились боеприпаси, термін зберігання яких підходив до критичного. За словами Сергія Кулика, утилізувався переважно стрілецький боезапас. Експерт зауважував, що справжня небезпека полягала у відсутності технологій для утилізації авіабомб, морських мін, боеголовок до торпед тощо.

Розташування іноземних військових формувань на території України значно вплинуло на національну безпеку. Протягом всього шляху формування нашої держави питання Чорноморського флоту Російської Федерації було проблемним для розбудови та становлення міждержавних відносин. На той час на території України перебував потужний за чисельністю військовий контингент, що викликало загрозу.

Основний ударний потенціал був зосереджений у з'єднаннях Чорноморського флоту Росії, що дислокувалися в Криму. За словами міністра оборони Росії С. Шойгу, вже наприкінці 2014 року в складі Чорноморського флоту було 96 з'єднань і частин. Склад бойових кораблів і катерів флоту налічував 28 одиниць, серед яких ракетний крейсер «Москва», великий протичовновий корабель «Керчь», 3 сторожові кораблі, 7 великих десантних кораблів, 4 малі ракетні кораблі, 3 малі протичовнові кораблі, 4 морські тральники, 5 ракетних катерів і два боездатні на сьогодні підводні човни. Водночас у Криму зростала чисельність російської морської піхоти. Крім 810-ї окремої бригади, яка й раніше була в складі Чорноморського флоту Росії в м. Севастополі, влітку 2014 року в м. Феодосії сформовано 501-й окремий батальйон морської піхоти. Тобто за час перебування на території України Чорноморський флот наростив військовий потенціал, що стало прямою загрозою національній безпеці України. Обіцянки перетворити півострів на «непотопляемый авианосец», «неприступную крепость» починали справджуватися.

З часу, відколи відбулася анексія Криму, кількість російських військових та військової техніки значно збільшилась. Зокрема, як зазначає віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Іванна Климпуш-Цинцадзе, на території окупованого півострова станом на 3 липня 2017 р. розміщено більше 22 тис. російських військовослужбовців, 30 бойових кораблів, 5 підводних човнів, більше сотні артилерійських систем, майже 120 засобів протиповітряної оборони, близько шестисот бойових броньованих машин, 30 танків, майже 60 бойових вертольотів, більше сотні бойових літаків, 56 реактивних систем залпового вогню та 16 берегових ракетних комплексів.

Можна зробити висновки, що базування Чорноморського флоту РФ уповільнило процес євроінтеграції України, негативно вплинуло на унікальну екосистему Криму та в кінцевому рахунку на втрату значної частини території нашої держави. Слід зазначити, що перебування іноземних військових баз на території держави може мати серйозну загрозу для її національної безпеки.

Лосєв О.С.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ДО ПИТАННЯ ЧИСЕЛЬНОСТІ УКРАЇНЦІВ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ АВСТРО-УГОРСЧИНИ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ 1914–1918 рр.

У цьому році світова спільнота буде згадувати соту річницю закінчення Першої світової війни. І хоча темі самої війни вже присвячені тисячі, якщо не десятки тисяч досліджень, все одно знаходяться такі звані «білі плями», мало або ж зовсім не висвітлені моменти, теми, мало досліджені матеріали. На жаль, до

цього переліку відноситься і тема чисельності українців у арміях країн – учасниць Першої світової війни.

Отже, метою статті є висвітлення питання чисельності українців у збройних силах Австро-Угорщини в роки Першої світової війни, на матеріалах джерел мало, або взагалі, невідомих широкому загалу українських істориків.

Одним з перших українських істориків, хто спробував дати відповідь на питання кількості українців, залучених до австро-угорського війська, був Лев Шанковський, який у своїй праці «Українська Галицька армія» приводить мобілізаційний розрахунок по Галичині у 285 тис. осіб. Його аргументація базується на загально поширених перед Першою світовою війною теоретичних розрахунках для аграрних держав і торкається обчислення військовозобов'язаного населення віком від 18 до 35 років, укладаючи цю цифру в 9,5% населення. У тексті Шанковський обумовлює, що цей розрахунок вірний для 40 повітів Галичини, населених 3 мільйонами. В розрахунок не потрапила Буковина і Закарпаття з їхнім українським населенням. Цей розрахунок, як не дивно, ліг в основу багатьох сучасних наукових досліджень, монографій, статей тощо. Як приклад можна навести статтю професора Реєнта О.П. «Перша світова війна і наслідки геополітичних катаклізмів початку XX ст. для України», що була видана у збірнику тез доповідей Всеукраїнської наукової конференції «Перша світова війна й Україна (до 100-річчя початку Великої війни)», під егідою Національної академії наук України у вересні 2014 р. Професор Реєнт О.П. пише, що у Австро-Угорську армію було мобілізовано не менше 300 тис. українців. З наведеним підрахунком не посперечаєшся, але точної цифри не надає. Вже посилаючись на статтю поважного професора, інші дослідники дають у своїх статтях цифри у 250-300 тис. осіб. З іншого боку, такий відомий дослідник, як доцент КНУ ім. Тараса Шевченка Руккас А.О., у інтерв'ю часопису «Історична правда» наводить цифру – до 700 тис. На жаль, у жодних наукових роботах вітчизняних істориків не наводиться жодної аргументації на користь запропонованих цифр. Тому автор вважає важливим аргументовано розібратися у цьому питанні. Почнемо з розрахунків, наведених Левом Шанковським. Враховуючи, що Австро-Угорщина мобілізувала чоловіче населення імперії віком від 18 і до 49 років (1865-1900 р.н.), а загальний відсоток мобілізованих сягнув 17% населення і склав коло 9000000 осіб (що за кількістю чоловіків призовного віку у 12176000 складає 73,9%), розрахунок Шанковського можна вважати невірним, тому що він початково заклав невірний відсоток мобілізованих відносно кількості населення, плюс вже згадане зауваження про підрахунок українського населення на території Австро-Угорської монархії.

Саме з цієї теми автор і пропонує почати. Майже всі дослідники, які намагаються працювати з офіційною Австро-Угорською статистикою, наштотхується на проблему відсутності поняття «національність» в цій статистиці. Підрахунки здійснювалися за двома ознаками: ужиткова мова (на території королівства Угорщини вона називалася «рідною мовою»), і за принципом віросповідання. Дані цих двох показників не збігаються, що призводить до використання даних лише одного з показників (наприклад, мовного), часто з метою політичної спекуляції. До мовної статистики є ще ряд

важливих зауважень. Наприклад, іудеї у ній не показані, тому що іудейська мова не входила в перелік офіційно визнаних у імперії. Іудеїв у «мовній» статистиці приєднували до інших груп, як правило, панівних у регіоні, у випадку Галичини вони потрапляють у польськомовний сегмент населення. Ще одне важливе зауваження стосується таких складних за визначенням питань, як свідомість осіб, що проводили перепис у Галичині, де 61% неписьменного населення становили русини, а також національною самосвідомістю цього населення. Цю похибку, на жаль, неможливо визначити.

Отже, розглянемо, для прикладу, певні дані «мовної» і «релігійної» статистики та спробуємо їх порівняти. За даними перепису 1910 р., у Галичині проживало 4672500 польськомовних громадян і 3208092 українськомовних. Римо-католиків у Галичині налічувалося 3731861, а іудеїв – 871906. Також треба зазначити, що приблизно 68000 римо-католиків у Галичині були русинами, зазвичай, польськомовними. Отже, $4672500 - 871906 - 68092 = 3732502$, таку цифру ми отримуємо щодо польського населення Галичини.

Для точного визначення кількості українського населення Галичини нам необхідно визначитися з національним складом греко-католиків. Загалом за даними перепису 1910 р. греко-католиків у Цислейтанії (Австрійська частина Австро-Угорщини) налічувалося 3417223 (62,78%), з них 3379613 проживали у Галичині і 26182 – у Буковині. У Транслейтанії (Угорська частина Австро-Угорщини, разом з королівством Хорватів і Словенців) проживали 2025508 греко-католиків (37,21%). Загалом 5442731. Русинами (українцями) за мовою у Галичині себе визнавало – 3208092. З них: 3140000 визнавали себе греко-католиками, 68092 – римо-католиками і 2500 – православними, які чомусь пропадають у статистиці мови. Отже, за різноконфесійним визнанням ми маємо: $3140000 + 68733 + 2500 = 3210592$ – цифра щодо українського населення Галичини.

3379613 мінус 3140000 (українськомовних) дорівнює 239613 польськомовних греко-католиків, або 6,8% від всіх греко-католиків у Галичині.

У Буковині з 26178 греко-католиків – 21508 русини (82,1%), дані про 4670 осіб невідомі (0,1% від усіх греко-католиків). У Транслейтанії з 479528 русинів на 1910 р. – 463604 греко-католика. Загалом отримуємо 3625112 греко-католиків – русинів у всій монархії, що складає 66,6% від усього числа.

Тепер необхідно розібратися з національним складом православних. Загалом, за даними перепису 1910 р., православних у Цислейтанії налічувалося 666458, а у Транслейтанії – 2987163, разом 3653621. До православних належали: румуни, серби, русини, які в основному на території Цислейтанії проживали у Буковині та Далмації – 652938, та у землях коронної Угорщини – 2333979 і королівстві Хорватія – Славонія – 653184. До православних у Цислейтанії та Транслейтанії належали: русини (українці) – 2600 у Галичині, 274758 у Буковині, близько 1000 у Транслейтанії, і у королівстві Хорватії і Славонії – 8317, загалом – 286675, що становило 7,8% усіх православних Австро-Угорщини імперії.

Отже, загальна цифра українського населення імперії складає 3940296 осіб, згідно з переписом 1910 року.

Лук'янченко С.В., к.і.н.
Стукаліна Н.Т., к.і.н., доц.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ІСТОРИЧНІ УМОВИ НЕСТАБІЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ФОРМУВАННЯ ВМС УКРАЇНИ

З проблемами національної безпеки держави українське керівництво почало знайомитися з моменту проголошення незалежності України. На першому етапі становлення України як держави міжнародні гарантії цілісності та недоторканності кордонів України (Росія, США, Великобританія, Франція) вимагали від Президента та Верховної Ради України позбутися статусу ядерної держави, Росія наполягала на нейтральному статусі України в міжнародній політиці та примусила до участі України в переговорних процесах щодо створення СНД та обов'язкового її членства. Членство в СНД передбачало підписання Статуту СНД, де прописувалося створення Об'єднаних збройних сил, Ради командувачів прикордонними військами, що надавало б Російській Федерації право вирішувати свої проблеми національної безпеки за рахунок нівелювання національних інтересів України. Статут СНД Україна не підписала. Негативний досвід відстоювання прав України та участь в розподілі майна та кораблів Чорноморського флоту накладався на стратегічне рішення уряду України про створення власних Військово-морських сил, не бажаючи поступатися місцем дислокації українських військових кораблів у Севастополі, який росіяни розглядали на початку 90-х років військово-морською базою лише Чорноморського флоту РФ, намагаючись приховати цей факт під гучною назвою стратегічні війська «Об'єднаних військових сил СРСР-СНД». Напруження зросло в українсько-російських стосунках у січні 1992 р., коли Л.М. Кравчук розпочав процес присяги військовослужбовців ЗС України. У лютому 1992 року цей процес почався в збройних формуваннях, що дислокувалися в Республіці Крим (з 1994 р. – АРК). Цей процес мав завершити формування особового складу для ЗС України та ВМС України. Намагався загальмувати цей процес з російської сторони адмірал І.В. Касатонов, який ще у 1992 році провів заходи, які були використані командуванням ЧФ РФ щодо анексії Криму у 2014 році. Завдяки його «активним» діям проти складання української присяги моряками в Криму Україна пішла на поступки РФ в підписанні домовленостей з розподілу ЧФ колишнього СРСР. Але відкрита конфронтація між Україною та Росією призвела і до позитивного результату. 7 травня 1992 року Президент РФ підписав Указ «Про створення Збройних сил РФ». Отже, в політиці офіційного керівництва РФ відбулася офіційна відмова від концепції єдиних Збройних сил СНД. Переговорний процес відновився у червні 1992 року на зустрічі Б.М. Єльцина та Л.М. Кравчука у Дагомисі. Сторони домовились про створення двох окремих флотів, але встановлювався «перехідний період» під об'єднаним командуванням. Термін «перехідного періоду» не був прописаний в угоді. Присяга складалася військовослужбовцями в залежності від набутого громадянства. Неадекватне ставлення російських

військовослужбовців до підлеглих, які виявили бажання скласти присягу Україні, та неприховані накази збоку російського командування щодо розграбування кораблів, які готувалися до передачі Україні, та факти несанкціонованого переміщення кораблів та техніки з їх місць постійної дислокації примусили Україну почати новий переговорний процес в серпні 1992 року в Ялті. Був встановлений термін «перехідного періоду» (3 роки) під об'єднаним командуванням. Російська сторона свідомо затягувала процес створення ВМС України.

Перемовини 1993 року стосувалися питань розподілу берегової інфраструктури флоту та фінансування флоту. Українська сторона стояла на позиції неподільності інфраструктури та обслуговування об'єктів інфраструктури ЧФ тільки українськими призовниками. Російська сторона почала використовувала «газову карту», підштовхуючи Україну до дипломатичних поступок шляхом шантажу. Перший російсько-український газовий конфлікт вибухнув 20 лютого 1993 року, коли глава Газпрому пообіцяв припинити постачання газу в Україну в зв'язку з заборгованістю по оплаті. Конфлікт був швидко залагоджено, і відключення не відбулося. На той момент борг України перед РФ за газ становив понад 138 млрд рублів. У відповідь на погрози з боку російської влади українська влада відповіла, що перекриє транзитні газопроводи, по яких РФ веде поставки газу до Західної Європи. Але у вересні 1993 року в Масандрі Україною та РФ був підписаний «Протокол про врегулювання проблем Чорноморського флоту» про перехід всієї інфраструктури ЧФ під контроль РФ з подальшим викупом дольової частини України. Україна була готова поступитися частиною інфраструктури та кораблів в рахунок газових боргів. Внаслідок цієї угоди з'явилося процентне співвідношення розподілу ЧФ на російські та українські кораблі: 81,7% до 18,3%.

1994 рік пройшов в обговоренні ймовірних місць базування ЧФ України та РФ. Україна пропонувала для російського флоту Донузлав, Росія не збиралася поступатися Севастополем. Все вирішив 1995 рік. Чеченська війна спровокувала політичну та економічну кризу в Росії. Росія під впливом міжнародних санкцій змушена була підписати компромісну угоду, яка задовольнила українську сторону перемовин. В угоді від 9 червня 1995 року знову обговорювалося питання остаточного розподілу ЧФ, де додавалося положення про можливість купівлі росіянами частки кораблів, що перебільшувала встановлену Україною норму в 50% на кожен флот. Севастополь стає сумісним місцем дислокації військових флотів обох держав.

2000-ні роки принесли політичну та економічну нестабільність Україні. Набувши досвід у веденні економічних війн проти України, влада РФ почала вести загрозливу політику для національних інтересів України, яка стала передумовою російсько-української війни. У 2014 році Крим був анексований РФ. На 2018 рік Україна стримує російську військову агресію на Сході. Виклики національній безпеці України набувають нових форм, але реформи ЗС України та відбудова ЧФ України повинні привести до зміни статусу Криму за стандартами міжнародного права та сприяти відновленню недоторканності кордонів України.

ВІЙСЬКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН ЯК ГАРАНТІЯ БЕЗПЕКИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ (1929–1941 рр.)

ОУН вже з перших днів свого існування відверто заявляла, що питання національного визволення можна розв'язати не шляхом компромісів, а лише зусиллями поневоленого українського населення шляхом збройної боротьби. Під час роботи Першого Великого збору ОУН у 1929 р. у розділі п'ятому постанови під назвою «Військова політика» зазначалось, що створення військової сили – національних збройних сил буде розвиватись поступово, поетапно в залежності від того, в якому політичному становищі знаходиться батьківщина – в період іноземного панування під керівництвом військового штабу мала проводитись військова підготовка; під час національної революції створені раніше підпільні загони захоплюють владу, а коли буде створена Українська держава, регулярна армія буде захищати завоювання революції.

Під час роботи військової конференції було прийняте рішення про організацію проведення військового вишколу ОУН та проходження його усіма членами організації. В лютому 1930 р., на Першій конференції ОУН на ЗУЗ у Львові була сформована військово-вишкільна референтура КЕ ОУН на чолі з Є. Верцьоною.

У міжвоєнний період серед керівництва ОУН з питань побудови та організації армії існували дві діаметрально протилежні концепції. Емігрантські діячі організації підтримували концепцію створення добровольчих військових формувань в еміграції як регулярної одиниці, інша частина – переважно представники КЕ ОУН виступали за те, що національну армію необхідно формувати, спираючись на власні сили – підпільні бойові групи, які піднімуть збройне повстання на окупованій території батьківщини. Досвідчений військовий діяч, учасник визвольних змагань 1917–1921 рр. – керівник ОУН Є. Коновалець пропонував поєднання цих двох концепцій, сутність, якого полягала у підготовці офіцерських кадрів в еміграції та формування народної армії у «краю» ОУН – на західноукраїнських землях (далі – ЗУЗ).

Значна увага у міжвоєнний період приділялась проведенню вишколів у еміграції. У Чехословацькій республіці діяли – у 1930 р. школа в Подебратах, 1930–1933 рр. – стрілецька школа у Празі, для відібраних членів ОУН з Галичини у 1933 р. у Гданську був проведений курс для інструкторів військового вишколу, у Берліні військові курси радіотелеграфістів, у Парижі – картографічні курси. Випускники цих курсів організували відповідні курси з метою підготовки військових інструкторів на батьківщині.

Активні військові вишколи членів ОУН, які складались з теоретичної частини, а в міру наявних можливостей теорію доповнювали практичними вправами – стрільба зі стрілецької зброї, метання гранат та інші. Під час проведення закордонних військових вишколів старшинських кадрів у 1937–1938 рр. у Австрії, Німеччині й Італії, у таборах хорватських усташів, зверталась увага на методи та принципи ведення партизанської війни, підготовки

саботажних акцій. Завдяки активної участі членів ОУН, що пройшли цю підготовку на північно-західних українських землях, були створені перші партизанські підрозділи – відділ «Вовки» та згодом повстанський загін «Поліське лозове козацтво».

З метою збільшення кількості військовонавченого ресурсу керівництво ОУН заохочувало службу молоді у арміях країн-поневолювачів, зокрема у Війську Польському. Після налагодження тісної співпраці ОУН з абвером з метою підготовки власних кадрів був проведений вишкіл українців, налаштованих проти політики Польщі в Галичині й на Волині. З них у серпні 1939 р. був сформований Український легіон полковника Р. Сушка чисельністю 600 вояків.

У «військових постановах» Другого Великого збору ОУН (б) у квітні 1941 р. серед нових завдань, які покладались на військовий Штаб, були керівництво усіма виступами під час збройного повстання та реорганізація повстанських загонів в єдину українську революційну армію. Зразу після оголошення Акта відновлення незалежності України від 30 червня 1941 р. так званими «Законодавчими зборами Західноукраїнських земель» в особі І. Клімів було заявлено про створення Української національної революційної армії з Українських батальйонів «Роланд» та «Нахтігаль» та розрізнених партизансько-повстанських груп ОУН (б), а її союзницею повинна була стати німецька армія. Хоча національна революційна армія в розумінні цільної, скоординованої, підготовленої військової організації фактично сформована не була, за оцінками істориків протягом липня-вересня 1941 р. були створені відділи чисельністю від сотні до куреня на Волині, Прикарпатті та Тернопільщині, мали місце випадки збирання зброї, проведення добровільної реєстрації рядового, підстаршинського та старшинського складу для майбутньої української армії. Гітлерівці вкрай негативно поставились до процесу формування союзної української армії, що спричинило поступовий перехід ОУН (б) на антинімецькі позиції.

Враховуючи брак командних кадрів, який виявився при спробах формування української революційної армії, за рішеннями Першої конференції ОУН (б) у жовтні 1941 р., Крайовий військовий штаб зайнявся створенням мережі вишкілів власних командирів. До неї входили таємна старшинська школа в м. Великі Мости, неподалік Львова, підстаршинська школа у містечку Поморяни, курси радистів, санітарної служби тощо. У Луцьку під виглядом підготовки сільськогосподарських працівників діяла напівлегальна школа підготовки кадрів низових організацій, у якій навчалось до 600 осіб віком 18–24 років. Загалом восени 1941 року на території західної України ОУН (б) зуміла організувати 37 офіцерських шкіл, курсів та польових вишкільних таборів.

Завдяки активній військовій діяльності ОУН зуміла створити певну теоретичну базу з військової справи, підготувати значну частину українського суспільства Західної України до збройної боротьби з поневолювачами різного політичного забарвлення. Подальший хід історичних подій показав, що ОУН була єдиною реальною політичною силою, яка зуміла гідно репрезентувати Українську націю та очолити її в боротьбі за свободу та побудову незалежної Української держави.

**ВСТУП УКРАЇНИ ДО НАТО В СУСПІЛЬНІЙ ДУМЦІ УКРАЇНЦІВ
(2014–2018 рр.) (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СОЦІОЛОГІЧНИХ ОПИТУВАНЬ)**

Від 2014 р. в українському суспільстві продовжує переважати орієнтація на вступ до НАТО як найкращий варіант гарантування національної безпеки України. Метою даного дослідження є аналіз соціологічних опитувань щодо ставлення українців до ідеї вступу України до НАТО провідними соціологічними установами: групою «Рейтинг», Центром Разумкова, фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та Київським міжнародним інститутом соціології.

Одна з перших соціологічна група «Рейтинг» провела соціологічне опитування у листопаді 2014 р. Майже половина опитаних (48%) підтримувала ініціативу скасування на законодавчому рівні позаблокового статусу України, близько третини (28%) – проти цього. Ще чверть – не визначилися. Якби тоді проводився референдум про вступ України до НАТО, то половина опитаних (51%) проголосували б за вступ, 25% – проти. Ще чверть – не визначилися або не брали б участі у такому референдумі. Починаючи із квітня 2014 р., кількість прихильників вступу до НАТО постійно збільшувалася. У листопаді 2014 р. зафіксовано найбільший рівень його підтримки (з 40% у квітні до 51%) при одночасному зменшенні противників вступу (з 46% у квітні до 25%). Найбільше вступ до НАТО підтримували мешканці Заходу, Півночі та Центру. На Сході приблизно рівна кількість прихильників і противників НАТО, на Півдні і в Донбасі – більше противників.

Подібну ж тенденцію продемонстрував Центр Разумкова, провівши соціологічне опитування 9-14 вересня 2016 р. У випадку проведення референдуму стосовно вступу до НАТО за вступ збиралося проголосувати 44,3% опитаних, проти вступу – 38,1%. У Західному регіоні за вступ до НАТО проголосували б 75,6% респондентів, проти – 10,4%, у Центральному регіоні – відповідно 51,2% і 28,1%, у Південному – відповідно 24,1% і 48,1%, у Східному – відповідно 19,0% і 70,1%, на Донбасі – відповідно 31,0% і 52,0%. Якщо у наймолодшій (18-29 років) віковій групі прихильники вступу до НАТО помітно переважали супротивників (відповідно 49,6% і 32,1%), то у всіх інших вікових групах частки прихильників і супротивників вступу до НАТО статистично значуще не відрізнялися. За відновлення позаблокового статусу України виступали 32,8% опитаних, проти – 38,4%. Прихильники позаблокового статусу становили більшість у Східному регіоні, відносну більшість – Південному, супротивники – більшість у Західному і відносну більшість – у Центральному регіонах. На Донбасі частки прихильників і супротивників позаблокового статусу приблизно рівні.

З 16 по 28 серпня 2018 року проведено загальнонаціональне опитування населення України Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та Київським міжнародним інститутом соціології. Всього опитаний 2041 респондент віком від 18 років у всіх регіонах України (в 110 населених пунктах), за винятком АР Крим та окупованих територій у Луганській та Донецькій областях. Порівняно з 2012 р. частка тих, хто вважає цей шлях кращим за інші опції безпеки, зросла більш ніж втричі: у 2012 р. вступу до

НАТО як джерела безпеки надали перевагу 13%, у травні 2014 р. – 33%, у вересні 2014 р. – 44%, листопаді 2015 р. – 46%, червні 2017 р. – 47%, травні 2018 р. – 43%. Станом на серпень 2018 р. приблизно 42% українців вважають членство в НАТО найкращою гарантією національної безпеки.

У регіональному вимірі вступ до НАТО підтримується абсолютною більшістю громадян на Заході (71%) та в Центрі (52%) України, тоді як на Сході та Півдні підтримка вступу до НАТО помітно менша – 32% та 20% відповідно. Зростання підтримки членства в НАТО від 2014 року відбувалось на тлі розчарування в ідеї позаблоковості та військового союзу з Росією й іншими країнами СНД. Разом з тим протягом останніх років підтримка позаблоковості України поступово зростає. Так, в листопаді 2015 року позаблоковість підтримували 23% громадян, в червні 2017 р. – 31%, а станом на серпень 2018 р. таких вже 35%. Однак у ставленні до позаблоковості існують істотні регіональні відмінності: позаблоковість має відносну перевагу як шлях гарантування безпеки України лише на Півдні (37%) та Сході (38%). Ідея військового союзу з Росією та іншими країнами СНД порівняно із іншими безпековими опціями має стабільно низький рівень підтримки, який у серпні 2018 року склав лише 6%.

Готовність взяти участь у референдумі щодо членства в НАТО залишається на приблизно однаково високому рівні з 2012 р. Так, якби референдум щодо приєднання до НАТО відбувався в серпні 2018 р., участь у ньому взяли би 63% громадян. Найвищу гіпотетичну явку демонструють жителі Заходу (73%), найнижчу – мешканці Сходу (52%). На цьому референдумі більшість (67%) проголосувала б «за» вступ до НАТО при 28% «проти» і 5% тих, хто ще не визначився. У квітні 2012 року (як і у попередні роки) результати голосування були б прямо протилежними: 61% тих, хто взяв би участь у референдумі, проголосували б «проти» і лише 26% – «за». Водночас результати уявного референдуму щодо членства України в НАТО відрізнялись би залежно від регіону: найбільше проголосували б «за» вступ у Західному («за» – 69%, проти – 14%, не визначилися – 18%) та Центральному регіонах («за» – 49%, проти – 32%, не визначилися – 20%). Натомість, переважно «проти» проголосували б у Південному («за» – 21%, проти – 65%, не визначилися – 14%) та Східному («за» – 25%, «проти» – 64%, не визначилися – 11%) регіонах. Для тих, хто готовий проголосувати «за» членство України в НАТО, головним аргументом є те, що членство в НАТО «дасть гарантію безпеки Україні» – це є визначальним мотивом для 76% прихильників Альянсу. Ще вагомими мотивами для останніх є те, що членство в НАТО «дозволить Україні протистояти агресії Росії і повернути окуповані території» (34%) та «дасть змогу зміцнити та модернізувати українську армію» (32%).

Полтавець Ю.С.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

НАЦІОНАЛЬНО-БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК ІМЕНІ ГЕТЬМАНА ПЕТРА САГАЙДАЧНОГО

Відновлення незалежності України, розбудова її Збройних Сил, російсько-українська війна, що розпочалася 2014 р., актуалізували зацікавлення питаннями національної безпеки і оборони України. Дана проблема залишається однією з провідних у науковій діяльності та навчально-виховній роботі

Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (далі – Академії).

Наукові дослідження з даної тематики здійснюються згідно з планами наукової роботи, які реалізуються в Академії на підставі чинного законодавства України, державних і відомчих стандартів, нормативно-правових актів Міністерства оборони та Міністерства освіти і науки, зокрема в межах основних напрямків наукових досліджень Академії (аналіз тенденцій розвитку форм і способів збройної боротьби, дослідження з питань розвитку та бойового застосування частин та підрозділів Сухопутних військ Збройних Сил України, в т.ч. вивчення історичного досвіду, а також досвіду участі у проведенні антитерористичних операцій, зокрема на Сході України; дослідження проблем морально-психологічного забезпечення підрозділів Сухопутних військ Збройних Сил України). На сторінках наукового видання Академії «Військово-науковий вісник» (входить до переліку наукових фахових видань), публікуються наукові статті науковців Академії та інших наукових і освітніх установ, ад'юнктів з питань національної безпеки і оборони, обговорюються найважливіші документи (Закон України «Про національну безпеку України», Стратегія національної безпеки України, Воєнна доктрина України тощо).

Проблемам національної безпеки і оборони присвячено проведення наукових конференцій, семінарів, «круглих столів» Академії міжнародного, всеукраїнського, академічного, факультетського та кафедральних рівнів. Суспільний резонанс у науковому і освітньому середовищі отримало проведення міжнародних і наукових конференцій «Людина і техніка у визначних битвах світових воєн ХХ століття», «Виклики політики безпеки: історія та сучасність», на яких аналізується дана проблематика. Значна робота з вивчення цих питань проводиться у наукових гуртках Академії.

У навчальному процесі окремі питання вивчаються в межах навчальної дисципліни «Сучасні аспекти інформаційної безпеки». Метою викладання цієї навчальної дисципліни є формування в курсантів здатності використовувати базові теоретичні знання з питань інформаційної безпеки, вміння і компетенції для вирішення практичних військово-професійних завдань: застосування методів та засобів захисту інформації в умовах широкого використання сучасних інформаційних технологій, визначення інформаційних загроз, протидія інформаційним операціям та інформаційним війнам. У ході вивчення навчальної дисципліни «Сучасні аспекти інформаційної безпеки» передбачається здобуття компетентностей, теоретичних знань та умінь, достатніх для успішного виконання професійних обов'язків за обраною спеціальністю (спеціалізацією), а саме: аналізу теорій і практики інформаційного протистояння під впливом сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; з'ясування складових спеціального інформаційного впливу; розробки методології дослідження, стратегії та практики проведення і протидії спеціальним інформаційним операціям, інформаційним війнам; визначення оцінювання характеру та рівня загроз інформаційній безпеці.

За результатами вивчення навчальної дисципліни «Сучасні аспекти інформаційної безпеки» курсанти набувають сукупність знань, умінь та

навичок, зокрема знати зміст основних понять та їх співвідношення: інформаційна безпека, національна безпека, національні інтереси, інформаційні війни; нормативно-правову базу, що регулює суспільні інформаційні безпекові відносини; зміст стратегій та практичних програм інформаційних воєн; методологію спеціальних інформаційних операцій на глобальному, регіональному (європейському) та національному рівнях; практику досліджень інструментарію спеціальних інформаційних операцій; зміст зовнішньої та внутрішньої політики України в контексті проведення спеціальних інформаційних операцій, а також вміння визначати вплив факторів внутрішньо- і зовнішньополітичного середовища на забезпечення інформаційної безпеки; використовувати понятійно-категорійний апарат при аналізі інформаційної, політичної, економічної, військової, екологічної та інших функціональних сфер національної безпеки при виборі та реалізації концептуальних підходів щодо управління інформаційною безпекою; готувати рекомендації, пропозиції, спрямовані на адекватну відповідь реальним та потенційним загрозам інформаційній безпеці України; застосовувати методи військового управління в умовах реальних загроз інформаційній безпеці внаслідок недотримання (невиконання) норм міжнародного права суб'єктами міжнародних відносин та у сфері попередження та врегулювання конфліктів; на основі моніторингу та аналізу діяльності органів влади пропонувати організаційно-правові засоби підвищення ефективності діяльності військово-управлінських структур щодо забезпечення інформаційної безпеки; організовувати управління інформаційною безпекою в усіх сферах життєдіяльності суспільства, виходячи із потенційних та реальних загроз та небезпек національній безпеці України, використовуючи методи теорії управління безпекою соціальних систем; проводити оцінювання характеру та рівня загроз національним інтересам України в інформаційній сфері.

Окремі аспекти питань національної безпеки і оборони використовуються у виховній роботі в Академії.

Скорич Л.В., к.і.н.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ЗВЕДЕНОГО ЗАГОНУ ПОВІТРЯНИХ СИЛ У ВІДБИТТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

В історії воєн неодноразово бували випадки, коли тактична необхідність змушувала застосовувати певні військові частини не за прямим призначенням. Довелось з цим зіткнутись і Збройним Силам України під час відбиття російської агресії.

Після підписання Мінських угод 17 вересня 2014 р. та оголошення намірів керівників сепаратистів на Донбасі захопити територію Донецької області керівним складом ЗС України були вжиті заходи щодо посилення оборони позицій на лінії зіткнення з незаконними формуваннями у зоні проведення Антитерористичної операції (АТО). За рішенням начальника Генерального штабу – Головнокомандувача Збройних Сил України від 12 вересня 2014 р. був сформований зведений загін

Повітряних Сил Збройних Сил України (ПС ЗС України), який комплектувався добровольцями-військовослужбовцями Повітряних Сил.

Завданням новоствореному підрозділу була заміна особового складу штатного окремого зенітно-ракетного дивізіону на позиції військового містечка №13 (в/ч А1428), організація оборони позиції і недопущення її захоплення силами НЗФ і військовими підрозділами Російської Федерації.

За зведеним загonom ПС ЗС України закріпилась неофіційна назва «Дика качка». Понад рік він займав позиції на лінії зіткнення, виконуючи поставлені завдання. За цей час відбулось сім ротаций тривалістю по 2 місяці (за винятком 2-ї, яка тривала 1 місяць). Зупинимось докладніше на шостій ротатії. Вона заступила на бойову позицію (3 км південніше м. Авдіївка, розташування колишньої 755-ї окремої радіолокаційної роти) 2 червня 2015 р. і перебувала там до 2 серпня.

Командиром зведеного загону у шостій ротатії був полковник Левчук І.В. (позивний «Лев»), начальником штабу – підполковник Місюра В.А. (позивний «Вулкан»). Зведений загін Повітряних Сил Збройних Сил України зайняв позицію в центрі першого ешелону 93-ї окремої механізованої бригади. Основним завданням «Дикої качки» було не допустити проникнення на об'єкт диверсійно-розвідувальних груп та незаконних збройних формувань, а також прориву противника в напрямку Авдіївки.

За два місяці перебування на позиції «Дика качка» 383 рази зазнавала обстрілів противника. Найчастіше ворог застосовував міномети (133 рази) та автоматичні гранатомети АГС-17 (88 разів), але час від часу позиції «Дикої качки» накривали вогнем танкових гармат, артилерії, навіть РСЗВ «Град». Наші бійці застосовували наявне у зведеному загоні озброєння. Крім штатної стрілецької зброї використовувались крупнокаліберні кулемети ДШК, НСВ-12,7, гранатомети АГС-17 та СПГ-9, зенітні установки ЗУ-23-2, а також ПТРК «Фагот».

Наведемо кілька прикладів бойової діяльності загону. 4 червня розвідка зведеного загону (четверо бійців на чолі зі ст. лейтенантом С.О. Вороницьким) виявила в районі цементного заводу замасковані позиції ЗУ-23-2, які були знищені розрахунком СПГ-9. 12 червня пост «Сінай» знищив кулеметний розрахунок противника. 22 червня командир розвідувального відділення С.О. Вороницький знищив кулеметника противника, а підполковник Р.Я. Тесля пострілом з ПТРК «Фагот» ліквідував СПГ-9 з розрахунком.

Найбільш запекла сутичка відбулась ввечері 14 липня. О 18:39 позицію «Зеніт» з району старого терміналу аеропорту Донецьк обстріляв ворожий танк, випустивши три снаряди. Далі танк переніс вогонь на населений пункт Опитне. Бійці зведеного загону, у свою чергу, відкрили вогонь по танку з ПТРК і СПГ-9. Першим же пострілом «Фагота» (розрахунок сержанта В.А. Псьола) була пошкоджена ходова частина, але танк продовжував вести вогонь по Опитному. Далі дві ракети випустив розрахунок лейтенанта Б.О. Кушніренка (обидві влучили в ціль) і п'ять (з них чотири влучних) – підполковника Р.Я. Теслі. Після цього танк задимівся, а екіпаж покинув машину.

Бойові сутички тривали і в наступні тижні. Наприклад, 20 липня о 19:12 по вогневій точці противника в колишній школі (населений пункт Спартак) була

пущена ракета ПТРК «Фагот» (розрахунок Р.Я. Теслі), внаслідок чого знищено розрахунок кулемета «Утьос». Таких прикладів було значно більше, однак через обмежений обсяг публікації детальніше розглянути їх немає можливості. Зупинимось на деяких підсумках бойової діяльності шостої ротації зведеного загону. Насамперед треба відзначити, що поставлені командуванням завдання були виконані у повному обсязі. Незважаючи на систематичні обстріли противника «Дика качка» втримала свої позиції та не допустила проникнення ворожих диверсійно-розвідувальних груп. Хоча особовий склад загону становили військовослужбовці Повітряних Сил, для яких дії в піхотних бойових порядках не є властивими, однак завдяки вмілому застосуванню нових тактичних прийомів, відповідних особливостям ведення бойових дій в сучасних умовах командуванню шостої ротації вдалося зберегти життя бійців у повному складі. Безповоротних втрат не було, санітарні втрати становили дві особи. Зокрема, 14 липня внаслідок мінометного обстрілу позиції «Зеніт» отримав контузію і закритий перелом правого передпліччя солдат Бостан М.В. Через два дні, коли позиція «Зеніт» зазнала обстрілу з ЗУ-23-2 і станкового гранатомета, отримав осколкове поранення лівої ноги полковник В.М. Кирпенко.

Досвід бойового застосування зведеного загону Повітряних Сил дозволяє підкреслити низку особливостей бойових дій за умов статичної лінії фронту – як це має місце і зараз на лінії розмежування в Донецькій та Луганській областях. Насамперед, це зростання ролі захисту від вогневого ураження з боку противника; підвищення уваги до протидії диверсійно-розвідувальним групам противника; швидке реагування командування на загрози, які виникають у різних районах позиції; добра бойова підготовка та злагодження особового складу перед відправлення у зону бойових дій.

Сороківська-Обіход А.І.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ВИНИКНЕННЯ РОСІЙСЬКО-ГРУЗИНСЬКОГО КОНФЛІКТУ 2008 РОКУ

Участь Росії в інспіруванні та реалізації конфліктів на території двох незалежних країн дозволяє зазначити те, що південноосетинський, абхазський конфлікти, війна в Грузії, так само, як і агресія проти України, є частинами більшого, системного явища російської зовнішньої політики – російського експансіонізму. Сталість та явна послідовність експансіоністської політики Росії свідчать про те, що корисний ефект для авторитарного режиму від створення та підтримання конфліктів на територіях сусідніх держав перевершує всі супутні економічні, політичні та репутаційні втрати. Кремль вирішує певні зовнішньополітичні та внутрішньополітичні завдання, найважливішими з яких є закріплення сфери впливу Росії та консолідація суспільства навколо ідеї російської наддержавності, так званого «русского мира». Схожість дій властей Росії як в агресії проти України, так і проти Грузії, зумовлює актуальність вивчення російсько-грузинського конфлікту.

Будь-який політичний конфлікт між державами ніколи не виникає сам по собі, а завжди має історичні корені. Ось і в даному випадку, для того, щоб

зрозуміти і визначити причини російсько-грузинського конфлікту, нам необхідно звернутися до історії грузино-абхазьких відносин, які в свій час стали поштовхом до конфлікту і дали можливість Росії активно впливати на політику в регіоні. Суперечності між населенням окремих регіонів Грузії існували віддавна. До того ж вони вправно підживлювались імперськими властями.

Абхазія, як і інші регіони країни (Імеретія, Гурія, Аджарія), була провінцією Грузії. У 1921–1931 рр. Абхазія мала статус союзної республіки, що об'єднувалася з Грузією на основі особливого союзного договору. У лютому 1931 р. її статус знизили до рівня автономної республіки в складі Грузії. Це в свій час було продиктовано поглядами Й. Сталіна, згідно з якими абхазці як «примітивний» народ мали розчинитися в середовищі «культурного» грузинського народу (не маємо тут спроби порівнювати розвиток двох народів). Протягом ХХ ст. Грузія стосовно абхазців проводила реально ненайсприятливішу політику. У період перебудови за одним із проєктів, автономіям пропонувалося надати такі самі права, що й союзним республікам. Абхазький національний рух активно підтримував цю ідею. У листі-зверненні 1988 р. було висунуто вимогу «повернення Абхазії статусу Радянської Соціалістичної республіки, який вона мала в перші роки (1921–1931 рр.) Радянської влади».

Одночасно з розпадом СРСР політичні конфлікти в Грузії перейшли у фазу відкритого озброєного протистояння як між Грузією і автономіями (Абхазія, Південна Осетія), так і всередині Грузії, як такої. 21 лютого 1992 р. Верховна рада Грузії оголосила про скасування радянської конституції і відновлення конституції Грузинської демократичної республіки 1921 р. Абхазьке та Південноосетинське керівництво сприйняло цей акт як фактичне скасування автономного статусу Абхазії та можливі зміни в статусі Південної Осетії. Таким чином, було проведено рішення Південноосетинської обласної ради про перетворення її на автономну республіку у складі Грузії 10 листопада 1989 р. та оголошення подальшої незалежності у 1994 р. 23 липня 1992 р. Верховна Рада республіки Абхазії відновила дію Конституції Абхазької Радянської республіки 1925 р., згідно з якою Абхазія є суверенною державою (це рішення Верховної Ради Абхазії не визнане на міжнародному рівні). Верховна Рада розділилася на дві частини – абхазьку і грузинську.

В Абхазії розпочався військовий конфлікт, при цьому в цей час в зоні конфлікту, на території, контрольованій абхазькими і грузинськими силами, виявилось декілька частин російських Збройних Сил, що знаходилися тут ще з радянських часів. Вони офіційно зберігали нейтральний статус, займаючись охороною майна Міністерства оборони РФ і забезпеченням безпеки гуманітарних операцій. В той же час російські військовослужбовці проводили, організовували та планували розвідувальні операції на користь абхазів.

В умовах економічних негараздів, розвалу збройних сил і кризи в економіці президент Грузії Е.Шеварднадзе заявив про згоду вступити до СНД, натомість попросивши військової допомоги в Росії, Вірменії і Азербайджану. Це переламало хід подій. Росія, так би мовити «рекомендувала» абхазам зупинити наступ, і грузинські сили змогли сконцентруватися на вирішенні проблемних питань в Західній Грузії.

Неврегульованість стосунків між Абхазією, Південною Осетією і Грузією та наявність російських «миротворчих» контингентів стали одним з постійних джерел напруженості на Кавказі, засобом російського тиску на керівництво Грузії.

Виникнення серпневого конфлікту 2008 р. зумовлені перш за все діями РФ у Абхазії. Російські «миротворчі» сили були постійними підбурювачами конфлікту. Російських миротворців неодноразово ловили на перевезенні зброї для південно-осетинських військових формувань. Майже все керівництво цього бунтівного регіону складалося фактично зі штатних співробітників спецслужб Росії, метою яких було все що завгодно, тільки не стабілізація ситуації. Не слід забувати і про небажання західних країн втручатись у проблеми вибухонебезпечного регіону.

Отже, якщо спробувати об'єктивно підбити підсумок і визначити причини виникнення російсько-грузинського конфлікту, то можна назвати кілька причин.

По-перше, це була спланована політична гра Росії по спробі, якщо не захвату, то зміни влади в Грузії, чому сприяла нестійка та нечітка позиція США та ЄС в регіоні, у якій про долю і життя простих людей ніхто навіть не замислювався.

По-друге, Грузія, беззаперечно, мала бажання повернути контроль над владою у Цхінвалі. В свою чергу, головною метою Росії було й залишається недопущення вступу Грузії в НАТО та появи нових гравців у регіоні, який забезпечує транзит каспійської нафти на світові ринки.

Вивчення досвіду та історії боротьби Грузії проти російської агресії 2008 р., аналіз та проведення історичних паралелей з конфліктом, що відбувається в Україні, можливо, дасть сформулювати дієві механізми подальшої боротьби України проти Російської агресії.

Степанченко А.В.

Мазяр О.Є.

*Кафедра військової підготовки
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

ВОЄННО-ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ БЕЗПЕКИ У РІЗНІ ІСТОРИЧНІ ПЕРІОДИ

Протягом всього історичного періоду існування людини питання безпеки перебували в центрі уваги людства. І в сучасних умовах глобалізації, яка охопила економічні, політичні, гуманітарні відносини, зростає роль безпеки людини, суспільства та держави в забезпеченні пріоритету загальнолюдських цінностей.

Безпека людини та держави перебувала у центрі уваги політико-правових вчень Давнього Сходу, Греції і Риму, Середньовіччя, Нових і Новітніх часів. Науковці по-різному розкривали сутність державотворчих процесів, особливості розвитку держави і права, проте безпека розглядалася ними як елемент державності, який пов'язувався із поняттям гуманізму і прав людини.

Мислителі Давньої Греції як фундатори філософської, політичної, правової думки заклали основи та визначили подальший розвиток ідей і концепцій

безпеки особистості, суспільства, держави, які вийшли за межі античності. З позиції безпеки людей, які об'єднуються для спільного проживання та задоволення потреб, визначав сутність держави Платон: «...постійно що-небудь потребуючи, багато людей збираються разом, щоб спільно жити й допомагати одне одному; таке об'єднане поселення ми називаємо державою... Її створять наші потреби».

В період Середньовіччя причини війн пояснювалися з позицій релігійного світогляду. Один із відомих теологів того часу А. Августин вважав війну необхідним злом, без якого не може бути блага християнського миру і справедливості. Він стверджував, що мир є вище благо: проводячи політику війни, всякий здобуває мир, укладаючи мир, ніхто не прагне війни.

Італійський мислитель Нового часу Н. Макіавеллі вважав, що мир веде до застою суспільства. На його думку держава не повинна спрямовувати свою діяльність на досягнення вічного миру, оскільки він не можливий. Макіавеллі вважав, що держава не пов'язана з ніякими обмеженнями у прийнятті рішень про війну. Він стверджував, що війна справедлива для тих, для кого війна необхідна.

В ході еволюції суспільства виникає розуміння концепції держави і права як договору людей між собою про загальну користь і взаємну безпеку як важливого елемента легітимізації державних рішень у системі безпеки суспільства і держави. На підтримку цієї тези можна згадати голландського юриста, одного з основоположників сучасного міжнародного права Гуго Гроція (1583–1645), на думку якого, відчуття безпеки людям і народам дає саме виникнення права. Філософ зазначає: «... життя людське таке, що повна безпека нам взагалі ніколи не доступна. Проти безпідставних побоювань слід покладатися на божественне правосуддя і вдаватися до забезпечення безпеки, але не до сили», таким чином надаючи пріоритет правовим відносинам у забезпеченні безпеки громадян і держави. В той же час Гроцій не мав сумніву у справедливості війни для відбиття збройного нападу.

Вивчаючи природу людини, англійський філософ Томас Гоббс виділяв три основні причини війни: суперництво, недовіра, бажання слави. Він засуджував війни як засіб вирішення проблем та протиріч між народами, але підкреслював, що якщо війна вже почалася, то будь-яка людина зобов'язана в силу природного закону захищати під час війни всіма силами ту владу, від якої вона сама одержує захист у мирний час.

В обґрунтування проблем сутності війни, взаємозв'язку війни і політики значний внесок зроблено марксизмом. В основу воєнно-політичної доктрини марксизму покладено принцип класового підходу. Аналізуючи походження та джерела війн, К. Маркс і Ф. Енгельс вказують на такі головні чинники, як виникнення приватної власності, формування антагоністичних класів та класової боротьби. Згідно з їх висновками війни є способом, за допомогою якого панівні класи захищають свої інтереси.

Під впливом Другої світової війни у середині XX ст. воєнно-політичні проблеми також стають предметом гострих дискусій. Американський професор К. Райт зазначає, що серед цивілізованих народів війна сприяє як виживанню, так і руйнуванню держав і цивілізацій. К. Райт вважав, що з удосконаленням

технологічного розвитку цивілізацій баланс між конструктивним і деструктивним впливом війни стає небезпечним для людства.

З виникненням ядерної зброї та інших засобів масового ураження загострюється проблема вирішення політичних цілей та завдань методами збройного насильства.

Одночасно в Радянському Союзі та у країнах Заходу формується думка про згубний характер ядерної війни для людської цивілізації, насамперед серед передової наукової інтелігенції.

Ідеї нового політичного мислення із середини 80-х років дедалі більше впливають на воєнно-політичну теорію і практику. Формується воєнно-політичне мислення, що значно відрізняється від попередніх епох.

В результаті розпаду Радянського Союзу, світової системи соціалізму створено абсолютно нову геополітичну і воєнно-політичну ситуацію у світі. Замість старих, традиційних загроз безпеці та стабільності виникли нові загрози так званої «посткомуністичної» доби. Йдеться насамперед про численні загрози геополітичній стабільності через виникнення багатьох етнічних конфліктів, які не тільки в етнічно «гарячій» Африці, але й на Балканах, Кавказі набрали збройних форм.

Отже, розуміння стародавніми мислителями поняття безпеки як головного елемента держави і права ґрунтувалося на концепціях гуманізму, прав людини. Сучасні тенденції у розвитку змісту поняття безпеки пов'язані зі зміною ціннісної парадигми національної безпеки від воєнно-політичної доктрини до концепції сталого розвитку, розширенням змісту поняття національної безпеки з виділенням її невійськових сегментів. Відповідно, це приводить до підвищення ролі та місця соціальної, гуманітарної безпеки, які до певної міри взаємопов'язані, визначають та доповнюють одна одну, у забезпеченні цілей людського розвитку.

Таран В.І.
Железник О.Ю.
Лячин С.В.
Первак С.В.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ І ПРОВЕДЕННЯ МОБІЛІЗАЦІЙНОГО РОЗГОРТАННЯ НІМЕЧЧИНОЮ І ПОЛЬЩЕЮ ПЕРЕД ВІЙНОЮ У 1939 РОЦІ

Під час політичної кризи в Європі навесні 1939 року Німеччина і Польща почали безпосередню підготовку до війни. 11 квітня 1939 року А. Гітлер затвердив директиву «Про єдину підготовку до війни на 1939-1940 років», де було визначено, що основне завдання полягає у розгромі польської армії. З цією метою планувалося розпочати раптові наступальні дії, що вимагало провести завчасну підготовку збройних сил, а рішення про проведення мобілізації (відкритої і загальної чи прихованої) прийняти лише напередодні наступу. Підготовку до війни планувалося завершити до 01.09.1939 року. Для здійснення

цього плану були сформовані групи армій «Південь» та «Північ» у складі 57 дивізій. Для прикриття західного кордону Німеччини планувалося розгорнути групу армій «С» (31 дивізія), яка повинна була обороняти кордон з Нідерландами, Бельгією і Францією. Таким чином, під час мобілізації з 103 дивізій вермахту 57 (55,3%) планувалося розгорнути проти Польщі 31 (30,1%) – на заході Німеччини, а 15 (14,6%) – залишити в резерві.

Прихована мобілізація розпочалася в липні, та до 25 серпня вже завершили мобілізаційне розгортання з'єднання, які становили 35,4% сухопутних військ за штатами воєнного часу. З 25 по 31 серпня була проведена загальна мобілізація, під час якої було сформовано ще 51-шу піхотну дивізію, в яких кадрові військовослужбовці складали лише 5% особового складу. Після проведення спланованих заходів мобілізації вермахт налічував 4 528 тис. чоловік.

Мобілізаційне розгортання польських збройних сил проводилося за планом «W» (план був розроблений у двох варіантах: на випадок ведення війни з Німеччиною або з СРСР), який був затверджений у квітні 1938 року. Він передбачав основний вид мобілізації – приховану мобілізацію в мирний час. Військам визначалося на початковому етапі війни шляхом стійкої оборони забезпечити мобілізаційне розгортання, зайняти визначені райони, відбити наступ противника та в подальшому перейти в контрнаступ, оскільки вважалося, що до цього часу Англія і Франція своїми діями примусять Німеччину перегрупувати частину своїх військ на захід. Всього передбачалося розгортання збройних сил чисельністю до 1,5 млн чоловік, тобто в порівнянні з мирним часом армія збільшувалася майже в 3,5 рази.

Заходи мобілізаційного розгортання польське керівництво проводило в таємниці навіть від своїх англо-французьких союзників, які побоювалися, що ці дії Варшави можуть підштовхнути Німеччину до війни. Тому, коли 29 серпня в Польщі збиралися розпочати проведення відкритої мобілізації, Англія і Франція наполягли на тому, щоб вона була відкладена до 31 серпня. Проте, завдяки прихованій мобілізації до ранку 1 вересня мобілізаційний план був виконаний на 60%, але мобілізаційне розгортання польських військ не було завершено – лише 46,8% військ знаходилося в районах призначення.

Стратегічне розгортання польських збройних сил велося вкрай повільно. Польща зосередила в прикордонних районах близько 70% сил, передбачених для ведення стратегічної оборонної операції, у першому ешелоні знаходилося близько 840 тис. чоловік.

Таким чином, маючи загальну перевагу в силах над противником, німецьке командування створило компактні угруповання військ на обраних напрямках майбутнього наступу. Польське командування, навпаки, практично рівномірно розгорнуло війська вздовж 1900 км майбутнього фронту. Прорахунки в плануванні мобілізаційного розгортання, розтягування польського фронту вздовж кордону, на місцевості, придатній для використання великих мас військ, фактично спочатку війни прирікало польську армію на поразку.

ЕВОЛЮЦІЯ ВОЄННОЇ ДОКТРИНИ УКРАЇНИ

За роки незалежності України ухвалено три редакції Воєнної доктрини. Якщо перша редакція затверджена Постановою Верховної Ради України від 19 жовтня 1993 р., то дві наступні – Указами Президентів України Л. Кучми (від 15 червня 2004 р.) і П. Порошенка (від 24 вересня 2015 р.). Кожна редакція Воєнної доктрини відображала воєнну політику держави, її рівень національної безпеки, геополітичну ситуацію на тому чи іншому етапі державотворення.

Перші дві редакції Воєнної доктрини ухвалювалися в мирний період, а третя – в умовах російсько-української війни. Звідси й відмінності в структурі цих документів. Перша редакція складалася з трьох розділів (Розділ 1. Воєнно-політичні аспекти (1.1. Воєнно-політичні цілі України та міжнародні пріоритети в галузі забезпечення національної безпеки; 1.2. Причини воєнної небезпеки. Ставлення України до війни; 1.3. Ставлення України до ядерної зброї та інших видів зброї масового знищення). Розділ 2. Воєнно-технічні аспекти (2.1. Основні напрями забезпечення воєнної безпеки; 2.2. Завдання Збройних Сил та принципи їх будівництва; 2.3. Підготовка Збройних Сил до захисту від агресії). Розділ 3. Воєнно-економічні аспекти (3.1. Мета і принципи воєнно-економічної політики; 3.2. Підготовка держави і населення до оборони). Друга редакція Воєнної доктрини України складалася з п'яти розділів (I. Загальні положення; II. Воєнно-політичні засади Воєнної доктрини; III. Воєнно-стратегічна складова Воєнної доктрини; IV. Воєнно-економічна та військово-технічна складові Воєнної доктрини; V. Прикінцеві положення). Третя редакція (нині діюча) містить вісім розділів (I. Загальні положення; II. Безпекове середовище (глобальні, регіональні та національні аспекти) у контексті воєнної безпеки; III. Цілі та основні завдання воєнної політики; IV. Суспільно-політичні, економічні та інші умови реалізації воєнної політики. Воєнно-політичні та воєнно-стратегічні обмеження; V. Шляхи досягнення цілей воєнної політики України; VI. Фінансування потреб оборони; VIII. Прикінцеві положення).

Перші дві редакції Воєнної доктрини виділялися більше теоретичними, декларативними положеннями щодо стратегічних завдань України в галузі оборони (наприклад, «Україна може і повинна стати впливовою державою, здатною виконувати значну роль у забезпеченні політичної, економічної воєнної стабільності в Європі та в усьому світі»). Вони констатували оборонний характер («Україна виходить з того, що вона не є потенційним противником жодної конкретної держави»). Друга редакція визначала Воєнну доктрину як сукупність керівних принципів, воєнно-політичних, воєнно-стратегічних, воєнно-економічних і військово-технічних поглядів на забезпечення воєнної безпеки держави.

Окупація Російською Федерацією частини території України – Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, розпалювання Росією збройного конфлікту в східних регіонах України та руйнування системи світової та регіональної безпеки і принципів міжнародного права зумовили перегляд та

уточнення доктринальних положень щодо формування та реалізації воєнної політики України. Третя редакція виділяється конкретністю положень, ґрунтується на результатах аналізу та прогнозування воєнно-політичної обстановки, принципах оборонної достатності, безядерного статусу, високої готовності до оборони, системності оборонного планування, а також визначених Верховною Радою України засадах внутрішньої та зовнішньої політики. Основні положення Воєнної доктрини є похідними від Стратегії національної безпеки України, розвивають її положення за напрямками забезпечення воєнної безпеки та спрямовані на протидію агресії з боку Російської Федерації, досягнення Україною критеріїв, необхідних для набуття членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору, забезпечення рівноправного взаємовигідного співробітництва у воєнній, воєнно-економічній та військово-технічній сферах з усіма заінтересованими державами-партнерами.

У третій редакції Воєнна доктрина визначається як система поглядів на причини виникнення, сутність і характер сучасних воєнних конфліктів, принципи і шляхи запобігання їх виникненню, підготовку держави до можливого воєнного конфлікту, а також на застосування військової сили для захисту державного суверенітету, територіальної цілісності, інших життєво важливих національних інтересів. Нове визначення отримали терміни: воєнна політика України; воєнно-політична обстановка; воєнно-політичні відносини; воєнний конфлікт; збройний конфлікт; локальна війна; регіональна війна; воєнно-політичний виклик; воєнно-політичний ризик; загроза застосування воєнної сили; оборонно-промисловий комплекс; сектор безпеки і оборони; сили безпеки; сили оборони; стратегічні комунікації.

У діючій редакції Воєнної доктрини визначено головні тенденції, які впливають на формування та розвиток безпекового середовища в світі: 1) посилення суперечностей щодо поділу сфер впливу між світовими центрами сили, збільшення їх агресивності, непоступливості, прагнення порушити на свою користь воєнно-стратегічну рівновагу, зокрема загострення протистояння між США та Російською Федерацією; 2) загострення безпекової ситуації в країнах Близького Сходу та Північної Африки, активізація релігійного екстремізму та поширення ідей радикального ісламу в країнах Центральної Азії, суперечності між азіатсько-тихоокеанськими державами щодо належності острівних зон; 3) сучасна криза та невизначеність засад нової системи міжнародної безпеки, послаблення ролі міжнародних безпекових інститутів, спроби посилити роль воєнної сили поза наявними механізмами міжнародної безпеки; 4) перенесення ваги у воєнних конфліктах на асиметричне застосування військової сили не передбаченими законом збройними формуваннями, зміщення акцентів у веденні воєнних конфліктів на комплексне використання воєнних і невоєнних інструментів (економічних, політичних, інформаційно-психологічних тощо), що принципово змінює характер збройної боротьби та ін.

Згідно із Законом України «Про національну безпеку України» (2018) Воєнну доктрину України замінить Стратегія воєнної безпеки України.

УЧАСТЬ ВОЛОНТЕРІВ У ВИСВІТЛЕННІ ІСТОРІЇ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Команда українських волонтерів, очолювана керівником благодійного фонду «Народна підтримка воїнів АТО» Сергієм Готовим, провела унікальну науково-дослідну роботу з історії сучасної російсько-української війни. Вона протягом 2016–2018 років записала спогади близько 140 учасників та очевидців тих подій – військових, волонтерів, місцевих мешканців, працівників міліції та аеропорту, медиків. Інтерв'ю з ними стали основою документальної хроніки, яка побачила світ влітку 2018 р. під назвою «У вогняному кільці. Оборона Луганського аеропорту / Сергій Готов, Анастасія Готова, Анастасія Воронова; Юрій Руденко, Дмитро Путята; худож.-оформлювач В. М. Карасик. – Харків: Фоліо, 2018. –540 с.: іл. – (Хроніка)».

Благодійний фонд «Народна підтримка воїнів АТО» (www.facebook.com/VoinamATO) зареєстровано 26.10.2015 р. До того часу (починаючи з травня 2014 р.) волонтерський актив фонду діяв у рамках громадської ініціативи, що об'єднувала декілька волонтерських груп. Основним напрямком діяльності організації є допомога військовим Збройних Сил України та добровольчих батальйонів у зоні проведення АТО. Додатковими напрямками роботи є гуманітарна допомога жителям прифронтових територій, зокрема дітям, виготовлення патріотичної поліграфічної продукції, інформаційно-просвітницька діяльність. У роботі фонду наразі задіяно понад 60 волонтерів зі Львова та інших міст.

Книга, яку підготували волонтери, містить також коментарі військових дослідників, офіцерів та експертів, а також перелік загиблих бійців із різних підрозділів. Доповнюють історичні свідчення унікальні фотографії, картосхеми, що ілюструють основні операції. Хроніка охоплює хронологічний період, що передував окупації Луганська та прилеглих територій (зима-весна 2014 р.) та безпосередньо оборону міжнародного аеропорту (квітень – початок вересня 2014 р.).

Розповіді про перебування на Сході України й службу військовиків в умовах ведення бойових дій дозволяють доповнити розуміння подій, що відбувалися в державі. За деякий час наративи учасників оборони луганського аеропорту стануть у пригоді при формуванні офіційної пам'яті про збройний конфлікт, розпочатий агресією Російської Федерації проти України у 2014 році.

Вивчення «гарячих» подій, які є популярними й емоційно небезпечними для сприйняття, ставлять дослідників перед дилемою суспільного осмислення й дотримання терміну давності в подачі матеріалу, водночас зобов'язують фіксувати спогади очевидців подій для подальшого використання. Це доволі нова техніка для українських фахівців-істориків, оскільки до цього часу всі тематичні блоки опитувань стосувались подій, які оповідачі пережили раніше, осмислили їх, приховали й стерли зі своєї життєвої історії наболіле та невідгідне під дією офіційної версії трактування історичних подій чи усталених

стереотипів. Натомість в розмові з учасниками подій є місце обдуманим сюжетам та міркуванням, які слугують елементами конструювання самого себе як героя, жертви або ж спостерігача – вже на власний вибір. Тому треті особи часто звинувачують усні джерела, що «проливають» світло в темних сюжетах досліджуваних епох, у суб'єктивному трактуванні пережитого як єдино правильного.

Усна історія – це досить поширений сьогодні напрям соціально-гуманітарних досліджень, який надзвичайно динамічно розвивається і головним предметом якого є суб'єктивний досвід окремої людини. Його основний метод дослідження – інтерв'ю, і в цьому він близький за своєю специфікою до інших наук: соціології, психології, етнографії, етнології, культурної антропології. Хоча складовою поняття є слово «історія», все ж усна історія – це не нова галузь історичної науки, а нова методика – спосіб залучення до аналізу нової категорії джерел, поряд із писемними джерелами та матеріальними об'єктами. На сьогодні консенсусу щодо остаточної дефініції усної історії не досягнуто, але більшість науковців наголошують на міждисциплінарності цього напрямку.

Добре у книзі висвітлено зародження і діяльність на Луганщині волонтерського руху у допомогу Збройним Силам України. Це малодосліджена сторінка історії війни на Сході України. Частина Луганської області перебуває під російською окупацією, й називати прізвиська волонтерів означало би наражати їх на небезпеку. Однак у хроніці переконливо висвітлена масова підтримка населенням ЗС України.

Українським воїнам-оборонцям аеропорту допомагали групи небайдужих луганчан, зокрема викладачі та студенти луганських вишів, священнослужителі й прості прихожани. Отець Володимир Безпалий, священник Свято-Троїцького кафедрального собору Української православної церкви Київського патріархату, згадує: «Наша церква була єдиною в місті, де збирали допомогу для військових. Люди різне приносили – і харчі, закрутки, теплий одяг, шкарпетки (бо холодно ще було), і гроші – хто що міг. Збирали це все, і владики приблизно раз на тиждень відвозив хлопцям. Ще до того як завели бійців до аеропорту – ми возили гуманітарну допомогу хлопцям на кордон, вони там стояли ще з березня. Владика казав, що будемо до останнього збирати і возити допомогу – хай хоч розстріляють» (стор. 76).

Найбільша проблема, пригадують бійці, була з водою. Збирали дощову воду. Місцеві волонтери з Луганська, ризикуючи життям, старались привозити воду в пляшках. Серед тих, хто допомагав українським захисникам, були волонтери Сергій і Анастасія Глови. Саме їм належала ідея видати книгу про оборону Луганського аеропорту.

Окрема частина книга присвячена репресіям та «полюванню» на волонтерів міста та області. Волонтерський рух на Сході України є свідченням того, що значна частина населення Луганщини очікує визволення від «російських обійм». Заключна частина хроніки має назву «Ми повернемося» і вселяє впевненість в остаточну перемогу над ворогом.

ВПЛИВ НА ІСТОРИЧНУ СВІДОМІСТЬ ЯК МЕТОД ВЕДЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Інформаційна війна – це процес, який триває постійно, протягом усієї історії нашої цивілізації. Вона не оголошується, не припиняється. Не передбачена можливість заключити інформаційне перемир'я. Не існує законів ведення інформаційної війни, відсутні будь-які обмеження. Проте вдосконалюються форми і методи її ведення, у кожному конкретному випадку перевірені стратегії реалізуються із різною ефективністю.

Маніпуляція історичною свідомістю – одна з складових частин ведення інформаційної війни, найважливіша ділянка інформаційно-психологічного фронту. Стратегія впливу на історичну свідомість також не є новацією у застосуванні інформаційної зброї, приклади її застосування можна виявити з найдавнішої історії людства по даний час. Інформаційне ураження застосовується одразу за декількома напрямками. Основні з них такі: населення імовірного чи наявного противника, власне населення, інші країни (у широкому сенсі – міжнародна спільнота).

Методами впливу на противника є поляризація суспільства, створення чи ескалація внутрішніх конфліктів, викривлення причинно-наслідкових зв'язків у історичній свідомості народу. Іншими словами, противник, до якого застосовується такий метод впливу, позбавляється історичного досвіду, за який заплачено кров'ю та стражданнями попередніх поколінь, і змушений знову й знову повторювати ті самі помилки. Одночасно застосовується тактика залякування, формування в історичній свідомості противника конотацій можливого розвитку подій із найбільш трагічними, кривавими епізодами в його історії.

До власного населення, як і до світової спільноти, застосовується інша стратегія: дегуманізація противника, формування його зв'язку із вкрай негативними архетипами, які необхідно знищити або принаймні блокувати за будь-яку ціну. Таким чином досягається виправдання будь-яких подальших дій щодо населення противника.

При маніпуляції історичною свідомістю широко використовується той факт, що вдосконалення інформаційних засобів, охоплення інформаційними мережами практично усіх верств населення, миттєве розповсюдження інформації в таких мережах – усе це трансформувало історичну науку в інформаційний продукт масового споживання, що практично не піддається модерації з боку професійних, академічних істориків. Відповідно, можливості щодо формування необхідної свідомості збільшилися практично до необмежених.

Так, наприклад, результатом реалізації багаторічного інформаційного впливу з боку влади Російської Федерації на історичну свідомість власного населення є практично неможлива в теорії модель відношення до народу України, згідно з якою українці є братнім, дружнім, історично найбільш

близьким народом – і одночасно однією з найбільших загроз для росіян і «руського світу», представниками світового зла, яке необхідно подолати за будь-яку ціну.

Одночасно з цим була реалізована інша стратегія – стратегія впливу на історичну свідомість ймовірного противника. Одним з прикладів, які наочно ілюструють ефективність її застосування, було прийняття у 2012 році Воєнної доктрини України, суть якої міститься у заяві тодішнього Секретаря Ради національної безпеки і оборони України А.П. Ключова: «Головний аспект, який закладено у Воєнну доктрину України, полягає в тому, що у найближчі п'ять-сім років збройна агресія проти нашої держави у формі локальної або регіональної війни є малоймовірною. Таким чином, ми маємо час для проведення системних реформ Збройних Сил України та підвищення рівня їх боєздатності, насамперед за рахунок технічного переозброєння». На практиці проведення системних реформ обернулося скороченням бойових військових частин, а також початком процесу знищення одного з найважливіших елементів системи мобілізаційного розгортання – військових комісаріатів.

Таким чином виглядають результати застосування інформаційної зброї по відношенню до історичної свідомості вірогідного противника. Адже український народ, в першу чергу його політична та інтелектуальна еліта, мають в розпорядженні оплачений дорогою ціною досвід, не такий вже і далекий в історичній перспективі. Менше ніж за сто років до того В.К. Винниченко заявляє: «Україні нема пощо творити своєї армії, бо вона нікого поневолювати не хоче». Такий підхід до державотворення знаходить підтвердження в тексті Четвертого Універсалу Української Центральної Ради: «Після підтвердження мирних переговорів – розпустити армію зовсім, а потім замість постійної армії завести народну міліцію, щоб військо наше служило охороні робочого народу, а не бажанням пануючих верств». Наслідками такого підходу стають багаторазова окупація території України різними військовими формуваннями, втрата шансу на державність, жахливе перебування народу України у соцтаборі.

Маючи у розпорядженні відверто негативний історичний досвід у схожій ситуації, український народ через свою політичну еліту (Верховна Рада, Рада національної безпеки і оборони, Президент України) приймає згубну Воєнну доктрину, приймає пов'язану з нею згубну Державну комплексну програму реформування і розвитку Збройних Сил України на період до 2017 року, відповідно до якої скасовує призов та строкову службу до Збройних Сил України, при цьому декларує наміри створити відносно невелику боєздатну контрактну армію, одночасно фактично починає процес демонтажу системи мобілізаційного розгортання. Більше того, у військових комісаріатах розформовуються структурні підрозділи, які за своїм призначенням повинні займатися підбором професійних кадрів для тої самої декларованої контрактної армії – територіальні центри комплектування. Як наслідок – силові структури виявляються готовими до відбиття збройної агресії з боку Російської Федерації лише частково і з втратою дорожнього часу. Таким чином працює інформаційна зброя.

Доповідь вважаю доцільним завершити висловом видатного російського історика В.О. Ключевського: «Історія – не вчитель, а наглядач: вона нічого не навчає, але суворо карає за незнання уроків».

УНІКАЛЬНА МИРОТВОРЧА МІСІЯ: УКРАЇНСЬКІ ВЕРТОЛІТНИКИ В ГРУЗІЇ

Восени 1993 р. завершилась війна в Абхазії, наслідком якої стало фактичне відокремлення останньої від Грузії. Влада «незалежної» Абхазії вдалась до етнічних чисток. Внаслідок цього грузинське населення регіону Сванетія масово залишало свої домівки і намагалось дістатись до центральної Грузії. Шлях цей був нелегким – він вів через гірські перевали, де вже починалась зима зі снігопадами і обмерзанням доріг. До того ж на біженців чигали банди мародерів. Запобігти загибелі тисяч мирних жителів можна було б, евакуювавши їх повітряним шляхом. Однак ані військово-повітряні сили Грузії, ані цивільна авіація не мали достатньої кількості вертольотів і підготовлених екіпажів для реалізації цього завдання. Уряд Грузії звернувся за допомогою до низки зарубіжних країн. Першою відгукнулась Україна. Увечері 7 жовтня 1993 р. штаб Військово-Повітряних Сил отримав шифротелеграму з вказівкою Президента Леоніда Кравчука щодо відправлення наступного дня до Грузії (на аеродром Копітнарі) літака Ан-12 з рекогносцирувальною групою. Група мала підготувати прибуття вертолітного загону. Підготовку місії здійснювала група з семи офіцерів на чолі з начальником штабу Військово-Повітряних Сил генерал-майором Юрієм Петровим. Вже 8 жовтня прибула рекогносцирувальна група, а 10 жовтня – основний склад загону.

Формування загону доручили командувачеві 5-ї повітряної армії (Одеський військовий округ) генерал-лейтенанту Вікторові Стрельникову. Очолив загін заступник командувача 5-ї повітряної армії з бойової підготовки генерал-майор Євген Власенко. Основу загону склали 15 вертольотів Мі-8 з 320-го окремого вертолітного полку (Херсон) і 488-го окремого вертолітного полку (Вапнярка). До складу загону відібрали найновіші вертольоти Мі-8МТВ випуску 1989-1990 років. Доповнили їх два рятувальних вертольоти Ка-27ПС зі складу 555-го окремого вертолітного полку (Очаків). Включення Ка-27ПС до складу загону пояснювалось тим, що ці машини могли діяти з площадок значно менших розмірів, ніж Мі-8. На усі вертольоти нанесли червоні хрести на білому тлі. Чисельність персоналу загону становила 106 осіб. Вертольоти перелетіли своїм ходом з проміжними посадками у Багерово (Крим) і Адлері (Росія). Для перевезення персоналу загону й необхідного обладнання використали два транспортні літаки Ан-12 і три Іл-76.

Базовим аеродромом для українського вертолітного загону став аеродром Копітнарі (поблизу м. Кутаїсі). Вже 10 жовтня, у перший день після прибуття до Грузії, вертольоти почали вивезення біженців з гірських перевалів. 10 жовтня було евакуйовано 570 осіб, наступного дня – 2162. Робота загону будувалась таким чином: підйом – о 4 ранку, початок польотів – о 5-6 годині. Біженців з населених пунктів Ажарі, Сакени, Чубері, Генцвіші перевозили до Кутаїсі. Після чотирьох-п'яти рейсів на 40-50 хвилин повертались на базу для дозаправки і продовжували роботу. Мі-8МТВ за паспортної місткості

24 людини іноді евакуювали навіть до 40 осіб. Грузини використовували для евакуації три вертольоти Мі-8Т, але вони мали менш потужні двигуни. В гірських умовах місткість Мі-8Т становила лише 10 осіб. Українські Ка-27ПС мали меншу місткість, ніж Мі-8МТВ, але вони придились для евакуації біженців з площадок обмежених розмірів, яких у горах було чимало.

На Кодорійському перевалі доводилось завантажувати людей з карнизів, коли вертоліт спирався на землю лише двома колесами, а третє висіло над прірвою. Бували випадки, коли після приземлення екіпаж вертольота зазнавав тиску з боку озброєних представників парамілітарних формацій чи просто бандитів (зрештою, відрізнити одних від інших було важко). Застосовувати зброю українські авіатори могли лише у випадку безпосередньої загрози для життя. Тому при польотах на «неблагополучні» площадки на борт вертольотів стали брати представників Міністерства державної безпеки Грузії. Вони забезпечували порядок і керували завантаженням вертольотів. Часто члени екіпажів вертольотів мусили надавати медичну допомогу біженцям. При польотах за евакуйованими у віддалені села доставляли продовольство (в основному борошно), пальне, медикаменти, теплий одяг.

Працювати доводилось у вкрай складних умовах. Тому в пригоді став досвід участі у війні в Афганістані, який мали деякі пілоти українських Мі-8. Операція тривала лише п'ять днів – з 10 по 14 жовтня. Однак і за цей короткий термін виникала потреба ремонту вертольотів. Як «донор» запчастин використовували збитий російський Мі-8. Коли ж потрібно було замінити лопаті гвинта, пошкоджені під час обстрілу з землі, їх доставили з України літаком Ан-12. Загалом робота наземних спеціалістів була не менш напруженою, ніж льотчиків: регламентні роботи, які в нормальних умовах тривали 1-2 доби, в Грузії виконувались за 4-5 годин.

Підсумок роботи українського вертолітного загону в Грузії представлений у таких цифрах: за п'ять днів виконано 291 політ загальною тривалістю 271 година. Евакуйовано 7634 особи, перевезено 487 тонн вантажів. Зворотний переліт здійснювався 15 жовтня за тим самим маршрутом, що і переліт в Грузію (з посадками в Адлері й Багерово). В грудні 1993 р. усім учасниками місії український уряд виплатив грошові премії. А 26 травня 2003 р., у День відновлення державної незалежності Грузії, їх нагородили від імені Президента Едуарда Шеварднадзе.

Місія у Сванетії стала першою і наразі єдиною миротворчою операцією України, проведеною самостійно, без допомоги міжнародних організацій. Ще однією характерною рисою стала блискавична організація операції: уся підготовка була здійснена фактично за один день – замість звичного для миротворчих місій кількох місяців. Може виникнути питання: чи була ця операція миротворчою – чи лише гуманітарною місією? На нашу думку, її цілком можна віднести до миротворчих, оскільки проводилась вона за умов безпосередньої воєнної загрози. Хоч постраждалих серед українських льотчиків не було, але були випадки, коли вертольоти зазнавали бойових ушкоджень через обстріл з землі.

ГЕОПОЛІТИЧНИЙ СТАТУС УКРАЇНИ У СВІТОВІЙ НАУКОВІЙ ДУМЦІ

«Гібридна війна», розв’язана Російською Федерацією проти України весною 2014 року, має у своїй основі глибоку геополітичну складову. Росія спробувала відновити свій статус «наддержави» через намагання повернення України у власне геополітичне «люно». Можна сміливо констатувати, що жорстка силова геополітика знову повернулася у міжнародні відносини як засіб вирішення багатьох суперечливих міждержавних проблем. Без широкого геополітичного аналізу та розуміння даної проблематики неможливо напрацювати ефективні інструменти захисту національних інтересів та виробити дієву парадигму геополітичного протистояння з Російською Федерацією.

Найвагомішим є внесок у розвиток науки геополітики англійського вченого Х. Маккіндера (1861-1947). Найголовнішим законом геополітики Х. Маккіндер вважав геополітичний дуалізм, тобто боротьбу морської і сухопутної стихій.

Особливої уваги заслуговує запропонована система геополітичного районування, згідно з якою для сухопутної держави найвигіднішим є середнє положення відносно решти материка (світу). Із планетарної точки зору в центрі знаходиться Євразія, а в центрі Євразії, – «Серце Землі» (Хартленд), – найбільш сприятливий плацдарм для контролю над світом. «Хартленд» – ключова територія у межах Світового острова (Азія + Європа + Африка). Навколо «Хартленда» концентричними півколами розміщені «Внутрішній» та «Зовнішній півмісяць». «Зовнішній півмісяць» є форпостом морської цивілізації «Внутрішній» – відповідно, сухопутної.

Отже, за Х. Маккіндером, Чорне море, Балтика (Балто-Чорноморська дуга), Середній та Нижній Дунай (здебільшого територія сучасної України) становлять стратегічне поле для світового панування. Виходячи з цього вчений проголосує свою знамениту формулу геополітичного світового панування: «Той, хто контролює Східну Європу, домінує над «Хартлендом»; той, хто домінує над «Хартлендом», домінує над «Світовим островом»; той, хто править «Світовим островом» – панує над світом». Доречно зауважити, що автор теорії «Хартленда» відзначив необхідність існування «Середнього пояса» держав між Гданськом і Константинополем, який би розділяв німецький і російський експансіонізм, бо саме через Східну Європу Х. Маккіндер проводить «геостратегічну вісь історії».

Наукову цінність мають геополітичні погляди та ідеї французького вченого П. Відаля де ла Бланша (1845-1918), який відкоригував жорсткий детермінізм, що знайшло вираження у формі поняття геополітичного «посибілізму». Вчений стверджував, що географічний фактор безумовно впливає на долі тих чи інших народів, але визначальна роль все ж таки належить людині, яка здатна ухвалювати рішення.

Інтерес викликають роботи німецького вченого К. Хаусхофера (1869-1946), який є автором геополітичної концепції «континенталізму». Саме К. Хаусхофер,

як і Х. Маккіндер, східноєвропейські (українські) терени розглядає як зону стратегічної домінації.

Серед російських учених, що займалися розробкою геополітичних проблем, слід відзначити П. Савіцького та «євразійство» загалом, роботи Г. Гаджієва, Н. Нартова, В. Колосова та інші, однак практично більшість з них є модифікацією та доповненням ідеї російського «євразійства» і певного геополітичного «месіанства» Росії як великої світової держави, в яких Україні відводиться роль «буферної» союзницько-сателітної держави або пропонується реінтеграція в «великоросійське» лоно. На цих поглядах і відбулася російська інтервенція в Україну весною 2014 року.

У світовій геополітичній науці проблемою сучасного геополітичного становища України цікавляться американські вчені С. Гантінгтон та З. Бжезінський.

Розвиток стосунків між державами (блоками, союзами) С. Гантінгтон зводить до протистояння між ними за цивілізаційними (культурними) ознаками, і вважає, що конфронтації XXI ст це конфронтації між різними людськими цивілізаціями. З точки зору С. Гантінгтона, геополітичне положення України детермінується, насамперед, зовнішніми чинниками, а саме – боротьбою за незалежність. У різні історичні періоди Україна мала незалежність і все ж більшу частину новітньої епохи залишалася складовою політичного утворення під керівництвом Москви. Таким чином, Україна позначена роздвоєністю і є, на думку вченого, носієм двох окремих субкультур. Лінія цивілізаційного розлому між Заходом та православ'ям (Росією) проходить саме через її осердя. На наш погляд, достатньо системний сценарій геополітичного майбутнього України С. Гантінгтона враховує не всі геополітичні чинники, які впливають на геополітичний вибір України, особливо після ров'язання РФ так званої «гібридної війни», яка суттєво вплинула на сучасне геополітичне положення України.

Погляди З. Бжезінського цікаві, насамперед, з точки зору комплексності та цілісності розуміння ієрархії держав у період після завершення «холодної війни». Автор критично переосмислює роль і місце США як світового гегемона, разом з тим залишаючи за США чільне місце на планеті. Позиція З. Бжезінського стосовно України, порівняно з викладками С. Гантінгтона, є значно оптимістичнішою.

На думку вченого, незалежність України є подією великого міжнародного значення. Спочатку цього належно не оцінювали, особливо на Заході, і зокрема у США. Якщо нинішні основні політичні, економічні та військові тенденції збережуться впродовж наступних 25-30 років з урахуванням зростаючої ізоляції Росії, то глобальна ієрархія сили буде такою: на її вершині будуть, як і нині, США, за ними – Європейський Союз, до складу якого на той час можливо входитимуть і Туреччина, й Україна. Третім за впливовістю буде Китай, четвертою – Японія, п'ятою – Індія тощо.

Об'єднана Європа залишатиметься в основному соціально-економічним утворенням, зберігаючи політичну розпорошеність та зверненість на саму себе без чіткого стратегічного бачення ширшого світу, без політичної волі та військових засобів для того, щоб реально впливати на події в світі і разом із

США визначати спільні стратегічні цілі. У такому контексті очевидно є потреба тіснішого зв'язку між Америкою і розширеною Європою. Власне кажучи, Америці слід сприяти подальшому розширенню і Європейського Союзу, і НАТО (особливо в контексті сучасної агресивної політики Кремля). Політична географія та геостратегія не є статичними. Вони розвиваються, і недавнє розширення обох згаданих організацій ставить на порядок денний вирішення питання про майбутній статус України, Туреччини і нових незалежних держав Кавказького регіону.

Євроатлантичній спільноті саме час зосередитися на виробленні стратегічного плану третього етапу розширення. На першому етапі, який можна назвати «варшавським», НАТО поширилося на частину центральної Європи включно з безпосередньою сусідкою України – Польщею. Другий етап, який можна назвати «вільнюським», мав своїм наслідком входження решти центральної Європи як до НАТО, так і до ЄС. Наступний етап, на думку З. Бжезінського, слід назвати «київським», адже він має продовжити розширення далі на Схід.

Сприяти наближенню такого майбутнього покликаний план дій щодо членства України в НАТО.

Становлення незалежності Української держави та чергове протиборство з Росією зумовлює гостру необхідність геополітичних досліджень, які б базувалися на сучасних теоретико-методологічних засадах. Враховуючи та аналізуючи особливості сучасної міжнародної системи, досліджуючи геополітичне положення України, вони сприяли б реалізації пріоритетних напрямів української зовнішньої політики та виробленню дієвих інструментів у протистоянні з новітніми імперськими амбіціями Кремля.

Щеглов А.Ю., к.і.н.

Васянович С.Г.

Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ЛЬВІВ ЯК ОСЕРЕДОК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІВДЕННОМУ СХОДІ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

Після завершення польсько-української війни у 1919 році Галичина була окупована та приєднана до Польщі, а Львів перетворений на адміністративний центр Львівського воєводства. Однак місто було не лише найбільшим культурним та освітнім центром південно-східного регіону новоствореної польської держави, а й мало статус військово-адміністративного центру. Польське військове та політичне командування розуміло важливість побудови військової інфраструктури у Східній Галичині – регіоні, який межував з потенційним воєнним противником – Радянським Союзом. Розбудова оборонного форпосту у м. Львові та створення потужного гарнізону мала на меті зупинити експансію Кремля на Східну Європу і посилити оборону держави. У історичній пам'яті польського народу Львів досі асоціюється з містом героїчної слави, «*simper fidelis*», яке вистояло у боротьбі з противниками – пережило перебування у складі Австро-Угорщини, успішно «оборонялося» під

час польсько-української війни, поблизу якого захлинувся наступ більшовиків на Захід.

У міжвоєнний період у Львові розміщувався один з найбільших військових гарнізонів держави. Тут дислокувалися підрозділи піхоти (командування 5-ї дивізії, 19-й, 40-й та 26-й полки піхоти), кавалерії (14-й полк уланів), артилерії (5-й полк польової артилерії та 6-й полк важкої артилерії), авіації (6-й авіаційний полк), 6-й танковий полк. Також до складу гарнізону входили підрозділи протиповітряної оборони, жандармерії, медичні, «справедливості» (військові прокуратура, суд, слідчий ізолятор), тилу та ін. Окрім того, у місті розташовувалося командування одного з десяти округів корпусів – командування округу корпусу № VI.

Відлік історії гарнізону розпочався влітку 1921 року, коли у польській державі відбулася військово-адміністративна реформа – запровадження округів корпусів, затвердження організації їх командувань, перехід на функціонування збройних сил за штатом мирного часу. Командування округу корпусу № VI розташовувалось у триповерховому будинку на площі Бернадинській, 6 (сучасна назва – площа Соборна), поруч колишнього готелю «Краківський», де історично дислокувалися командні центри галицьких земель. До сфери його впливу входила майже вся так звана «Східна Малополяща», а саме Тернопільське, Станіславівське та більша частина Львівського воєводств. Самі ж підрозділи гарнізону розташовувалися у місті у 1920-1921 роках (піхота, артилерія, кавалерія) та створювалися в процесі реформування збройних сил (полк авіації – 1926 рік, танковий батальйон – 1933 рік).

Протягом усього періоду між двома світовими війнами у Львові функціонував Корпус кадетів № 1 – фізико-математична гімназія з військовою підготовкою, покликанням якої було виховання військової еліти та підготовка учнів до навчання у офіцерських школах. Кадети були одним із мілітарних символів міста, асоціюючись у польського населення з культом львівських орлят.

Військовики Львова провадили активну участь у різноманітних сферах життя міста. Найбільш помітними була їх участь у культурному житті. Більшість загальноміських святкувань проходила за активної участі військовослужбовців гарнізону. Сюди відносимо проведення військових парадів, польових богослужінь, виступи військових оркестрів, військові бали, вечори, функціонування військових театрів і т. ін. Існуючі на той час офіцерські клуби міста були не лише місцем концентрації позаслужбового життя військовиків, а й відомим майданчиком проведення міських концертів та виступів. Активно функціонував військовий кінотеатр та радіостанція Корпусу кадетів. Згадані вище заходи та інституції надавали культурному життю міста специфічного військового «шарму».

Гарнізон активно долучався до освітнього життя міжвоєнного Львова. Насамперед, це виражалось у функціонуванні багатих своїми фондами військових бібліотек – окружної та гарнізонної. Також помітною була боротьба з неграмотністю населення – у військових частинах функціонували початкові солдатські школи, де тисячі призовників мали змогу отримати не лише початкову освіту, а й життєво необхідні знання та навіть професії.

Підрозділи гарнізону активно долучились до розвитку військово-спортивної інфраструктури міста. Ними були збудовані численні спортивні об'єкти, що значно сприяли відпочинку та оздоровленню містян, покращенню їх фізичної підготовки. До таких об'єктів належать басейни, спортивні парки, стадіони, стрільниці, спортивні та дитячі майданчики, які вирізнялися високою конкурентоздатністю. Збудована інфраструктура частково функціонує донині та дозволила значною мірою закласти підвалини розвитку міського спорту.

Львівський гарнізон припинив своє існування у серпні-вересні 1939 року. У цей період в гарнізоні у три етапи було проведено мобілізацію. Його військові частини перейшли на штат функціонування в умовах воєнного часу та взяли участь у відбитті агресії гітлерівської Німеччини.

Щипанський П.В., к.військ.н., проф.

Сегеда С.П., д.і.н., доцент

Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ В ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОПАГАНДИСТСЬКОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ В ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

Розбудова незалежної Україна, за яку боролися кращі представники українського народу – це результат багатьох етапів цивілізаційного процесу. Найбільш бурхливі з них випали на початок XX і XXI століття. Національне відродження ставило і ставить особливі вимоги до багатьох інститутів держави, в тому числі і до її війська, міць якого визначається не тільки силою зброї, але і силою духу. Недаремно інформаційно-пропагандистському забезпеченню ще в роки національно-визвольних змагань 1917–1921 років відводили важливу роль «удержання української армії через скріплення її моральної сили». Ці настанови визначені в програмній статті військового часопису 1919 року «Стрілець», окреслюють мету інформаційно-пропагандистської роботи, яка цілеспрямовано велася у війську для об'єднання вояків навколо ідеї самостійності, незалежності Української держави.

Який досвід пропонує нам історія боротьби за незалежність України?

1. Необхідність інформаційно-пропагандистського забезпечення та його важливість. Якщо така робота з особовим складом не велася з боку командування, вона виникала стихійно, на добровольчих засадах. До війська йшла інтелігенція: історики, педагоги, письменники, які були редакторами, журналістами, керували відділами пропаганди, навіть вчили самих вояків «освідомляти народ».

2. Виникнення української військової преси пов'язують з початком воєнних дій і створенням перших військових формувань. Перші стрілецькі часописи виходили на фронті. Це були рукописні видання або розмножені на гектографії.

3. Створення спеціальних органів, зокрема в Українських січових стрільцях (УСС), Українській галицькій армії (УГА) – Пресова Квартира, яка мала завданням збирати історію Українських січових стрільців, Української галицької армії, Інформаційне бюро в Армії УНР. Їх завданням було: описувати і аналізувати бойові дії частин і підрозділів у боротьбі за державну незалежність

України; вести контрпропаганду; організовувати дозволя (бібліотеки, хор, театр), дбали про сім'ї загиблих тощо.

Українські військові формування, що діяли у роки Другої світової війни, також значну увагу надавали інформаційно-пропагандистському забезпеченню. Причому, як і в арміях 1917-1921 років, ця робота була спрямована і на населення та впливала на підтримку війська з його боку. Українська повстанська армія (УПА) мала розгалужену систему відділів пропаганди. Структура військової преси, як правило, співвідносилася зі структурою війська чи військових організацій, то і преса УПА відповідала загальній організаційній будові армії. Вона проводила антинімецьку і антибільшовицьку діяльність.

В роботі застосовувалися різні форми друкованих засобів – газети, журнали, листівки, брошури. До складу обслуги друкарні УПА входили: адміністратор-директор, який організовував роботу працівників, відповідав за зміст друкованих матеріалів; головний редактор, що відповідав за випуск друкованого видання, збирав інформацію чи організовував її збір, обробляв її, писав, редагував матеріали; технічний редактор, що відповідав за друк преси, займався розповсюдженням; магазинер, який контролював наявність і зберігання паперу, фарби та матеріалів для друку; складальники, які володіли технологією випуску друкованої продукції, особи, що друкували на друкарських машинках. Також міг входити радіотехнік, що приймав інформаційні радіоповідомлення і писав за ними матеріали; інтендант, що стежив за постачанням продуктів. Кур'єри не належали до штату видавничої ланки (видавничого звена), що було вимогою конспірації, а забирали готові видання в умувленому місці.

Нині в зоні проведення Операції об'єднаних сил (ООС) у Донецькій та Луганській областях питаннями інформаційно-пропагандистського забезпечення надається недостатня увага. Центральна газета «Народна армія» видається мізерним тиражем і його не вистачає на задоволення інформаційного голоду військовослужбовців. На лінію зіткнення (лінію розмежування), вона майже не потрапляє. Українського телебачення також на цих територіях майже немає. Бо трансляційні вежі залишилися на тимчасово окупованих територіях.

Цей інформаційний теле- і радіовакуум заповнює пропаганда так званих ЛНР/ДНР своїми пропагандистськими, а також російськими радіо- і телеканалами, які відкрито транслюються в українському ефірі. Так як немає адекватної протидії російській і колабораціонистській пропаганді, місцеві жителі знаходяться під потужним ворожим інформаційним тиском. На запитання: «Ви вірите, що вас обстріляли ЗСУ?» жителька Станиці Луганської відповіла: «Умом розумію, що цього не може бути, а серце не приймає».

Окремі командири намагалися виправити недоліки інформаційно-пропагандистського забезпечення власними силами: друкували на принтері листівки з роз'ясненнями становища. Ці листівки розклеювали в публічних місцях: на базарі, пошті, банку, автобусних зупинках, на блокпостах. Такі спроби були мало дієві. Через годину-півтори листівки залишалися тільки на блокпостах, їх зривали.

З ініціативи деяких командирів військових частин почали видавати власні міні-газети. Місцеві органи самоврядування, наприклад, в Станиці Луганській, провели радіотрансляційну лінію Першого каналу українського радіо і

встановили гучномовці в найбільших місцях скупчення людей. Таким чином, зроблено невеликий внесок у формування україноцентричного світогляду місцевого населення. Але для цієї справи державної ваги потрібна державна підтримка: законодавча, матеріальна, фінансова і моральна.

Для виправлення становища подаємо низку пропозицій. Вони не є вичерпними, але можуть поліпшити існуючий стан речей на тимчасово окупованих частинах території Донецької і Луганської областей у сприйнятті української державності:

- в районах бойових дій запровадити видавництво бригадних газет з місцевим матеріалом;

- альтернатив пресі в місцях бойових дій немає: вихід в Інтернет з мобільного телефону фіксується ворожою стороною і може викликати прицільний обстріл;

- заохочувати діячів мистецтва, письменників виступати у зоні проведення ООС та місцях відпочинку, лікування військових;

- налагодити радіо- і телетрансляцію на окуповані території і в зоні ООС;

- активізувати роботу військових підрозділів інформаційно-пропагандистського забезпечення;

- створювати курси для термінової підготовки фахівців, надання належної інформації журналістам, що вестимуть роботу в зоні діяльності ООС (збереження військової таємниці, військова термінологія, аналіз бойових дій російських окупаційних військ тощо).

Korzeniowski Paweł, dr
Uniwersytet Rzeszowski

GALLIPOLI – ANATOMIA KLĘSKI

Kampania dardaneńska 1915 roku miała przynieść państwom Ententy pierwszy w toczącej się wojnie sukces strategiczny. Jej pierwszoplanowy cel stanowiło zmuszenie do kapitulacji bliskowschodniego sojusznika Państw Centralnych – Imperium Osmańskie. W założeniach, miało pozwolić to na otwarcie rosyjskich portów czarnomorskich dla dostaw uzbrojenia dla licznej, ale cierpiącej na ogromne braki materiałowe carskiej armii. Liczono także, że sukces skłoni państwa bałkańskie do włączenia się do konfliktu po stronie sprzymierzonych. Pozwoliłoby to nie tylko pomóc Serbii, toczącej dramatyczne walki z wojskami austro-węgierskimi, ale wręcz spowodować załamanie się monarchii habsburskiej pod ciosami z wielu kierunków. Bez swojego południowego sojusznika, Niemcy, pomimo ogromnego potencjału militarnego, nie byłoby w stanie kontynuować wojny. Widać wyraźnie, że oczekiwania w Londynie i Paryżu były ogromne. Zakończona sukcesem kampania mogła w dalszej perspektywie rozstrzygnąć losy wojny na korzyść Ententy, bez konieczności toczenia wyczerpujących walk na froncie zachodnim.

Tak się jednak nie stało. Jak pamiętamy, kampania ostatecznie zakończyła się upokarzającą klęską. Wpierw, w marcu 1915 roku, w trakcie próby sforsowania Dardaneli, aliancka eskadra straciła trzy okręty liniowe, które zostały zatopione

ogniem osmańskiej artylerii lub z powodu wpłynięcia na niewykryte zagrody minowe. Trzy kolejne jednostki zostały ciężko uszkodzone, i na wiele miesięcy wyłączone z walki. To niepowodzenie doprowadziło do podjęcia decyzji o lądowaniu na Półwyspie Gallipoli, którego opanowania miało zneutralizować osmańską obronę cieśniny, i pozwolić na oczyszczenie jej wód z min. W założeniach kilkudniowa kampania, przerodziła się w wielomiesięczne, krwawe zmagania, które kosztowały obie strony w sumie ponad pół miliona żołnierzy. Celem niniejszego referatu będzie wskazanie na strategiczne, operacyjne oraz taktyczne błędy i problemy, z którymi musieli zmierzyć się alianci, i które w efekcie doprowadziły do takiego a nie innego wyniku kampanii.

Już na wstępie należy wskazać na ogromne trudności na poziomie strategicznego prowadzenia wojny przez Wielką Brytanię oraz Francję. Dla obu państw głównym teatrem wojennym przez cały analizowany okres stanowił front zachodni. To tam kierowano wszystkie dostępne zasoby, ludzi, artylerię, zapasy amunicji. Walki w rejonie Dardaneli, choć oczekiwano po nich decydujących rozstrzygnięć dla dalszych losów wojny, nigdy nie były traktowane adekwatnie do deklarowanych celów. W rezultacie dowodzący alianckimi oddziałami gen. Ian Hamilton mógł liczyć na bardzo ograniczone siły, które w toku kampanii otrzymywały zbyt skromne uzupełnienia, niewystarczające posiłki, a co najważniejsze, dysponowały zdecydowanie niewystarczającą artylerią i minimalnymi zapasami amunicji. Tymczasem dla wojsk osmańskich walki w bezpośrednim sąsiedztwie stolicy stanowiły priorytetowy obszar działań. To tutaj kierowano najlepsze oddziały, które w dodatku mogły liczyć na bieżące uzupełnianie strat bojowych i odbudowę stanów osobowych nawet po bardzo krwawych i wyczerpujących starciach. W rezultacie to strona osmańska przez całą kampanię była w stanie szybciej reagować na sytuacje kryzysowe, i w kluczowych momentach, poprzez szybsze kierowanie rezerw strategicznych w ten rejon, rozstrzygać najważniejsze starcia na swoją korzyść, pozbawiając aliantów szansy na ostateczne zwycięstwo.

Na poziomie operacyjnym z kolei alianccy dowódcy popełniali ogromną ilość kardynalnych błędów. System dowodzenia związkami taktycznymi był mało przejrzysty i nieefektywny. Plany poszczególnych operacji nie opierano często na błędnych założeniach, w których nie doceniano przeciwnika oraz trudności, jakie generował trudny teren, przeceniano natomiast zdolności własnych oddziałów do przełamania obrony nieprzyjaciela. W trakcie walk dowódcy korpusów nie potrafili zapewnić skutecznego systemu łączności, co powodowało, że nie docierały do nich aktualne meldunki na temat sytuacji na froncie. Ich punkty dowodzenia znajdowały się daleko od linii frontu, nie byli więc w stanie samodzielnie ocenić obszaru walk oraz panującej sytuacji. Ponadto ich rola jako dowódcy operacyjnego ograniczała się jedynie do przekazywania swoim podwładnym odwodów, bez ingerencji w sposób ich wykorzystania. Wszystko to powodowało, że poszczególne operacje szybko traciły swój impet, a próby wznowienia działań zaczepnych kończyły się niepowodzeniem.

W trakcie samej walki z kolei alianckie oddziały wielokrotnie natrafiały na te same trudności, jakie obserwowano na pozostałych frontach I wojny światowej. Broń maszynowa i szybkostrzelna artyleria dawały przewagę obrońcy. W takiej sytuacji szansa na przełamanie istniała tylko wówczas, gdy zgromadzono odpowiednio duże

siły, wspierane przez liczną artylerię. W dodatku atakujący musieli osiągnąć zaskoczenie w skali taktycznej, i rozpocząć atak na odcinku, na którym przeciwnik nie posiadał wystarczająco rozbudowanej obrony ani większych rezerw. Niestety, na Półwyspie Gallipoli alianci nie mogli liczyć na żaden z tych elementów. Wspominano już, że ze względu na drugorzędną rolę tego teatru wojennego, oddziały alianckie nie mogły liczyć na wystarczające wzmocnienia, a ich artyleria była zdecydowanie słabsza niż ta, którą dysponowały oddziały we Francji. W dodatku zapasy amunicji znajdowały się na katastrofalnie niskim poziomie, w dodatku niemal nie dysponowano pociskami odłamkowo-burzącymi, niezbędnymi do niszczenia umocnień. Wreszcie, ze względu na niewielki front, nie mogło być mowy o zaskoczeniu nawet na poziomie taktycznym. Każdy atak miał charakter czołowego natarcia, które bez wcześniejszego zneutralizowania punktów ogniowych przeciwnika przez artylerię, musiał zakończyć się porażką i ogromnymi stratami. Do powyższych problemów należy dodać jeszcze bardzo wymagający teren, wybitnie sprzyjający obrońcom.

Wszystkie wspomniane powyżej czynniki spowodowały, że brytyjskie i francuskie oddziały z góry skazane były na porażkę w trakcie kolejnych, daremnych prób przełamania osmańskiego frontu. Wykrwawione, wyczerpane i zdemoralizowane ostatecznie zostały zmuszone do ewakuacji półwyspu na przełomie 1915/1916 roku.

Czop Edyta, dr hab. prof. UR
Mroczkowski Krzysztof, dr
Uniwersytetu Rzeszowskiego

**DZIAŁANIA BRYTYJSKIE W OMANIE W LATACH
1958 ORAZ 1970-1975 JAKO PRZYKŁAD ZMIANY DOKTRYNY
UŻYCIA SIŁ ZBROJNYCH WIELKIEJ BRYTANII JAKO NARZĘDZIA
POLITYCZNEGO PO ROKU 1956**

Już w początku XIX w. rejon Zatoki Perskiej budził zainteresowanie władz brytyjskich, jednak dopiero wiek później Londyn podjął ofensywne środki by ustanowić swe panowanie w tym regionie, m.in. z racji obecnych tam zasobów surowców energetycznych. Szczególną rolę w polityce brytyjskiej zaczął odgrywać sułtanat Omamu i Muskatu, który w połowie XX wieku był jednym z najmniej znanych i najmniej rozwiniętych państw nie tylko nad Zatoką Perską, ale i na świecie. Brytyjska obecność w tym kraju była uwarunkowana tłącym się od lat konfliktem wewnętrznym pomiędzy ibadyckim imamem i jego zwolennikami a sułtanem Omanu i Muscatu, który pozostawał w sojuszu z Wielką Brytanią. Co więcej, mimo iż jego kraj nie był brytyjskim protektorem, sprawy zagraniczne sułtanatu były kontrolowane przez brytyjskiego rezydenta politycznego.

W momencie wybuchu antysułtańskich powstań – w 1958 r., a następnie w latach 1970-1975 – Wielka Brytania zmuszona była udzielić sułtanowi pomocy zbrojnej. Problemem jednak była atmosfera polityczna po kryzysie sueskim 1956 r. Wielka Brytania nie mogła oraz nie chciała angażować w działania na wielką skalę w

Omanie swych sił zbrojnych. Sięgnięto zatem po siły specjalne. Użycie oddziałów Special Air Service w 1958 r było bardzo korzystne dla administracji brytyjskiej; polityczne dywidendy były nieproporcjonalnie duże w porównaniu do skali zaangażowania w konflikcie. Niewielka ofiara krwi trzech żołnierzy poległych w czasie działań w górach Omanu w 1958 r. okazała się być warta więcej niż miliony funtów pomocy i inwestycji w kraje takie jak Irak czy wcześniej Jordania.

Kolejna odsłona konfliktu wewnętrznego targającego Omanem, rebelia klanowa, która przerodziła się w komunistyczną, ponownie wymagała silnego zaangażowania brytyjskiego. I tym razem okazało się, że użycie sił specjalnych jest rozwiązaniem, tanim i skutecznym. Taka polityka miała jeszcze jedną zaletę: w razie niepowodzenia, można było łatwo zrzucić jakąkolwiek odpowiedzialność, tym bardziej, że w działaniach zbrojnych nie brali udział czynni żołnierze armii brytyjskiej (poza garstką «oddelegowanych» na wyraźną prośbę sułtana), a oficjalnie zwolnieni ze służby najemnicy, nad którymi Rząd Jej Królewskiej Mości nie miał żadnej kontroli. Siły specjalne stały się tym samym efektywnym i wygodnym narzędziem polityki brytyjskiej w rejonie Bliskiego Wschodu na początku lat 70. XX w.

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ.....	4
Вступне слово начальника Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного генерал-лейтенанта <i>Ткачука П.П.</i>	4
<i>Левик Б.С.</i> Місце України в сучасній архітектурі європейської безпеки: реальність та перспективи.....	5
<i>Магда Є.В.</i> Актуальні виклики гібридної агресії Росії.....	7
<i>Соляр І.Я.</i> Стратегії національної безпеки України 2007 і 2015 рр.: порівняльний аналіз.....	9
<i>Ćwięk Henryk</i> Dyplomacja w służbie państwa. Bezpieczeństwo Polski W stosunkach z Niemcami w latach 1989–1990.....	11
Секція 1	
АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ МІЖНАРОДНІЙ СИСТЕМІ БЕЗПЕКИ.....	13
<i>Бураков Ю.В.</i> Втручання Росії у сирійську війну: ще один виклик міжнародній системі безпеки.....	13
<i>Гладиш М.Л.</i> Балто-чорноморський геополітичний регіон в Європейській архітектурі безпеки.....	15
<i>В'яткін Ю.О., Ніколаєв А.Т.</i> Застосування інформаційних технологій у процесі рекрутингу нових членів терористичних організацій.....	17
<i>Грачова В.В.</i> Аналіз положень огляду глобальної контртерористичної стратегії ООН у 2018 році.....	19
<i>Задерієнко С.І.</i> Приховане застосування отруйних речовин як атрибут зовнішньополітичної діяльності Росії.....	21
<i>Івахів О.С.</i> Приватні воєнні компанії (ПВК) – інструмент «гібридної війни».....	23
<i>Кливець В.В.</i> Актуальні проблеми боротьби з тероризмом у Європі.....	25
<i>Кубявка М.Б., Попков Б.О., Кубявка Л.Б.</i> Ймовірісно-рефлекторний підхід у системі інформаційно-аналітичного забезпечення своєчасного виявлення реальних та потенційних загроз національним інтересам.....	27

<i>Куришко А.О.</i> Чорноморський регіон: виклики та загрози регіональній безпеці.....	29
<i>Морганюк Д.М., Богомолюк О.А.</i> Виклики міжнародній системі безпеки.....	31
<i>Нещадин О.В., Каршенъ А.М.</i> Аналіз викликів українській та міжнародній політиці безпеки.....	32
<i>Олешко О.А., Куксенко В.С.</i> Небезпеки та загрози у духовній сфері світового суспільства.....	34
<i>Репін І.В.</i> Сутність міжнародних безпекових організацій та перспективи їх розвитку.....	36
<i>Сенюк Ю.В., Якименко І.В., Коваль В.М., Назарійчук В.П.</i> Організація протидії російській пропаганді у країнах європейського союзу.....	38
<i>Трофимович Л.В.</i> Досвід Будапештського меморандуму у справі гарантування безпеки України.....	40
<i>Туранський М.О.</i> Анексія Криму – російський виклик міжнародній системі безпеки.....	42
<i>Файфура М.В., Стецура І.М.</i> Актуальні виклики міжнародної системи безпеки.....	44
<i>Чобіт І.Р.</i> Правові засади цивільно-військового співробітництва (на прикладі України).....	46
<i>Koźbial Krzysztof</i> Bezpieczeństwo europejskich mikropaństw.....	48
<i>Nataneł Mirosław</i> Misja specjalna OBWE na Ukrainie. Mandat i ziałałność.....	49
Секція 2	
ВОЄННА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ВИКЛИКІВ ТА ЗАГРОЗ.....	50
<i>Аблазов І.В., Гордієнко Л.О.</i> Модель воєнно-політичних відносин України та Великобританії в контексті забезпечення національної безпеки України в умовах гібридних викликів та загроз.....	50
<i>Волошина Н.М., Пампуха І.В., Жогіна Л.В.</i> Деякі аспекти психологічної готовності воїна до «гібридної війни».....	53
<i>Волошина Н.М., Пампуха І.В., Мукогоренко О.С., Доброзурська О.Б.</i> Нейролінгвістичне програмування в умовах сучасних «гібридних війн».....	54

<i>Гудима О.П., Шиятий О.Б., Карлов Д.В., Пічугін М.Ф., Солонець О.І.</i> Проблеми використання космічних систем та геоінформаційних технологій для інформаційного забезпечення Операції об'єднаних сил.....	56
<i>Дегтяренко В.В., Пономарьов І.Г.</i> Виклики безпеки та загрози в Азовському морі. Причини та наслідки.....	57
<i>Дяченко В.І.</i> Підвищення бойової ефективності об'єднаних сил в умовах автономних бойових дій при оптимізації логістичного забезпечення.....	58
<i>Карпенко О.В.</i> Stealth principles within the hybrid warfare.....	60
<i>Ковальов Г.Г., Данилов Д.Д.</i> Воєнна безпека держави в умовах гібридних викликів та загроз.....	62
<i>Корнійчук Ю.Г., Петренко Н.І.</i> Проблеми Воєнно-економічної безпеки держави.....	64
<i>Котляренко О.П.</i> Україна-Польща: розвиток відносин у військово-поліцейській сфері.....	67
<i>Куцька О.М., Миронович А.В.</i> Ідеологічна реінтеграція тимчасово окупованих територій Сходу України як напрям захисту національної безпеки держави.....	69
<i>Кучик О.С.</i> Російсько-український збройний конфлікт в контексті трансформації сучасного світового порядку.....	71
<i>Лемешко В.В., Лемешко О.В.</i> Підготовка прикордонників в умовах «гібридної війни».....	73
<i>Малюк В.М., Окіпняк Д.А., Спільник В.В.</i> Особливості виконання завдань зі знищення (знешкодження) вибухонебезпечних предметів у ході локальних конфліктів.....	74
<i>Мартинюк І.М., Стаднічук О.М., Горчинський І.В.</i> Безпека особового складу при дії ударної вибухової хвилі.....	77
<i>Марченко Я.В.</i> Сектор безпеки і оборони держави в національному правовому полі.....	79
<i>Мельник В.В., Стеців Я.В., Конечний І.Л.</i> Шляхи вдосконалення вмотивованості військовослужбовців та системи стимулів до військової служби як один із найважливіших факторів забезпечення комплектування військових підрозділів.....	81

<i>Мокоївець В.І., Федоров О.Ю., Бокачов С.В.</i> Роль Збройних Сил України у зміцненні національної безпеки України.....	83
<i>Нікіфоров М.М., Лоза В.М., Пампуха І.В.</i> Загрози воєнній безпеці України в інформаційній сфері.....	85
<i>Нікончук Р.І.</i> «Гібридна війна» Росії проти України.....	87
<i>Охромович М.М., Шваб В.К., Соколіна О.В.</i> Проблеми застосування права збройних конфліктів в системі міжнародної безпеки.....	89
<i>Павлючик В.П., Тодавчик І.В.</i> Проблемні питання інженерного забезпечення бою за досвідом АТО.....	90
<i>Паращук Л.Я.</i> Воєнна безпека як правова складова держави.....	92
<i>Пестерев М.В.</i> Оптимізація технічного забезпечення під час ведення бойових дій.....	94
<i>Платонов М.О., Хмільська О.М., Носова Г.С.</i> Українсько-турецькі відносини в аспекті безпеки Чорноморського регіону.....	96
<i>Потоцький О.О., Фуртес О.О.</i> Погляди на застосування бойових вертольотів в умовах гібридних викликів.....	98
<i>Слюсаренко А.В.</i> Концептуальні уявлення щодо сутнісних рис спеціальних операцій як однієї з основних форм сучасного збройного протистояння.....	100
<i>Стукалін Т.А.</i> Перспективи розвитку територіальної оборони в контексті завдань органів публічного управління України.....	101
<i>Терпяк П.А.</i> Аналіз міжнародної нормативно-правової бази як основи сучасних українсько-угорських відносин.....	103
<i>Ткачук А.П.</i> Країни ЄС та Росія в умовах російської «гібридної війни» проти України.....	105
<i>Трофимович В.В.</i> Російсько-українська «гібридна війна»: практика застосування нового концепту.....	106
<i>Феденко О.В., Панасюк В.В.</i> Еволюція форм збройної боротьби.....	108
<i>Шваб В.К., Браун В.О., Шевченко В.В.</i> Гібридні виклики та загрози безпеці України на сучасному етапі.....	110
<i>Штонда Р.М., Шемендюк О.В., Очіченко Р.А.</i> Стратегічні комунікації – складова воєнної безпеки.....	112
<i>Bonusiak Andrzej</i> Мniejszość polska na Ukrainie wobec АТО.....	113

Секція 3

ПОЗАМІЛІТАРНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ..... 116

Бесчекова К.О. Інформаційні операції як інструмент боротьби в рамках проведення АТО/ООС..... 116

Войтович М.І., Ліщинська Х.І., Сеник А.П., Сокіл М.Б. Забезпечення інформаційної безпеки з використанням математичних методів..... 118

Horyacheva K., Dyachenko I. The role of democratic institutions as civil society and media in the security sector..... 120

Dychko A.O., Yevtieiev V.O. System analysis of environmental safety challenges..... 122

Дурач В.М., Орел С.М. Ризик як кількісна характеристика небезпеки..... 124

Зорін К.М. Демократичний цивільний контроль над розвідувальними органами як один з основних елементів позамілітарних аспектів безпеки.... 126

Льчук О.О. Економічні аспекти зміцнення безпеки на макро- та мікроекономічному рівнях..... 127

Карпушина М.Г. Професійна підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників як складник забезпечення безпекового простору держави..... 130

Кравченко Р.М. Функціональні моделі органів військової контррозвідки в державах Європи..... 132

Краснік А.В., Жогіна Л.В. Політична децентралізація в Україні як базис безпеки країни..... 134

Марцінко Н.М. Економічні аспекти безпеки..... 137

Мокляк С.П. Сутність та особливості інформаційно-аналітичного забезпечення військово-технічного співробітництва як інструменту зовнішньої політики України..... 139

Нагачевський В.Й., Нанівський Р.А., Дутко О.М. Державний контроль у сфері національної безпеки України..... 141

Окіпняк Д.А., Окіпняк А.С. Основні аспекти системи забезпечення національної безпеки України в інформаційній сфері..... 144

Орел С.М. Екологічна безпека в міжнародному контексті..... 146

<i>Питльована Л.Ю.</i> Ліга націй, США та проблеми повоєнної безпеки у карикатурах Л. Рейвен-Хілла.....	148
<i>Присяжнюк Ю.І.</i> Основні причини російсько-української агресії 2014–2017 рр.	150
<i>Рижиков В.С.</i> Класифікаційна характеристика факторів загроз за видовою ознакою.....	152
<i>Рождественський А.А.</i> Характер лідера: порівняльна характеристика цивільних та військових лідерів.....	153
<i>Савченко В.С.</i> Актуальні питання розвитку державно-приватного партнерства у сфері національної безпеки України.....	155
<i>Стукаліна Н.Т.</i> Стан дотримання соціально-економічних прав людини в контексті принципів державної політики у сфері національної безпеки України.....	156
<i>Сичов В.В.</i> Міграційна криза в ЄС – виклики для Швеції.....	158
<i>Угрин Л.Я.</i> Ідентичність і безпека: конструктивістський підхід.....	161
<i>Харук Л.М.</i> Екологічний аспект бойових дій на Донбасі: підтоплення шахт та його наслідки.....	163
<i>Холін В.М., Дмитрієв О.Г.</i> Релігійний фронт «гібридної війни» Росії проти України.....	165
<i>Шарій О.В.</i> Політична система України – розвідувальні органи: кореляційні залежності.....	167
<i>Шемчук В.В.</i> Кіберзлочинність як виклик сучасній системі міжнародної безпеки: доктринальний і нормативний аспекти.....	168
<i>Щурко О.М.</i> Особливості протидії інформаційним загрозам.....	171
<i>Юрова Т.М.</i> Культурологічна робота із забезпечення психічного здоров'я особового складу як фактор безпеки і високого морального духу військ.....	173
<i>Paterek Anna</i> Pomiedzy ambicjami a rzeczywistością – niemiecka polityka wobec uchodźców na przykładzie kraju związkowego wolnego hanzeatyckiego miasta Brema.....	175
<i>Żarna Krzysztof</i> Ratko Mladić «Rzeźnik z Bałkanów» przed Międzynarodowym trybunałem karnym dla byłej Jugosławii.....	175

<i>Malczyńska-Biały Mira</i> Nieuczciwe praktyki rynkowe a bezpieczeństwo konsumentów w Unii Europejskiej.....	178
<i>Siewier Malwina</i> Między Warszawą a Moskwą. Bezpieczeństwo w stosunkach polsko-rosyjskich w latach 1989–1991.....	178
<i>Straszak-Chandoha Sylwia, Merta-Staszczak Adriana</i> Obowiązkowe dostawy produktów rolnych jako element bezpieczeństwa żywnościowego w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem Dolnego Śląska w Okresie Polski Ludowej.....	180
Секція 4	
ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕКИ.....	181
<i>Адаменко Д.В.</i> Фотографія «Візит імператора та короля Карла на італійський фронт 4 червня 1917 року» як джерело з історії австро-угорського війська.....	181
<i>Антонюк В.Т., Усатий В.С., Вознюк О.М., Джус В.С.</i> Історія військової залізниці.....	184
<i>Беспєка В.Ю.</i> Американські погляди на періодизацію «холодної війни», як підґрунтя для моделювання сучасних загроз національній безпеці України.....	185
<i>Ведєнєєв Д.В., Ведєнєєва Л.А.</i> Орган управління розвідувальною діяльністю партизанського руху в Україні (1942–1944 рр.).....	187
<i>Ведєнєєв Д.В., Турчак О.В.</i> Окремі аспекти волонтерського руху в ході російсько-української війни в контексті національної безпеки України.....	189
<i>Виздрік В.С., Плазова Т.І.</i> Формування нормативно-правової бази національної безпеки незалежної України.....	191
<i>Гончаренко А.В.</i> Велика Британія та європейська політика безпеки та оборони наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.....	193
<i>Григорчук О.М., Трофимчук А.П.</i> Радянська агресія проти Фінляндії (1939 р.) і російська агресія проти України (2014 р.): історія і сучасність....	195
<i>Дем'янюк О.Й.</i> Зовнішня розвідка в добу Української Революції.....	197
<i>Задорожний І.І., Дорофєєв Ю.В.</i> Аналіз причин поразки французької армії у франко-російській війні 1812 року. Український контекст.....	199
<i>Задунайський В.В.</i> Зміна озброєння козацьких формувань в ХІХ – на початку ХХ ст. і питання безпеки.....	201

<i>Казан Е.М.</i> Посттравматичний стресовий розлад як загроза для поствоєнного суспільства.....	203
<i>Колос Р.Л., Кузьмичев А.В.</i> Розвиток мінної зброї на початку XX століття...	205
<i>Кривизюк Л.П., Заболотнюк В.І.</i> Історія формування національної безпеки України.....	207
<i>Лівінська Ю.Г.</i> Базування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України як загроза національній безпеці у суспільному дискурсі України.....	209
<i>Лосєв О.С.</i> До питання чисельності українців у збройних силах Австро- Угорщини в роки Першої світової війни 1914–1918 рр.	210
<i>Лук'янченко С.В., Стукаліна Н.Т.</i> Історичні умови нестабільної політики національної безпеки України в період формування ВМС України.....	213
<i>Омельченко І.Г., Мельник О.М.</i> Військова діяльність ОУН як гарантія безпеки українського народу (1929–1941 рр.).....	215
<i>Підшибякін С.В.</i> Вступ України до НАТО в суспільній думці українців (2014–2018 рр.) (за матеріалами соціологічних опитувань).....	217
<i>Полтавець Ю.С.</i> Національно-безпековий вимір наукової діяльності та навчально-виховної роботи Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного.....	218
<i>Скорич Л.В.</i> Історичний досвід застосування зведеного загону Повітряних сил у відбитті російської агресії.....	220
<i>Сороківська-Обіход А.І.</i> Історичний аспект виникнення російсько-грузинського конфлікту 2008 року.....	222
<i>Степанченко А.В., Мазяр О.Є.</i> Воєнно-політичні проблеми безпеки у різні історичні періоди.....	224
<i>Таран В.І., Железник О.Ю., Лячин С.В., Первак С.В.</i> Особливості планування і проведення мобілізаційного розгортання Німеччиною і Польщею перед війною у 1939 році.....	226
<i>Ткачук П.П.</i> Еволюція воєнної доктрини України.....	228
<i>Томчук О.А.</i> Участь волонтерів у висвітленні історії сучасної російсько-української війни.....	230

<i>Хардель Р.З.</i> Вплив на історичну свідомість як метод ведення інформаційної війни.....	232
<i>Харук А.І.</i> Унікальна миротворча місія: українські вертолітники в Грузії.....	234
<i>Черник П.П., Черник Ю.В.</i> Геополітичний статус України у світовій науковій думці.....	236
<i>Щеглов А.Ю., Васянович С.Г.</i> Львів як осередок національної безпеки на південному сході Другої Речі Посполитої.....	238
<i>Щипанський П.В., Сегеда С.П.</i> Історичний досвід українських військових формувань в інформаційно-пропагандистському забезпеченні та його використання в Операції об'єднаних сил.....	240
<i>Korzeniowski Paweł</i> Gallipoli – anatomia klęski.....	242
<i>Czop Edyta, Mroczkowski Krzysztof</i> Działania brytyjskie w Omanie w latach 1958 oraz 1970–1975 jako przykład zmiany doktryny użycia sił zbrojnych Wielkiej Brytanii jako narzędzia politycznego po roku 1956.....	244

Науковий неперіодичний збірник

ВИКЛИКИ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

**Збірник тез доповідей Міжнародної наукової конференції
18-19 жовтня 2018 року**

Підписано до друку 08.10.2018 р.
Формат 60х90 1/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Офсетний друк.
Ум. друк. арк. 16,00
Обл.-вид. арк. 13,48
Тираж 60 прим.
Замовлення № 86

Видавець та виготовлювач – Національна академія
сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного
79012, м. Львів, вул. Героїв Майдану, 32
тел.: (032) 258-44-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3939 від 14.12.2010 р.